Viața de zi cu zi a Părinților Deșertului din secolul al IV-lea

Capitolul unu. În inima deșertului
Deșertul egiptean
Exodul lui Antonie cel Mare
Nitria, Kellia, Skete
Un pas decisiv
Renunțarea la Evanghelie ca principal motiv al vieții în deșert
Caracterul creștin al eremitismului
Pământ fără viață
Și până în ziua de azi

Capitolul doi. Oamenii
De ce Egiptul?
Un popor profund religios
Virtuțile umane
Atașamentul față de familie și pământ
Firea veselă și sociabilitatea egiptenilor
Trecutul pustnicilor
Foști păgâni
Foști tâlhari
Călugări din alte regiuni

Capitolul trei. Femei și tineri
Există un loc pentru o femeie în deșert?
Obsesii diabolice
Fugiți de femei!
Lipsa de dispreț a Părinților Deșertului față de femei

Sexualitatea în deșert
Părinții deșertului și tinerii
Feriți-vă de capcanele diavolului!
Îngeri sau demoni?

Capitolul patru. Locuință

Nevoia de refugiu în deșert
Peșteri și grote
Alegerea unei locații potrivite
Construcția celuleiCelula se extinde
Ferestre și uși
Ziduri și curte

Capitolul cinci. Haine

Nuditate și sărăcie voluntară
Hainele primilor pustniciÎmbrăcăminte monahală specială
Cantitatea și calitatea hainelor
Sandale
Păr și barbă

Capitolul șase. DIETĂ

Postări lungi
Cât de des mâncau pustnicii?
Pâinea zilnică
Pâine și sare
Prepararea pâinii
Fructe și legume
Strictitudine în alimentație
Relaxare pentru bolnavi și oaspeți
Utilizarea petrolului
Vin și apă
Reguli generale
Trup și suflet

Capitolul șapte. Rămâi în celulă

O celulă așa cum și-a imaginat-o un pustnic
Stând într-o celulă
Stai în chilia ta!
Demonul de la amiază
Cum să te comporți într-o celulă
Ai în celulă doar lucrurile cele mai necesare
Cărți
Trăiește în completă lipsă de achiziție

Capitolul opt. Ziua pustnicului

Viața în muncă și rugăciune
Alternarea rugăciunii și a muncii
Munci monahale în chilie
Reflecție asupra Cuvântului lui Dumnezeu
LecturăRugăciune„Servicii” și mâncare
Cursuri de seară
Zorii unei noi zile

Capitolul nouă. Munca interioară

Viața interioară a unui pustnic
Lucrare unică multiplă
Amintește-ți păcatele
Depozitarea inimii
Alungarea gândurilor rele
Speranță în Dumnezeu
Întotdeauna învinovățește-te doar pe tine însuți
Odihnă dificilă

Capitolul zece. Bătrânii și ucenicii lor

Primii Bătrâni
Nevoia de bătrâni
Bătrânul primește un ucenic
Comunicarea reciprocă

Comunitatea vieții
Rude în deșert
Criteriul vârstei
Continuarea relației
Asociații de pustnici

Capitolul unsprezece. Primirea vizitatorilor

Caritate față de aproapele
Călugării care se vizitează reciproc
Obiceiuri de primire a vizitatorilor
Mâncare oferită oaspetelui
Restaurarea forței - fizice și spirituale
Vizitele laicilor
Vizitatori nedoriți
Ospitalitate în deșert

Capitolul doisprezece. Părăsirea celulei și călătoria

Ieșiri din celulă
Călătorii de afaceri
Întâlniri cu femei
Popasuri nocturne
Călătorii la Alexandria
Ieșind la recoltat
Călătorii în căutarea sfințeniei
Cum călătoreau pustnicii?
Strămutare, exil și relocare

Capitolul treisprezece: Un weekend împreună

Euharistia și preoția în deșert
Euharistie sâmbătă și duminică
Liturghie și Împărtășanie
Mâncare la o masă comună
Conversații între noi

Capitolul paisprezece. Îngeri și demoni
Îngerii sunt mai numeroși decât demonii
Îngeri și călugări care se confruntă cu demonii
Îngeri care hrănesc și îngeri care mântuiesc
Îngeri vindecători și îngeri chirurgicali
Îngeri cu o misiune specială
Demonii deșertului
Lupte aprige cu pustnicii
Gânduri și imagini sugerate de demoni
Slăbiciunea demonilor
Demoni-bufoni și bufoni
Demonii alungați de pustnici

Capitolul cincisprezece. Bestiarul deșertului
Comparații și lecții folosind exemple cu animale
Întâlniri cu animale și pustnici
Serviciu reciproc
Coexistența pașnică
O aparență de paradis

Capitolul șaisprezece. Miracolele lui Dumnezeu
Profeții și revelații
Viziuni ale celeilalte lumi
Tăcerea Părinților despre Viziunile Lor
Viziunile lui Hristos
Miracole săvârșite de călugării egipteni
Miracole în deșert
Mai mulți morți înviați

Capitolul șaptesprezece. Din deșert în Țara Promisă
Longevitatea pustnicilor
Infirmități și boli
Îngrijirea bolnavilor
Gândul muritor

Apropierea morții
Moarte fără martori
Ultimele cuvinte ale bătrânilor
Moartea și înmormântarea

Epilog
Lucien Regnier și cartea sa despre Părinții Deșertului

Lista abrevierilor

Bibliografie
I. Surse
II. Lucrări generale
III. Cercetare pe teme individuale
IV. Bibliografie selectă în limba rusă

Capitolul unu. În inima deșertului

Deșertul egiptean

Toți călătorii care au vizitat Egiptul au remarcat deșertul omniprezent. Un turist modern care sosește la Cairo vede piramidele aflate la marginea deșertului. Iar aeroportul unde aterizează este, de asemenea, situat în mijlocul unei zone deșertice. Dacă un turist zboară peste Valea Nilului în drum spre Luxor, Assuan și Abu Simbel, deșertul este constant în fața ochilor săi, strângând de ambele părți o linie îngustă de pământ fertil și populat care se întinde de-a lungul râului. În nicio altă țară din lume deșertul nu se învecinează atât de strâns cu spațiul locuit. Fiecare locuitor al Egiptului îi simte constant prezența. Este în spatele ușii sale, la marginea câmpului său, în privirea sa, în viața sa. În niciun alt loc acest contrast dintre pământul cultivat și deșert, dintre solul negru fertil irigat de Nil și nisipurile lipsite de viață care se întind de ambele părți ale văii, nu atinge o asemenea intensitate. Încă din vremea faraonilor, Valea Nilului fusese „domeniul zeului vieții, Osiris, și al fiului său Horus, cărora li se opunea Seth, zeul deșertului ostil și răufăcător”. [12] Deșertul este regiunea morții nu doar pentru că este un spațiu lipsit de viață și un loc pentru morminte, ci și pentru că moartea însăși iese adesea din el, luând forma tâlharilor sau a animalelor sălbatice. Egipteanul avea toate motivele să simtă groază religioasă și dezgust instinctiv în fața deșertului. Pentru ca el să îndrăznească să meargă acolo, era nevoie de un motiv foarte întemeiat.

De exemplu, în timpul persecuției împăratului Decius, la mijlocul secolului al III-lea, unii creștini au fugit în deșert pentru a scăpa de tortură și execuție. Conform mărturiei Fericitului Ieronim , acest lucru i s-a întâmplat și lui Pavel din Teba, care a fugit în deșert pentru a-și salva viața și a rămas acolo de dragul virtuții [13.] Dar majoritatea acestor fugari s-au întors probabil în satele lor după încheierea persecuției.

În acea vreme, Egiptul era încă în curs de convertire la creștinism , iar pentru creștinii crescuți cu ajutorul Bibliei, deșertul părea poate mai puțin înfricoșător și, în anumite privințe, chiar atractiv. La urma urmei, Dumnezeu și-a condus poporul prin deșert după eliberarea lor din captivitatea egipteană, pentru a-i conduce în cele din urmă spre țara făgăduită. Ioan Botezătorul a crescut în deșert și chiar Isus însuși a mers acolo pentru a-l întâlni pe diavol.

Mulți creștini zeloși au decis să rămână virgini de dragul Domnului și să ducă o viață ascetică, mai întâi în sânul familiilor lor, apoi puțin mai departe, la marginea satelor, adică la marginea deșertului. Astfel, la sfârșitul secolului al III-lea, călugării trăiau deja în toată Valea Nilului și pe brațele Deltei, fie în peșteri de pe versanții stâncilor de coastă care atârnau deasupra râului, fie în colibe construite în apropiere. Cel mai faimos dintre ei a fost Antonie cel Mare , care locuia în Pispir, la câțiva kilometri nord-est de orașul modern Beni Suef.

Exodul lui Antonie cel Mare

Cu excepția lui Pavel din Teba, care a fugit pe coasta Mării Roșii, creând astfel numeroase probleme istoricilor, toți ceilalți călugări au trăit în deșertul adiacent Nilului sau în zone locuite. Dar, treptat, au dezvoltat un „gust pentru deșert", iar unii au decis să meargă și mai departe pentru a profita mai bine de singurătatea și liniștea pe care le găseau acolo. După ce a trăit aproximativ zece ani într-un mormânt lângă satul său de pe malul drept al Nilului, Antonie a traversat râul pentru a se refugia într-o fortificație abandonată, situată la câțiva kilometri de orașul modern El-Maymun. A petrecut douăzeci de ani în izolare acolo, după care i s-au alăturat numeroși discipoli. Și de aici, inspirat de Dumnezeu, a intrat în „deșertul interior". Alăturându-se unei caravane de beduini, Antonie a mers aproximativ 150 de kilometri până a ajuns la un munte, la poalele căruia a găsit un izvor și niște curmali. În acest loc a fost construită ulterior o mănăstire care îi poartă numele14 . Traseul modern către mănăstire coincide aproape cu traseul pe care Antonie l-a parcurs din Valea Nilului. Corespunde întinsei zone joase Wadi al-Arab, care încă din Antichitate a fost una dintre rutele pe care caravanele din Valea Nilului se îndreptau spre Marea Roșie.

Acest deșert stâncos și pietros, situat la est de Nil și numit Arabic, este alcătuit în principal din lanțuri muntoase, care în unele locuri ating două mii de metri înălțime. La vest de Nil se află Deșertul Libian, care este un platou calcaros, înalt de aproximativ 200 de metri, care iese uneori la suprafață chiar în mijlocul unor dealuri de nisip. În partea de nord a acestui deșert, mai aproape de Deltă, au lucrat Amun și Macarius.

Asceții care doreau să concureze cu Antonie cel Mare au părăsit valea de-a lungul aproape întregului curs al Nilului și au abandonat adăposturile din apropierea acesteia pentru a merge în „deșertul adânc". Dar, se pare, doar câțiva dintre ei au fondat acolo așezări semnificative. În Egiptul de Sus, așa cum știm din „Istoria Călugărilor", aceștia au fost Or, Apollon și Patermufius, care, după ce au trăit mulți ani în deplină singurătate, s-au întors apoi în „deșertul apropiat", unde au adunat în jurul lor numeroși discipoli [15]. Amon și Macarie s-au stabilit în „marele deșert", iar acolo li s-a alăturat treptat o mulțime nenumărată de călugări. Astfel, au apărut așezări pustnice în Nitria și „ramura" sa - Celia, precum și în Skete.

Nitria, Kellia, Skete

Pe vremea când Antoniu își urca muntele, adică în jurul anului 313, un tânăr bogat, orfan, care locuia undeva în Deltă, era obligat să se căsătorească de propriul său unchi. În noaptea nunții lor, acest tânăr i-a cerut soției sale să-și dedice castitatea Domnului, ea a fost de acord și au trăit împreună sub același acoperiș timp de optsprezece ani, fiind absolut virgini. În cele din urmă, la insistențele soției sale, Amon (acesta era numele tânărului) s-a dus în deșert, unde și-a construit o chilie, nu departe de satul modern El-Bar-nuj, la aproximativ cincisprezece kilometri sud-vest de Damanhur [16]. Acesta a fost începutul faimosului „deșert nitrian", unde în curând mulți călugări s-au adunat în vecinătatea lui Amon, astfel încât foarte repede acest loc a devenit supraaglomerat. Pentru cei care doreau o mai mare singurătate, Amon, la sfatul lui Antoniu, a construit chilii noi la 18 sau 19 kilometri de Nitria [17]. Astfel s-a născut „deșertul Chiliilor", acum bine cunoscut datorită săpăturilor efectuate timp de 25 de ani de arheologi francezi și elvețieni [18].

În această zonă, deșertul se ridică deasupra nivelului mării doar câțiva metri. Dacă te deplasi spre sud, înălțimea sa crește și ajunge la 50-60 de metri. La aproximativ cincisprezece kilometri de Kellia întâlnim o depresiune mare, lungă de aproximativ 30 de kilometri și lățime de 6-7 kilometri, al cărei fund este sub nivelul mării și formează un lac. Datorită acesteia, și-a primit numele - Wadi Natrun, din cauza salpetrului („nitria") care era extras acolo în vremuri străvechi. Aici se află „deșertul Skete", unde Macarie din Egipt s-a stabilit în jurul anului 330. Cunoștea bine acest loc, deoarece, fiind cămiler, mergea acolo pentru salpetru. Devenit ascet și cleric, Macarie a locuit lângă satul său, apoi s-a retras în acest deșert, dorind să evite vanitatea [19]. Foarte repede Skete a devenit un centru înfloritor al vieții pustnicești, unde au trăit cei mai faimoși Părinți Egipteni.

Un pas decisiv

În cele trei chemări divine – Antonie cel Mare, Amon al Nitriei și Macarie al Egiptului (sau cel Mare) – vedem aceeași retragere treptată din lume, care duce la înființarea de centre monastice în deșert. Dar pasul decisiv a fost acela de a se forța să părăsească „deșertul apropiat" sau „exterior" (marginea deșertului, cum am spune acum) și să se mute în „marele deșert", numit în textele sursă și „depărtat" sau „deșertul interior", „deșertul adânc" sau „deșertul adânc". Acesta este evenimentul fundamental care are loc în mediul monastic al Egiptului la începutul secolului al IV-lea. Nu este un incident simplu sau un eveniment obișnuit, ci ceea ce poate fi numit o adevărată epopee, datorită caracterului său eroic și enormei importanțe. La urma urmei, am vorbit deja despre aversiunea pe care egiptenii o simțeau față de deșert și înțelegem că era nevoie de un motiv cu adevărat puternic pentru a-i atrage în aceste locuri fără apă și fără viață. Și nu au venit aici temporar, ci cu intenția fermă de a-și petrece întreaga viață aici. În cazul lui Antonie cel Mare, așa cum scrie biograful său, o „voce de sus" l-a sfătuit să meargă în „deșertul interior". Dar harul ceresc a venit abia după ce Antonie a decis să-și schimbe viața, deoarece nu putea „rămâne în singurătate, așa cum își dorea de bunăvoie" și se temea „să fie înălțat de ceea ce Domnul făcea prin el" [20]. Macarie cel Mare a fost călăuzit aproximativ de același lucru când s-a dus să locuiască în Skete.

Renunțarea la Evanghelie ca principal motiv al vieții în deșert

Istoricii au enumerat deja toate motivele posibile care ar putea explica această fugă în deșert: economice, politice, sociale... Este foarte posibil ca aceste motive să fi influențat ulterior decizia unor creștini de a părăsi lumea. Dar în cazul primilor mari asceți despre care vorbim, nimic nu pare să ne permită să presupunem că acestea au fost motivele care au stat la baza deciziei lor de a rupe complet viața lor anterioară. Motivele care au determinat decizia lor radicală nu puteau fi decât religioase, precum cele care i-au determinat să renunțe la căsătorie. La urma urmei, este demn de remarcat faptul că Amon, Macarie și Antonie au trăit în castitate ca asceți chiar înainte de plecarea lor în deșert. Ei au părăsit lumea pentru a pune mai bine în aplicare renunțarea la bunurile lumești pe care o doreau cu atâta pasiune. Antoine Guillaumont a arătat în mod convingător că evoluția semantică a cuvântului „călugăr" reflectă bine evoluția înțelegerii sensului renunțărilor din Evanghelie [21] . Însemnând la început „unul" în sensul de „fecioară", exprima și dorința de a-și uni inima și viața, eliminând tot ceea ce dispersează și desparte, adică toate bunurile pământești și preocupările omenești. Și, în final, apare dorința de a scăpa de vanitatea lumii și de a se dedica în întregime lui Dumnezeu. Această dorință îl împinge pe călugăr la singurătate în deșertul îndepărtat. Când un anahoret locuiește lângă satul său, riscă să cadă din nou sub povara diferitelor preocupări, familiale sau de altă natură, fiind ispitit de bucuriile vieții lumești și căzând în vanitate. Antonie, după ce se retrage o distanță considerabilă de lume, face o ruptură radicală, o mortificare autentică și voluntară. După cum scrie Atanasie al Alexandriei , acest lucru se întâmplă datorită amintirilor acelei iubiri despre care Dumnezeu ne-a mărturisit , „Care n-a cruțat nici pe Fiul Său, ci L-a dat pentru noi toți" (Romani 8,32) [22] . Dacă în Evanghelie nu este prezentă o chemare directă la viața în deșert, ea este subînțeleasă acolo ca fiind cea mai potrivită modalitate de a pune în practică pe deplin învățătura lui Hristos și de a-L imita pe Hristos: *„Deci, oricine dintre voi nu se leapădă de toate câte are, nu poate fi ucenicul Meu... Şi oricine a lăsat case sau fraţi sau surori sau tată sau mamă sau nevastă sau copii sau ogoare, pentru Numele Meu, va primi însutit şi va moşteni viaţa veşnică"* [23] (Luca 14:33 ; Matei 19:29).

Caracterul creștin al eremitismului

În lumea antică, păgânii și evreii aveau cu siguranță exemple comparabile cu eremitismul creștin. Filosofii greci, în special stoicii, preamăreau idealul unei vieți solitare care facilita căutarea înțelepciunii. Esenienii, asceți evrei contemporani, trăiau în regiunea Mării Moarte, ducând vieți austere și caste și lăudându-L pe Dumnezeu în rugăciunile lor. Datorită lui Filon [24] , știm de existența în același timp în vecinătatea Alexandriei a unei comunități de „terapeuți", adică slujitori ai lui Dumnezeu care trăiau departe de zgomotul și agitația afacerilor și se dedicau contemplării divinului [25.] Dar nicăieri altundeva, cu excepția pustnicilor creștini, nu vedem o ruptură atât de radicală cu lumea civilizată. Și dacă există ceva cu totul nou și cu totul special în monahismul creștin, acesta este faptul că exodul în deșert nu a fost făcut de dragul unui Dumnezeu distant și abstract, ci de dragul lui Dumnezeu întrupat în Hristos, de dragul unui plan care să răspundă cel mai bine iubirii nemăsurate pe care Dumnezeu Însuși ne-a mărturisit -o trimițându-L pe Fiul Său, care s-a făcut om ca noi, să sufere și să moară pentru mântuirea noastră. Fără întruparea lui Hristos, plecarea călugărilor în deșert nu are sens și, în acest caz, câțiva oameni nu ar fi putut niciodată să conducă mii de creștini. Acest demers neobișnuit, această separare de comunitatea bisericească ar fi trebuit să fie considerată o apostazie, un exces ciudat sau chiar o perversiune, dar aproape imediat a fost admirată, lăudată și preamărită ca înălțime a virtuții și a sfințeniei. Însuși Sfântul Atanasie, marele Arhiepiscop al Alexandriei, un apărător înfocat al divinității lui Hristos în controversele sale cu arienii, a fost și un apărător zelos al vieții monahale. Prin scrierea și publicarea Vieții lui Antonie, eminentul teolog a consfințit această inovație neobișnuită cu autoritatea sa. El și-a prezentat eroul nu doar ca model pentru călugări, ci ca un bun exemplu pentru toți creștinii și o mărturie a credinței care putea interesa și păgânii. Și astfel, în curând, toate privirile s-au îndreptat către deșerturile Egiptului, pelerinaje s-au făcut acolo cu aceeași zel ca și către locurile sfinte ale Palestinei, mii de povești despre Părinții Deșertului s-au auzit peste tot, cuvintele lor au fost repovestite cu atâta zel ca și cum însăși Evanghelia s-ar răspândi. Și aici, din partea creștinilor, vedem nu numai canonizarea acestor sfinți, ci și o aprobare interioară a modului lor de viață așa cum era el inițial: după ce s-au retras în deșert, l-au făcut un exemplu pentru alții.

Pământ fără viață

A merge în deșert... Pentru Anton și primii pustnici, aceasta însemna „a fugi de oameni”, a nu se arăta în zone populate, orașe și sate. Dar deșertul nu este doar un loc nelocuit, ci și un pământ nepotrivit pentru viață, deoarece este foarte sărac și neadaptat pentru a oferi unei persoane minimul necesar existenței sale. Desigur, nomazii se pot deplasa cu succes dintr-o oază în alta, jefuind teritorii locuite după cum este necesar pentru a obține ceea ce le lipsește. Oamenii care duc un stil de viață sedentar sunt condamnați să trăiască aici în lipsuri și lipsiți de orice confort. Dar exact asta și-au dorit Părinții Deșertului. După cum spunea odată Avva Isidor: „Nu am venit noi în acest loc de dragul întristării?” 27. Părăsind periferia zonelor populate, ei erau foarte conștienți de ceea ce făceau. Avva Avraam i-a spus odată lui Cassian: „Am fi putut să ne construim chiliile pe malurile Nilului și să avem apă la uși. Am fi evitat osteneala de a o căra patru mii de pași. Am fi fost confortabili și plăcuți, am fi avut grădini înflorite... Dar am disprețuit și am respins aceste binecuvântări, ne mulțumim doar cu acest deșert fără apă. Tuturor plăcerilor lumii le preferăm goliciunea cumplită a acestei pustii... tristețea tristă a acestor nisipuri...” [28] .

Cât de departe suntem aici de imaginea idilică pe care Filon ne-o oferă despre viața „terapeuților” din suburbiile alexandrine, o viață în locuri unde aerul este pur și limpede, în grădini verzi unde domnește pacea și liniștea, departe de grijile orașului și de murdăria orașului! [29] Desigur, și acești asceți evrei aveau intenții religioase, dar doreau să trăiască în condiții mai potrivite pentru contemplarea lui Dumnezeu, în timp ce pustnicii creștini îl imitau în primul rând pe Domnul răstignit. Și nu în zadar desenau cruci peste tot pe pereții locuințelor lor, așa cum se vede clar în ruinele așezărilor din Cellia.

Și până în ziua de azi

Primii călugări care au trăit în „marele deșert” nu s-au bucurat mult timp de solitudinea completă pentru care veniseră acolo. Până la sfârșitul secolului al IV-lea, Nitria, potrivit lui Palladius, număra 5.000 de călugări [30] , iar în Cellia erau aproximativ 600 [31.] Nu există date despre Schit, dar știm că la scurt timp după moartea lui Antonie cel Mare , în 356, Avva Sisoes a considerat că existau deja destul de mulți pustnici acolo și, prin urmare, a plecat de acolo spre Muntele Kulzum [32] , pentru a trăi acolo în deplină singurătate [33.] Alți anahoreți, însetați de singurătate, au mers și mai departe în deșert, de exemplu, Pafutiy, care purta porecla „Bubal” (adică antilopă), despre care scrie Cassian [34.] Avva Pimen nu a putut decât să regrete că „deșertul a dispărut aproape” [35.] În orice caz, atât în epoca Părinților Deșertului, cât și mai târziu, pustnicii care și-au petrecut întreaga viață în deplină singurătate erau rari. Însă pasul decisiv al celor care au ajuns primii în „marele deșert” nu și-a pierdut nici măcar o iotă din importanță. Cei care l-au făcut au fost cu adevărat „Părinții Deșertului”, căci cu ei a început existența deșertului monastic nu doar ca un concept spiritual, ci și ca un loc separat de lume, unde unii creștini puteau duce o viață mai conformă cu Evanghelia.

„În inima deșertului” este titlul pe care Antoine de Saint-Exupéry l-a dat unuia dintre capitolele romanului său „Planeta oamenilor”. Este vorba despre un accident de avion în deșertul libian. De la șederea sa în Cap Juby, pe coasta marocană, pilotul, protagonistul romanului, știe deja câte ceva despre deșert, sau mai degrabă, despre marginea lui. Dar, așa cum scrie el, „într-o zi mi s-a întâmplat să privesc în inima lui”. Pilotul slăbise teribil de sete în timpul lungului marș pe care trebuia să-l facă înainte ca un beduin să-i vină în ajutor în vecinătatea Wadi Natrun, pe 2 ianuarie 1936. Și la un moment dat i s-a părut că vede o cruce în depărtare [36.] Mănăstirea marcată pe hartă trebuie să fi fost Deir Baramus, situată în estul acestui loc - una dintre cele patru mănăstiri care există încă în Skete. Saint-Exupéry a înțeles cu siguranță gândurile și sentimentele acelor adepți ai Părinților Deșertului care au trăit în aceste locuri aride timp de 15 secole. Poate acesta este motivul pentru care deșertul este atât de des menționat și celebrat în romanele sale, unde, așa cum scrie el, „suntem la mila lui Dumnezeu” [37] ...

***

[12]

Guillaumont A. Aux origines du monachisme chrétien. Bellefontaine, 1979 (Spiritualité orientale nr. 30). P. 77. Cp.: BroivnP. La Société et le sacré dans l'Antiquité tardive. Paris, Le Seuil, 1985, p. 63–64.

13

Viața lui Pavel din Teba, 5.

14

Viața lui Anton, capitolele 1–2, 8, 11, 49–50.

15

Istoria călugărilor, cap. 2, 3; 8, 3–7; 10, 8.

16

Lavsaik, cap. 8.

17 ani

A 34 (Anthony, 34. Povești memorabile. P. 17). Cf.: Guillaumont A. Aux origines… P. 151 – 152.

18 ani

Săpăturile de la Kellias, descoperite și identificate în 1964 de A. Guillaumont, reprezintă una dintre cele mai semnificative descoperiri din domeniul arheologiei monastice egiptene din a doua jumătate a secolului al XX-lea. Există o literatură științifică destul de extinsă despre rezultatele lor. Din păcate, astăzi această așezare monahală este în sfârșit distrusă din cauza extinderii terenurilor arabile.

19

A 454, A 484 (cf. Macarie, 1; 30. Povestiri memorabile. Pp. 100, 109).

20

Viața lui Antonie, cap. 49.

21 de ani

Guillaumont A. Aux origines. P. 218–222.

22

Viața lui Antonie, cap. 14.

23 de ani

În originalul francez, nu se menționează nicio soție în citatul din Evanghelie.

24

Filon din Alexandria (cca. 25 î.Hr. – 50 d.Hr.) a fost un filosof evreu elenizat din Alexandria. Metoda sa alegorică de interpretare a Vechiului Testament a influențat dezvoltarea exegezei creștine.

25

Guillaumont A. Aux origines… p. 13–37. (Se referă la tratatul lui Filon „Despre viața contemplativă”. – A. V.).

26

Adică, făcând-o publică, făcând Viața accesibilă cititorilor.

27

A 618 (cf. Isidor, 9. Povestiri memorabile. P. 71; nu există o corespondență strictă. – A.V.).

28 de ani

Ioan Cassian. Conferințe, cap. 24, 1.

29

Guillaumont A. Aux origines... P. 29–30.

30

Această cifră ar putea fi exagerată.

31 de ani

Lavsaik, cap. 7, 2.

32

Muntele Kulzum este locul isprăvilor lui Antony în regiunea Mării Roșii.

33 de ani

A 831 (Sisoy, 23. Povești memorabile. P. 176–177).

34

Ioan Cassian. Conferințe, cap. 3, 1.

35 de ani

Eter 14, 66.

36

De Saint-Exupéry A. Terre des hommes. La Pléiade, Paris, 1958. P. 209, 228.

37

Ibidem, p. 214.

Capitolul doi. Oamenii

De ce Egiptul?

În ultimele decenii, numeroase studii asupra originilor monahismului au relevat că, încă de la sfârșitul secolului al III-lea, călugării au fost prezenți aproape peste tot în regiunile în care creștinismul se stabilisese la acea vreme . Dar chiar și înainte de aceasta, existau asceți și fecioare care își dedicau castitatea lui Dumnezeu și trăiau în cadrul comunităților creștine. Treptat, aceștia s-au separat de societate, trăind la distanță de oameni și reducându-și, pe cât posibil, legăturile cu mediul înconjurător. Cu toate acestea, această caracteristică a fost universală și nu a fost o inovație creștină. Dar de ce a avut loc în Egipt noul eveniment pe care tocmai l-am menționat: un exod în inima deșertului, iar ecourile sale s-au răspândit foarte repede în întreaga lume creștină? Toate privirile se îndreaptă spre Egipt ca ținutul cel mai potrivit pentru viața monahală și locul de naștere al monahismului. Și foarte curând, spusele Părinților Deșertului, conținând cuvintele și faptele lor memorabile, vor fi traduse în toate limbile și răspândite pretutindeni, în timp ce în toate tradițiile monastice, peste tot și în toate timpurile, bătrânii spuneau și făceau lucruri uimitoare. La originile acestei mișcări vedem doar câțiva copți slab educați, de origine umilă. Cum putem explica farmecul imens al acestor oameni care s-au afundat în deșertul îndepărtat pentru a se ascunde acolo și a dispărea complet din lumea semenilor lor?

Deja în secolul al IV-lea, biograful lui Antoniu și-a pus această întrebare și a răspuns singur la ea: „Căci cum ar fi ajuns zvonul despre un om care s-a ascuns și a trăit în munți în Spania, Galia, Roma și Africa, dacă Dumnezeu nu i-ar fi făcut cunoscuți pe slujitorii Săi peste tot? ... Căci ei înșiși fac totul în secret și vor să fie ascunși, dar Domnul îi descoperă tuturor ca pe niște lămpi” [38.] Evident, Dumnezeu a vrut acest lucru, dar de obicei Domnul Atotputernic nu se amestecă în treburile istoriei pământești fără a pregăti terenul pentru aceasta. După cum am văzut deja, relieful geografic al Egiptului înseamnă, fără îndoială, mult pentru o mișcare eremitică atât de grandioasă. Fondatorul comunității lui Iuda Leul și Mielul

jertfelnic [39.] Efraim, a scris odată: „Celor care cred că geografia nu înseamnă nimic pentru religie, le răspund că este profund legată de planul divin” [40.] Creatorul a creat un deșert lângă egipteni, dar nu i-a pregătit El pe oameni să se lase duși de el, să se stabilească în el și mulți dintre ei să moară în el? La urma urmei, în Egipt a început Dumnezeu să-și creeze poporul înainte de a-l conduce în deșert.

Un popor profund religios

Herodot a remarcat că egiptenii erau cei mai temători de Dumnezeu dintre toate popoarele [41.] Iar Emile Amelino a scris: „Se pare că în Egiptul antic, printre cele mai înalte straturi ale societății, precum și printre cele mai joase straturi ale acesteia, toată viața era religie din motivul fundamental și autosuficient că viața prezentă este doar o pregătire pentru acea altă viață, mult mai semnificativă... Zeii și religia erau amestecați cu toate manifestările ființei lor. Același lucru era și în viața creștinilor care locuiau pe malurile Nilului” [42.] Conform unei tradiții foarte vechi, începutul predicării creștine în Alexandria este de obicei asociat cu activitatea evanghelistului Marcu la mijlocul secolului I. Probabil, dezvoltarea creștinismului în primele două secole a fost destul de lentă. La începutul secolului al III-lea, potrivit lui Origen , creștinii erau încă „fără îndoială puțini la număr, dar cu adevărat credincioși”. În acea vreme, exista o faimoasă școală de exegeză biblică și teologie în Alexandria, al cărei cel mai faimos profesor a fost Origen . Acolo și în aceeași epocă găsim o puternică mișcare ascetică care a pregătit calea pentru nașterea monahismului. Dar abia marile persecuții din a doua jumătate a secolului al III-lea arată că creștinismul căpătase deja putere în toată Valea Nilului. Potrivit istoricului bisericesc Eusebiu, persecuțiile lui Dioclețian și Maximinus au fost însoțite de mii de victime în Egiptul de Sus. „Sunt convins”, scrie Amelino, „că Egiptul este țara care a dat cel mai mare număr de martiri în timpul acestor persecuții” [43.] Este semnificativ faptul că cronologia coptă începe cu urcarea pe tron a lui Dioclețian (284), care a început cele mai severe persecuții. Nu este surprinzător faptul că dintre acești creștini zeloși au provenit mulți asceți însetați de renunțarea la lume și anahoreți care au fost primii care au mers să trăiască în deșert. Gata să verse sânge pentru Hristos, erau gata să moară în lume pentru a fi cu El complet. După sfârșitul persecuției lui Maximinus Daza (Daya), pacea care a venit sub Constantin a permis creștinismului să se răspândească foarte repede în tot Egiptul. Și monahismul s-a răspândit la fel de repede în deșert.

Virtuțile umane

Este dificil să evidențiem în temperamentul și caracterul egiptenilor trăsăturile favorabile vieții solitare. Dar poate ar trebui să reamintim în acest context câteva calități și virtuți naturale care influențează viața aspră și aspră a trupului, dar sunt în același timp benefice din punct de vedere spiritual sufletului? Aproape toți Părinții Deșertului erau copți prin sânge și limbă, majoritatea provenind din clasa rurală, obișnuiți cu o viață aspră de muncă, condiții simple și absența confortului. Acești felahini erau, de regulă, foarte rezistenți și neclintiți [44.] Bossuet scria despre ei: „Vremea egipteană mereu aceeași face spiritul ferm și constant” [45.] Chiar înaintea lui, Herodot remarca că „egiptenii, după libieni, sunt cei mai sănătoși dintre toate popoarele” [46] - acest lucru ar trebui înțeles în egală măsură atât în raport cu sănătatea mintală, cât și cu cea fizică.

Pustnicii egipteni sunt adesea reprezentați ca niște sălbatici primitivi, grosolani și nepoliticoși. Poate că, din punctul de vedere al grecilor, toți egiptenii păreau adesea așa. Dar, de fapt, au reușit să-și păstreze, în general, cultura străveche, noblețea, măreția sufletească, elevatia și politețea, care pot fi încă observate la locuitorii simpli din mediul rural al Egiptului de Sus. Majoritatea erau slab educați, dar au demonstrat o capacitate pentru căutări intelectuale, sensibilitate spirituală, înțelepciune și o perspicacitate excelentă. Găsim astfel de calități la Părinții Deșertului, care au folosit toate acestea pentru a dezvolta viața spirituală în ei înșiși și în sufletele discipolilor lor prin intermediul unei discipline extrem de severe. Înzestrați și cu o memorie remarcabilă, egiptenii au fost capabili să acumuleze și să păstreze cu grijă tot ceea ce dobândiseră prin experiență și cunoaștere. După cum a remarcat Herodot, capacitatea de a colecta, păstra și transmite posterității tradițiile strămoșilor lor era remarcabil dezvoltată la ei [47.] Și, fără îndoială, acestui fapt îi datorăm în mare parte faptul că spusele Părinților au supraviețuit până în zilele noastre.

Există cu siguranță și alte aspecte ale temperamentului copt care au contribuit la înflorirea monahismului egiptean, dar au existat și altele care au reprezentat mai degrabă un obstacol în calea acestuia. Chiar și atașamentul față de tradiție pe care tocmai l-am menționat i-ar fi putut îndepărta pe primii pustnici de la actul lor fără precedent de a se izola complet de lume și de a merge să trăiască în deșert. „Ținându-se de obiceiurile lor native”, scria Herodot, „nu acceptă nimic altceva”. [48] Dar câtă noutate este în decizia lui

Antonie cel Mare ! Hagiograful ne subliniază acest lucru. Antonie îl invită pe bătrânul său să meargă cu el, dar acesta din urmă refuză, invocând vârsta sa venerabilă și natura neobișnuită a întreprinderii [49.] Așa ceva nu se mai întâmplase niciodată! Tânărul Antonie avea nevoie de mult curaj sau de o voință specială a lui Dumnezeu - sau mai degrabă de ambele - pentru a concepe și a duce la îndeplinire planul său.

Atașamentul față de familie și pământ

Trebuie să ne imaginăm cu adevărat ce a însemnat pentru un egiptean să decidă să-și părăsească pământul, împrejurimile, familia și prietenii. Căci fellahul este în esență un casnic și nu este înclinat să-și schimbe locul. „El rămâne ferm atașat de satul său natal, ceea ce este pentru el o garanție a securității în trecut și în prezent.” [50] Când Antonie cel Mare a plecat în deșert, era orfan, își părăsise sora și își renunțase deja la proprietate. Dar încă mai avea multe rude și cunoștințe în sat. A renunțat nu numai la legăturile sale familiale, ci și la familia pe care ar fi putut-o crea. În nicio țară din lume legăturile familiale nu erau atât de puternice ca în Egipt, iar acest lucru este, fără îndoială, valabil și astăzi. Multe picturi și sculpturi antice ne amintesc încă într-un mod remarcabil de bucuriile vieții de căsătorie în Egiptul antic. Înțelegem de ce demonul, ispitindu-l pe pustnic, i-a amintit atât de des de familia sa. El l-a ispitit pe Antonie și pe mulți alții în acest fel, în special pe cei care fuseseră căsătoriți înainte de a veni în deșert și tânjeau după soția pe care o abandonaseră. Primii anahoreți trebuiau să dobândească o detașare specială pentru a decide să-și părăsească familia și cei dragi. Numai cuvintele lui Hristos Însuși îi puteau împinge la o despărțire atât de radicală și irevocabilă de lume.

Firea veselă și sociabilitatea egiptenilor

Pentru a observa sociabilitatea egiptenilor, nevoia lor de contacte și comunicare cu ceilalți, nu este necesar să locuiești mult timp în Egipt. Este cert că, prin natura lor, locuitorii acestei țări nu tolerează izolarea și singurătatea. Această trăsătură a caracterului lor a fost remarcată de Amelino: „Rasa egipteană este una dintre cele mai vesele care au existat vreodată în lume. Din antichitatea veche până în zilele noastre, egiptenii sunt copii mari, remarcabil de veseli și foarte sociabili” [51.] Bucurându-se de viață, sunt veseli și lipsiți de griji. Cum să explicăm atunci faptul că acești oameni, atât de veseli și plini de viață, înclinați spre glume, râsete și ironie, erau atât de puternic înclinați spre un ideal atât de serios și semnificativ, excluzând orice divertisment? Trebuie recunoscut că, în această privință, Părinții Deșertului nu erau atât de stricți pe cât se scrie uneori. Antoine Guillaumont pare să fi atenuat afirmațiile prea categorice ale lui Karl Heussy și Irineu Oser, arătând că pustnicii egipteni nu erau potrivnici umorului și erau destul de capabili să-l afișeze atunci când se ivea ocazia [52] – exact în spiritul strămoșilor lor îndepărtați, care nu se temeau să deseneze caricaturi amuzante pe pereții mormintelor. Suntem foarte înclinați să ni-i imaginăm cu o expresie tristă și severă pe fețe, constant ocupați cu durerea pentru păcatele lor. Dar, pe lângă Avva Pambo, despre care se știe că nu râdea niciodată [53] , trebuie să fi existat cu siguranță mulți alții care, cel puțin, își puteau permite să zâmbească și să le arate altora chipul lor vesel. Bucuria spirituală este semnul prin care toată lumea îl recunoștea pe Anton și subiectul uneia dintre recomandările sale preferate către cei care îl vizitau [54.] „Rămâneți mereu în bucurie” – acesta este sfatul dat de Avva Beniamin ucenicilor săi [55.] Ioan din Lycopole i-a salutat pe pelerini, zâmbind și radiind de bucurie [56] . Și au descris cu entuziasm jubilația lui Avva Apollo și a ucenicilor săi: „Ai putea contempla o asemenea bucurie în deșert, încât nu vei vedea o asemenea bucurie și bucurie trupească pe pământ” [57] .

Trecutul pustnicilor

Ar fi interesant de știut cum a fost viața trecută a Părinților Deșertului, originile lor sociale, cum și-au petrecut tinerețea, ce educație au primit, ce profesii au avut înainte de a deveni cu toții călugări. Viețile copte din vremurile ulterioare – secolele al VII-lea și al VIII-lea – sunt pline de detalii, dar am prefera acestor detalii legendare reținerea surselor anterioare, în special a apoftegmelor, unde datele despre viața lor trecută sunt destul de precise, dar în același timp destul de rare și de obicei lipsite de clișee hagiografice. După cum am spus deja, majoritatea proveneau din medii țărănești. Chiar dacă textul adesea nu spune acest lucru direct, este totuși adevărat, deoarece era de notorietate. Dar țăranii erau diferiți. Antoniu, de exemplu, avea 300 de arure de pământ excelent (adică mai mult de o sută de hectare! [58]) și probabil nu lucra pământul el însuși. Discipolul său, Pavel cel Simplu, a venit de pe câmp când a descoperit infidelitatea soției sale, acesta fiind motivul plecării sale în deșert . [59] Amon era producător de balsam , [60] iar Macarius era cămiler care însoțea caravanele, posibil comerciale, cu salpetru . [61] Cu alte cuvinte, amândoi lucrau pentru industria „serviciilor ritualice” din acea vreme, deoarece atât balsamul, cât și salpetrul erau adesea folosite pentru mumificarea morților.

Macarie din Alexandria , potrivit lui Paladie, vindea delicatese în tinerețe [62] – fără îndoială aceleași dulciuri, fructe uscate și diverse tipuri de prăjituri și biscuiți care se vând și astăzi pe străzile din Cairo sau Alexandria. Nu era o meserie dificilă, dar putea aduce un venit bun. Cei doi frați, Paisie și Isaia, erau fiii unui negustor bogat, spaniol de origine [63. 64] Ioan din Nicopole a învățat meseria de tâmplar în tinerețe, iar fratele său era vopsitor 65. Apollonius era un fost negustor, Apelles era fierar 66. Printre pustnici se aflau și foști sclavi [67. Unul dintre ei] și-a urmat stăpânul în deșert și a devenit ucenicul său [68] .

Dioscor, înainte de a deveni călugăr, a fost copist69 - Marcu și alții au fost caligrafi70 - ceea ce sugerează un anumit nivel de educație. Antonie nu era nici „analfabet”, așa cum scrie Atanasie din Alexandria , deoarece putea citi scrisori și chiar să-și compună propriile [scrisori71] . Avva Pimen nu știa greaca, dar aceasta nu era regula pentru toți călugării copți72 - Ioan Cassian , de exemplu, relatează despre avva Iosif, care știa foarte bine [greaca73] .

Foști păgâni

În comunitățile lui Pahomie din Tebaida exista un număr considerabil de foști păgâni care acceptaseră botezul în mănăstire. Dar era oare același lucru și printre pustnicii din Egiptul de Jos? Știm că Macarie cel Mare, în drumul său de la Skete la Nitria, prin bunătatea sa, a convertit la creștinism un preot păgân pe care l-a întâlnit pe drum: a devenit călugăr, „și prin el mulți păgâni au devenit creștini” [74.] Un alt preot a decis să ducă o viață monahală după ce a auzit despre blândețea și răbdarea unui călugăr [75.] Un tânăr teban, fiul unui preot păgân, a acceptat monahismul după ce a văzut printre o adunare de demoni pe cineva care primise o ramură de palmier pentru a ademeni la senzualitate un călugăr pe care îl ispitise în zadar timp de patruzeci de ani [76.] Dar, întrucât creștinismul devenise deja răspândit în Egipt în a doua jumătate a secolului al III-lea, se poate presupune că majoritatea călugărilor erau creștini chiar înainte de a merge în deșert. Acesta a fost cazul lui Antonie cel Mare , care s-a născut într-o familie creștină și a fost crescut ca creștin . [77] Palladius spune despre călugării din Cellia că aceștia, „născuți din părinți creștini, aparțineau lui Dumnezeu încă din cea mai fragedă copilărie”. [78] Însă Macarie din Alexandria a fost botezat la vârsta de patruzeci de ani, 79 așa că decizia sa de a deveni călugăr trebuie să coincidă cu convertirea și botezul său în 333.

Foști tâlhari

Mai mulți tâlhari faimoși au devenit mai târziu călugări la fel de faimoși. Cunoaștem povestea lui Patermufius, un lider de bandă și jefuitor de morminte care a câștigat o largă notorietate pentru crimele sale. Într-o noapte, a atacat casa unei fecioare care se dedicase lui Dumnezeu. După ce s-a urcat pe acoperiș, Patermufius a ațipit și a văzut în vis „un anumit rege care i-a oferit să treacă de la păcat la virtute” și să intre în slujba sa. Când tâlharul s-a trezit, a văzut o fecioară lângă el care l-a întrebat ce face acolo. Ea i-a arătat lui Patermufius drumul către o biserică, unde preoții l-au învățat câteva versete dintr-un psalm, după care a plecat în deșert. Trei zile mai târziu s-a întors, a fost botezat și s-a dus din nou în același loc retras, unde în curând mulți ucenici s-au adunat în jurul lui [80.] Și mai faimos în Skete a fost Moise Etiopianul [81] , care a petrecut câțiva ani în slujba unui funcționar, dar a fost expulzat pentru desfrâu și jaf. Devenind liderul unei bande, a devenit faimos printre alții pentru depravarea și cruzimea sa. După ce ne-a povestit despre una dintre „faptele sale eroice”, Palladius adaugă că într-o seară, Moise a fost mișcat de pocăință. Iar Ioan Cassian specifică că a fost persecutat pentru crimă [82.] Moise s-a făcut călugăr și, după cum spune povestea, într-o zi patru tâlhari, neștiind cu cine aveau de-a face, s-au urcat în chilia lui. I-a legat, i-a pus în spate și i-a dus la biserică, lăsând preotul să le decidă soarta. Când tâlharii și-au dat seama că l-au atacat pe faimosul Moise, au renunțat și ei la lume [83.] Cunoaștem un alt criminal care s-a făcut călugăr în Skete: era un păstor pe nume Apollo. I-a sfâșiat pântecele soției sale însărcinate doar „ca să vadă cum zăcea copilul în pântece”. Chinuit de remușcări, și-a mărturisit păcatul bătrânilor din Skete. Și a trăit patruzeci de ani fără să înceteze să se roage. Apollo a decis să-și petreacă restul vieții fără să facă nimic altceva [84] .

Totuși, aceste exemple ilustrative de pocăință nu ar trebui să ne ducă la ideea că majoritatea Părinților Deșertului s-au rugat pentru păcatele grave din trecutul lor. Istoria Călugărilor îi menționează pe un alt Apollon, care a plecat în deșert la vârsta de paisprezece ani, și pe Ellius, care a dus o viață riguroasă încă din copilărie.85 Este destul de sigur că Avva Pimen și cei șase frați ai săi au dus o viață pioasă înainte de a veni la Schit, la fel ca Macarie, care s-a mustrat în deșert pentru o mică greșeală comisă în tinerețe: în timp ce păștea viteii cu alți băieți, a luat și a mâncat o smochină furată de camarazii săi.86 Apoftegmele ne povestesc și despre un anumit bătrân care a părăsit

lumea „încă fecioară, habar n-avea despre existența curviei” și, de asemenea, despre un alt călugăr care a venit la Schit cu tatăl său, fiind foarte tânăr, neștiind despre existența sexului feminin până în ziua în care un demon i-a arătat o femeie în [vis.87]

Călugări din alte regiuni

Alături de egiptenii din Deltă și tebanii din Valea Nilului, călugări din alte locuri au trăit și în deșerturile Egiptului de Jos. Numărul lor este greu de stabilit cu precizie, dar se pare că au constituit o minoritate jalnică aici. Nu vorbim, desigur, despre numeroșii pelerini care au venit aici, dorind să lucreze o vreme lângă Părinții Deșertului și să primească îndrumare spirituală de la ei; vorbim despre cei care au decis să se stabilească definitiv în Nitria, Kellia sau Skete. Cei mai faimoși dintre ei au fost Evagrie și Arsenie, dar sunt cunoscuți și alții, de exemplu, doi tineri care au fost primiți de Macarie în Skete și au fondat mănăstirea el-Baramus [88.] Legenda îi face pe Maximus și Dometius, fii ai împăratului Valentinian [89] , dar nu trebuie, totuși, să se rupă vălul de mister care înconjoară în apoftegme aceste două figuri luminoase, care erau destinate să moară prematur după doar trei ani de ședere în deșert.

Originar din Asia Mică, Evagrie [90] a fugit la Constantinopol pentru a scăpa de atențiile pasionale ale soției unui funcționar. Mutându-se în Palestina la sfatul sfintei ascete Melania, a mers în Egipt și s-a stabilit mai întâi în Nitria și apoi în Celia, unde a murit în 399. Evagrie a trăit aici înconjurat de călugări educați, admiratori înfocați ai operelor lui Origen , dar aici a urmat și școala Părinților Deșertului, în special a celor doi Macari. Evagrie a ajuns în Nitria în jurul anului 383 [91.] Câțiva ani mai târziu, un înalt funcționar al palatului imperial, pe nume Arsenius, a părăsit Constantinopolul și s-a dus și el în Egipt. S-a călugărit cu Avva Ioan Kolov [92.] Și Arsenius a menținut, fără îndoială, legătura cu Evagrie. Acesta din urmă i-a spus odată: „Cum se face că noi, cu toată cultura și înțelepciunea noastră, nu avem nimic, în timp ce acești egipteni nechibzuiți au dobândit o asemenea virtute?” La aceasta, Arseni a răspuns: „La urma urmei, noi n-am extras nimic din cultura acestei lumi, în timp ce acești egipteni nechibzuiți au încercat să dobândească virtute” [93] .

Conform unei alte apoftegme, „cei șapte senatori, imitând pe Arsenius, au renunțat la toate bunurile lor, au început să cultive trestie și să folosească vase simple de lut” [94.] Ne putem imagina cu ușurință ce a însemnat această viață aspră și simplă printre felahini pentru grecii și romanii bogați și educați. Multe apoftegme ne permit să înțelegem acest lucru. În timp ce majoritatea țăranilor egipteni aveau condiții de viață în deșert care nu erau mult diferite de viața lor de la sate, pentru puternicii acestei lumi, care

proveneau din mijlocul lor, aceasta era o schimbare absolută a existenței, cerându-le eforturi incomparabil mai mari [95] .

Însă, indiferent de trecutul, originea, statutul social și calea lor spirituală, toți acești oameni au venit în deșert cu o singură dorință hotărâtă – să trăiască doar pentru Dumnezeu și împreună cu Dumnezeu. Datorită școlii dure a vieții pustnicești, au dobândit rapid „un spirit” și au dobândit multe trăsături similare. Dar, în același timp, fiecare și-a păstrat individualitatea. I-am întâlnit deja pe unii dintre ei. Pe paginile acestei cărți vom întâlni mult mai mulți. Printre sutele de locuitori ai deșertului, apar brusc acele personalități remarcabile, pe care le cunoaștem după nume și după înfățișare. Dar toți, cu toate acestea, rămân oameni și nu putem decât să fim mândri că toți aparțin rasei umane.

***

38 de ani

Viața lui Antonie, cap. 93.

39

O comunitate carismatică recunoscută de Roma, care în practica sa liturgică și viața spirituală, alături de creștinism, dedică un loc semnificativ elementelor iudaismului.

40

Efrăim. Déjà les bles sont blanc. Paris, 1987. P. 40.

41

Herodot. Istorie, II, 37.

42

Amélineau É. Contes et romans de l'Égypte chrétienne. Paris, 1888. P. XXIX.

43

Ibidem. P. L.

44

Ayrout H. Fellahs d'Egypte. Le Caire, 1952. P. 39.

45 de ani

Bossuet J. – B. Discours sur l'histoire universelle. III, 3.

46

Herodot. Istorie, II, 77.

47

Ibidem.

48 de ani

Ibidem, II, 79.

[49]

Viața lui Antonie, cap. 11.

[50]

Ayrout H. Fellahs d'Egypte. p. 31.

[51]

Amélineau É. Contes... P.VI.

[52]

Guillaumont A Le rire, les larmes et l'humor chez les moines d'Égypte // Hommage à François Daumas. Montpellier, 1986, p. 373–380.

[53]

A 774 (= Pamvo, 13. Povești memorabile. P. 161).

[54]

Viața lui Antonie, cap. 67, 92; vezi și cap. 42.

[55 de ani]

A 774 (= Benjamin, 4. Povești memorabile. P. 48).

[56]

Istoria călugărilor, 1, 18.

[57]

Ibidem, 8, 32–53.

[58]

Viața lui Antonie, cap. 2.

[59]

Lavsaik, 22, 1.

[60]

Ibidem, 8, 3.

[61]

A 484 (= Macarie al Egiptului, 30. Povestiri memorabile. P. 109).

[62]

Lavsaik, 17, 1. (Conform altor date conținute în Viața coptă a lui Macarie din Alexandria, acesta provenea din mimi. – A.V.).

[63]

Lavsaik, 14, 1. (Despre originea lui Paisius și Isaia, vezi: Palladio. La Storia Lausaica / Introducere de Christine Mohrmann, recenzie critică și comentariu de G. J. M. Bartelink, traducere de Marino Barchiesi. Roma, 1974. P. 329, n. 2. – AB).

[64]

Aici Lucien Regnier face o inexactitate gravă: textul despre Paisie și Isaia spune că erau fiii unui negustor - „spanodromos”. Acest cuvânt nu desemna

un spaniol de origine, ci un negustor (probabil alexandrin), care făcea comerț în direcția spaniolă. Poate că a devenit porecla sa.

[65 de ani]

Lavsaik, 35 de ani, 1.

[66]

Vezi: Ibid.; Istoria călugărilor, 13, 1.

[67]

Nr. 53.

[68]

N540.

[69]

Capitolul 252, Capitolul 256.

[70]

A 526, N 375, N 517, N 520.

[71]

Viața lui Antonie, cap. 1.

[72]

A 757 (=Pimen, 182. Povești memorabile. P. 158).

[73]

Ioan Cassian. Conferințe, cap. 16, 1.

[74]

A 492 (= Macarie al Egiptului, 38. Povestiri memorabile. P. 112).

[75]

Nr. 77.

[76]

Nr. 191.

[77]

Viața lui Antonie, cap. 1.

[78]

Pallade. Dialogue sur la vie de Jean Chrysos tome, 17 (Surse Chrétiennes 341. P. 331).

[79]

Lavsaik, 18, 28.

[80]

Ibidem, 10, 3–8.

[81]

Numit și Moise de la Skete, în slavonă - Moise Murin. Pe el dorea să-l vadă înaltul oficial din Egipt, așa cum scrie părintele Lucien chiar la începutul introducerii sale.

[82]

Ibid., 19, 1–4; Ioan Cassian. Conversații, cap. 3, 5 (în traducerea rusă a Conversațiilor există o nuanță – Moise „a fugit la mănăstire, mânat de frica morții pentru crimă”. – A.V.).

[83]

Lavsaik, 19 ani, 4 ani.

[84]

A 130 (=Apollo, 2. Povești memorabile. P. 42).

[85]

Istoria călugărilor, 8, 3; Istoria călugărilor, 12, 1.

[86]

A 490 (= Macarie al Egiptului, 36. Povestiri memorabile. P. 111).

[87]

N426; N171.

[88]

A 486 (= Macarie al Egiptului, 32. Povestiri memorabile. Pp. 109–111). (Poate că tinerii proveneau din Roma, așa cum sugerează etimologia cuvântului „Baramus”. – A.V.).

[89]

Evelyn White H. G. Mănăstirile din Nitria și Scetis. NY, 1932. P. 102–103.

[90]

Vorbim despre celebrul Evagrie Pontic, care a sistematizat experiența spirituală a părinților egipteni în tratatele sale ascetice. Pentru ideile lui Origen exprimate în operele sale, Evagrie a fost condamnat după moartea sa. În special, anatema la adresa lui, alături de Teodor de Mopsuestia, Nestorie, Didim Orbul și Origen, ca „reînnoitor al fabulelor elene”, este prezentă în prima regulă a Sinodului Ecumenic al VI-lea de la Constantinopol.

[91]

Guillaumont Aux origines... P. 186–187.

[92]

Regnault L. Les Pères du désert… P. 42–43.

[93]

A 43 (=Arsenie, 5. Povești memorabile. P. 18).

[94]

N14.

[95]

A 74, A 233, A 799.

Capitolul trei. Femei și tineri

Există un loc pentru o femeie în deșert?

Când Avva Sisoes a îmbătrânit și a slăbit, ucenicul său i-a sugerat să meargă în locuri locuite. La aceasta, bătrânul i-a răspuns: „Hai să mergem unde nu sunt femei!” – „Dar unde există un loc unde nu sunt femei, decât în deșert?” – a întrebat ucenicul ca răspuns.96

Uneori vorbim despre „Mamele Deșertului”. Palladius, în prologul la „Lavsaic”, promite să povestească nu doar despre lucrările „sfinților părinți, călugărilor și pustnicilor”, ci și despre acele venerabile mame „care cu o minte masculină și perfectă săvârșesc ostenelile faptelor virtuoase”.97 Dar niciunul dintre sfinții asceți despre care vorbește în opera sa nu trăiește în „marele deșert”. Când ne gândim la natura nesigură a vieții acolo, ne dăm seama că o femeie, oricât de curajoasă, nu ar putea trăi acolo singură fără să-și rișteatât onoarea, cât și viața. Mai mult, așa cum a remarcat Lacarrière, „conform ideilor pustnicilor din Egipt, nu există loc pentru o femeie în deșert” 98 pentru simplul motiv că prezența ei într-un mediu monastic este o sursă de ispită constantă. „Ammele” care figurează în apoftegme nu locuiesc în mijlocul deșertului. Cea mai faimoasă dintre ele, Amma Sarah, „a locuit timp de șaizeci de ani lângă râu”, adică lângă Nil99 . Theodora 100 , la fel ca Syncletica 101 , locuiește cel mai probabil în suburbiile Alexandriei.

Merită să ne amintim, totuși, rarele exemple de călugărițe care au trăit sau au putut trăi incognito în deșert, îmbrăcate în haine bărbătești. Astfel de cazuri sunt bine cunoscute în hagiografie, dar autenticitatea lor istorică este dificil de stabilit. Dacă vorbim despre deșerturile Egiptului de Jos, cele mai faimoase dintre ele sunt Apollinaria, Ilaria și Anastasia. Apollinaria a fost fiica împăratului Antim 102. Probabil s-a dus în deșertul Skete pentru a evita căsătoria, la care tatăl ei a obligat-o. După ce a fost mușcată de țânțari în mlaștinile Skete, Apollinaria a rămas să locuiască în aceste locuri, luând numele Dorothea. Una dintre surorile ei a fost posedată de un demon, iar Antim a trimis-o la Părinții Skete pentru vindecare. A fost încredințată „fratelui” Dorotheus, care a vindecat-o și a trimis-o înapoi la tatăl ei. Dar

curând „demonul i-a sugerat că este însărcinată”! Împăratul, mânios, a poruncit să-l aducă pe Doroteu la el, iar apoi a recunoscut-o în cele din urmă în „el” pe fiica sa, Apollinaria, dar tot nu a împiedicat-o să se întoarcă la Schit, unde a locuit o vreme. Și abia după moartea ei, în timpul pregătirilor pentru înmormântare, s-a aflat că era o femeie -

Iată ce ne spune Viața Apollinariei, care ar putea servi drept scenariu bun pentru un film. Cu toate acestea, este neverosimilă de la început până la sfârșit. La fel ca Viața Ilariei, fiica fictivă a împăratului Zenon, care, la fel ca Apollinaria, trăiește în Skete, dar sub numele de Ilarion eunucul. Ilaria își vindecă și ea sora, care este posedată de un demon, dar aceasta nu este recunoscută și nu se întoarce la tatăl ei. Zenon, știind că fiica sa este în deșert și temându-se pe bună dreptate pentru siguranța ei, construiește câte un turn de veghe în fiecare dintre mănăstiri, unde călugării se pot refugia în caz de pericol [104.] Astăzi, în timpul unei vizite la una dintre mănăstirile din Wadi Natrun, un ghid nu va ezita să amintească - cu un zâmbet sau cu toată seriozitatea - această legendă pentru a explica originea turnului, unul dintre cele care există acum în toate cele patru mănăstiri de acolo.

Într-una dintre poveștile lui Daniel din Skete (secolul al VI-lea) găsim o altă versiune a acestei legende. O nobilă patriciană pe nume Anastasia, dorind să scape de pretențiile împăratului Justinian, merge la Avva Daniel, care îi dăruiește haine monahale și o chilie nu departe de el. Ea locuiește acolo timp de 28 de ani și abia după moartea ei Daniel dezvăluie adevărul despre [cei 105] ai ei .

Toate acestea ar fi trebuit să se fi întâmplat în secolul al VI-lea. În tradiția anterioară a apoftegmelor găsim doar două povești despre sfinți asceți care trăiau în peșteri în deșert. Într-una dintre ele, relatată de Avva Doulas, un discipol al Avvei Vissarion, o călugăriță este confundată inițial cu un bărbat și abia după moartea ei se descoperă că este o femeie [106.] Aflăm despre celălalt caz de la doi mari bătrâni care, mergând prin deșertul Skete, au auzit „un glas slab venind de sub pământ” și au găsit o călugăriță bătrână zăcând bolnavă într-o peșteră, care făcea asceză acolo de treizeci și opt de ani. Ea le-a spus: „Îi slujesc lui Hristos, fără să duc lipsă de nimic și fără să văd pe nimeni. Domnul v-a trimis să-mi îngropați trupul” [107.] Această poveste este cea mai rezervată și cea mai de încredere, dar autenticitatea ei este greu de garantat. Astfel de povești au în principal un scop edificator. De fapt, le aminteau pustnicilor că nu ar trebui să se laude cu plecarea lor în deșert, deoarece și femeile fac la fel. „Uite”, i-a spus Avva Vissarion ucenicul său, „cum chiar și femeile îl învinge pe Satana!” [108] .

Obsesii diabolice

Dar, bineînțeles, Satana nu a ratat o ocazie convenabilă: de obicei, femeile întâlnite în deșert sunt fie ființe reale trimise acolo la instigarea sa, fie – ceea ce se întâmplă mai des – fantome create de el pentru a-l seduce pe anahoret. De exemplu, o femeie „trimisă de diavol ” s-a alăturat caravanei pentru a-și găsi vărul „în deșertul îndepărtat” – și ea, în mod firesc, l-a atras în păcat [109.] Avva Pachon din Skete, când avea deja peste cincizeci de ani, a fost supus zi și noapte fără întrerupere timp de doisprezece ani atacurilor demonului desfrânării. În cele din urmă, demonul a venit la el, luând forma unei tinere etiopiene pe care o văzuse pe câmp în tinerețe. Ea s-a așezat în poala lui și l-a excitat atât de mult încât s-a gândit să păcătuiască împreună cu ea. Înfuriat de acest gând, a pălmuit-o și ea a dispărut. Dar timp de doi ani, o duhoare insuportabilă a emanat din mâna lui Pachon [110] .

Uneori, un călugăr ispitit nu se mulțumește cu o palmă peste față. O femeie desfrânată s-a străduit din greu să reușească să seducă un călugăr faimos în fața tinerilor ei prieteni. Într-o seară, a venit la chilia lui sub pretextul că se rătăcește. Călugărul i-a permis să intre și, simțind că demonul începuse să-l ispitească, a aprins o lampă și a început să-și țină degetele la foc, unul după altul, până când dimineața a rămas doar un deget nears. Femeia a murit din cauza șocului. Tinerii ei prieteni au venit curând la pustnic pentru a afla despre succesul desfrânatei. „A venit o femeie aici în seara asta?”, l-au întrebat pe călugăr. „Da”, a răspuns el, „zace acolo”. Au intrat și au găsit-o pe femeia moartă. Apoi bătrânul, arătându-le degetele, a spus: „Uitați-vă ce mi-a făcut această fiică a diavolului”. „Dar este scris”, a adăugat el, „ *«Nu răsplătiți rău pentru rău* »”. Și s-a rugat și a înviat această femeie, iar ea a plecat și de atunci a dus o viață castă -

Uneori, demonii acționează împreună. Patru demoni, transformându-se în fete atrăgătoare, au trăit timp de patruzeci de zile lângă un frate, încercând să-l îndemne la păcat. Dar călugărul s-a împotrivit cu statornicie și, după o încercare atât de grea, Dumnezeu i-a îngăduit să nu mai aibă ispite carnale [112.] În Chilii, un preot a văzut odată lângă chilia fratelui o mulțime de demoni, care, sub deghizări de femei, spuneau și făceau tot felul de lucruri obscene [113] .

Fugiți de femei!

De fapt, un călugăr priceput putea recunoaște un demon sub înfățișarea unei femei, dar acest lucru nu era întotdeauna așa. De aceea, pustnicii se ghidau după principiul că femeile trebuiau evitate ca de foc sau – cum spuneau unii – ca de vin sau ca de episcopi [114.] Trebuie să le putem înțelege corect cuvintele: cel mai probabil, vorbesc despre evitarea vinului ca femei, deoarece beția duce ușor la desfrâu, și despre evitarea episcopilor ca femei, deoarece aceștia pot abate un călugăr de la calea monahală, acordându-i hirotonii sfinte.

În această suspiciune față de femei, unii dintre Părinții Deșertului au mers prea departe. De exemplu, unul dintre ei, care, găsind urma unei femei pe drum, a distrus-o [115] , sau altul care, în timp ce călătorea cu bătrâna sa mamă, și-a bandajat mâinile când a trebuit să o care peste un canal [116.] Odată, o femeie a debarcat la Diolkos și s-a stabilit în apropiere. Un frate a venit să scoată apă, a văzut-o și s-a dus să-l avertizeze pe bătrânul său, dar acesta deja venea spre el, strigând: „Ajutor, fraților, jefuiesc!” [117.] Un altul, întâlnind niște călugărițe în drum, a părăsit drumul și a fost răsplătit cu această remarcă din partea uneia dintre ele: „Dacă ai fi un călugăr desăvârșit, nu ai observa că suntem femei!” [118] .

Înțeleptul Ioan Cassian ne spune o poveste amuzantă despre Avva Pavel, care „a fost crescut în pacea și liniștea singurătății, într-o asemenea puritate a inimii încât nu putea suporta – nu spun chipul, ci nici măcar vederea hainelor femeiești”. Și astfel, într-o zi, pe când se ducea la chilia bătrânului, a întâlnit din întâmplare o femeie pe drum. A luat-o imediat la fugă și „a alergat atât de repede încât nimeni nu aleargă când vede un leu sau un dragon teribil... Aceasta a întrecut orice măsură a justei severități și prudențe...” Pentru aceasta, Pavel a fost pedepsit: Dumnezeu i-a lovit trupul cu o paralizie atât de gravă încât a trebuit să fie dus la o mănăstire de fecioare și predat în mâinile femeilor. Călugărițele au avut grijă de el timp de patru ani, hrănindu-l cu o lingură și „având grijă de tot ce avea nevoie din fire ”. [119 120] .

Desigur, precauțiile impuse persoanelor care și-au dedicat castitatea lui Dumnezeu, precum și lunga lor ședere în singurătate, îi pot face mai sensibili și mai receptivi în timpul rarelor lor întâlniri cu membri ai sexului opus. Iar interdicțiile date de bătrâni sunt destul de ușor de înțeles: „Să nu aduci o femeie în chilia ta”, „Să nu te întinzi unde este o femeie” [121] „Să nu

mănânci niciodată mâncare cu o femeie”.122 De obicei, așa cum am spus deja, nu existau femei în deșert, iar unii pustnici, precum Ioan din Lycopolis, nu au văzut femei timp de patruzeci de ani sau mai mult.123 Cu toate acestea, mulți au fost nevoiți să meargă în locuri locuite pentru a- și vinde coșurile acolo, pentru a se aproviziona cu lucruri necesare sau din alte motive. Aveau multe motive să întâlnească femei, să le dorească și, dacă era necesar, să păcătuiască cu ele.124 Nu puteau evita deloc să le întâlnească, dar trebuiau să fie atenți să nu le privească atent. Se spunea despre un pustnic că în cei șaizeci de ani ai vieții sale monahale nu a văzut nicio femeie . 125 Trebuie înțeles, însă, că acesta a fost un caz excepțional. Totuși, întâlnirea cu niște femei a servit unui scop edificator. Pimen și Anub au observat o văduvă într-un cimitir care plângea amarnic, iar acest lucru le-a servit ca o reamintire că ar trebui să plângă pentru păcatele lor cu același zel . 126 Avva Pambo, când a observat o „actriță” (cu alte cuvinte, o reprezentantă a celei mai vechi profesii) pe strada Alexandriei, a început să plângă, apoi le-a explicat tovarășilor săi: „Două lucruri m-au mișcat: în primul rând, distrugerea acestei femei și, în al doilea rând, faptul că nu fac ceea ce-i place lui Dumnezeu cu același zel pe care îl are această femeie pentru a plăcea oamenilor decăzuți. ” 127

Lipsa de dispreț a Părinților Deșertului față de femei

Anatole France a pus următoarea propoziție în gura Theis-ului său: „Știu că sfinții locuitori ai deșertului urăsc femeile care, ca și mine, sunt create pentru a seduce.” [128] Totuși, putem spune că nu există niciun fapt sau un singur cuvânt în vreun text timpuriu despre Părinții Deșertului care să justifice o astfel de asigurare. Avva Arsenius, desigur, putea primi destul de rece o matroană romană venită special în Egipt pentru a-l vedea [129] sau putea respinge hotărât o tânără etiopiană care se apropia de el pe malurile Nilului pentru a-i atinge mantaua [130] ... Dar a luat ca lecție cuvintele ei: „Dacă ești călugăr, du-te la munte!” [131.] Chiar și atunci când întâlneau prostituate, Părinții Deșertului nu arătau niciun dispreț. Mai multe apoftegme ne arată un pustnic care acceptă să întâlnească o femeie fie pentru a o converti, fie pentru a salva un călugăr pierdut și a-l aduce înapoi în deșert [132] .

Încercând să o consoleze pe matroana trimisă departe de Avva Arsenius, Arhiepiscopul Teofil îi spune: „Nu știi că ești femeie și că, cu ajutorul femeilor, vrăjmașul luptă împotriva sfinților?” [133.] Desigur, vedem în apoftegme multe femei care seduc sau încearcă să seducă călugări [134.] Dar vedem și alte femei care se opun călugărilor care vor să le atragă în păcat și care le ajută să rămână credincioase chemării lor monahale [135.] Aceasta contrazice judecata foarte pesimistă exprimată mai târziu de Ioan Moschus (secolul al VII-lea): „Sarea vine din apă, dar când se apropie de apă, se dizolvă și dispare. Tot așa, un călugăr vine dintr-o femeie, dar dacă se apropie de o femeie, slăbește și se transformă în nimic” [136.] Evagrie a fugit din Constantinopol pentru a scăpa de femeia de care era îndrăgostit [137] , dar o altă femeie, Melania, l-a îndrumat pe calea cea dreaptă în Palestina [138] .

Faptul că Părinții Deșertului nu detestau femeile este dovedit de faptul că făceau de bunăvoie minuni pentru ele. Ioan din Licopole i-a redat vederea soției unui înalt funcționar . [139] Avva Longinus a vindecat mâna unei femei de cangrenă când aceasta a băgat-o prin fereastra chiliei sale . [140] Antonie a vindecat mai multe fete și femei în timpul vieții sale, dar mai ales stând departe de ele . [141] Pentru a vindeca o femeie afectată de cancer la sân, Avva Longinus nu a ezitat să-i atingă organul bolnav . [142] Macarie a vindecat, de asemenea, o femeie posedată, frecând-o cu ulei sfânt timp de douăzeci de zile . [143]

Există însă o dovadă și mai puternică: bunătatea cu care Părinții Deșertului le tratau pe femeile care se purtau urât cu călugării. Odată, călugării, împreună cu Avva Amon, au venit la un frate care avea o femeie în chilie ca să-l denunțe. Fratele a ascuns-o pe femeie într-un butoi [144.] Când Amon a intrat în chilie cu acuzatorii, a ghicit trucul și s-a așezat pe butoi. Informatorii au căutat în zadar toată camera. După ce au plecat, jenat, Amon l-a luat pur și simplu pe călugăr de braț și i-a spus: „Ai grijă la tine, frate". [145] Un alt călugăr locuia cu o femeie. Când Pimen a aflat că aceasta născuse, i-a poruncit ucenicului său să le aducă un ulcior cu vin, ca să poată sărbători nașterea copilului [146.] Și ce a făcut bătrânul care a primit un călugăr și o călugăriță peste noapte? Când s-a dus la culcare cu ei, a observat că se uniseră pentru a săvârși un păcat , dar nu le-a spus nimic și i-a trimis departe a doua zi dimineață. Totuși, el s-a rugat pentru ei, iar ambii vinovați au venit la bătrân, căindu-se de ceea ce făcuseră.147 [Chiar] dacă aceste povești nu sunt altceva decât povești fictive menite să edifice, ele nu indică în niciun fel vreun dispreț față de femei în rândul Părinților Deșertului.

Sexualitatea în deșert

Creștinismului din primele secole, și în special monahismului, i se atribuie adesea o atitudine misogină care se învecinează cu obsesia. Dar cel puțin în raport cu Părinții Deșertului, această opinie pare a fi fundamental greșită. Acest lucru este evidențiat de simplitatea, chiar naivitatea, cu care unii Părinți folosesc comparații împrumutate de la femei pentru a-și demonstra ideile. Arsenie și Macarie compară un pustnic din chilia sa cu o fată care trăiește în secret în camera ei înainte de căsătorie [148.] Ioan Kolov nu se teme să citeze în pildele sale exemple de două femei goale sau o prostituată care a avut mulți amanți [149.] Un alt bătrân folosește imaginea unei mame care își unge sfârcurile cu o plantă amară pentru a-și înțărca copilul de la sân. Această plantă amară este gândul morții, cu ajutorul căreia călugărul trebuie să alunge imaginile impure! [150] Avva Longin merge chiar mai departe și compară sufletul, curățit de patimi și care a primit harul Duhului Sfânt, cu o femeie însărcinată a cărei menstruație s-a oprit . [151] Avva Olimpiu, chinuit de demonul poftei, care îl împinge să părăsească deșertul și să se căsătorească, modelează o femeie din lut, apoi o fată, spunându-și: „Uite, ai o soție și o fiică, trebuie să muncești din greu ca să le hrănești!” Datorită râvnei sale pentru muncă, a dobândit harul lui Dumnezeu, iar ispita a dispărut . [152]

Cât despre călugării preocupați sexual, aceștia puteau fi găsiți în deșert ca și în alte părți, dar sunt extrem de rari, deoarece am găsit doar două mențiuni ale lor în cele trei mii de apoftegme care ne sunt cunoscute. Astfel, un anumit frate, în timpul secerișului, a crezut că vede un călugăr copulând cu o femeie pe câmp. Apropiindu-se de cuplu pentru a pune capăt ultrajului, și-a dat seama că nu erau altceva decât doi snopi de grâu așezați unul peste altul . [153] Un alt călugăr a venit la bătrân să-i mustre pe doi frați care „erau împreună și au căzut în păcat”. Când s-a făcut seara, bătrânul i-a chemat pe cei doi frați, care, după cum s-a dovedit, au fost forțați să doarmă pe aceeași rogojină sub aceeași pătură, apoi i-a spus ucenicului său: „Închide-l pe acest frate într-o chilie separată, căci el este cel ispitit. ” [154]

Vasta cantitate de informații pe care o avem din surse despre Părinții Deșertului arată că aceștia nu au nicio urmă a acelui maniheism care i-ar face să disprețuiască trupul, sexul, femeile, dar găsim acolo un realism sănătos în raport cu trupul. Pustnicii rămân oameni normali, cu instincte și dorințe omenești. Niciunul dintre ei, precum Origen , nu a mers până acolo încât să se castreze [155] pentru a-și păstra mai bine castitatea, dar au înțeles

întreaga forță a renunțării, care este exprimată în cuvintele lui Hristos despre cei care *„s-au făcut eunuci pentru Împărăția Cerurilor”* (Matei 19:12). Nu sunt surprinși de atracțiile, uneori destul de puternice, pe care le experimentează. Și nu a spus odată unul dintre ei că nici măcar zece femei nu ar fi suficiente pentru a-i satisface dorința? [156] Un bătrân a spus așa: „Este scris despre Solomon că iubea femeile. «Este firesc ca tot principiul masculin să iubească principiul feminin, dar noi ne înfrânăm gândurile și constrângem natura pentru a o aduce la puritate și a o împiedica să cadă în poftă».” [157] Evagrie și ucenicii săi și-au dorit poate foarte mult o astfel de detașare care să le permită să nu mai simtă niciun sentiment la vederea unei femei goale îmbrățișate de ei, [158] dar cei mai inteligenți dintre Părinți au fost mari realiști, precum Avva Avraam, care i-a dat o lecție unui bătrân care se considera complet liber de poftele carnale: „Și dacă, intrând într-o chilie, găsiți o femeie întinsă pe o rogojină, puteți crede că aceasta nu este o femeie?” „Nu”, a răspuns bătrânul, „dar voi tăia gândul de a o atinge.” „Așadar”, a concluzionat Avraam, „patimile sunt încă vii și numai de către sfinți sunt înfrânate. ” [159]

Dacă ar fi să adunăm toate poveștile despre ispitele carnale cărora le-au cedat călugării, ar putea fi impresionant160 · dar au existat mult mai multe ispite cărora le-au rezistat. Pe de altă parte, aproape toți cei care au căzut ulterior s-au ridicat și au început să ducă viața monahală cu și mai mult zel și smerenie. În societatea modernă, unde sexul și sexualitatea au devenit un subiect foarte important, este dificil să înțelegem imparțial adevărata castitate și abținerea de la orice plăceri carnale. Și acesta este un motiv suficient pentru a nu-i judeca aspru pe primii călugări în această privință.

Părinții deșertului și tinerii

Când vine vorba de locuri de izolare, cazărmi sau mănăstiri, adică de medii în care femeile sunt absente, se pune întotdeauna problema riscului de a cădea în relații homosexuale. Este bine cunoscut cât de răspândită era pederastia în Antichitate. Și dacă Egiptul în ansamblu părea puțin susceptibil la această corupție, regiunile în care elenismul prinsese rădăcini ferme, precum Alexandria, cu greu puteau scăpa de ea. Când Atanasie, prin intermediul lui Antonie, denunță perversiunile homosexuale în discursul său apologetic, el se adresează grecilor, nu egiptenilor.161 Astfel de slăbiciuni s-ar fi putut produce în rândul pustnicilor, dar ar fi o greșeală să presupunem că erau comune acolo.

Părinții Deșertului nu aveau prejudecăți a priori împotriva copiilor. Spre deosebire de comunitățile pahomiene, pustnicii nu erau în măsură să atragă și să găzduiască copii. Singurătatea și viața aspră pe care o duceau pustnicii nu erau pentru tineri. Copiii menționați în apoftegme nu sunt, în general, nici călugări, nici cei care se pregătesc să urmeze această cale. De exemplu, băiatul pe care îl întâlnește Macarie pur și simplu păștește vitele 162. Copiii pot fi văzuți în tot Egiptul îngrijind boi sau măgari. Sunt adesea obraznici, gălăgioși și zbenguitori 163. Cu toate acestea, este posibil ca unii tineri să fi venit în deșert cu tații sau frații lor mai mari. De exemplu, Karion l-a adus cu el pe fiul său Zaharia, care trebuia să devină „bătrân” la începutul anului 164 , iar în comunitatea celor șapte frați naturali, din care făceau parte Pimen și Anub, muncea și tânărul Paisie, care nu era întotdeauna foarte înțelept, atât de mult încât ceilalți s-au gândit să-l alunge 165 . Se știe și despre un tânăr care a trăit în Cellia, care avea o cunoaștere uimitoare a Scripturii 166. În zilele noastre, Efrem 167 poate dedica un întreg capitol din cartea sa „apoftegmelor copiilor deșertului” 168. Astfel, comunitatea sa înțelege atât fecioarele, cât și cuplurile căsătorite cu copii. Dar nimic din toate acestea nu se regăsește în deșertul primilor Părinți. Cele mai multe pe care le-am putea cita sunt răspunsurile înțelepte adresate lui Macarie de către un tânăr cămiler și citate ulterior de stareț: „Tinere, ce să fac, căci mi-e foame? – și el mi-a zis: «Uite, mănâncă!» Am mâncat, dar tot mi-era foame. Apoi mi-a zis: «Poate ești un măgar, tată, din moment ce vrei mereu să mănânci.» Și m-am întors în mine, învățat de acest răspuns” 169 .

Feriți-vă de capcanele diavolului!

Adesea, apoftegmele oferă avertismente severe cu privire la pericolele asociate cu prezența copiilor în deșert. „Bătrânii au spus: « Cea mai mare cursă a diavolului pentru călugări sunt copiii. Unde sunt vin și copii, nu este nevoie de Satana.»” [170] „Părinții au spus că nu Dumnezeu aduce copiii în deșert, ci Satana.” [171] Un călugăr nu ar trebui să se holbeze niciodată la nimeni, mai ales la un copil. Nu ar trebui nici „să mănânce cu o femeie, nici să-și ia libertăți cu un copil, nici să doarmă în aceeași chilie cu un frate care are o reputație proastă.” [172] Avva Pimen a spus: „Dacă un om trăiește cu un copil care stârnește în el o patimă a bătrânului și nu-l îndepărtează de sine însuși, atunci este ca proprietarul unui câmp devorat de viermi. ” [173] [174] .

O astfel de insistență ne face să credem că nu este vorba despre un pericol imaginar. Dar totuși nu găsim în sursele noastre nicio mențiune a unui păcat comis cu un copil. Singurul lucru menționat este un frate, „care provenea dintr-o mănăstire egipteană”, și deloc un pustnic [175.] La aceasta ar trebui să adăugăm și două ispite homosexuale, pe care călugării le-au mărturisit unui bătrân [176.] Este bine cunoscut faptul că apoftegmele nu ascund niciunul dintre păcatele și ispitele monahale. Un număr semnificativ de istorici cred că pederastia a fost practic necunoscută în deșert pe întreaga perioadă în care se ducea o viață ascetică strictă în Chilii și Schit, și abia la sfârșitul secolului al IV-lea - începutul secolului al V-lea, în legătură cu slăbirea asceticismului, situația s-a schimbat.

Macarie al Egiptului (†390) a prevăzut deja prima devastare a orașului Skete, care cel mai probabil a avut loc în 407: „Când vedeți o chilie construită lângă o mlaștină, să știți că devastarea este aproape; când vedeți copaci – și sunt lângă uși, iar când vedeți tineri, luați-vă mantalele și plecați” [177.] Aceasta înseamnă că pe vremea lui Macarie nu erau tineri în Skete. Mai târziu, avva Isaac, preotul din Skete, le va spune fraților: „Nu aduceți copii aici, căci cele patru biserici din Skete au devenit goale din cauza lor” [178] .

Conform lui Ioan Cassian, la sfârșitul secolului al IV-lea existau patru comunități monahale în Schit, fiecare cu propria biserică [179.] Aceasta înseamnă că în anul 407, în urma unui raid beduin, întregul Schit era pustiu. Bătrânii au văzut cauza acestei tragedii în neglijența călugărilor. Avva Moise a prezis acest lucru: „Dacă vom împlini poruncile Părinților noștri, vă asigur că barbarii nu vor veni aici, dar dacă nu vom veni, acest loc va fi

devastat” [180.] Faptul că, potrivit avvei Isaac, copiii au fost cumva implicați în pustiirea Schitului nu indică încă clar că pederastia a devenit un dezastru pentru Schit. Tinerii puteau fi o sursă de ispită, este adevărat, dar puteau fi pur și simplu o cauză de zgomot și tulburare. Frații avvei Pimen i s-au plâns: „Iată, strigătele copiilor ne împiedică să ne menținem concentrarea.” Pimen, mereu indulgent și amabil, le-a obiectat: „Oare din cauza vocilor îngerilor vreți să plecați de aici?” [181] .

Îngeri sau demoni?

Un demon putea să i se arate unui pustnic sub forma unui copil. Odată, bătrânul Natanael a auzit un băiat chemându-l în chilia sa. Nu departe de el, împingea un măgar încărcat cu un coș cu pâine. Măgarul părea căzut, iar băiatul striga: „Ava Natanael, ai milă de mine, ieși afară, ajută-mă!" Bătrânul a deschis ușa și și-a dat seama că era un demon ascuns sub forma unui copil. A refuzat să iasă și i-a sugerat „băiatului" să intre el însuși [182.] Dar este necesar să se țină cont și de faptul că un înger s-ar putea ascunde în spatele imaginii unui copil. Într-o noapte, rătăcindu-se, avva Zenon a văzut un băiat ținând pâine și un ulcior cu apă în mâini. Crezând că este un miraj sau o viclenie diavolească, Zenon s-a rugat de trei ori. Și de fiecare dată băiatul i-a spus: „Bine ai făcut!" După aceasta, i-a oferit lui Zinon niște pâine, l-a condus la chilia sa și a dispărut [183] .

Sihastrii din deșert nu aveau nicio aversiune față de femei sau copii. Dacă arătau prudență și circumspecție față de tineri, aceasta se datora faptului că știau pericolul pe care îl puteau reprezenta – la fel ca femeile – pentru cei care hotărâseră să se păstreze curați la inimă și să respecte castitatea. Când tânărul Evdemon s-a înfățișat înaintea avvei Pafnutie, dorind să devină călugăr, avva l-a alungat pentru că avea „o față de fată" [184.] Avva Zaharia, așa cum am spus deja, a ajuns în deșert împreună cu tatăl său Karion. Când a crescut, au început să se răspândească zvonuri despre el printre frați. Atunci Zaharia s-a dus la lacul sărat, s-a cufundat în el până la nări și abia atunci, desfigurat de nerecunoscut, astfel încât tatăl său abia îl recunoștea, a putut trăi în deșert. Sfântul părinte Isidor a primit o revelație de la Dumnezeu despre cele întâmplate. Duminica următoare, văzându-l pe Zaharia mergând la împărtășanie, avva Isidor a spus cu încântare: „Duminica trecută, tânărul Zaharia s-a împărtășit ca un bărbat, dar astăzi s-a făcut ca un înger." [185] Dacă Zaharia ar fi fost frumos în exterior, ca un înger, ar fi putut deveni un ispititor de demoni. Dar când și-a demonstrat autenticitatea virtuții prin fapta sa eroică, a arătat o puritate și o sfințenie cu adevărat angelică. Și când tânărul pustnic a plecat prematur într-o altă lume, același Isidor l-a binecuvântat cu cuvintele: „Bucură-te, Zaharia, copilul meu, căci ți s-au deschis ușile Împărăției Cerurilor. " [186]

***

[96]

A 806 (=Sisoy, 2. Povești memorabile. P. 172).

[97]

Lavsaik, prolog, 1.

[98]

Les Hommes ivres de Dieu. p. 164. Din păcate, același autor, în lucrarea sa Marie d'Egypte. Paris, 1983, a făcut-o să trăiască și să moară în deșert într-un mod care nu face cinste nici femeilor, nici Părinților Deșertului.

[99]

A 886 (=Sarah, 3. Povești memorabile. P. 186).

[100]

A 309–313 (=Teodora, 1–6. Povești memorabile, 201–203).

[101]

A 892–909 (=Syncletica, 1–18. Povești memorabile. Pp. 186–190).

[102]

Antimus a fost numele unui prefect în timpul domniilor împăraților Arcadius și Teodosie al II-lea, care ar fi putut fi de origine egipteană (au murit după 414); există dovezi că el a condus de fapt imperiul în timpul minorității lui Teodosie. De asemenea, a fost numele nepotului prefectului, împăratul părții de vest a Imperiului Roman (467–472) și pretendent la tronul Constantinopolului. Împăratul Antimus din legenda lui Apollinaris este, cel mai probabil, fie fictiv, fie un personaj compozit.

[103]

Evelyn White H. G. Mănăstirile... p. 117–118.

[104]

Ibidem. P. 224–227. (Viața coptă a Ilariei nu conține această mențiune. Este posibil ca aceasta să se refere la o tradiție ulterioară. Mai mult, Viața coptă, care este un fel de „dublură” a Vieții grecești a Apollinariei, vorbește și despre presupusa necinste a fiicei mai mici și chemarea Ilariei la tatăl ei, împăratul Zenon. – A.V.).

[105]

N 596/2. Miercuri – Evelyn White H. G. Mănăstirile... P. 244–246.

[106]

A 159 (= Vissarion, 4. Povestiri memorabile. P. 45–46).

[107]

Nr. 132.

[108]

A 159 (= Vissarion, 4. Povestiri memorabile. P. 46).

[109]

Nr. 176.

[110]

Lavsaik, 23, 3–5.

[111]

Nr. 189.

[112]

Nr. 188.

[113]

Nr. 166.

[114]

N 592/55; Ioan Cassian. Instrucțiuni, cap. 11, 18.

[115]

N480.

[116]

Nr. 159.

[117]

N459.

[118]

Nr. 154.

[119]

Ioan Cassian. Conferințe, cap. 7, 26.

[120]

A 428 (=Cassian, 2. Povestiri memorabile. P. 92).

[121]

A 870, A 284.

[122]

A 184; Evagrie. Monah, 96.

[123]

Istoria călugărilor, 1, 4.

[124]

N 49, N 50, N 52, N 179.

[125]

N418.

[126]

A 646 (=Pimen, 72. Povești memorabile. P. 144).

[127]

A 765 (= Pamvo, 4. Povești memorabile. P. 160).

[128]

Thaïs. Paris, 1925. P. 123 (Franța A. Opere complete. În 4 vol. M., 1983. T. 1.P. 220).

129

A 66 (=Arsenie, 28. Povești memorabile. P. 22).

130

O milotă este o pelerină făcută din piele de capră sau de oaie care servea drept îmbrăcăminte exterioară călugărilor.

131

A 70 (=Arsenie, 32. Povești memorabile. P. 23–24).

132

A 355, A 875, A 917; N 43, N 44, N 179.

133

A 66 (=Arsenie, 28. Povești memorabile. P. 22).

134

N 176, N 189; Bu II 421.

135

N49, N52.

136

Ioan Moschus. Lunca spirituală, 217.

137

Lavsaik, 38 de ani, 3 ani.

138

Ibidem, 8–9.

139

Istoria călugărilor, 1, 12.

140

Sy 19, 7 (=Patericonul antic, 19, 7).

141

Viața lui Antonie, cap. 48; 58; 61; 71.

142

A 451 (=Longinus, 2. Povestiri memorabile. P. 100; cf. Patericonul antic, 19, 6). (În traducerea rusă, „a trecut peste locul dureros”; în greacă, verbul este sfragizô, al cărui sens obișnuit este „a aplica o pecete, a desemna, a marca”. Din aceasta nu este clar dacă starețul a atins locul dureros al acestei femei sau a făcut semnul crucii peste el. – A. V.).

143

Lavsaik, 18 ani, 11 ani.

144

Vorbim despre un pithos, un vas mare, de obicei făcut din lut ars, care era folosit pentru depozitarea cerealelor. Conform tradiției antice, celebrul filosof grec Diogene a trăit într-un astfel de pithos.

[145]

A 122 (=Amon, 10. Povești memorabile. P. 36).

[146]

Sy 9, 20 (=Patericonul antic, 9, 19).

[147]

N13.

[148]

A 82, A 474 (= Arsenie, 44; Macarie, 21. Povestiri memorabile. P. 28, 107).

[149]

A 330–331 (cf. John Kolov, 14. Povești memorabile. P. 79).

[150]

Nr. 182.

[151]

A 453 (=Longinus, 4. Povestiri memorabile. Pagina 100: Avva Longinus i-a spus avvei Akakios: O femeie știe atunci că a zămislit atunci când sângele ei se oprește. Așadar, sufletul știe atunci că a primit Duhul Sfânt atunci când curenții patimilor josnice se opresc în el. Atâta timp cât sufletul este stăpânit de patimi, cum se poate lăuda cu deznădejdea sa? Renunță la sângele tău și primește Duhul).

[152]

Un 572.

[153]

Un 688.

[154]

Nr. 181.

[155]

Astfel de informații sunt relatate de Eusebiu în „Istoria Bisericii” (VI, 8). Potrivit acestuia, Origen a înțeles cuvintele din Evanghelie despre eunuci literal. Cu toate acestea, nu toți cercetătorii moderni sunt înclinați să aibă încredere în aceste informații.

[156]

Un 789.

[157]

Nr. 593.

158

Ioan Cassian. Conferințe, cap. 15, 10; cf. cap. 12, 7.

159

A 140 (=Avraam, 1. Povești memorabile. P. 40–41).

160

Mai ales dacă abordăm aceste texte cu un grad insuficient de înțelegere, așa cum face uneori Aline Roussette în cartea sa „Porneia, De la maîtrise du corps à la privation sensorielle”. Paris, 1983, care, în special, scrie despre relațiile sexuale ale pustnicilor cu femei pe care le-au întâlnit întâmplător în timpul călătoriilor lor: „Era o chestiune atât de banală încât femeile care rămâneau însărcinate, nevrând să-și renunțe la iubit, puteau cu ușurință să-i învinovățească pe anahoreți pentru sarcina lor” (p. 187).

161

Viața lui Antonie, cap. 74.

162

N490 A.

163

A 490, A 729, N 338.

164

A 243–247; A 441 (vezi Karion, 2. Povești memorabile. P. 95–96).

165

A 747, A 754, N 448 (cf. Pimen, 2. Povești memorabile. P. 132).

166

Arm 10, 149: SP, nouveau recueil, P. 263 (Il 148).

167

Fondatorul carismaticei „Comunități a lui Iuda, Leul și Mielul Jertfit”, care a fost deja menționată.

168

Efraim. Déjà les bles sont blanc. Paris, 1987, p. 103–121.

169

N490 A.

170

N 544–545 (=Marele Patericon I. 108–109. P. 40–41).

171

N458.

172

N 533; A 523; A 482; N 125; N 412; Sy 5, 53.

173

A 750 (=Pimen, 175. Povești memorabile. P. 157).

[174]

Un 319.

[175]

A 416. Este demn de remarcat faptul că A. Roussel face afirmații destul de ciudate care depășesc textele pe care le avem: „Călugării vorbesc mult despre copii ca fiind un pericol de ispită, dar vorbesc și despre relațiile sexuale care au avut loc... Macarie a văzut cu siguranță suficiente exemple ale acestui tip de relație cu copiii în deșert” (Porneia, p. 191 – 192).

[176]

A 129; John Cassian. Instituții, cap. 12, 20.

[177]

A 458 (=Macarie, 5. Povestiri memorabile. P. 104).

[178]

A 376 (=Isaac, Prezbiter Kelli, 5. Povești memorabile. P. 73).

[179]

Ioan Cassian. Conferințe, cap. 10, 2.

[180]

A 503 (=Moise, 9. Povești memorabile. P. 115).

[181]

A 729 (=Pimen, 155. Povești memorabile. P. 155).

[182]

Lavsaik, 16, 4–5.

[183]

A 239, 926 (=Zino, 5. Povești memorabile. P. 65).

[184]

A 234 (=Eudaemon. Povești memorabile. P. 64).

[185]

A 441 (=Karion, 2. Povești memorabile. P. 96).

[186]

A 247 (=Zaharia, 5. Povești memorabile. P. 67).

Capitolul patru. Locuință

Nevoia de refugiu în deșert

Părinții Deșertului sunt de obicei reprezentați așa cum sunt înfățișați în picturile vechi, lângă o colibă modestă într-o grădină cu doi sau trei palmieri. Dar Palladius spunea despre călugării din Cellia că locuiau în „colibe potrivite doar pentru adăpost de soare și roua cerului”.187 [în] Egiptul de Sus putem vedea încă aceste colibe la marginea câmpurilor: acolo felahinii se odihnesc în căldura amiezii și chiar înnoptează dacă câmpul unde lucrează este departe de locuința lor. În deșerturile Egiptului de Jos, aceste colibe puteau servi nu doar ca adăpost temporar. Puteau oferi adăpost nu numai de căldură sau rouă, ci și de frigul nopții și, mai ales, de vântul și ploaia care se produc acolo din când în când. Săpăturile de la Kellia, care continuă de 25 de ani, au descoperit structuri solide și ordonate, dintre care unele pot data din secolul al V - [lea.188]

Este posibil să fi existat călugări în deșert care au trăit o vreme în aer liber: fie rătăcind, precum Avva Vissarion sau, de exemplu, acel Avva Ioan, despre care ne spune „Istoria Călugărilor” [189] , fie rămânând într-un singur loc, precum cei doi călugări goi pe care Avva Macarie i-a descoperit pe o insulă în adâncurile deșertului! [190] Dar acestea sunt doar exemple izolate sau isprăvi temporare. Serapion Sindonites, după cum ne spune Palladius, nu a putut trăi într-o chilie [191.] Palladius îl menționează și pe un anume tânăr Macarie, care a muncit timp de trei ani fără acoperiș deasupra capului pentru a ispăși vina unei crime involuntare pe care o comisese, dar apoi și-a construit o chilie [192.] Un alt Macarie, cunoscut sub numele de Alexandrianul (sau Orașul - A. V.), considera o ispravă să stea în aer liber timp de douăzeci de zile. „Pe de o parte”, a spus el, „eram ars de soare, pe de altă parte, eram înghețat noaptea de frig. Și cum nu voiam să stau prea mult timp sub adăpost, mintea mea s-a uscat într-atât încât am căzut într-o frenezie.” [193] Evagrie însuși a petrecut patruzeci de zile în aer liber, în căldura soarelui, „încât corpul său era plin de căpușe, așa cum se întâmplă cu animalele sălbatice. ” [194]

Dar chiar dacă pustnicul nu suferea de schimbarea vremii, tot căuta adăpost pentru a-și proteja singurătatea, de dragul căreia venea în deșert. Primii pustnici aveau spațiu nelimitat, se puteau dispersa pentru a nu se deranja unii pe alții. Dar din momentul în care numărul pustnicilor s-a înmulțit și a devenit obișnuit ca aceștia să se stabilească în jurul unui bătrân celebru, au fost nevoiți să găsească sau să-și construiască măcar o locuință de bază, astfel încât să aibă unde să se ascundă și - cel mai important - să evite insistențele celorlalți și să-și protejeze asceza de privirile indiscrete.

Peșteri și grote

La fel ca omul preistoric, primii pustnici, în mod firesc, au găsit adăpost în grotele care se aflau practic peste tot pe versanții munților care acoperă ambele maluri ale Văii Nilului. Majoritatea sfinților despre care ne vorbește Istoria Călugărilor au trăit astfel: Ilie, Apollo, Ellius, Ioan, Pitirion și ucenicii săi [195] , precum și alți călugări din apropierea lui Antinous [196.] În deșert, aproape de locurile locuite, pustnicii se puteau stabili în morminte sau în ruinele unor clădiri, așa cum a făcut, de exemplu, Antonie la începutul vieții sale monahale [197.] Avva Pimen și ucenicii săi, alungați din Skete de barbari, s-au refugiat într-un templu vechi [198.] Când Antonie a ajuns la Muntele Kulzum, s-a stabilit într-o grotă pe versantul muntelui. Această grotă nu este menționată de Atanasie sau în Lausiacul, dar știm de existența ei datorită indicațiilor clare ale lui Macarie, Amon și Istoria Călugărilor . [199] Avva Sisoes, care a locuit acolo după moartea lui Antonie, a spus: „În peștera leului trăiește o vulpe.” [200] Această grotă, vizitată și venerată chiar și astăzi, este situată la aproximativ 275 de metri deasupra actualei mănăstiri a Sfântului Anton. De acolo se deschid priveliști magnifice asupra deșertului și a Mării Roșii.

La aproximativ 20 de kilometri de acolo se află o peșteră mai mare, cu o anticameră în aer liber, unde s-a retras odată Pavel din Teba.201 Deasupra acestei peșteri se află o biserică care o acoperă în întregime, la fel ca Sacro Speco al Sfântului Benedict de Nursia din Subiaco.202 Apoftegmele vorbesc adesea despre pustnici care trăiau în grote, dar nu le putem localiza pe toate cu certitudine. Unele se aflau în deșertul Scete, așa cum reiese din relatările lui Chaeremon și Elpidius.203 Într - adevăr, în Wadi Natrun există multe grote în aflorimentele calcaroase care ies din nisip. Este posibil ca unele dintre acestea să fi fost scobite de primii pustnici. Vechea Viață coptă a lui Macarie vorbește despre două peșteri pe care le-a săpat în stâncă.204 Paladie menționează doar pasajul subteran pe care Macarie l-a făcut din chilia sa pentru a scăpa într - o peșteră mare unde sfântul se ascundea de vizitatorii enervanți.205 Călugării mănăstirii Sfântul Macarie indică o peșteră situată la un kilometru sud de mănăstire, în interiorul căreia există un pasaj subteran. Poate că aceasta este aceeași grotă despre care a scris Palladius. Alte peșteri sunt situate în zona de coastă, unde locuitorii mănăstirii Sfântul Macarie încă merg perioade mai mult sau mai puțin lungi de timp. Înainte de a începe restaurarea acestei mănăstiri în 1970,

părintele Matta al-Maskin, împreună cu elevii săi, a trăit timp de aproximativ 12 ani în peșterile din Wadi Ruayan, în mijlocul deșertului, la 60 de kilometri est de Beni Suef [206.] Toți au simțit nostalgie pentru acel timp originar, încercând să reproducă cu exactitate modul de viață al Părinților Deșertului. Alte trei mănăstiri din Wadi Natrun au, de asemenea, pustnici care trăiesc în peșteri la câțiva kilometri spre sud.

În Nitria și în Cellia, unde deșertul este plat, se pare că nu au existat peșteri care să fi putut servi drept refugiu pentru pustnici. Palladius spune că atunci când Amon a sosit în deșertul Nitriei, și-a construit imediat o chilie . [207] Abba Pambo a murit într-o chilie pe care a construit-o și el când a ajuns în deșert . [208] În Cellia, conform săpăturilor recente, unele dintre chilii erau pe jumătate subterane, precum cele descoperite la Esna, în Egiptul de Sus, de Serge Soneron . [209] Uneori, peșterile în care trăiau anahoreții aveau mici clădiri din cărămidă construite în fața lor. Acest lucru poate fi văzut și astăzi în unele dintre chiliile ocupate de călugării mănăstirii Sfântul Macarie din Wadi Natrun.

Alegerea unei locații potrivite

Sihastrii care nu aveau peșteri în apropiere erau nevoiți să-și construiască o chilie. Dar nu se puteau stabili nicăieri. Cel puțin, aveau nevoie de apă. Acest fapt explică dezvoltarea cu succes a Chiliilor și a Schitului. Apa de acolo este la o adâncime mică și, prin urmare, săparea unei fântâni nu este dificilă. Chiar și astăzi, în zonele joase din Wadi Natrun, dacă sapi o groapă adâncă de trei metri, poți găsi apă. Este adevărat, apa este amară și sărată, dar călugărilor din secolul al IV-lea li se potrivea destul de bine. Majoritatea chiliilor au fost construite în această parte a Wadiului, dar acei călugări care doreau să trăiască în singurătate și-au construit chilii la distanță, adică la o anumită distanță de fântâni. Ioan Cassian spune că prezbiterul Schitului Pafnutie a petrecut 80 de ani în deșert într-o chilie pe care și-a făcut-o când a venit în deșert, la opt kilometri de biserică. În fiecare duminică, întorcându-se de la Liturghie, căra apă pe umeri la chilia sa, care trebuia să dureze o săptămână . [210] Un alt bătrân, se pare, locuia la 19 kilometri de apă, adică la aproximativ 18 kilometri. Într-o zi, a obosit să care apă și și-a spus că ar fi mai bine să locuiască lângă o fântână. Dar, întorcându-se, a văzut un înger care îi număra pașii pentru a-l răsplăti. Îndată, bătrânul a prins curaj și s-a așezat la opt kilometri mai departe . [211] Hairemon din Schit avea o peșteră la patruzeci de kilometri de biserică și la doisprezece de mlaștină și apă . [212] Ioan cel Mic, [213] pentru a-și uda copacul ofilit, a cărat apă toată noaptea . [214] Chilia avvei Arsenie era la 52 de kilometri de biserică .[216] Acesta este un semn al neglijenței monahilor care vor ca apa să fie lângă uși și nu trăiesc în singurătate.

Se știe că în Kellia au avut grijă să nu construiască chiliile prea aproape una de alta, „pentru ca nimeni să nu-l poată recunoaște de departe pe altul, nici să-l vadă, nici să-i audă glasul” [217.] Potrivit lui Filon, și casele „terapeuților” erau amplasate: nu prea aproape, pentru a evita supraaglomerarea, dar nici prea departe, pentru ca comunitatea să se poată aduna și să vină să ajute [218.] Primii pustnici erau liberi să aleagă locul de așezare care li se potrivea, dar apoi, destul de probabil din cauza creșterii rapide a numărului de călugări, a devenit dificil să găsească locul ideal: nu prea aproape de alții, dar nici prea departe de biserică și de apă.

Construcția celulei

De obicei, un călugăr care venea în deșert își construia o chilie, cum ar fi, de exemplu, Avva Amun sau Avva Pambo în Nitria. În Schit, doi tineri care veniseră în Egipt din alte locuri și fuseseră primiți de Macarie cel Mare își construiau o chilie conform instrucțiunilor sale, în locul pe care le-l indicase . [219] Uneori, starețul își dădea chilia unui nou-venit, iar el însuși mergea mai departe în deșert pentru a construi alta. Avva Arhebius din Diolkos își ceda chilia lui Ioan Cassian cu tot ce era în ea, iar el însuși își construia una nouă în alt loc. După un timp, a făcut același lucru și pentru alți nou-veniți. [220] În Chilie, un călugăr care avea o a doua chilie, care îi servea drept un fel de reședință de vară, a dat-o pentru o vreme unui alt frate care nu avea unde să locuiască . [221] Un stareț a vizitat un frate care era ocupat să caute o chilie. I-a spus: „Șezi jos, mă voi duce să o caut pentru tine". Starețul s-a întors abia după ce trecuseră trei ani, dar fratele încă stătea și îl aștepta . [222] În unele locuri, când venea un nou venit, bătrânul, cu ajutorul ucenicilor săi, începea imediat să-i construiască o chilie, și într-o singură zi era gata. De exemplu, iată ce a făcut avva Or . [223] O apoftegmă ne arată că avva Agaton, împreună cu ucenicii săi, au petrecut destul de mult timp construind o chilie . [224] Avva Dorotei din Teba, care locuia într-o peșteră la câțiva kilometri de Alexandria, era ocupat să strângă pietre pentru construirea de chilii. Construia o chilie pe an . [225] În schit, un bătrân îi ajuta întotdeauna pe frații care construiau o chilie nouă . [226]

Lucrarea a durat perioade diferite de timp, în funcție de soliditatea structurii, de materialele folosite și de rezistența și abilitatea constructorilor. În cele mai vechi timpuri, structura chiliei era mai modestă și simplă, asemenea caselor locuitorilor de astăzi din zonele rurale ale Egiptului. Când Abba Or a venit în deșert, și-a construit o „colibă mică" [227.] Cu toate acestea, în Nitria, Amon și-a construit „două chilii boltite" [228.] Chiliile erau cel mai adesea dreptunghiulare, dar puteau fi și rotunde, sub formă de turelă [229.] Chiar și astăzi, în satele din Egiptul de Sus, se pot vedea astfel de case, încoronate cu o boltă, care cu siguranță ușurează întreaga structură. Zidurile erau construite din piatră sau cărămizi, lut sau chirpici. O apoftegmă povestește cum Abba Or și Abba Teodor frământau odată lut pentru a construi o chilie [230.] În Schit, chilia celor doi tineri ucenici ai lui Macarie cel Mare a fost săpată în stânca aflată în apropiere [231] . Ioan Cassian ne povestește despre un călugăr care își petrecea timpul construind și reparând locuințe inutile. Un

demon ținea la el un ciocan și îl tachina să dăltuiască o piatră și mai rezistentă [232.] Foarte des, o boltă din pietre sau cărămizi servea drept acoperiș, deoarece lemnul era rar și era folosit în principal pentru acoperirea tavanului clădirilor din chirpici. Ioan din Lycopolis s-a închis într-o chilie care era formată din trei camere boltite, „una pentru nevoile trupești, alta pentru muncă și hrană și a treia pentru rugăciune” [233.] Cu toate acestea, în cazul chiliei celor doi ucenici ai lui Macarie cel Mare , „lemnul pentru acoperiș” este menționat în mod specific [234.] Acoperișul chiliei, fie semicircular, fie plat, putea servi drept terasă [235] ; cu toate acestea, nu era întotdeauna rezistent și se putea prăbuși ușor, așa cum s-a întâmplat odată în Cellia [236.] În cea mai veche perioadă, cel mai probabil, nu se acorda atenție fundației. Totuși, necesitatea sa a fost conștientizată în timp [237] și, datorită acestui fapt, putem găsi, de exemplu, în Cellia, rămășițele unor clădiri foarte vechi. Unii bătrâni au condamnat dorința de a se stabili ferm într-un singur loc și de a „prinde rădăcini”. Avva Zeno spunea: „Niciodată să nu pui temelie când construiești o chilie” [238] .

Celula se extinde

La sfârșitul secolului al IV-lea, Avva Isaac s-a plâns lui Ioan Cassian că unii călugări nu se mulțumeau cu una sau două chilii, ci construiau patru sau cinci, le mobilau bogat și le făceau spațioase [239.] Până atunci, majoritatea chiliilor aveau, fără îndoială, o singură cameră, unde pustnicul se ruga, mânca, lucra și dormea. Tocmai aceasta era chilia pe care o aveau tinerii ucenici ai lui Macarie când au venit în Egipt [240.] Un pustnic necunoscut sau puțin cunoscut, neavând nici vecini, nici vizitatori în colțul său de deșert, se putea foarte bine mulțumi cu o singură chilie - un monokellion, așa cum îl numesc textele [241.] Dar, de îndată ce a devenit măcar puțin faimos și faima sa a început să atragă admiratori și suferinzi, adesea destul de enervantă, a devenit necesar să existe cel puțin două camere pentru a păstra simultan atât singurătatea, cât și poruncile filantropiei. Avva Amun și-a construit o chilie dublă în Nitria [242] . Există informații că aici Avva Amonius „avea chilii speciale, o curte, o fântână...", dar, în același timp, este accentuată lipsa sa de lăcomie, întrucât, lăsându-și locuința noului venit, se încuia într-o chilie mică și îndepărtată [243.] Macarie al Alexandriei avea și el mai multe chilii , dar acestea erau la distanță una de cealaltă: una în Nitria, alta în Chilii, a treia în Schit. Una era fără ferestre, în care își petrecea Postul Mare, cealaltă era atât de mică încât abia își puteai întinde picioarele acolo și, în sfârșit, a treia, mai spațioasă, îi servea drept cameră de primire și sufragerie [244.] Și Macarie al Egiptului avea două peșteri legate printr-un pasaj subteran [245] .

Apoftegmele menționează în mod repetat „chilia din spate" sau „chilia interioară" [246.] Aceasta se referă la a doua cameră dintr-o chilie dublă. În prima cameră, care dădea spre exterior, pustnicul lucra, mânca și primea vizitatori; în a doua, se ruga și dormea. Știm de la Filon că „terapeuții" aveau deja o cameră specială pentru rugăciune, distinctă de camerele în care mâncau și lucrau [247.] La nevoie, așa cum vedem în exemplul avvei Ahile, starețul punea la dispoziție prima cameră unui călugăr în vizită, iar el însuși, conform obiceiului, dormea în a doua [248.] Dar uneori, starețul ascundea în ea un ucenic care păcătuise și putea fi aspru pedepsit pentru comportamentul său [249.] În timpul ultimei renovări a mănăstirii Sfântul Macarie, vechile chilii au fost demolate, dar încă există cei care își amintesc de existența lor. Aceste chilii aveau două camere, prima avea o fereastră și o ușă pe fațadă, cealaltă cameră, care servea drept dormitor și cameră de rugăciune, era în spate și nu avea ieșire în curte. În noile celule cu mai multe camere, dormitorul servește

și ca loc de rugăciune, iar călugării nu trebuie să lase pe nimeni să intre acolo.

Ferestre și uși

Ca majoritatea caselor sătești din Egipt, chiliile pustnicilor au doar deschideri mici pentru a lăsa să intre lumina soarelui și căldura. Ușa este de obicei lăsată deschisă, ceea ce este necesar pentru lumină și ventilație. Se spune că unii bătrâni, precum Macarie cel Mare sau Sisoes, au închis ușile chiliilor lor [250] - așa că alții le lăsau de obicei deschise. Ușa era prevăzută cu un zăvor sau o încuietoare. Urme ale unor astfel de zăvoare au fost găsite în clădirile săpate la Esna și Kellias. O apoftegmă povestește cum un călugăr a făcut o cheie principală pentru a intra în chilia unui frate și a-i fura banii [251] .

Lemnul era rar, iar ușile erau scumpe în Egipt. Când nu exista ușă, se agăța un covoraș la intrare. Așa a făcut Avva Dioscor când i-a dat ușile unui frate care le căuta pentru chilia sa.252 În sursele pahomiene, găsim și o indicație că intrarea era acoperită cu un covoraș detașabil.253 Este posibil să fi existat și ferestre vitrate, deoarece fragmente de sticlă găsite în Cellia, lângă unele dintre intrările în clădiri , indică acest lucru. Resturi de sticlărie au fost găsite și în Wadi Natrun. În orice caz, cu sau fără ferestre, vitrate sau nu, unii bătrâni primeau și lumină supranaturală, care le permitea să lucreze atât ziua, cât și noaptea.254 Dar această lumină provenea uneori de la un demon, ca în cazul bătrânului despre care Avva Moise i-a povestit lui Ioan Cassian.255

Pustnicii care își închideau ușile pentru totdeauna blocau uneori și deschiderile. Cu toate acestea, aveau nevoie și de cel puțin o fereastră pentru a comunica cu lumea exterioară: fie pentru a primi cele necesare vieții, fie pentru a da instrucțiuni, a observa vindecări sau a-i binecuvânta pe cei care le cereau cu insistență. Ioan din Lycopolis a petrecut treizeci de ani „în izolare completă, primind tot ce avea nevoie prin fereastră de la omul care îi slujea”.256 Sâmbăta și duminica stătea lângă fereastră, gata să-i încurajeze pe toți cei care veneau la el.257 Și avva Theona a petrecut treizeci de ani în izolare. În fiecare zi veneau la el mulțimi de bolnavi, iar el îi vindeca băgând mâna prin fereastră.258 Acești pustnici locuiau în Valea Nilului. Și la câțiva kilometri de Alexandria, avva Longinus făcea și el vindecări printr-o fereastră, fără a-și părăsi chilia.259 Alți călugări au intrat în izolare timp de mai mulți ani, fără să vadă pe nimeni260 . Există un exemplu cunoscut când o izolare temporară a fost stabilită de bătrâni ca pedeapsă pentru unii frați care comiseseră un păcat grav261 .

Ziduri și curte

Pustnicul, care era singur în deșert, nu simțea nevoia să se îngrădească pentru a se bucura de singurătatea sa. Dar când numărul călugărilor din Nitria, și apoi din Chilii, a crescut foarte mult, a devenit necesar să se îngrădească chilia sa și curtea mare adiacentă acesteia cu un zid. Și din moment ce știm că pustnicul putea „ieși la aer curat" fără a părăsi curtea, aceasta din urmă includea adesea o mică grădină unde eremitul cultiva legume, precum și o fântână pentru băut și irigații [262.] Era la fel și în Schit? În Wadi Natrun, călugării locuiau pe parcele mari și aveau mai puțină nevoie de un gard. Totuși, când un bătrân faimos avea ucenici, aceștia doreau să locuiască aproape de mentorul lor. Avva Siluan avea doisprezece dintre ei și fiecare avea o chilie nu departe de bătrân. Comunitatea avea propria bucătărie și grădină, împrejmuite de un zid care putea fi ușor mutat [263.] Când a murit faimosul Avva Moise, acesta avea, după cum relatează Palladius, șaptezeci de ucenici [264] , dar nu știm cum trăiau. Este posibil ca grupuri de ucenici în jurul bătrânilor să fi format treptat cele patru comunități despre care vorbește Ioan Cassian, fiecare cu propria biserică și preot [265.] Raidurile devastatoare ale beduinilor au condus treptat la construirea de chilii de către călugări în jurul unui turn fortificat, unde se puteau refugia cu toții în caz de pericol. La mijlocul secolului al V-lea, patruzeci și nouă de călugări din Skete au fost uciși de barbari, iar în povestea martiriului lor este menționat un turn în care unii dintre călugări și-au găsit refugiu [266.] Se pare că construcția turnului a fost precedată de construirea unor ziduri fortificate în jurul chiliilor. Astfel de ziduri existau deja în Tebaida, în mănăstirile pahomiene. Este imposibil de stabilit data exactă la care călugării din Skete au decis să înconjoare mănăstirile lor cu ziduri fortificate. La sfârșitul secolului al VI-lea, barbarii încă devastau Skete [267] , dar aceste mănăstiri nu au fost reconstruite decât la mijlocul secolului următor [268] ; Poate că atunci au fost ridicate aici zidurile mănăstirii, care există și astăzi în jurul celor patru mănăstiri din Wadi Natrun - nu mai este, este adevărat, pentru a-i proteja pe călugări de pericolele externe, ci pentru a le asigura separarea de lume.

Celia a suferit aceeași evoluție ca și Schitul [269.] Chiliile de aici au fost regrupate, locuințele izolate au fost abandonate. Și aici găsim un turn fortificat și ziduri de apărare. Dar din secolul al IX-lea așezarea a fost abandonată deoarece, la fel ca Nitria, se afla în vecinătatea unui teren locuit și exista un pericol și mai mare de pătrundere a lumii și a spiritului lumesc.

Săpături recente ale Celiei, precum cele de la Esna, arată contrastul dintre cele mai vechi chilii, foarte primitive și construite chiar de călugări, și clădirile ulterioare, care au fost „realizate de echipe de muncitori extrem de calificați”. În acestea din urmă se pot găsi deja „dispozitive hidraulice și instalații sanitare impecabil executate” [270.] Într-o astfel de chilie, cu pereți bine tencuiți, netezi și pictați, „pustnicul nu mai era la mila deșertului”. Dar sperăm că el, totuși, a rămas încă „în puterea lui Dumnezeu”.

***

187

Pallade. Dialogue sur la vie de Jean Chrysostome, 17 (Sources chrétiennes, 341. P. 331).

188

Faire S. L'architecture des ermitages // Dossiers Histoire et Archéologie. Nr. 133, decembrie 1988. P. 20–29.

189

A 167 (=Vissarion, 12. Povestiri memorabile. P. 47); Istoria călugărilor, 13, 3.

190

A 455 (=Macarie al Egiptului, 2. Povestiri memorabile. P. 101–102).

191

Lavsaik, 37 de ani, 1 an.

192

Ibidem, 15, 1–2.

193

Ibidem, 18, 3.

194

Ibidem, 38, 11.

195

Istoria călugărilor, 7, 1; 8, 5 și 38; 12, 4; 13, 15.

196

Lavsaik, 57 de ani, 1.

197

Viața lui Anton, capitolele 8 și 12–13.

198

A 138 (=Anubius (Anub), 1. Povești memorabile. P. 39).

199

A 119, 457 (cf. Amon, 7; Macarie al Egiptului, 4. Povestiri memorabile. P. 35, 103); Istoria călugărilor, 24, 2.

200

Bu II 103.

201

Viața lui Pavel din Teba, 5.

202

Sacro Speco (sau „Peștera Sfântă”) este peștera în care Sfântul Benedict de Nursia a trăit ca pustnic timp de aproximativ trei ani înainte de a deveni stareț al mănăstirii. Cu toate acestea, s-a întors curând acolo după ce călugării au încercat să-l otrăvească. Peștera este acum complet ascunsă de biserica construită deasupra ei.

203

A 932; N627 A.

204

Analele muzeului Guimet. T.XXV. p. 76.

205

Lavsaik, 17 ani, 10 ani.

206

Meinardus O. Egiptul creștin. Ediția a 2-a. Cairo, 1977, pp. 468–482.

207

Lavsaik, 8, 5.

208

A 769 (=Pamvo, 8. Povești memorabile. P. 160).

209

Serge Sonéron (1927–1976) a fost un renumit egiptolog francez. Din 1969 până în 1976, a condus Institutul Francez de Arheologie Orientală (IFAO).

210

Ioan Cassian. Conferințe, cap. 3, 1.

211

Nr. 199.

212

Un 932.

213

Sau John Kolov.

214

A 316 (=John Kolov, 1. Povești memorabile. P. 77).

215

A 59 (=Arsenie, 21. Povești memorabile. P. 20).

216

A 458 (=Macarie al Egiptului, 5. Povestiri memorabile. P. 104).

[217]

Rufinus. Istoria călugărilor, cap. 22 (PL 21. Col. 444); cf. Istoria călugărilor (greacă), 20.

[218]

Filon din Alexandria. Despre viața contemplativă, 24; cf. Guilaumont A. Aux origines… p. 25.

[219]

A 486 (=Macarie al Egiptului, 32. Povestiri memorabile. P. 109–110).

[220]

Ioan Cassian. Institutele, cap. 5, 37.

[221]

N451.

[222]

Capitolul 272.

[223]

Istoria călugărilor, 2, 11.

[224]

A 88 (=Agathon, 6. Povești memorabile. P. 29).

[225]

Lavsaik, 2, 2.

[226]

Nr. 361.

[227]

Istoria călugărilor, 2, 5.

[228]

Lavsaik, 8, 5.

[229]

Arm 5, 127: SP, Nouveau recueil. P. 169 (I, 27, 3).

[230]

A 934 (cf. Op. 1. Povești memorabile. P. 130).

[231]

A 486 (=Macarie al Egiptului, 32. Povestiri memorabile. P. 109).

[232]

Ioan Cassian. Conferințe, cap. 9, 6.

[233]

Lavsaik, 33 de ani, 1.

[234]

A 486 (=Macarie al Egiptului, 32. Povestiri memorabile. P. 109).

[235]

A 495 (cf. Moise, 1. Povestiri memorabile. P. 113).

[236]

Nr. 148.

[237]

Nr. 361.

[238]

A 235 (=Zino, 1. Povești memorabile. P. 64).

[239]

Ioan Cassian. Conferințe, cap. 9, 5.

[240]

A 486 (=Macarie al Egiptului, 32. Povestiri memorabile. P. 109–111).

[241]

Husson G. L'habitat... IFAO 82. Le Caire, 1979. P. 195; P. 205–206.

[242]

Lavsaik, 8, 5.

[243]

Istoria călugărilor, 20, 9.

[244]

Lavsaik, 18 ani, 10 ani.

[245]

Ibidem, 17, 10.

[246]

A 132 și 415; N 177, N 181, N 435, N 627 A; Eth. 13, 14 și 13, 55.

[247]

Filon, Despre viața contemplativă, 25.

[248]

Eter. 13, 55.

[249]

N 177; Eth. 13, 14.

[250]

A 469 și 827 (cf. Macarie al Egiptului, 15; Sisoi, 44. Povestiri memorabile. Pp. 106, 179).

[251]

N7.

[252]

Cap. 258.

[253]

Veilleux A. La vie de saint Pachôme selon la tradition copte. Spiritualité orientale, Nr. 38. Bellefontaine, 1984. P. 132.

[254]

N425.

[255]

Ioan Cassian. Conferințe, cap. 2, 7.

[256]

Lavsaik, 35 de ani, 2.

[257]

Ibidem, 35, 4.

[258]

Istoria călugărilor, 6, 1.

[259]

Sila 19, 7.

[260]

Nr. 622.

[261]

Nr. 186.

[262]

Istoria călugărilor, 20, 9.

[263]

A 526, 528 și 863.

[264]

Lavsaik, 19, 11 ani.

[265]

Ioan Cassian. Conferințe, 10, 2.

[266]

Evelyn White H. G. Mănăstirile... p. 164 – 165.

[267]

Ibidem, p. 249–250.

[268]

Ibidem, p. 268–269.

[269]

Guillaumont Aux origines... P. 164–167.

[270]

Bridel P. Le site monastique des Kellia. Recherches des année 1981 – 1983. Lovain, 1984. P. 21–27; Dosare Histoire et Archéologie. Nr. 133. P. 44–59.

Capitolul cinci. Haine

Nuditate și sărăcie voluntară

Pustnicul merge în deșert pentru că, asemenea lui Antonie, aude glasul Domnului: *„Du-te, vinde ce ai... și urmează-Mie”* (Matei 19, 21). Și lasă totul în ordine, cum spune Fericitul Ieronim , „ca să-i slujească goi lui Hristos”, să-i imite „pe cei care n-au unde să-și pună capul”, căci „deșertul iubește oamenii goi” [271.] Și dacă unii dintre Părinții Deșertului au dorit să atingă un astfel de grad de sărăcie voluntară, a fost numai pentru că au vrut să împlinească literalmente porunca Evangheliei și nicidecum pentru a concura cu „gimnosofiștii indieni”.

Sursele noastre menționează întâlniri cu mai mulți pustnici care trăiau în deșert complet goi. Unul dintre ei, un fost țesător de la o mănăstire din Tebaida, petrecuse mulți ani într-o turmă de antilope. Hainele lui deveniseră zdrențe, iar propriul păr îi servea drept îmbrăcăminte.272 Un altul era episcop și ispășea de 48 de ani pentru [păcatul] apostaziei , pe care îl comisese în timpul persecuțiilor. Și el se acoperea doar cu propriul păr.273 Un [al] treilea, îmbrăcat în aceleași haine, a început să fugă când un alt călugăr a încercat să-i vorbească, iar celălalt l-a ajuns din urmă abia după ce el însuși s-a eliberat de „materia acestei lumi”, adică de ultima sa haină.274 [Avva] Macarie a descoperit doi călugări goi în adâncurile deșertului, bând apă împreună cu animale sălbatice într-un iaz.275 De asemenea [, Sinai276] .

Dar au existat cu adevărat acești nudiști din deșert? Este tentant să credem că poveștile despre ei nu sunt altceva decât niște povești frumoase, menite să le amintească monahilor de un ideal de perfecțiune pe care trebuie să fi crezut că nu-l pot atinge niciodată. Acesta este exact gândul exprimat de Macarie cel Mare la sfârșitul poveștii sale: „Iertați-mă, fraților, încă nu m-am făcut călugăr, dar am văzut călugări.” [277] În orice caz, chiar dacă acești oameni au existat în realitate, au fost doar rare excepții. Ioan Cassian înțelege această tradiție a Părinților Deșert alegoric - ca „goliciunea perfectă a lui Hristos”, pe care au dobândit - [o.278] O persoană care se pregătea pentru viața monahală putea abandona totul și veni în deșert absolut goală, dar în acest caz Domnul l-a avertizat în mod special pe bătrân despre sosirea sa:

„Ridică-te și primește-l pe atletul Meu. ” [279 . 280] Ar putea fi, de asemenea, un act de smerenie pentru un călugăr chinuit de ispită, atunci când își mărturisește experiența fraților . [281] Și a fost, de asemenea, o modalitate de a arăta în mod convingător limitele sărăciei voluntare, care era condiția vieții călugărului. Într-o zi, Avva Amoy i-a cerut ucenicul său Ioan să le explice vizitatorilor cum să devină călugăr. Ioan, spre marea uimire a tuturor, și-a aruncat hainele și a spus simplu: „Dacă cineva nu se dezbracă și de slava și onorurile acestei lumi, nu poate deveni călugăr. ” [282]

Tradiția ulterioară a îndulcit această apoftegmă spunând că ucenicul doar și-a scos gluga și a călcat-o în picioare, spunând: „Dacă un om nu este călcat în picioare, nu poate deveni călugăr” .[283] Dar, desigur, „atleții deșertului” nu erau înclinați să atragă atenția prin goliciunea lor, așa cum făceau, de exemplu, efebii greci în timpul competițiilor. Viața lui Antonie ne spune că „nimeni nu l-a văzut vreodată gol” [284] și că Amon, odată ce i s-a făcut jenă să se dezbrace, a fost transportat în mod miraculos pe celălalt mal al Nilului.285 Regula lui Pahomie , întocmită pentru călugării care trăiau într-o comunitate cenobitică, indică precauțiile care trebuiau luate pentru a nu le arăta altora goliciunea lor. Dar pustnicul trăia de obicei singur și nu există nicio dovadă că goliciunea sa ar fi putut provoca cuiva vreo indignare. Dar și-a scos tunica deloc? Poate că monahul a spălat-o, caz în care a stat gol pe malul râului spălându-și rufele . [286] Asta fac, de exemplu, felahinii de astăzi, care nu au apă curentă acasă, în timp ce femeile nu-și scot hainele murdare pentru a face trei lucruri deodată: să se spele, să spele vasele și să spele lenjeria în Nil sau într-unul dintre canalele din apropiere.

Hainele primilor pustnici

Părinții Deșertului nu aveau niciun râu în apropiere și abia se oboseau să-și spele hainele. Fericitul Ieronim spune că Ilarion „nu a spălat niciodată cămașa de păr pe care o purta, considerând inutilă orice dorință de curățenie de sub ea. Nu și-a schimbat niciodată tunica până când nu a fost zdrențuită” .287 Ilarion a moștenit o mantie de la Antonie cel Mare, pe care i-a dăruit-o cu puțin timp înainte de moartea sa.288 Și Antonie însuși, după ce l - a îngropat pe Pavel din Teba, l-a înfășurat într-una dintre cele două mantii pe care le primise de la Atanasie, a purtat hainele lui Pavel ca pe o relicvă, împletind ramuri de palmier în ele și purtând-o în timpul Paștelui.289 Din aceasta vedem că Fericitul Ieronim vrea cu siguranță să-și conecteze eroii cu autoritatea lui Antonie. Cât despre îmbrăcămintea acestuia din urmă, Atanasie subliniază doar că Antonie purta o cămașă de păr pe corp și haine de piele deasupra.290 Antonie și-a spălat hainele cel puțin o dată în viață: înainte de a merge la Alexandria și de a aduce omagiu mărturisitorilor credinței.291 -

Îmbrăcămintea primilor pustnici era, fără îndoială, foarte simplă și este posibil să fi fost inspirată de descrierile biblice ale lui Ilie și Ioan Botezătorul.292 Ilie purta un șold de piele, Ioan o haină din păr de cămilă și o curea de piele. Pieile de animale, care erau de obicei folosite pentru îmbrăcăminte exterioară (cum ar fi hainele de astăzi), erau purtate atât de cenobiții pahomieni, cât și de pustnici.293 Este probabil ca îmbrăcămintea generală a Părinților Deșertului să fie aspră și foarte modestă. Istoria Călugărilor relatează că cei doi Macari s-au îmbarcat pe feribot pentru a traversa râul, „îmbrăcați în zdrențe vechi”.294 Și Elia purta „zdrențe cârpite de multe ori ”.295 Pamvo spunea că „un călugăr ar trebui să poarte astfel de haine încât, dacă le - ar lăsa în afara chiliei sale timp de trei zile, nimeni să nu le poftească” 296 . Serapion era numit sindonit pentru că avea doar un giulgiu vechi (în greacă - sindon) înfășurat în jurul corpului său297 - Un bătrân și-a făcut o tunică dintr-un coș vechi298 - Se spunea, de asemenea, că un călugăr „purta o rogojină” 299 . Aceasta trebuie să fi fost o haină foarte simplă și aspră, pe care pustnicul și-o făcuse din ramuri de palmier împletite. Aceste ținute ciudate au fost, fără îndoială, invenția călugărilor din deșert, care le purtau și ei.

Îmbrăcăminte monahală specială

În relatările despre chemarea lui Pavel cel Simplu și venirea sa la Antonie, nu se spune nimic despre faptul că părintele monahismului i-a dat vreo îmbrăcăminte monahală. Nici nu găsim acest lucru în povestea mai detaliată despre cum Macarie al Egiptului a primit doi tineri neegipteni la Schit. Acolo, însă, se spune că seara, înainte de a merge la culcare pe rogojină, acești doi tineri și-au scos curelele și analava (umerarii), pe care apoi le-au pus pentru a se ruga [300.] Se pare că în această perioadă, adică pe la mijlocul secolului al IV-lea, exista deja îmbrăcăminte monahală specială. Când Macarie al Alexandriei s-a dus în Tebaida la călugării din Tabennisi [301], s-a schimbat în haine de muncitor pentru a nu fi recunoscut [302.] Avva Pinufius a făcut același lucru [303.] În jurul anului 375, Porfirie, viitorul episcop al Gazei, s-a dus în deșertul Schit „și după câteva zile i s-a acordat onorabila schimă” [304] . Câțiva ani mai târziu, în jurul anului 382, Evagrie a primit îmbrăcăminte monahală de la Melania la Ierusalim. De fapt, Palladius scrie doar că Melania și-a schimbat hainele [în 305.] Dar un lucru este sigur - ea a schimbat costumul elegant al lui Evagrie, pe care acesta îl purtase anterior, cu haine simple. Este foarte posibil ca acestea să nu fie încă îmbrăcămintea monahală despre care avea să scrie mai târziu Ioan Cassian.

Îmbrăcămintea care avea să devină în curând clasică și tradițională atât pentru pustnici, cât și pentru cenobiți, ar fi putut exista încă din vremea Sfântului Pahomie, adică deja în jurul anului 320. După trei luni de încercări, Pahomie a primit-o de la mentorul său spiritual, Avva Palamon: „Văzându-i stăruința și tăria, bătrânul a luat haina și centura monahală și le-a așezat pe altar, apoi au petrecut noaptea rugându-se pentru ele. Apoi, în zorii noii zile, l-a îmbrăcat pe Pahomie cu ele” [306.] Menționarea altarului conferă deja unei astfel de ceremonii un caracter liturgic. Dar acesta este cel mai probabil un anacronism - autorul Vieții lui Pahomie se ghidează după obiceiuri care existau deja în comunitățile lui Pahomie la acea vreme. Potrivit Avvei Coprius, pe care „Istoria Călugărilor” ni l-a păstrat, inventatorul sau „creatorul” îmbrăcămintei monahale a fost Avva Patermufiy. După ce l-a testat pe tânărul care dorea să-i devină discipol, l-a îmbrăcat cu un leviton, o tunică fără mâneci, un koukol, o glugă care acoperea capul, i-a aruncat o manta peste umeri și, în final, l-a încins [307.] Potrivit lui Ioan Cassian, tunica, la fel ca scapularul (analav), era făcută din in (lucru pe care Coprius nu-l menționează) și avea curele sau cingători care o strângeau, astfel încât

călugărul să poată lucra mai confortabil [308.] Evagrie menționează, de asemenea, toate aceste veșminte în „Călugărul” său și explică simbolismul lor [309.] Conform surselor pe care le avem, până la sfârșitul secolului al IV-lea, astfel de îmbrăcăminte devenise răspândită în aproape tot Egiptul. Aceasta distingea călugării de laici.

Probabil că în această perioadă s-a stabilit obiceiul de a primi aceste veșminte din mâinile bătrânilor. Un frate, care părea să ignore toate noțiunile de politețe monahală, a fost întrebat de călugării din Skete: „Ioane, cine ți-a dat veșmintele? Cine te-a făcut călugăr?” [310] . O apoftegmă stigmatizează imprudența unui anumit tânăr care, „după ce a luat veșmintele, s-a retras imediat în izolare, proclamând: «Sunt un pustnic» [311.] Un anumit bătrân a dat veșminte fiecăruia dintre noii săi ucenici, dar dacă devenea nevrednic de chemarea sa, le lua aceste veșminte [312.] Când o anumită ierarhie fusese deja stabilită în Nitria și Cellia, preotul dădea veșmintele noului venit și le lua și de la cei care fuseseră alungați din deșert [313.] În același timp, îmbrăcarea veșmintelor monahale a devenit un rit solemn. Un mare bătrân a spus că a văzut harul lui Dumnezeu pogorându-se asupra unui călugăr în momentul în care acesta era îmbrăcat în haine monahale, ca și cum ar fi fost un nou botez [314] .

Ce culoare aveau aceste veșminte? Astăzi, călugării copți poartă negru. Dar se pare că la început, albul era culoarea predominantă. La urma urmei, în alb îi vedem pe Or și Apollo în „Istoria călugărilor” [315.] Avva Daniel a spus că învățătorul său, Avva Arsenius, i-a lăsat înainte de moarte „o tunică de piele, o cămașă albă de păr și sandale făcute din ramuri de palmier” [316.] Cel mai probabil, pustnicii nu vopseau în mod deliberat hainele pe care le purtau.

Cantitatea și calitatea hainelor

Chiar și atunci când hainele pustnicilor își căpătaseră forma finală, se puteau simți diferențe în calitatea lor. Unii Părinți se distingeau prin hainele lor voit sărace, cum ar fi fostul tâlhar Avva Moise [317] sau fostul curtean Avva Arsenius, despre care se spunea: „Nimeni în palat nu purta haine mai magnifice decât el și nimeni în biserică nu purta haine mai jalnice decât el” [318.] La urma urmei, este greu de imaginat că un călugăr s-ar gândi cum ar putea apărea în fața societății locale îmbrăcat elegant. În biserica Chiliilor, un frate care purta un frumos koukol a fost expulzat de Părintele Isaac [319.] Cu o altă ocazie, același Isaac a deplâns luxul hainelor călugărilor. „Părinții noștri”, le-a spus el, „purtau haine ponosite și cârpite din palmier, dar voi purtați haine scumpe. Plecați de aici!” [320] În general, se recomanda să nu se iasă în evidență nici prin cârpe murdare, nici printr-un aspect elegant. „Căci”, așa cum scrie Ioan Cassian, „când demonul nu poate stârni vanitate în cineva prin vederea hainelor curate și îngrijite, atunci încearcă să ispitească cu haine murdare și prost făcute.” [321] Avva Agaton a fost lăudat tocmai pentru că hainele sale nu erau nici prea frumoase, nici [prea] sărace.322

Hristos le-a poruncit apostolilor săi să aibă o singură tunică. Primii Părinți ai Deșertului erau dornici să îndeplinească această poruncă. Ioan Cassian subliniază că în zonele în care iarna este aspră, nu te poți mulțumi cu o singură tunică, așa cum fac egiptenii [323.] Cu toate acestea, se pare că destul de devreme s-a obișnuit să ai o altă tunică, de calitate mai bună, pentru a fi purtată la slujbele bisericești sâmbăta și duminica. Așa au făcut Isaia, Teodor de Thermia și Dioscor, de exemplu. Isaia, când s-a întors la chilia sa duminica, și-a scos această tunică [324.] Odată, când tâlharii au început să-l jefuiască pe Avva Teodor, a reușit să le ia „levitonul în care mergea la biserică” [325.] Avva Dioscor avea și o a doua tunică, chiar mai bună decât cea pe care o purta de obicei la biserică. A dat-o unui cerșetor. La întrebarea preotului: „De ce nu ai dat-o pe cea mai rea ca să o păstrezi pe cea în care mergi la întâlnire?”, starețul a răspuns simplu: „Dar i-ai fi dat-o pe cea mai rea lui Hristos?” [326] Iubirea față de aproapele este mai presus de fastul serviciului divin.

Conform spuselor lui Abba Phocas, care s-a mutat din Egipt în Palestina la sfârșitul secolului al V-lea, „Părinții egipteni aveau obiceiul de a-și păstra levitonul, pe care l-au primit când au luat forma monahală, și koukul-ul lor până la moarte. Sunt îngropați în aceste haine.

De-a lungul vieții lor le poartă doar duminica pentru a primi Sfintele Taine și apoi le scot imediat” [327] .

Sandale

La fel ca laicii, călugării egipteni mergeau desculți în cea mai mare parte, fără a purta sandale. Ioan Cassian amintește de porunca dată de Hristos, dar adaugă că Părinții Egipteni „își ascund picioarele în sandale atunci când boala, o dimineață rece de iarnă sau căldura verii o cer". [328] Evagrie nu spune nimic despre acest lucru, iar în apoftegme sandalele sunt menționate doar de patru ori , [329] și în două cazuri este menționată încălțămintea avvei Arsenie. Un călugăr, fost țăran, a fost odată ispitit să vadă picioarele curate, încălțate cu sandale, ale lui „Romeus", așa cum era numit avva. Ca toți oamenii care merg liber desculți, picioarele călugărilor trebuiau să fie foarte aspre și dure, ca niște tălpi. Înțelegând acest lucru, vom aprecia întreaga putere a cuvintelor avvei Pafnutie: „Un călugăr care nu-și face pielea feței la fel cu cea a picioarelor sale nu poate deveni în niciun fel călugăr" [330] .

Păr și barbă

Am vorbit deja despre acei călugări a căror singură „îmbrăcăminte” era propriul păr și barbă. Dar și alții nu-și puteau tăia niciodată părul. Potrivit Fericitului Ieronim , Pavel din Teba avea părul până la călcâie.331 Însă avva Apollon îi condamna pe călugări pentru părul lung, [332] deși probabil existau puțini astfel de călugări. Unul dintre ei este menționat în apoftegme.333 În ceea ce privește barba, era adevărat opusul - era permisă peste tot, ca cea a bătrânilor felahini, care nici ei nu și-o tăiau niciodată. Unii pustnici aveau bărbi destul de impresionante. Avva Ioan „avea înfățișarea lui Avraam și o barbă ca a lui Aaron” [334] Avva Or, la 90 de ani, avea „o barbă albă ca zăpada care îi cădea pe piept” [335] Găsim același lucru în descrierea avvei Arsenie [337] . La sfârșitul vieții sale, Macarie din Alexandria a rămas fără barbă, neavând „niciun fir de păr deasupra buzei superioare sau pe marginea bărbiei, căci din cauza ascezei excesive nu-i creștea păr nici măcar pe obraji” [338.] Din fericire, a venit în deșert într-o perioadă în care nimeni nu-i respinguse încă pe novicii fără barbă.

Probabil că acest Macarie a fost unul dintre cei mai curați. Părinții Deșertului erau adesea descriși ca fiind murdari – aici ar fi potrivit să reamintim o remarcă a unui autor modern despre Avva Patermufius: „... o față desfigurată de o barbă pe care o neglijase atât de mult încât paraziții se instalaseră în ea” [339.] Faptul că unii dintre ei nu erau modele de curățenie este un fapt incontestabil, dar murdăria nu a fost niciodată preamărită de ei ca semn distinctiv al virtuții, lucru pe care îl vedem în tradiția hagiografică ulterioară. Desigur, ar fi de neconceput să ni-i imaginăm făcând abluțiuni în deșert sau vizitând băile publice din cel mai apropiat oraș. Antonie cel Mare , potrivit lui Atanasie, nu și-a spălat niciodată picioarele [340.] Dar acest detaliu era necesar hagiografului pentru a sublinia sfințenia bătrânului. Aceasta nu era cu siguranță o regulă generală, deoarece apoftegmele ni-i arată pe Arsenius și Pimen turnându-și apă pe picioare [341] . Iar avva Isaac, care era indignat de aceasta, avva Pimen i-a spus cu înțelepciune: „Nu ucidem trupul, ci ucidem patimile” [342] .

Un frate, mergând la schit, a rătăcit mult timp pe malul Nilului. Obosit de călătorie și epuizat de sete, și-a aruncat hainele și s-a dus să se scalde. Și dacă a fost pedepsit fiind mâncat de un crocodil, nu a fost pentru că s-a hotărât să se scalde, ci mai degrabă pentru că și-a aruncat hainele. Crocodilul nu putea ști că are de-a face cu un călugăr și credea că mâncase un

laic [343.] Căci pe atunci, după cum se știe, crocodilii îi respectau pe călugări și le slujeau - de exemplu, cărându-i în spate pe celălalt mal al râului.

***

271

Fericitul Ieronim. Epistola 14, 1 și 125, 20.

272

N132 A.

273

N132 B.

274

N132 D.

275

A 456 (=Macarie al Egiptului, 2. Povestiri memorabile. P. 101–102).

276

Sulpicius Severus. Dialogurile 1, 17.

277

A 456 (=Macarie al Egiptului, 2. Povestiri memorabile. P. 101).

278

Ioan Cassian. Institutele, cap. 10, 19.

279

N 51. (În literatura ascetică creștină, cel puțin din Antichitatea târzie, există aluzii la termeni de gimnastică antică, dar reinterpretați. Această apoftegmă vorbește despre un tânăr bogat care a decis să se călugărească, dar era tulburat de gânduri despre diverse chestiuni. Apoi s-a ridicat, s-a dezbrăcat și a fugit în deșert complet gol. – A.V.)

280

Nr. 61.

281

Nr. 64.

282

Ete 13:61, cf. Am 337 .

283

Un 245.

284

Viața lui Antonie, cap. 47.

285

Ibidem, cap. 60.

286

Nr. 61.

287

Viața lui Ilarion, cap. 10.

288

Ibidem, cap. 4.

289

Viața lui Pavel din Teba, capitolele 12 și 16.

290

Viața lui Antonie, cap. 47.

291

Ibidem, cap. 46.

292

John Cassian. Instituții, 1, 1.

293

Istoria călugărilor, 3, 1.

294

Ibidem, 23, 3.

295

Ibidem, 12, 7.

296

A 383 și 767 (cf. Pamvo, 6. Povestiri memorabile. P. 160).

297

Lavsaik, 37 de ani, 1 an; N 565.

298

Nr. 662.

299

Un 116.

300

A 486 (= Macarie, 32. Povestiri memorabile. P. 110).

301

Locul unde Pahomie cel Mare și-a fondat prima mănăstire în jurul anului 325.

302

Lavsaik, 18, 12 ani.

303

Ioan Cassian. Instituții, 4, 30.

304

Viața lui Porfirie din Gaza, 4 (traducere în rusă: Viața Sfântului Porfirie, episcop de Gazi. Nil, călugăr, povestea uciderii călugărilor de pe Muntele Sinai și a captivității lui Teodul, fiul său / Traducere de D. E. Afinogenov. Moscova, 2002. P. 9).

[305]

Lavsaik, 38 de ani, 9 ani.

[306]

Veilleux A. La vie de saint Pachôme… P. 30.

[307]

Istoria călugărilor, 10, 9.

[308]

Ioan Cassian. Instituții, cap. 1, 4–5. Cf. Veilleux A La vie de saint Pachôme… p. 293 n. (Anavalele puteau fi făcute și din fire de lână – vezi: Kazansky P.S. Schiță generală a vieții călugărilor… p. 413. –A.V.)

[309]

Evagrie. Monah, introducere.

[310]

A 356 (=Ioan Cenobitul. Povești memorabile. P. 85).

[311]

Nr. 243.

[312]

În 1613.

[313]

Un 485.

[314]

Nr. 365.

[315]

Istoria călugărilor, 2, 12; 8, 9.

[316]

A 80 (=Arsenie, 42. Povești memorabile. P. 28).

[317]

A 502 (=Moise, 8. Povești memorabile. P. 115).

[318]

A 42 (=Arsenie, 4. Povești memorabile. P. 18).

[319]

A 379 (=Isaac, preot al Kelliei, 8. Povești memorabile. P. 73).

[320]

A 378 (=Isaac, preot al Kelliei, 7. Povești memorabile. P. 73).

[321]

Ioan Cassian. Instituții, 11, 4.

[322]

RA 19, 1.

[323]

Vezi: John Cassian. Instituții, 1, 3.

[324]

Eter 13, 79.

[325]

A 296 (=Teodor din Fermei, 27. Povestiri memorabile. P. 199).

[326]

Capitolele 254 și 260.

[327]

A 926 (=Focas, 1. Povestiri memorabile. P. 191 – 192).

[328]

Ioan Cassian. Instituții, 1, 10. (Cel mai probabil, aceasta se referă la porunca lui Hristos de a se încălța simplu, cf. Marcu 6, 9 ; deși Ioan Cassian adaugă în continuare că, atunci când se apropie de rugăciune și împărtășanie, monahii își scot încălțămintea, împlinind literalmente porunca dată de Dumnezeu lui Moise și lui Isus Navin, cf. Exod 3, 5 ; Isa. N. 5, 15. – A.V.).

[329]

A 80, 315, 799; 592/15.

[330]

Etic. 13, 81.

[331]

Viața lui Pavel din Teba, 1.

[332]

Istoria călugărilor, 8, 59.

[333]

N418.

[334]

Istoria călugărilor, 26.

[335]

Ibidem, 2, 1.

[336]

A 80 (=Arsenie, 42. Povești memorabile. P. 27).

[337]

Istoria călugărilor, 1, 47.

[338]

Lavsaik, 18, 29 de ani.

[339]

Weyergans F. Macaire le Copte. Paris, 1981. P 44.

[340]

Viața lui Antonie, cap. 93.

[341]

Un 799.

[342]

A 758 (=Pimen, 183. Povești memorabile. P. 158–159).

[343]

Sy 18, 53.

Capitolul șase. Dietă

Dacă există un domeniu în care Părinții Deșertului se bucură de o reputație binemeritată, aceasta este regimul lor alimentar, sau mai degrabă restricțiile lor alimentare. Vom vedea că această reputație este binemeritată, dar adesea informațiile pe care le avem în sursele noastre sunt complet interpretate greșit. Căci dacă adunăm și citim cu atenție toate textele dedicate acestui subiect, va deveni clar că atât practica obișnuită, cât și învățătura Părinților contrazic ideile noastre despre oamenii slăbiți și epuizați care se privesc cu forța de mâncare și băutură.

Posturi lungi

Probabil că nu există nicio îndoială că în deșert, mai ales la început, au avut loc isprăvi uimitoare de post și abstinență. Dar dovezile acestora sunt extrem de puține. Se știe de mai mulți călugări care au petrecut 40 de zile fără să mănânce nimic, dar acest lucru fie s-a întâmplat în timpul Postului Mare, fie a fost un mijloc de a depăși ispitele puternice. Avva Iacob, de exemplu, chinuit de demonul desfrânării, s-a ascuns într-o peșteră și a rămas fără hrană timp de 40 de zile, după care a fost găsit pe jumătate mort [344.] Leo Moise, asediat de aceeași ispită, a trăit timp de 40 de zile în mijlocul deșertului, fără mâncare sau apă. După aceasta, a fost eliberat pentru totdeauna de astfel de ispite [345.] Este posibil ca niciunul dintre ei să nu fi repetat vreodată această ispravă. Doar Avva Sarmat a postit adesea 40 de zile la rând, dar a făcut acest lucru la sfatul Avvei Pimen, ceea ce este cea mai bună garanție a înțelepciunii și prudenței [346] . Paladie povestește despre postul lui Macarie din Alexandria din mănăstirea lui Pahomie: timp de 40 de zile nu a mâncat pâine și nu a băut apă, mulțumindu-se doar să mestece câteva frunze de varză, iar duminica „se preface că mănâncă” [347] .

În Vechiul Testament, Moise și Ilie demonstraseră deja această ispravă cu ajutorul lui Dumnezeu. Urmașii lor din Egipt se puteau baza și ei pe un astfel de privilegiu. Avva Or nu s-a împărtășit cu nicio mâncare pământească timp de 10 ani [348.] Adesea, Domnul Însuși a asigurat în mod miraculos hrana acelor pustnici care Îi încredințaseră întreaga lor grijă a existenței. Singura hrană pentru unii dintre ei erau Sfintele Daruri, aduse fie de un preot, fie de un înger. Acesta a fost cazul lui Anuf și Ioan [349.] Eron putea rămâne fără mâncare timp de trei luni, împărtășindu-se cu Sfintele Taine, dar apoi cădea în păcatul beției și sfârșea prost [350.] Alții primeau în mod miraculos hrană pământească obișnuită. Ioan din Licopole, de exemplu, găsea pâine pe masa sa la fiecare două sau trei zile [351.] Avva Patermufiy primea pâine în fiecare duminică, iar aceasta îi era suficientă până în duminica următoare [352.] După trei săptămâni de post, Avva Eliy a descoperit un izvor și verdeață lângă el care au apărut brusc chiar în nisipurile deșertului. Și altă dată a găsit lângă el pâine caldă, miere și felurite fructe [353.] Totuși, și mai des Domnul evită astfel de minuni pentru slujitorii săi și le trimite mâncare doar în caz de extremă necesitate. Însoțitorul lui Palladius a primit vin și pâine în acest fel o singură dată [354] .

O persoană obișnuită nu este în stare să rămână patruzeci de zile fără mâncare și apă, nici măcar după antrenamentul treptat pe care Avva Eulogiu l-a recomandat ucenicilor săi: „Învățăți-vă să vă micșorați treptat stomacul în timpul postului. Căci, așa cum ceea ce este tras afară se subțiază, așa este și cu stomacul, care primește multă hrană. Și invers, dacă primește puțin, se contractă și nu are nevoie niciodată de mult.” [355] Acest sfat putea fi util unui începător care nu era încă obișnuit cu viața aspră din deșert, dar Părinții știau bine că mâncarea, împreună cu îmbrăcămintea și somnul, este unul dintre acele lucruri care nu pot fi complet lepădate . [356] Un călugăr putea, desigur, uneori să viseze la o viață cerească care ar fi complet lipsită de grijile trupului, dar, așa cum ne amintește Avva Cheremon, „toți avem un trup, care este un biet animal de povară. De aceea, după buna pronie a Domnului nostru, ar trebui să ne gândim la el, ca să nu slăbească pe cale, căci *duhul este binevoitor, dar trupul este neputincios* ” (Matei 26:41) [357] .

Postul Mare era o perioadă de abstinență specială, dar majoritatea călugărilor nu stăteau toate cele 40 de zile fără mâncare. Cu toate acestea, unii petreceau întregul an – sau chiar întreaga viață – așa cum alții petrec timpul Postului Mare. Odată, când începutul următorului Post Mare a fost anunțat în Schit, un bătrân, căruia un anumit frate i-a venit să-i anunțe acest lucru, a răspuns: „Uite, de 40 de ani nu știu când încep sau când se termină posturile despre care vorbești. Și toată viața mea este un post . ” [358]

Cât de des mâncau pustnicii?

Dacă abținerea completă de la mâncare era rară în deșert, atunci posturile de câteva zile par să fi avut loc destul de des. Dar nici ele nu erau o practică constantă. Odată, Macarie al Egiptului i-a impus omonimului său, Macarie al Alexandriei, o penitență: să mănânce doar o dată pe săptămână timp de trei săptămâni, dar nu putem spune că aceasta era o practică obișnuită printre marii bătrâni [359.] Avva Ilie postea în acest fel în tinerețea sa [360.] Sau și Apollo stătea adesea fără mâncare timp de șase zile, dar nu în fiecare săptămână. Avva Apollo mânca întotdeauna cu frații duminica [361.] Avva Pitirion mânca o porție de supă de făină de grâu doar joia și duminica [362.] Se știe că un bătrân s-a abținut de la mâncare de luni până sâmbătă [363.] Paladie relatează că Antonie însuși mânca doar sâmbăta și duminica și l-a pus pe Pavel cel Simplu să postească timp de patru zile [364.] Dar, conform Vieții sale, Antonie mânca o dată la două zile și adesea o dată la patru zile [365] . Pentru același pustnic, frecvența consumului de alimente putea varia - depindea de vârstă, sănătate și alte circumstanțe. Ioan Cassian ne povestește despre un bătrân care nu a mâncat o săptămână întreagă, până când nu venea un vizitator la el. Sâmbăta și duminica primea de obicei un călugăr și mânca cu el [.]

O apoftegmă relatează diferența în dieta care exista la schit în perioada sa de glorie: „Printre schiți, unul mânca la fiecare două zile, altul la fiecare patru zile și un al treilea la fiecare șapte..." [367] Era o practică obișnuită postirea timp de două zile. Acesta era obiceiul avvei Sisoes și al avvei Megefie [368] și, fără îndoială, al multor alții. Uneori aceasta era o penitență impusă unui călugăr care păcătuise grav [369.] În orice caz, experiența i-a învățat treptat pe Părinți că este mai bine să mănânci puțin în fiecare zi decât să mănânci mai mult o dată la două zile. Acesta a fost sfatul avvei Agaton și al avvei Pimen [370.] Acesta din urmă, când era tânăr, stătea adesea fără mâncare timp de două, trei sau patru zile, sau chiar o săptămână întreagă, dar mai târziu și-a dat seama că era mai bine să mănânce puțin în fiecare zi [371.] Aceasta este „calea împărătească a Părinților". Și Ioan Cassian, un ecou fidel al Părinților Deșertului, notează: „Este mai bine să mănânci în fiecare zi cu înțelepciune și moderație decât să posti aspru mai multe zile." [372] De la sfârșitul secolului al IV-lea, a devenit o regulă să mănânci o dată pe zi. Un bătrân necunoscut nouă spunea: „Dacă un om mănâncă o dată pe zi, este călugăr; dacă mănâncă de două ori pe zi, este un om trupesc; dacă mănâncă de trei ori pe zi, este un animal. " [373]

Pâinea zilnică

Una este cât de des mâncau pustnicii și cu totul altceva ce mâncau, adică cantitatea și calitatea acestei alimente. În vremurile străvechi, și chiar și astăzi, pâinea era principalul aliment al egiptenilor. Probabil că în Egipt și astăzi consumul de pâine este cel mai mare din lume. Printre Părinții Deșertului, pâinea era principalul aliment și adesea singurul. Antonie cel Mare, trăind pe munte și, înainte de asta, în mormântul abandonat în care trăia, mânca pâine care i se aducea în mod regulat [374.] Acestea erau pâini mici, rotunde și dense, cum ar fi cele care se coc și astăzi în mănăstirile copte; pot fi uscate și păstrate luni de zile. Înainte de a fi consumate, sunt înmuiate în apă. Au aproximativ 12 centimetri în diametru și cântăresc puțin peste 150 de grame. Două pâini fac o duzină de uncii, adică un litru roman (aproximativ 340 de grame). Palladius vorbește despre astfel de pâini care cântăresc șase uncii. Antonie a luat una dintre ele și i-a dat trei lui Pavel cel Simplu . [375] Pe vremea lui Ioan Cassian, două pâini formau hrana zilnică a majorității pustnicilor . [376] Mâncau una dintre ele la ceasul al nouălea și o lăsau pe cealaltă să o împartă cu oricine îi vizita. Dacă nu venea nimeni, călugărul însuși mânca această pâine seara. Unii, însă, se mulțumeau cu o pâine pe zi. O mâncau pe a doua dacă se abținuseră de la mâncare cu o zi înainte . [377] Exact asta a făcut avva Moise, conform unei apoftegme, din momentul venirii sale în deșert , [378] dar, așa cum Avva Zaharia, ucenicul său, și avva Poemen în tinerețea sa se mulțumeau și ei cu o pâine[379]relatează Paladie, el mânca două pâini pe zi [381.] Pentru alții, două pâini pe zi nu erau suficiente și mâncau mai multe. Totuși, aceasta nu era o regulă de bune maniere. Un frate l-a întrebat pe Avva Xoy dacă nu ar fi prea mult pentru el să mănânce trei pâini pe zi. Bătrânul a răspuns: „Dacă nu există diavol, atunci nu mult” [382.] O altă apoftegmă povestește despre un bătrân care a mâncat și el trei pâini și nu a putut „să se abțină în isprava sa”, pentru că l-a condamnat pe un frate care mânca șase pâini zilnic [383] .

Se spune că odată în Chilii, bătrânii au mâncat mai întâi trei pâini, dar apoi, la insistențele unui oaspete, au mâncat încă șase384 - În același deșert, Chiliile lui Evagrie mâncau două pâini zilnic385 - Paladie povestește despre un demonizat care mânca pâine în cantități incredibile și apoi o transforma în abur. Căci demonul care stătea în el era „de genul acela numit de foc”. Avva Macarie a vrut să-l vindece pe acest nefericit și a întrebat-o pe mama sa câtă mâncare i-ar fi de ajuns. „Zece litri de pâine”, a răspuns ea. Macarie,

după ce a petrecut șapte zile postind și rugându-se pentru nefericitul om, i-a pus o măsură de trei litri386 . Povestea oferă o idee despre cât putea mânca un egiptean obișnuit într-o zi, în comparație cu dieta severă a anahoreților. A. Ayrou, un bun expert în Egiptul modern, susține că felahul mediu mănâncă aproximativ o duzină de pâini în fiecare zi, ceea ce înseamnă aproximativ cinci livre387 . Este de înțeles că tânărul călugăr a fost ispitit să fure pâine pentru a-și potoli foamea. Serapion, un ucenic al abbatei Theona, a făcut acest lucru o vreme 388. Ioan Cassian povestește că el însuși l-a vizitat odată pe bătrân și, la sfârșitul mesei, gazda ospitalieră l-a îndemnat să mănânce mai mult. El a răspuns că nu mai poate mânca. Atunci bătrânul a spus: „Și astăzi a trebuit să-mi tratez oaspeții de șase ori și să mănânc eu însumi cu ei, dar încă mi-e foame, iar tu mănânci doar prima dată și spui că nu mai poți mânca!” 389

Pâine și sare

Sarea era de obicei adăugată în pâine în Schit, ca în orice alt loc [390.] Avva Pafnutie spunea că pâinea fără sare era dăunătoare sănătății [391.] Pâinea și sarea constituiau dieta obișnuită a călugărilor pahomieni [392.] Obiceiul de a înmuia pâinea în sare este adesea menționat în sursele noastre și în Viața lui Pahomie [393.] Se spune că Teodor de Ferme a mâncat două pâini pe zi timp de șase ani. Începea să le înmoaie dimineața cu puțină sare și să le mănânce seara cu o lingură ca pe o supă [394.] Odată, când căldura era deosebit de puternică, Isaia a făcut același lucru pentru ca pâinea să-i treacă mai bine prin gâtul uscat. Dar avva Ahile, care se întâmpla să fie acolo, l-a mustrat aspru: „Du-te și vezi, Isaia mănâncă supă în Schit! Dacă vrei să mănânci supă, du-te în Egipt!” [395] , [396] O altă poveste ne arată doi călugări călători din Schit mâncând pâine pe malurile Nilului. Unul îl înmoaie în apă, celălalt nu.397 Din [aceasta] este evident că acest obicei nu era în general acceptat. Dar, pentru a onora un oaspete, se putea chiar abate de la regula strictă și se putea adăuga puțin oțet [în] sare.398

Prepararea pâinii

Unii călugări își procurau pâine schimbând-o cu coșuri sau rogojini pe care le țeseau. Își păstrau proviziile de pâine într-o ladă sau într-un coș special [399.] Avva Arsenie, la fel ca Antonie cel Mare, depozita pâine pentru câteva luni sau chiar un an [400.] Când numărul călugărilor din Nitria, și apoi din Schit, a crescut foarte mult, au fost înființate acolo brutării, unde fiecare își putea coace propria pâine. Odată, Avva Teodor a ajutat mai mulți călugări să-și coacă pâinile, apoi a pregătit două dintre ale sale [401.] În timpul lui Ioan Cassian, sâmbăta, fiecare pustnic punea provizia pentru o săptămână, adică 14 pâini, într-un coș și o așeza în așa fel încât, dacă uita de masă, nu putea să nu observe. Mai mult, când coșul se golea, aceasta însemna că venise duminica și călugărul trebuia să meargă să se întâlnească cu frații [402] .

Ioan Cassian, cel care ne-a introdus în acest obicei, era adesea el însuși atât de absorbit de rugăciunea către Dumnezeu, încât uita de apropierea serii, de ora mesei.403 Avva [Sisoes] uita adesea de mâncare, iar ucenicul său i-a amintit acest lucru.404 [Alți pustnici erau adesea atât de cufundați în rugăciune sau în conversații duhovnicești,] încât abia spre zorii zilei următoare își aminteau că uitaseră să mănânce.405

Obiceiul călugărilor din Skete de a păstra pâine de rezervă era atât de persistent încât un sketeit care s-a mutat în Tebaida îl respecta întotdeauna. Călugărilor locali care îi reproșau că încălca porunca Evangheliei de a nu-și face griji pentru ziua de mâine și de a merge la piață în fiecare zi pentru mâncare, el le răspundea: „Piața mea este chilia mea” [406.] Nu se cuvenea ca un călugăr să o părăsească des.

Pâinea era de obicei coaptă din grâu, dar, ca excepție, putea fi făcută din orz sau linte [407.] Un frate i-a povestit avaei Pimen despre un bătrân care mânca doar pâine de orz făcută din aluat nedospit [408.] Pâinea de orz nu făcea parte din dieta obișnuită a călugărilor, dar în unele zone se pare că nu exista nimic altceva [409.] Chiar și astăzi în Egipt se poate vedea adesea pâine de orz. Ava Amon a trăit două luni cu o mică măsură de orz 410. [Pâinea] putea fi făcută și din făină cu năut [411. 412] .

Fructe și legume

Alături de pâine, cele mai comune alimente în Egipt erau lintea și năutul. Mulți călugări le consumau. Sihastrii care, precum Antonie cel Mare, aveau o grădină, puteau cultiva legume și fructe acolo [413.] Avva Marcu cunoștea un frate care cultiva legume lângă chilia sa și apoi le scotea [414.] Textele noastre fac adesea distincție între legume și leguminoase în păstăi. Legumele proaspete - salată verde, salată verde, diverse verdețuri - erau cel mai adesea consumate crude sau conservate în oțet cu sare [415.] Leguminoasele - mazăre, linte, fasole - erau de obicei fierte sau prăjite, dar uneori se mulțumeau doar să le înmoaie [416.] Se știe că Avva Pavel cel Mare petrecea întregul Post Mare cu o mică măsură de linte, dar nu există informații despre fierberea ei [417] . Avva Isaia a pus o oală cu linte pe foc și a ținut-o acolo până când apa a început să fiarbă, după care i-a zis unui alt călugăr: „Nu-ți este de ajuns că ai văzut focul? Căci aceasta este deja o mare mângâiere” [418] .

Unii pustnici, precum Avva Dorotei, mâncau puțină pâine și câteva legume în dieta lor . [419] Avva Ilie, la bătrânețe, mânca trei uncii de pâine și trei măsline în fiecare seară . [420] Dar majoritatea celor care mâncau legume sau fructe se abțineau complet de la pâine. Sau, Apollo, Patermufius și alți Părinți menționați în Istoria Călugărilor se mulțumeau cu verdețuri și plante sălbatice . [421] În Nitria, mulți călugări nu mâncau nici pâine, nici fructe, preferând cicoarea amară . [422] Ioan din Licopole mânca doar fructe și se abținea de la pâine și mâncare gătită . [423] Un alt călugăr, necunoscut nouă după nume , Și Avva Sisoes se abținea de obicei de la pâine[424]nu mânca pâine, mulțumindu-se doar cu năut înmuiat . [426] Aceste exemple infirmă asigurările lui Ioan Cassian conform cărora niciunul dintre asceții faimoși nu a refuzat pâinea, deoarece este hrana cea mai comună, cea mai ușor de obținut și că „nimeni care a mâncat legume și fructe nu a devenit priceput sau nu a primit darul discernământului (al spiritelor) sau al cunoașterii ” . [427]

Strictitudine în alimentație

Fie cum ar fi, Părinții Deșertului au căutat să se limiteze în ceea ce privește mâncarea, atât în cantitate, cât și în varietate. A se mulțumi întotdeauna cu două pâini era cu siguranță o regulă foarte strictă. Ioan Cassian ne povestește despre acest lucru prin gura avvei Moise [428.] Însuși Ioan Cassian oferă o descriere remarcabilă a ceea ce i-a spus avvei Isaac despre un călugăr chinuit de lăcomie: „Duhul meu delira după acele mâncăruri care nu se găsesc în deșert, în mijlocul unei singurătăți cumplite am simțit aroma mâncărurilor precum cele care se găsesc la masa împărătească... Când a venit ora cinei și a venit timpul să mergem la masă, vederea pâinii m-a umplut de groază” [429] . Și recomandările lui Avva Moise sunt foarte clare: „La ceasul hotărât, să mâncați această mâncare, oricât de dezgustătoare ar fi...” [430] Lui Ioan Cassian și tovarășului său Gherman, care refuzau să considere două pâini zilnice drept abstinența, Avva Moise le-a spus: „Încercați doar să îndepliniți întocmai măsura hotărâtă, fără să adăugați nimic gătit la ea nici duminica, nici sâmbăta, nici în cazul vizitei la un frate... și vedeți!” [431] În Chilii, Avva Amon a mărturisit cât de greu îi era să se ridice de la masă, simțindu-i foame [432] .

Unii Părinți au găsit modalități de a-și înăspri și mai mult dieta deja prea săracă. Avva Isaac, de exemplu, își amesteca pâinea cu cenușă din cădelniță.433 Se poate presupune că pustnicii „erbivori” menționați în „Istoria Călugărilor” nu găseau mai multă plăcere în mestecatul cicoarei amare decât alții în savurarea pâinii, uscate sau înmuiate. Săpăturile Chiliilor au dezvăluit prezența sobelor și cuptoarelor de bucătărie în majoritatea locuințelor. Conform textelor din secolul al IV-lea, se poate observa deja că existau indulgențe, constând, de regulă, în utilizarea mai frecventă a [Dar]alimentelor gătite. Avva Sisoes i-a spus odată unui frate: „Mănâncă-ți pâinea cu sare, ca să nu trebuiască să gătești nimic pentru tine”.434 [435]

Relaxare pentru bolnavi și oaspeți

În dieta strictă a călugărilor, indulgențele pentru bolnavi și infirmi apar destul de devreme. Evagrie, în ciuda vieții sale anterioare, „foarte luxoasă, rafinată și răsfățată", a petrecut 14 ani în Chilii, mulțumindu-se cu un litru zilnic de pâine cu puțin unt, „neatingându-se de salată verde, sau de vreo altă legumă, sau fruct, sau carne...". Dar la sfârșitul vieții, după ce și-a avariat stomacul, a fost nevoit să renunțe la pâine și să mănânce doar legume fierte [436] .

Conform lui Ioan Cassian, unii Părinți sfătuiau să nu-și relaxeze asceza în cazul unor vizitatori [437.] Iar Evagrie, în „Schița vieții monahale", îl avertizează pe călugăr să nu mănânce cele mai bune mâncăruri sub pretextul îndeplinirii poruncii ospitalității [438.] Pâinea, sarea și apa sunt suficiente. Unui schit care și-a cerut scuze episcopului pentru că nu i-a putut oferi decât atât, episcopul, care îi vizita pe Părinți în fiecare an, i-a răspuns că în anul următor nu voia să mănânce nici măcar sare [439.] Cu toate acestea, treptat, severitatea a fost înlocuită de milă, iar călugării care primeau vizitatori au trebuit să pregătească băuturi răcoritoare. Odată, chiar în mijlocul Postului Mare, a izbucnit un scandal în schit: un șuvoi de fum se ridica din chilia avvei Moise. Avvele primea mai mulți frați din Egipt și le gătea ceva. Dar, în cele din urmă, a câștigat laude din partea bătrânilor, pentru că „a călcat porunca omului, dar a păzit porunca lui Dumnezeu" [440] .

Pentru a face focul, în chilie existau „cărbuni" [441.] La nevoie, se putea merge la un vecin și aduce un foc. Avva Elliy aducea astfel de cărbuni călugărilor vecini în faldurile hainelor sale [442.] Dar nu putea cineva profita de căldura soarelui pentru a găti sau prăji ceva pentru sine? Această posibilitate este confirmată de Avva Postumian, care ne-a spus la întoarcerea sa din Egipt că un călugăr sfânt i-a oferit o farfurie cu legume gătite la soare, care strălucește atât de tare în acele locuri! Galilor le era aproape imposibil să creadă acest lucru [443.] Cu toate acestea, există dovezi care susțin acest lucru. În timpul campaniei din Africa de Nord din 1944, soldații francezi au gătit ouă de pui pe blindajul tancurilor lor, care erau încălzite de soare.

De obicei, vizitatorii tratau bine deșertul și locuitorii lui. Uneori își arătau recunoștința oferindu-le călugărilor mâncare pe care o aduseseră cu ei, cum ar fi legume, dovleci sau fructe. Acestea erau așezate lângă biserică, unde călugării le puteau lua.444 Unii bătrâni au refuzat categoric să accepte ceea ce considerau nu doar mâncare, ci o delicatesă. Astfel, avva Ahile nu a luat

merele pe care i le-au adus bătrânii.445 Iar avva Arsenie, când fructele erau coapte, a încercat fiecare fruct o singură dată.446 Odată s - a plâns că nu i s-au dat câteva smochine mici, considerându-le nedemne de el.447 Cunoaștem, de asemenea , povestea emoționantă a ciorchinilor de struguri pe care călugării și-i dădeau cadou unii altora până când au ajuns din nou în mâinile lui Macarie, care i-a trimis fraților.448

Se pare că carnea nu a fost niciodată în meniul pustnicilor, [449] nici măcar în acele cazuri excepționale când era necesar să-și mențină puterile în timpul bolii sau să onoreze un oaspete. Felahinii înșiși mâncau rareori carne și chiar și astăzi nu se găsește des la masa multora dintre ei. Carnea era atât de nepopulară printre Părinții Deșertului încât, atunci când li se oferea la masa Patriarhului Teofil, preferau legumele! [450]

Pentru a vedea cât de departe a mers ospitalitatea pustnicilor, merită să citim relatarea lui Ioan Cassian despre ospățul „regal" pe care Abba Serenus l-a aranjat pentru el și Herman: „În loc de saramură (de pește), ușor diluată cu ulei slab, a pregătit un sos, aromatizat generos cu ulei... Apoi Serenus ne-a servit o friptură [451] , garnisită cu trei măsline. Apoi ne-a adus un coș cu năut copt: pustnicii numesc aceasta o delicatesă. Fiecare dintre noi a mâncat câte cinci. Am mâncat și două prune și o smochină. A mânca mai mult este considerat indecent în acest deșert" [452] .

Utilizarea petrolului

Este greu de imaginat dieta unui pustnic fără ulei. Potrivit abbaei Serena, dragostea ei pentru ulei nu se datorează lăcomiei, ci faptului că se poate abține să se laude cu abstinența sa, căci „o cantitate atât de mică evident nu este suficientă pentru a lubrifia gâtul, se dizolvă chiar înainte de a-l atinge".

În epoca eroică a primilor pustnici, uleiul lipsea cu desăvârșire din dieta lor. Și abia când Antonie cel Mare îmbătrânise foarte tare, ucenicii săi îi aduceau măsline, legume și ulei în fiecare lună [453.] Pentru a sărbători Paștele, tânărul Pahomie a decis să adauge puțin ulei în sarea zdrobită. Când mentorul său, Palamon, a văzut acest lucru, a strigat: „Domnul a fost răstignit, și eu! Și voi mânca ulei!" [454] În chiliile pustnicilor, aproape întotdeauna se putea găsi ulei pentru lampă și uneori foloseau acest ulei pentru hrană. Herodot a remarcat, de asemenea, că egiptenii foloseau ulei de ricin, care nu este mai puțin potrivit pentru lămpi decât uleiul de măsline, dar emană un miros mai înțepător [455.] Exista și ulei de in. Astfel, un călugăr, crezând că este miere, l-a adăugat la o porție de legume destinată bătrânului său bolnav. Bătrânul a mâncat acest fel de mâncare, în ciuda dezgustului său, dar nu a putut să-l termine și l-a invitat pe ucenicul să împartă masa cu el. Și abia după ce ucenicul a început să mănânce, și-a dat seama de greșeala sa [456] . Cuvintele lui Abba Kheremon ne explică această eroare, care pare incredibilă: „Confirm că este posibil să se stoarcă miere din grâu sau din ulei foarte dulce, preparat, de exemplu, din semințe de nap sau din in" [457] .

Avva Beniamin a povestit cum, după recoltare, călugării s-au întors la schit și au primit drept plată un ulcior de alabastru cu o măsură de untdelemn, iar în anul următor, când se apropia vremea recoltei, fiecare a adus la biserică ce-i mai rămăsese. Avva Beniamin, care nu a deschis ulciorul, ci a făcut doar o mică gaură în el cu un ac pentru a gusta untdelemnul, s-a gândit că a împlinit o mare ispravă. Când a văzut că ceilalți frați își aduceau ulcioarele nedeschise, s-a rușinat ca și cum ar fi căzut în curvie -

Același Beniamin a spus că atunci când el și frații care erau cu el au venit la bătrân, acesta le-a oferit ulei de ridiche. Când unul dintre oaspeți l-a întrebat pe bătrân dacă are vreun ulei puțin mai bun, el a răspuns: „Mai există și alt ulei în afară de acesta? Nu știu. " [459]

Untul, așa cum spune Ioan Cassian, este singura delicatesă pentru călugări și oaspeții lor, servită la desert [460.] Dar dieta inițial săracă a dus treptat la abuzuri, pe care Avva Ioan, de exemplu, le deplângea: „La început se

lipsiseră deloc de unt, sau o singură măsură era suficientă pentru tot anul pentru a primi oaspeți. Dar acum l-au dublat și triplat, și asta abia le este suficient." După cum vedem, locuitorii deșertului s-au îndepărtat de picatura de unt care era suficientă pentru primii pustnici... „Au ajuns deja la punctul în care ung cu generozitate brânza egipteană cu unt: acestea sunt două feluri de mâncare, fiecare cu propriul său farmec, ar putea servi călugărului ca două delicatese bune la momente diferite..." [461]

Spre deosebire de pahomieni, [462] brânza nu pare să fi făcut parte din dieta Părinților Deșertului. Putem găsi doar două referințe la brânză în apoftegme, una dintre ele putând fi interpretată ca o critică la adresa cenobiților. Când starețul cenobiților l-a întrebat pe ava Pimen: „Cum putem dobândi frica de Dumnezeu?", el a răspuns: „Cum putem dobândi frica de Dumnezeu când avem prăjituri cu brânză și oale cu murături în noi?" [463] Singura dată când vedem un pustnic mâncând brânză este ava Simon, dar el mănâncă pâine și brânză doar pentru a speria un funcționar care venise să-l vadă cu alaiul său.464 De unde a luat brânza? Poate că ava Simon a păstrat-o pentru a-și trata oaspeții?

Vin și apă

Conform testamentului lui Abba Poemen, pe care Sfântul Benedict îl citează în regulile sale, „vinul nu este deloc un lucru monahal” [465.] Bătrânul spunea asta pentru a justifica comportamentul unui frate care nu bea niciodată. Acest lucru este de înțeles - majoritatea călugărilor nu erau abstinenti absoluți. Se pot cita aproximativ cincizeci de mențiuni despre vin în apoftegme și aproape toate mărturisesc faptul că folosirea vinului era, dacă nu universală, atunci nu atât de rară pe cât s-ar putea crede. Antonie cel Mare nu bea niciodată vin, așa cum făceau și călugării care au lucrat cu el [466.] Dar este greu de adăugat cel puțin două sau trei nume. Se poate presupune că pustnicul nu bea niciodată singur în chilia sa. Dar putea avea mici rezerve de vin în cazul în care soseau oaspeți, apoi bea vin cu ei [467] .

O ocazie indispensabilă pentru a bea vin era agapa [468] care preceda sau însoțea Euharistia sâmbăta și duminica. În acest caz, se considera că a face acest lucru însemna să arate atât smerenie, cât și milă, așa cum era obișnuit peste tot. Avva Sisoes, de exemplu, bea vin câte două măsuri odată, dar refuza să-l ia și a treia oară [469.] I-a dat unui frate următorul sfat: să nu se urce până la trei ori [470.] Și Macarie Egiptul a băut și el vin cu frații, care au fost mulțumiți de acest lucru până când au aflat că bătrânul se abținea apoi de la apă tot atâtea zile câte pahare bea. Apoi au încetat să-i mai ofere vin abatei [471.] Totuși, consumul de vin nu era o regulă obligatorie la mesele comune. Isaac din Teba, de exemplu, a alergat la chilia sa imediat după liturghie, fără să aștepte „vinul cinstit” [472.] În Cellia, în timp ce se împărțea vin, un frate s-a urcat pe acoperișul chiliei sale, iar acoperișul s-a prăbușit sub el. Acest incident a fost considerat ca pedeapsa lui Dumnezeu aplicată fratelui pentru păcatul vanității pe care îl demonstrase. Părintele său l-a apărat pe călugăr, dar i-a interzis să-și construiască un acoperiș în chilie pentru tot restul vieții sale [473.] În Cellia, de Paște, unui frate i s-a oferit vin și s-a insistat să-l bea. Dar el a refuzat, spunând: „Mi-ai oferit deja vin anul trecut și după aceea am fost foarte bolnav mult timp. ” [474]

Unii bătrâni din schit au fost chiar mai categorici. Astfel, odată un bătrân, căruia i s-a oferit un pahar de vin, a refuzat, spunând: „Ia de la mine această otravă mortală”. Și imediat doi frați care mâncau cu el au refuzat și ei vinul.475 [Toate] aceste povești mărturisesc faptul că refuzul vinului a devenit la un moment dat, chiar înainte de moartea lui Macarie al Egiptului, o practică stabilită chiar de călugăr. Apoftegma care preamărește virtuțile asceților din

schit spune că unul dintre ei nu mânca pâine, iar altul nu bea vin.476 Părinții sfătuiau fie să se abțină complet de la el, fie să se bea foarte puțin din el.477 Mulți bătrâni, chiar și bătrâni sau bolnavi, disprețuiau să-l folosească.478 Pior și Pionite îl foloseau doar pentru a colora apa pe care o beau .480 Însă avva Piamun, dimpotrivă, nebăund vin de 25 de ani, a acceptat fără ezitare paharul care i-a fost oferit .481 Asemenea lui Hristos, care a băut vin și i-a vindecat pe cei posedați, avva Xantie a alungat un demon bând un pahar de vin .482 Avva Pafnutie a adus la pocăință o întreagă bandă de tâlhari, golind un pahar de vin atunci când aceștia l-au amenințat cu sabia .483 Spunându-le tuturor că vinul nu este deloc potrivit pentru un călugăr, avva Pimen l-a păstrat totuși în chilia sa, deoarece a poruncit ca vinul să fie dus unui bătrân invidios pentru a-l potoli, precum și unui călugăr care trăia cu o femeie și tocmai devenise tată al unui copil .484 485 .

Chiar și în ceea ce privește consumul de apă, care era o necesitate zilnică pentru pustnici, Părinții recomandau moderație. Probabil că Antonie spunea că un călugăr nu ar trebui, abținându-se de la vin, să se îmbete cu apă 486. Un exces de apă în organism riscă, potrivit lui Evagrie și Ioan Cassian, să provoace dorințe carnale și fantezii nocturne 487. Hipocrate știa deja acest lucru 488. Și, mai mult, conform „Istoriei Călugărilor”, Evagrie sfătuia adesea să nu se bea apă din abundență, deoarece demonii, după cum spunea el, vizitează constant locuri unde este multă apă 489. De asemenea, citează cuvintele avvei Macarie că și-a măsurat o măsură de apă în același fel în care a cântărit o măsură de pâine 490. A strecura apa în căldura deșertului este cu siguranță o mare ispravă. Avva Pavel a petrecut tot Postul Mare cu o singură măsură de apă: aproximativ trei sau patru litri 491. Avva Cheremon bea de obicei o măsură dublă într-o săptămână 492 . Mai trebuie spus că apa din deșert este adesea amară și nu foarte plăcută de băut 493 .

Reguli generale

După cum vedem, în deșert nu exista o regulă unică, strict stabilită, privind mâncarea și băutura. Existau anumite diferențe. Și aceste diferențe depindeau de vârstă și de alte circumstanțe [494.] Călugării își puteau procura anumite produse în moduri diferite. Domnul nu mai indica interdicții alimentare strict definite. Dar, treptat, Părinții au dezvoltat anumite norme, rodul experienței lor zilnice - cât de des ar trebui să mănânci, care ar trebui să fie calitatea și cantitatea alimentelor consumate: este necesar să mănânci atât cât este necesar pentru a susține corpul, dar în orice mod să eviți sațietatea, să te abții „când încă vrei să mănânci" [495.] Acesta este principiul de bază, regula de aur: „mănâncă atât cât este necesar pentru a hrăni trupul, dar nu suficient pentru a-l satisface". Abstinența excesivă trebuia evitată, precum și abuzul de mâncare și băutură [496.] Avva Moise i-a povestit lui Ioan Cassian cum demonul l-a împins pe faimosul ascet Ioan din Licopole la un post excesiv [497.] Rămas singur cu Dumnezeu, pustnicul își regla singur dieta, dar era adesea sub controlul bătrânilor. Să ne amintim cuvintele Sfântului Anton, care spunea că ar trebui să le dezvăluim bătrânilor câte picături de apă ai băut în chilia ta [498.] Demonii lăcomiei și ai vanității ne înșală foarte abil: unii ne obligă să ne relaxăm abstinența, în timp ce alții ne împing să o creștem peste măsură. Am citat deja cuvintele avvei Dorotei, rostite de el despre propriul său trup: „Mă omoară pe mine, iar eu îl omor" [499.] Totuși, nu trebuie să înțelegem această formulă literal și să o aplicăm tuturor Părinților Deșertului. Avva Pimen spunea că atunci când în tinerețe se deda la o asceză severă, „nu a ucis trupul, ci doar l-a constrâns într-o asemenea măsură încât a reușit să intre în măsura exactă a Domnului" [500.] Și după o astfel de afirmație, avem oare dreptul să le reproșăm călugărilor deșertului măsura abstinenței lor, care ni se pare excesivă? Cuvântul cheie aici este „constrângere", adică normele pe care Părinții și le-au impus pentru a rămâne credincioși chemării lor. Simțind ceea ce poate fi numită cea mai înaltă bucurie, au refuzat să urmeze plăcerile gastronomice. Și tocmai de aceea practicau o abordare specială a hranei. Helladius, la fel ca Bane, mânca adesea în picioare [501.] Avva Pior mânca mergând [502.] Și un bătrân mânca cu o mână, întinzând-o pe cealaltă pentru a se ruga, fără a înceta să se gândească la judecata lui Dumnezeu [503] .

Trup și suflet

Când Atanasie al Alexandriei spune că lui Antonie îi era rușine să se vadă în timp ce mânca sau dormea, el împrumută această idee din Viața lui Plotin, care, potrivit lui Porfirie, „îi era rușine că avea un trup”. Însă părintele monahismului mânca adesea cu frații . [504] Avva Daniel a spus: „Pe cât se îngrașă trupul, așa vegetează și sufletul; pe cât vegetează trupul, așa înflorește și sufletul”. [505] Însă astfel de precepte puteau fi periculoase și puteau duce la excese, pe care Antonie începea să le condamne: „Unii epuizează trupul cu ascetism, dar, lipsiți de prudență, se îndepărtează de Dumnezeu ” . [506 507.] În același spirit al Evangheliei, Paladie explică acest lucru în prologul la „Lavsaic”: „Pentru creștini, nu respingerea anumitor produse sau abținerea completă de la ele este importantă, ci credința, eficace prin milostenie” [508] .

Filosofii și asceții păgâni își puteau impune restricții alimentare pentru a-și menține o castitate strictă și a-și controla patimile. Călugării creștini aveau aceleași intenții, dar acesta nu era scopul principal al posturilor și abstinențelor lor [509.] Aceste practici erau doar o parte din scopul principal al isprăvii lor - să devină asemenea lui Hristos și să împărtășească suferințele Sale cu El. Am citat deja gândul lui Avva Palamon: „L-au răstignit pe Domnul, iar eu voi mânca unt?!” Putem citi în apoftegme și astfel de cuvinte: „Îndreptați-vă privirea spre Hristos, Care a ales crucea în locul binecuvântărilor oferite Lui.” Sau: „Trebuie să munciți din greu, fără muncă nu-L puteți moșteni pe Dumnezeu, căci El a fost răstignit pentru noi” [510] .

Textele nu ne spun întotdeauna direct despre motivele care i-au inspirat pe Părinții Deșertului în isprăvile lor. Dar trebuie să fim capabili să citim printre rânduri atunci când, de exemplu, găsim povești de genul acesta:

„S-a întâmplat că într-o sâmbătă praznitoare frații mâncau în biserica Chiliilor. Când au adus supa, avva Heladie a început să plângă. Iacov l-a întrebat: «De ce plângi, avvă?» El i-a răspuns: «Pentru că bucuria sufletului, adică postul, s-a sfârșit și a venit vremea să se mulțumească trupului.» ” [511]

O reacție atât de simplă și directă mărturisește clar starea sufletească a acestui pustnic, care găsea în bucuria duhovnicească a postului ceva incomparabil mai mare decât în toate plăcerile stomacului.

***

[344]

Un 927.

[345]

Eter 14, 26.

[346]

A 872 (cf. Sarmat, 1. Povești memorabile. P. 182).

[347]

Lavsaik, 18, 14 ani.

[348]

Istoria călugărilor, 2, 9.

[349]

Ibidem, 11, 5; 13, 4.

[350]

Lavsaik, 26, 2–5.

[351]

Istoria călugărilor, 1, 47.

[352]

Ibidem, 10, 8.

[353]

Ibidem, 12, 3–4.

[354]

Lavsaik, 71 de ani, 3 ani.

[355]

Arm 4, 54: SP, nouveau recueil, P. 256 (I 580).

[356]

Un 759.

[357]

Ioan Cassian. Conferințe, cap. 11, 15.

[358]

Sy 4, 104.

[359]

A 474 (=Macarie al Egiptului, 21. Povestiri memorabile. P. 107).

[360]

Istoria călugărilor, 7, 3.

[361]

Ibidem, 2, 5; 8, 9.

[362]

Ibidem, 15, 4.

[363]

Nr. 73.

[364]

Lavsaik, 23, 3 ani.

[365]

Viața lui Anton, cap. 7. (Viața spune că Sfântul Anton mânca o dată pe zi, după apusul soarelui, uneori după două sau patru zile. Este demn de remarcat faptul că această informație se referă la începutul ascetismului monahal al lui Anton. - A.V.).

[366]

Ioan Cassian. Institutele, cap. 5, 26.

[367]

N467.

[368]

A 736, 763, 835 (cf. Megephius, 2; Sisoes, 26. Povestiri memorabile. P. 123, 177).

[369]

Un 448.

[370]

A 102 (=Agathon, 20. Povestiri memorabile. Pp. 31–32); Eth. 14, 63.

[371]

Un 605.

[372]

Ioan Cassian. Instituții, 5, 9.

[373]

Eter. 14, 1.

[374]

Viața lui Anthony, 7–8 și 50.

[375]

Lavsaik, 22, 3 ani.

[376]

Ioan Cassian. Conferințe, cap. 12, 15.

[377]

Ibidem, cap. 2, 26.

[378]

Etem 14, 35.

[379]

Lavsaik, 19 ani, 6 ani.

[380]

Ete. 14, 24.

[381]

A 536 (=Megephius, 2. Povestiri memorabile. P. 123).

[382]

A 566 (cf. Ksoy, 1. Povești memorabile. P. 97).

[383]

Nr. 20.

[384]

N155.

[385]

Lavsaik, 38, 10 ani.

[386]

Ibidem, 17, 13.

[387]

Ayrout H. Fellahs… p. 124.

[388]

Ioan Cassian. Conferințe, 2, 11.

[389]

John Cassian. Instituții, 5, 25 = A 429 (= Cassian, 3. Povestiri memorabile. P. 92).

[390]

A 143, 226, 334, 486; Cap. 248, Cap. 254.

[391]

Lavsaik, 47 de ani, 14 ani.

[392]

Veilleux A. La vie de saint Pachôme… P. 165.

[393]

N 149. Veüleux A. La vie de saint Pachôme... P. 76, 101, 173 n.

[394]

Eter. 14, 48.

[395]

„Egiptul” era adesea numele pe care călugării îl dădeau pământului locuit din Valea Nilului, adică ceea ce se află în afara deșertului.

[396]

A 126 (=Achil, 3. Povești memorabile. P. 37).

[397]

Dar I 72.

[398]

Nr. 229.

399

N 281; Cap. 256.

400

A 55 (cf. Arseny, 17. Povestiri memorabile. p. 19); Viața lui Anton, 8 și 49–50.

401

A 297 (=Feodor Ennatsky, 1. Povești memorabile. P. 199).

402

Ioan Cassian. Conferințe, 19, 4.

403

Ibid., 2, 23 (cf. traducerea rusă: 23, 17).

404

A 807 (= Sisoy, 3. Povești memorabile. P. 173).

405

N149, N150.

406

Bu II 280.

407

Un 191.

408

Eter. 13, 5.

409

Capitolul 249.

410

A 135 (=Amon din Nitria, 2. Povești memorabile. P. 39).

411

Năutul, sau năutul, este o plantă din familia leguminoaselor. Există aproximativ 30 de specii de năut.

412

Un 274.

413

Viața lui Anton, 50 (acest capitol vorbește despre cultivarea legumelor de către Sfântul Anton; fructele nu sunt menționate. – A.V.).

414

A 60 (=Arsenie, 22. Povești memorabile. P. 20).

415

Istoria călugărilor, 2, 5; Ioan Cassian. Instituții, 4, 11.

416

N149, N150.

[417]

A 796 (=Pavel cel Mare, 3. Povestiri memorabile. P. 168).

[418]

A 253 (=Isaia, 6. Povestiri memorabile. P. 68). (Călugărul s-a plâns lui Avva Isaia că lintea nu era încă gata. – A.V.).

[419]

Lavsaik, 2, 2.

[420]

Istoria călugărilor, 7, 3.

[421]

Ibidem, 2, 4; 5, 4; 8, 9; 10, 6.

[422]

Ibid., 20, 17. (În textul grecesc există cuvântul „picrids”, adică salată amară, cicoare sau posibil andive. – A.V.).

[423]

Ibidem, 1, 17.

[424]

Nr. 257.

[425]

A 855 (=Sisoy, 46. Povești memorabile. P. 179).

[426]

Sulpicius Severus. Dialoguri I, 20.

[427]

Ioan Cassian. Instituții, 5, 23.

[428]

John Cassian. Conferințe, 2, 19–21.

[429]

Ibidem, 10, 10.

[430]

Ibidem, 2, 17.

[431]

Ibidem, 2, 21.

[432]

Ete 14, 17.

[433]

A 377 (=Isaac, presbiter al Kelliei, 6. Povești memorabile. P. 73).

[434]

RA 1, 1.

435

Ioan Cassian. Instituții, 4, 22. (În textul latin, literal: „sare prăjită” (salJrictum). Totuși, J.-Cl. Guy, editorul textului „Institutiilor” din seria „Surse creștine”, referindu-se la dicționarul lui A. Blaise (Biaise A Dictionnaire latin-français des auteurs chrétiens), interpretează această expresie într-un sens mai larg. Se găsește și în textul „Conversațiilor” (8, 1) – vezi mai jos. – A. V.)

436

Lavsaik, 38, 10–13.

437

Ioan Cassian. Conferințe, 2, 21.

438

Evagre. Esquisse monastique, 3 (Philocalie Bellefontaine 8. P. 20).

439

Nr. 28.

440

A 499 (=Moise, 5. Povești memorabile. P. 114).

441

Ioan Cassian. Instituții, 8, 19.

442

Istoria călugărilor, 12, 1.

443

Sulpicius Severus. Dialoguri I, 13.

444

N481.

445

A 125 (=Achil, 2. Povești memorabile. P. 37).

446

A 57 (=Arsenie, 19. Povești memorabile. P. 20).

447

A 54 (=Arsenie, 16. Povești memorabile. P. 19).

448

N494.

449

Viața lui Antonie, cap. 7.

450

A 306, N 162.

451

Literal: „sare prăjită”; vezi adăugarea noastră la nota 90.

452

Ioan Cassian. Conferințe, 8, 1.

453

Viața lui Antonie, cap. 51.

454

Veilleux A. Viața Sfântului Pahomie… p. 31 (cf. Khosroev A. Pahomie cel Mare… p. 193).

455

Herodot. Istorie, II, 94.

456

Nr. 151.

457

Ioan Cassian. Conferințe, 12, 8.

458

A 168 (=Benjamin, 1. Povești memorabile. P. 48).

459

A 170 (=Benjamin, 3. Povești memorabile. P. 48).

460

Ioan Cassian. Instituții, 4, 25.

461

Ioan Cassian. Conferințe, 19, 6.

462

Veilleux A. La vie de saint Pachôme... P. 335.

463

A 755 (=Pimen, 180. Povești memorabile. P. 158). (În original spune gastria (pluralul lui gastriori), care poate însemna atât „cârnați”, cât și „lipii”, „prăjituri”. – A.V.).

464

A 869 (=Simon, 2. Povești memorabile. P. 182).

465

A 593 (=Pimen, 19. Povești memorabile. P. 137).

466

Viața lui Antonie, cap. 7; A 22 (=Antonie, 22. Povești memorabile. P. 15).

467

Un 217.

468

Agape (sau „ospăț al iubirii”) era numele dat unei mese comune în memoria Cinei Celui de Taină de către primii creștini; la această masă se celebra inițial Euharistia. Practica agapei în Egipt este consemnată de surse care datează cel puțin din secolele IV-V. Astfel, istoricul bisericii Socrate Scholasticus relatează despre obiceiul creștinilor egipteni de a primi împărtășania sâmbăta după mese.

469

A 811 (=Sisoy, 7. Povești memorabile. P. 173).

470

Un 805.

471

A 463 (=Macarie al Egiptului, 10. Povestiri memorabile. P. 105).

472

A 423 (=Isaac din Teba, 2. Povești memorabile. P. 75).

473

N 148. (Bătrânul a făcut aceasta ca un avertisment – să știe toată lumea că în Chilii acoperișul s-a prăbușit din cauza unei cupe de vin. – A.V.)

474

N60.

475

Nr. 144.

476

N467.

477

N 130; Bu II 379; Am 22, 14 .

478

Un 523, 799.

479

A 782 (cf. Peter Pionit, 1. Povești memorabile. P. 163).

480

Nr. 157.

481

Ioan Cassian. Conferințe, 17, 24.

482

A 569 (=Xanthias, 2. Povestiri memorabile. P. 98).

483

A 787 (= Pafnuțiu, 2. Povestiri memorabile. P. 164).

484

A 578 (= Pimen, 4. Povestiri memorabile. P. 133); Sy 9, 20 (= Patericon antic. 9, 19).

485

Lavsaik, prolog.

486

Nr. 490/1.

487

Ioan Cassian. Conferințe, 12, 11.

488

Hipocrate. De la generație, 1.

489

Istoria călugărilor, 20, 15. Cf. textele citate de A. Guillaumont (SC, 171, pp. 542–545).

490

Evagrie. Monah, 94 (SC, 171, pp. 698–701). (Cel mai probabil, aceasta se referă la Macarie din Alexandria (Orașul) – vezi: Operele lui Avva Evagrie / Trad., introducere și comentariu de A. I. Sidorova. Moscova, 1994, p. 245, nota 163. – A. V.).

491

A 796 (= Pavel, 3. Povestiri memorabile. P. 168). (În traducerea rusă nu este chiar exact – „cană cu apă”, în textul grecesc lagynion, care poate fi tradus mai degrabă prin „balon”. – A.V.).

492

Un 932.

493

Lavsaik, 39 de ani, 3.

494

John Cassian. Instituții, 5, 5.

495

Ibidem. Instituții, 5, 5–8.

496

Ioan Cassian. Conferințe, 2, 22.

497

Ibidem, 1, 21.

498

A 38 (=Anthony, 38. Povești memorabile. P. 17–18).

499

Lavsaik, 2, 2.

[500]

Etem 14, 24.

[501]

A 226; Cap. 248.

[502]

A 778 (=Pior, 2. Povești memorabile. P. 161–162).

[503]

Nr. 146.

[504]

Viața lui Antoniu, cap. 45; Viața lui Plotin, 1.

[505]

A 186 (=Daniel, 4. Povești memorabile. P. 54).

[506]

A 8 (=Anthony, 8. Povești memorabile. P. 12).

[507]

Viața lui Antonie, cap. 45.

[508]

Lavsaik, prolog, 10–14.

[509]

Contrar opiniei lui A. Roussel, conform căreia restricțiile alimentare impuse de pustnici erau destinate exclusiv suprimării dorințelor sexuale, ceea ce i-a condus, așa cum scrie ea, pe bărbați „de la castitate la impotență” și pe femei „de la virginitate la frigiditate” - acesta este titlul ultimelor două capitole ale monografiei sale (Porneia. P. 205-244).

[510]

A 438, A 265.

[511]

Un 949.

Capitolul șapte. Rămâi în celulă

O celulă așa cum și-a imaginat-o un pustnic

În zilele noastre, când auzim cuvântul „chilie”, ne gândim imediat la o celulă solitară în care un criminal este închis, izolat de lumea exterioară [512.] Și în ochii egiptenilor, care iubeau spațiile deschise și comunicarea unii cu alții, chilia unui pustnic trebuie să fi părut ceva asemănător unei camere de tortură. Părinții Deșertului au înțeles bine acest lucru, dar au folosit această idee în propriul lor avantaj. Avva Amon l-a sfătuit pe un frate să se considere asemănător unui criminal închis, care se întreabă când va veni judecătorul și se gândește cum se poate apăra [513.] Ioan Kolov credea că un călugăr care stă în chilia sa cu gândul constant la prezența Domnului împlinește cuvintele lui Hristos: *„Am fost în temniță și ați venit la Mine”* (Matei 25:36) [514.] Dar spre deosebire de un criminal închis împotriva voinței sale, un pustnic se închide de bunăvoie într-o chilie în deșert, dorind să-L găsească repede pe Hristos. Din acest motiv, trăiește în ea cât mai mult timp poate. Odată, Paladie s-a plâns lui Avva Macarie că era foarte chinuit de gândul de a se ridica și de a părăsi chilia. Bătrânul i-a răspuns: „Spune-ți gândurile: Pentru Hristos păzesc zidurile.” [515] Numai aici viața părea confortabilă și primitoare. În timpul persecuțiilor, un pustnic a fost torturat: a fost așezat pe un scaun de fier, încins până la căldură. În cele din urmă, a fost eliberat și, întorcându-se în chilia sa, a strigat: „Vai de mine, căci iată, m-au întors la bine din rău!” [516]

După cum vedem, Părinții Deșertului nu se amăgeau cu iluzii. Chilia nu a fost întotdeauna „cuptorul babilonian unde cei trei tineri L-au găsit pe Fiul lui Dumnezeu și norul gros din care Dumnezeu i-a vorbit lui Moise” [517.] Un călugăr putea, desigur, „să se ardă rău în cuptor” sau să se imagineze în mijlocul unui nor gros. Perioadele de plictiseală și deznădejde erau adesea urmate de momente de zel și bucurie spirituală [518.] Cu toate acestea, era necesar să se rămână mereu în chilie și să nu se piardă optimismul.

***

[512]

În franceză, cuvântul „cellule”, pe lângă „celulă”, înseamnă și „celulă disciplinară” sau „izolare”.

[513]

A 113 (=Amon, 1. Povești memorabile. P. 34).

[514]

A 342 (=John Kolov, 25. Povești memorabile. P. 81).

[515]

Lavsaik, 18, 29 de ani.

[516]

N469.

[517]

Nr. 206.

[518]

Ioan Cassian. Conferințe, 4, 2–6; 6, 10.

Stând într-o celulă

Cerința fundamentală a vieții solitare era exprimată în greacă printr-un cuvânt care însemna simultan „a fi atent”, „a sta” și „a rămâne în celulă”. Erhanoitul stătea adesea în celulă: când mânca, când lucra, când citea sau scria și chiar când dormea. În Egipt, o postură obișnuită era să stai pe pământ cu picioarele îndoite și capul sprijinit pe genunchi sau între genunchi. Într-o reprezentare a înmormântării faraonului, putem vedea curteni stând în acest fel. Și aceeași postură - pentru dormit sau odihnă - era caracteristică pahomienilor [519.] De obicei, în această postură, o persoană nu își sprijinea spatele de perete. Avva Teodor a fost mustrat de Pahomie pentru că și-a permis această libertate [520.] Și astăzi copții încă stau așa în bisericile lor, la fel cum fac musulmanii în moschei. Experiența arată că în acest fel se poate dormi bine în timpul lungilor slujbe copte. Totuși, în secolul al IV-lea, călugării foloseau uneori scaune joase făcute dintr-un mănunchi de papirus, numite embrimia. Aceste scaune, descrise de Ioan Cassian, puteau servi drept perne [521.] Erau folosite și pentru scris. Abba Dioscorus, când era scrib, purta un embrimion [522] .

***

519

Veilleux A. La vie de saint Pachôme... P. 128, 131 și 169. Cp. p. 279, n. 5.

520

Ibidem, p. 100.

521

Ioan Cassian. Conferințe, 1, 23.

522

Capitolul 236.

Stai în chilia ta!

Pustnicul putea, de asemenea, să rămână în picioare în chilie sau chiar să meargă înainte și înapoi. Principalul lucru era să rămână în chilie, rezistând impulsului constant de a ieși pentru a se relaxa și a scăpa de povara singurătății sau a melancoliei – ceea ce călugării numesc deznădejde. Trebuie presupus că această ispită era răspândită și serioasă, și uneori insuportabilă, deoarece bătrânii vorbesc adesea despre ea în zicerile lor. Unul dintre ei a spus chiar că lupta cu ea este cea mai serioasă dintre toate cele pe care le poartă un călugăr [523.] Cu greu putem enumera toți Părinții care au sfătuit să rămână în chilie, ceea ce pune viața călugărului în ordine; Arsenius, Hierax, Macarie, Isidor, Moise, Pafnutie, Rufus, Sarmat, Serapion, Sisoes, precum și autorii a numeroase ziceri anonime [524] .

Toate aceste recomandări au fost făcute într-o perioadă în care deșertul era deja populat. În astfel de condiții, închiderea în chilie rămânea singurul mijloc de a fi față în față cu Dumnezeu. Ispita de a o părăsi oferea călugărului diverse motivații, adesea aparent plauzibile. Nu ar fi milostiv să-i vizitez pe frați, în special pe cei bolnavi? [525] Este rău să merg să consult un prezbiter? [526] Dacă am sentimentul că nu primesc beneficii spirituale aici, în deșert, și îmi pierd timpul, nu ar fi mai bine să merg să lucrez într-o mănăstire? [527] Cea mai puțin periculoasă modalitate de a ceda ispitei este să părăsesc chilia și să-i spun prezbiterului despre gândurile tale. Dar răspunsul va fi întotdeauna același: „Stai în chilia ta". Este adevărat, uneori este însoțit de o completare care ne poate surprinde: „Du-te, spune o rugăciune dimineața, seara și noaptea, mănâncă, bea, dormi și nu lucra, dar nu ieși din chilie!" [528] Aceste cuvinte l-au surprins pe fratele care le-a auzit. S-a dus la un alt prezbiter pentru sfaturi. Acesta din urmă i-a răspuns în același spirit, dar mai radical: „Nu te ruga deloc, stai doar în chilia ta. " [529]

Și Ioan Cassian cunoștea astfel de răspunsuri și, cu ajutorul Avvei Serenus, vede aici un mijloc de combatere a căldicelii. Unii călugări căzuseră în indiferență. „Credeau că au realizat multe și că pot pur și simplu să rămână în singurătate, ceea ce ar fi fost detașarea lor. Ca unic remediu pentru aceasta, Părinții le spuneau constant: «Rămâneți în chilia voastră, mâncați, beți, dormiți cât doriți, dar trăiți acolo numai în permanență»" [530] .

În ciuda întregului respect pentru Ioan Cassian, trebuie să ne întrebăm dacă a reușit să înțeleagă corect psihologia Părinților Deșertului și dacă nu ar

trebui să fim de acord cu opinia eminentului expert în monahismul răsăritean, Părintele Irineu Oser. El consideră că Părinții știau „cât efort și câtă rezistență incredibilă este nevoie în lupta cu demonul descurajării, cel mai împovărător dintre toți cei a căror specialitate este să facă pe cineva să urască constanța locului. Prin urmare, este de înțeles că în simplul sfat de a rămâne în chilie – chiar și fără a lucra sau a se ruga, cu toată banalitatea sa exterioară, se ascunde o exigență incredibilă și certitudinea că numai lupta împotriva «demonului de la amiază» îl va conduce mai devreme sau mai târziu – dar mai devreme decât mai târziu – pe monahul care o conduce la practica rugăciunii și a muncii de care este eliberat” [531] .

Un bătrân i-a spus fratelui său: „Rămâi în chilia ta și Domnul îți va da mângâiere.” [532] Și avva Moise a spus și mai bine: „Du-te și stai în chilia ta și chilia ta te va învăța totul”, [533] inclusiv secretul cum să rămâi aici cu folos pentru tine. Părinții erau cu siguranță psihologi și cunoșteau legile inexorabile ale logicii. Au venit în deșert ca să-L caute pe Dumnezeu în singurătate. Și pentru a rămâne în deșert, era necesar cu orice preț să învețe să trăiască într-o chilie. Și acei frați care luau toate mijloacele – uneori chiar ingenioase – pentru a evita să-l părăsească înțelegeau foarte bine acest lucru. Un frate a fost ispitit timp de nouă ani de gândul care îl inspira să-și părăsească chilia. În fiecare zi își pregătea mantaua pentru a porni în călătorie, dar când se venea seara, își spunea: „Voi pleca de aici mâine”. Iar a doua zi spunea: „Pentru Domnul ar trebui să mai stăm aici o zi”. După ce au trecut nouă ani, Dumnezeu l-a izbăvit de această ispită, iar călugărul a găsit în sfârșit pacea [534] .

Un alt frate a fost ispitit să meargă să vadă bolnavii. După trei zile se plictisise de chilia lui. A luat trei ramuri de palmier, le-a despicat și a petrecut ziua următoare împletind ceva din ele. Când a terminat, a spus: „Iată mai multe ramuri, le voi pregăti, apoi voi mânca”. După ce le-a pregătit, a spus: „Mă voi duce să citesc, apoi voi mânca”. După ce a citit, și-a spus din nou: „Voi citi psalmii mici și apoi voi cânta în pace”. Astfel, cu ajutorul lui Dumnezeu, a dobândit treptat ordine în viața sa. După ce a dobândit control asupra gândurilor sale, le-a învins[535] .

O ispită mai subtilă îl inspiră pe un călugăr să meargă să viziteze un bătrân, iar acest lucru se face doar pentru a stârni în el dorința de a-și părăsi chilia! Nu este oare vrednic de laudă să mergi la un bătrân și să-i mărturisești gândurile care te frământă atât de mult? Totuși, uneori acesta este doar un pretext sugerat de demon pentru a-l alunga pe călugăr din chilie. Nici măcar călugării experimentați nu au fost scutiți de o astfel de

înșelăciune. Unul dintre ei, pentru a scăpa de această obsesie, și-a luat mantaua, a umblat prin chilie și s-a întors imediat, imaginându-și că venise acolo ca vizitator [536.] Altul a făcut aceeași „călătorie", imaginându-și că venise la bătrân și a jucat alternativ rolul bătrânului și al vizitatorului său. Astfel și-a învins ispita [537.] Dar unii călugări nu au înțeles imediat astfel de capcane și le-au recunoscut mai târziu. Așa este, de exemplu, un frate din Chilii, a cărui poveste merită repovestită pe deplin.

Un frate din Chilii a început să înmoaie frunze de palmier și, când s-a așezat să le împletească, un gând i-a spus: „Du-te și vezi un cutare bătrân." Călugărul și-a zis: „Mă duc peste câteva zile." Gândul i-a spus din nou: „Și dacă moare, ce vei face? Du-te și vorbește cu el." Călugărul și-a zis: „Nu, nu e încă timpul." Dar gândul i-a sugerat: „Dar, din moment ce tai stuf, a venit momentul." Călugărul a zis: „Acum voi termina cu frunzele de palmier și apoi mă voi duce." Atunci călugărul a zis: „Totuși, aerul e bun astăzi." S-a ridicat, a lăsat frunzele la înmuiat, și-a luat mantaua și a plecat. Dar avea un bătrân în apropiere care avea darul clarviziunii. Când l-a văzut pe călugăr, i-a strigat: „Sclave, sclave, unde te grăbești? Vino încoace." Când s-a apropiat, bătrânul i-a zis: „Întoarce-te în chilia ta." Fratele i-a povestit despre lupta sa și s-a întors în chilie. Intrând înăuntru, a căzut imediat cu fața la pământ. Și demonii au strigat: „Ați biruit, ne-ați biruit pe noi!" Și covorașul pe care se prosternase a luat foc ca din foc, iar demonii au dispărut ca fumul. Astfel a înțeles fratele înșelăciunea lor [538] .

***

[523]

Bu 123.

[524]

A 49, 399, 480, 494, 495, 500, 790, 801, 874, 878; N 147, 195, 202, 207, 278, 443; Sy 11, 66.

[525]

Un 49.874.

[526]

Nr. 278, 394, 443.

[527]

A 790, N 202.

[528]

A 49 (=Arseni, 11. Povești memorabile. P. 11). (Nu se menționează rugăciunea în traducerea rusă. –A.V.).

[529]

Un 790.

[530]

Ioan Cassian. Conferințe, 7, 23.

[531]

Hausherr I. Direction spirituelle en Orient autrefois. Roma, 1955. P. 78.

[532]

Nr. 147.

[533]

A 500 (=Moise, 6. Povești memorabile. P. 114).

[534]

Nr. 207.

[535]

N195.

[536]

Nr. 394.

[537]

N443.

[538]

N 278 (cf. Cuvinte ale Părinților, 119).

Demonul de la amiază

În apoftegme putem simți starea de spirit a pustnicului, așezat în chilia sa și chinuit de demonul deznădejdii – un sentiment de melancolie persistentă, atât de caracteristic vieții monahale. Iar ieșirea din chilie nu este, desigur, un leac pentru ea, așa cum scriu teoreticienii monahismului Evagrie și Ioan Cassian despre aceasta: „În timpul ispitelor nu trebuie să ieșim din chilie, inventând pretexte plauzibile, ci trebuie să rămânem în ea, îndurând cu răbdare și curaj toate atacurile, mai ales demonul deznădejdii, care, fiind cel mai greu dintre toate, face sufletul foarte încercat. Căci a evita astfel de lupte înseamnă a învăța mintea să fie nepricepută, timidă și înclinată spre fugă” [539] .

Evagrie și Ioan Cassian oferă o descriere minunată a manifestărilor acestui demon periculos, pe care îl identifică cu „demonul de la amiază” menționat în celebrul psalm (Ps. 90:6), întrucât acesta atacă călugărul tocmai la mijlocul zilei, când căldura devine cea mai apăsătoare. Pustnicului i se pare că timpul curge foarte încet, soarele a înghețat la zenit și ziua nu se termină niciodată. El se uită constant pe fereastra chiliei sale și așteaptă un oaspete care să-l ajute să se distragă și să apropie ora mesei. Dar, după cum își spune el, frații nu mai au milă, nimeni nu vine la el să-l încurajeze. Și dacă cineva l-a întristat recent pe călugăr, demonul folosește cu siguranță acest lucru pentru a-i spori ostilitatea. Călugărul visează să meargă în alte locuri, unde atât oamenii, cât și lucrurile ar fi mai plăcute și unde poate găsi mai ușor ceea ce are nevoie, să învețe o meșteșugărie mai profitabilă și mai puțin dificilă. Și aici totul îl dezgustă: munca, cititul, această viață monotonă, plictisitoare, unde, după cum i se pare, pur și simplu pierde timpul, în timp ce ar putea face mult bine rudelor și prietenilor, bolnavilor, lăsați fără îngrijire, sau chiar vreunei femei pioase dedicate lui Dumnezeu... Și câți ani mai trebuie să rămână în această plictiseală? În cele din urmă, călugărul nu vede alt leac pentru această asuprire a spiritului decât să-și părăsească chilia sau să se aplece să doarmă [540] .

***

[539]

Evagrie. Monah, 28, cf. Ioan Cassian. Conferințe, 24, 4–5.

[540]

Vezi: Evagrie. Monahul, 12; Ioan Cassian. Instituții, 10, 1–3.

Cum să te comporți într-o celulă

Însă statul în chilie nu este totul. Important este și cum îți petreci timpul acolo. Avva Amonius spunea: „Cutare persoană petrece o sută de ani într-o chilie, dar nici măcar nu știe cum să se comporte aici”. [541] Pur și simplu poți pierde timpul aici, în timp ce „statul cuvenit în chilie îl umple pe monah de bunătate”. [542] De fapt, același cuvânt grecesc înseamnă „a sta”, „a se menține”, „a se comporta”, „a rămâne” și indică o stare de pace și concentrare, modul în care pustnicul rămâne în chilie în tensiunea puterilor sale spirituale și fizice. În greacă, aceasta se numește și isihie, iar în acest caz „statul în chilie” este mai mult o stare de spirit decât o poziție a corpului. Pentru primii Părinți ai Deșertului, după cum vom vedea, nu exista o reglementare clară a rutinei zilnice în locuința lor; pentru ei regula erau cuvintele avvei Moise, pe care le-am citat deja: „Rămâneți în chilia voastră și chilia voastră vă va învăța totul”. Această zicală, unde se poate observa o aluzie la cuvintele lui Hristos către Sfântul Ioan, înseamnă că „în mănăstirea voastră Duhul Sfânt vă va învăța toate lucrurile”. Călăuziți în deșert de Duh, asemenea lui Hristos, Părinții au învățat de la El cum să trăiască aici. Și în lumina experienței lor, au dezvoltat treptat un cod de conduită pentru pustnicul din chilie, introducând reguli care au fost apoi sfințite prin tradiție. Baza acestui cod era o viață de sărăcie voluntară, pe care călugărul o alegea când venea în deșert. Chilia trebuia să fie liberă de lucrurile lumești, pe care nu le lăsa în urmă pentru a le dobândi din nou în deșert.

***

[541] Un 670.

[542] Nr. 116.

Ai în celulă doar lucrurile cele mai necesare

Când Melania, o ascetă faimoasă a evlaviei, vizitând călugării egipteni, a ajuns la chilia unui sfânt pe nume Hefaistion, „a umblat prin chilie, studiind ce era acolo”. Și Melania și-a dat seama că sfântul nu luase nimic din lume, „în afară de o rogojină, un coș cu câteva pâini uscate și un coș de răchită cu sare” [543] .

Covorașul este singura „mobilier” care putea fi văzut în chilia pustnicului. Este menționat destul de frecvent în surse. Pentru a sublinia sărăcia călugărilor egipteni, Ioan Cassian spune că aceștia nu aveau nimic altceva decât veșmintele deja menționate și un covoraș pe care uneori se așezau [544.] Antonie cel Mare „se mulțumea cu un covoraș pentru dormit și chiar dormea pe pământul gol” [545.] Chiar și Avva Dioscor, care, la fel ca Antonie, dormea pe pământ fără pernă, avea cel puțin un covoraș în chilia sa, care ar fi putut servi atât ca masă, cât și ca loc unde așeza un vizitator [546.] Covorașul era cel mai adesea făcut din stuf. Am menționat deja embrimia, care serveau drept scaune și perne. Un pat era un lux și era disponibil doar bolnavilor [547] .

Textele nu conțin nicio listă a obiectelor prezente în celulă, cu excepția deja menționatei „mobile” foarte puține. Însă, după ce am colectat datele împrăștiate în diverse surse, putem totuși reconstitui cel mai simplu interior al unei celule de pustnic. De exemplu, fiecare trebuia să aibă un fel de vas cu apă: un bol, un ulcior, o amforă sau altceva. Săpăturile din Cellia au descoperit un număr mare de ceramică diferită, dar toate provin din straturi din acea vreme (secolele VI-VII), când locuințele pustnicilor în acest loc erau deja destul de numeroase. Unele vase erau destinate scoaterii apei din fântână, altele transportării acesteia, iar altele serveau pur și simplu la depozitarea ei [548.] Fără îndoială, și Părinții Deșertului aveau ustensile similare, dar nu în astfel de cantități. Apoftegmele menționează cupa pustnicului de mai multe ori [549.] Acest lucru sugerează că fiecare avea o singură astfel de cupă. Era adesea făcută dintr-un material fragil și se putea răsturna și sparge ușor. Butoaiele mari de lut sunt foarte rar menționate. Avva Amon a poruncit să i se aducă unul astfel pentru a depozita apă în el și a da de băut numeroșilor săi vizitatori [550.] Aceste recipiente erau uneori atât de mari încât puteau găzdui un bărbat sau o femeie, sau chiar două femei.

Într-un astfel de butoi și-a ascuns un frate concubina când a fost onorat cu o vizită din partea avvei Amon. Avva, după cum ne amintim, stătea pe butoi, ceea ce înseamnă că putea fi închis cu un capac [551.] În parabola avvei Ioan Kolov menționată de noi, se spune despre două femei goale pe care un bărbat le poartă cu el într-un butoi pe o corabie [552.] Cu toate acestea, mai des textele noastre subliniază capacitatea relativ mică a vasului cu apă. Astfel, avva Pavel a petrecut întregul Post Mare cu un ulcior care conținea doar trei litri [553.] Se știe că în Egipt, în toate timpurile, ulcioarele și amforele serveau la conservarea alimentelor, ascunzându-le într-un loc sigur de insecte și rozătoare. În acest fel, în special, pustnicii depozitau pâine, pe care o făceau provizii timp de luni de zile. Cel mai adesea, aceste ulcioare aveau gâtul îngust, astfel încât era convenabil să bei din ele. Un băiat voia să scoată nuci dintr-un astfel de vas, dar nu-și putea retrage mâna [554.] Avva Macarie din Alexandria folosea un ulcior similar în care ținea pâine, dar se mulțumea cu puținul pe care îl putea scoate prin gâtul îngust [555] .

Atâta timp cât pustnicul mânca doar pâine și sare, nu avea nevoie de tacâmuri, dar imediat ce era obligat să gătească, dacă nu pentru sine, cel puțin pentru oaspeții pe care îi primea, avea nevoie de o oală cu capac și un vatră unde să poată aprinde focul . [556] Unui frate care se lăuda că are iarbă crescând în vatră, bătrânul i-a răspuns: „Atunci ai alungat ospitalitatea de la tine”. [557] Dintre tacâmuri, era nevoie și de o farfurie sau un vas . [558] Pentru noapte, era nevoie de o lampă , [559] una dintre acele lămpi mici care au fost găsite din abundență în timpul săpăturilor de la Kellia sau Esna. Toate aceste obiecte erau făcute din lut și, fără îndoială, foarte simple. Și este de înțeles admirația pe care au stârnit-o „cei șapte senatori care, asemenea lui Arsenius, devenind călugări în Schit, foloseau tacâmuri ieftine de lut” [560] , întrucât înainte de asta mâncaseră cu aur și argint.

Toți pustnicii erau, de asemenea, obligați să aibă un cuțit pentru a tăia stuf și ramuri de palmier sau pentru a curăța pește [561.] Avva Agaton avea un singur astfel de cuțit, dar totuși l-a dat fratelui său, care l-a râvnit [562.] Odată, după ce tâlharii au jefuit chilia lui Dioscor, i-au returnat cuțitul [563.] Confecționarea de rogojini, coșuri și plase cerea ca monahul să aibă un ac, o sulă și un fus [564.] Când un călugăr avea propria grădină de legume sau grădină mică, avea nevoie și de câteva unelte. Astfel, Antonie a cerut să i se aducă o sapă și un topor [565.] Toporul este, de asemenea, adesea menționat în apoftegme; era folosit pentru tăierea copacilor sau cioplirea pietrelor [566] .

***

[543]

Viața Sfintei Melania, 38 (SC, 90. R. 198).

544

Ioan Cassian. Instituții, 4, 13.

545

Viața lui Antonie, cap. 7.

546

Cap. 254, 258, 262. Cf. Ioan Cassian, Conferințe, 18, 11.

547

A 83, 132.

548

Bonnet F. // Dossiers Histoire et Archéologie. Nr. 133. P. 47–57.

549

N 201; John Cassian. Instituții, 4, 16.

550

Istoria călugărilor, 22, 5–6.

551

A 122 (=Amon, 10. Povești memorabile. P. 36).

552

Un 330.

553

Un 796.

554

Sy QRT 58.

555

Lavsaik, 18 ani, 2.

556

A 685, 253; Eth. 13, 58.

557

Nr. 385.

558

Un 184.949.

559

A 574; N 151, 189.

560

N14.

561

Un 776.

562

A 89, A107 (=Agaton, 7, 25. Povestiri memorabile. P. 7, 32).

563

Cap. 261 (=Zicătoare ale Părinților Egipteni, 288).

564

A 168, A 180, A 535; N 58, N 577; Sy 3, 52; Eth 13, 93.

565

Viața lui Antonie, cap. 50.

566

A 35, A 486, A 534, N 480; Arm 19, 53: SP, nouveau recueil. P. 273 (II 498).

Cărți

Este sigur că în secolul al IV-lea cărțile nu aglomerau chilia unui pustnic. Erau foarte scumpe din cauza materialului din care erau făcute – papirus sau pergament – și, de asemenea, din cauza muncii minuțioase implicate în copierea textului. Unii călugări erau ei înșiși scribi și își puteau alcătui o mică bibliotecă sau puteau copia o carte pentru alții [567.] Unuia dintre acești bibliofili, avva Serapion, văzându-și nișa plină de cărți, i-a spus: „Ați luat averea văduvelor și a orfanilor și le-ați îngrămădit la fereastră" [568.] Cu alte cuvinte: în loc să dați de pomană săracilor, ați cumpărat atâtea cărți... Nu era oare acest Serapion cel care dădea săracilor tot ce avea, inclusiv o mică Evanghelie? „Am vândut cartea", a spus el, „în care scrie: *Vindeți ce aveți și dați banii săracilor* " (Matei 19:21) [569] . Teodor de Fermia avea trei cărți bune pe care le dădea de bunăvoie fraților spre a le citi, dar la sfatul avvei Macarie, Teodor le-a vândut și a dat banii săracilor [570.] Dar avva Teodor mai avea și alte cărți pe lângă acestea, care i-au fost luate de tâlhari [571.] În Chilii, un călugăr se dedica cititului zi și noapte. Într-o zi însă, a vândut toate cărțile pe care le avea și s-a dus mai departe în deșert - cel mai probabil la Skete. Avvei Isaac, care l-a întâlnit pe acest frate, i-a spus: „De douăzeci de ani, părinte, am ascultat cuvintele Scripturii, dar acum vreau în sfârșit să mă apuc de treabă, căci le-am auzit" [572.] Această apoftegmă ne permite să înțelegem că cărțile pustnicilor sunt în principal cărți biblice. Singura dată când găsim mențiunea unei alte lucrări este tratatul împotriva arienilor de Sfântul Atanasie. Avva Sisoes i-a poruncit ucenicului său să o citească în prezența acestor eretici [573] . Textul Sfintei Scripturi era strâns legat de serviciul divin și, din acest motiv, era necesar un număr considerabil de cărți. În schit, avva Isaia își ducea întotdeauna cartea la adunările săptămânale ale fraților [574.] Poate că era cititor.

Probabil că primii Părinți ai Deșertului nu aveau deloc cărți sau, la fel ca Isaia, doar una. Odată, un călugăr de la schit a intrat în chilia avvei Pafnutie pentru a-și ascunde cartea la el.575 Pustnicii zeloși, precum avva Vissarion, nu și-au permis niciodată să colecționeze cărți.576 Dar , pe măsură ce s - au îndepărtat de vremurile eroice originale, călugării au început să acumuleze cărți în chiliile lor , [577] iar un bătrân a spus cu tristețe despre aceasta: „Sfinții Profeți au scris cărți, apoi au venit Părinții noștri, care i-au urmat în practică. Cei care au venit după ei au învățat aceste cărți pe de rost. Apoi a venit generația

actuală, care le copiază și le pune inutil lângă fereastră .” 578 579 arătându-și astfel sărăcia. Ucenicul său Isaia i -a poruncit unui călugăr care își părăsea chilia să lase tot ce era acolo.580

***

567

A 142. Cf. Isaia. Învățături, 3, 23.

568

A 876 (=Serapion, 2. Povești memorabile. P. 184).

569

N 392, N 566; Evagrie. Monah, 97.

570

A 268 (=Teodor din Fermia, 1. Povești memorabile. P. 194).

571

A 296 (=Teodor din Fermius, 27. Povestiri memorabile. P. 199).

572

N541.

573

A 828 (=Sisoes, 21. Povestiri memorabile. P. 176). (Strict vorbind, textul apoftegmei se referă pur și simplu la cartea Sfântului Atanasie. Dar contextul arată clar că aceasta este o lucrare împotriva arienilor. – A.V.).

574

Eter. 13, 79.

575

Ioan Cassian. Conferințe, 18, 15.

576

A 167 (cf. Vissarion, 12. Povestiri memorabile. P. 47).

577

A 134 (=Ammoy, 5. Povești memorabile. P. 39).

578

Nr. 228.

579

A 134 (=Ammoi, 5. Povești memorabile. P. 39). (Cuvântul „ta thyridia” folosit în textul grecesc înseamnă cel mai probabil nișe în peretele unei celule pentru depozitarea cărților sau deschideri de ferestre. În textul rus este tradus prin „dulapuri”. – A.V.).

580

Isaia. Învățături, 4, 62.

Trăiește în completă lipsă de achiziție

Toată lumea știe că oamenii care locuiesc într-un singur loc o vreme acumulează mereu și peste tot treptat o mulțime de lucruri în jurul lor, de care s-ar putea lipsi cu ușurință – cărți, mobilă, tacâmuri. Pentru călugării care renunțau la tot, acesta era un pericol serios. Bătrânii recomandau să fie în strajă aici și ei înșiși dădeau un exemplu de completă lipsă de achiziție. Trebuia să fii întotdeauna gata să-i dai unui frate ceea ce aveai și să nu ții în chilie lucruri inutile sau lucruri pe care nu ai vrea să le dai sau chiar să le împrumuți [581.] Orice pustnic trebuie cumva să-și întrețină existența, dar unii ar putea fi tentați să lase niște bani bolnavilor și bătrânilor. Unele apoftegme resping o astfel de zgârcenie [582] . Ioan Cassian subliniază, de asemenea, că este foarte trist când monahii, după ce s-au despărțit de averea lor, uneori destul de însemnată, își permit apoi să râvnească la lucruri lumești și să acorde atenție fleacurilor: un rogojină, un coș, o pungă, un manuscris, o răzuitoare, o sulă, un ac sau un condei din trestie pentru scris... [583] Alții, dimpotrivă, erau uimitor de nemercenari, cum ar fi, de exemplu, Avva Arhebius, care de multe ori și-a dăruit chilia cu toate mobilele și ustensilele altora [584] , sau acel frate care dădea constant ce avea, „fie că era o monedă mică, fie o bucată mică de pâine”, ducând toate acestea în chilia aproapelui său [585] .

Faptul că un călugăr care vrea să trăiască într-o chilie nu trebuie doar să lase totul în urmă, ci și să renunțe la tot, este bine ilustrat de o poveste. Un novice care a venit în deșert a păstrat o sută de monede. De îndată ce a ajuns la chilia sa, a văzut imediat că ușa chiliei era într-o stare proastă și și-a spus: „Ușa este veche, trebuie înlocuită”. Starețul l-a sfătuit să se lepede cu adevărat de lume, iar fratele a păstrat doar zece monede. Curând a observat că acoperișul chiliei sale avea nevoie de reparații. La sfatul starețului, a cheltuit cele zece monede și s-a întors la chilie, imaginându-și că în sfârșit se lepădase de lume. Dar gândurile i-au sugerat: „Uite, totul aici este vechi, va veni un leu și mă va mânca”. De data aceasta, starețul i-a spus: „Și iată-mă așteptând să cadă totul peste mine, să vină leul și să mă devoreze, ca să pot scăpa de o astfel de viață! Du-te, stai în chilia ta și roagă-te lui Dumnezeu” [586] .

Părinții știau că prin adunarea multor lucruri în chilie, cineva poate aranja lucrurile destul de bine. Ioan Kolov spunea: „Dacă un om Îl iubește pe

Dumnezeu în sufletul său, poate trăi într-o chilie fără să aibă lucruri lumești. Dar dacă un om are lucruri lumești, dar nu are lucruri dumnezeiești, atunci din cauza lucrurilor lumești rămâne și el într-o chilie. Dar cel care nu are nici lucruri lumești, nici lucruri dumnezeiești, nu poate rămâne în niciun fel într-o chilie” [587.] Adevăratul sens al cuvintelor Avvei este acesta: dacă poți rămâne într-o chilie și să ai lucruri dumnezeiești, atunci nu mai ai nevoie de lucruri lumești. Sau se poate spune așa: un călugăr care are lucruri dumnezeiești în chilie abia poate suporta prezența lucrurilor lumești [588.] În general, așa cum spunea un bătrân, un om care a simțit dulceața neachiziționării este împovărat chiar și de hainele pe care le poartă și de paharul din care bea. Căci de acum înainte duhul său este ocupat cu lucruri care nu sunt din lumea aceasta [589] .

***

581

Ibidem, 4, 26; 30, 5F; John Cassian. Conferințe, 19, 12.

582

N258, N262.

583

John Cassian. Instituții, 7, 7; Conferințe, 1, 6 și 4, 21.

584

Ioan Cassian. Instituții, 5, 37.

585

N6.

586

N17.

587

Un 959.

588

N464.

589

Nr. 578.

Capitolul opt. Ziua pustnicului

Nu trebuie să presupunem că ziua unui eremit dura strict de la răsărit până la apus, deoarece, în cea mai mare parte, apariția și dispariția „luminătorului divin”, care ocupa un loc atât de important în viața vechilor egipteni, nu schimba nimic în activitățile pustnicilor. Unii dintre ei nu își terminaseră încă ziua la miezul nopții, în timp ce alții o începuseră deja la aceeași oră. Prin urmare, este mai bine să urmărim cum treceau zilele lor în zilele obișnuite ale săptămânii, excluzând sâmbăta și duminica, care aveau o semnificație deosebită în viața eroilor noștri.

Viața în muncă și rugăciune

La început, locuitorii deșertului, complet izolați unii de alții, aveau propriul regim și rutina lor, la discreția inspirației divine și a propriei lor înțelegeri. Atât în Orient, cât și în Occident nu aveau nici sărbători, nici an liturgic. În ziua de Paște, Sfântul Benedict, în singurătatea sa de la Subiaco, nu știa că ziua de Paște era o mare sărbătoare pentru toți creștinii. Același lucru era valabil și pentru primii Părinți ai Deșertului. Antonie cel Mare, în ruinele unei fortificații militare sau într-o peșteră de pe Muntele Culsum, își petrecea zilele în rugăciune și muncă și astfel petrecea săptămâni, luni și ani. Fără îndoială, o astfel de viață era mai zeloasă și mai intensă sub umbra nopții și, de aceea, sfântul locuitor al deșertului regreta uneori răsăritul soarelui: „O, soare, de ce mă tulburi? Te ridici atât de sus încât mă distragi de la harul adevăratei Lumini. ” [590]

Despre viața de zi cu zi a acestor primi mistici ai deșertului putem spune doar că trăiau constant în unitate cu Dumnezeu și că restul abia dacă îi interesa. Totuși, chiar și printre ei vedem deja apariția a ceea ce Avva Pimen va vorbi mulți ani mai târziu ca fiind regula de conduită pentru un pustnic în chilia sa: fă lucruri manuale, nu mănâncă mai mult de o dată pe zi, taci și meditează, adică citește cuvintele lui Dumnezeu pe de rost 591. Rugăciunea nu este menționată fie pentru că face parte din aceste reflecții, fie pentru că este lucrarea fundamentală și cea mai importantă a unui călugăr, care trebuie să însoțească constant toate celelalte activități ale sale [592] , fie, în sfârșit, pentru că rugăciunea constituie mai degrabă ceea ce se numește o lucrare interioară, individuală, s-ar putea spune chiar intimă, în care Avva Pimen vede „succes secret în chilie”. Avva Isaia a spus aceasta: „Când ești în chilia ta, îngrijește-te constant de trei lucruri: lucruri manuale, meditație și rugăciune ” [593 .]

Antonie cel Mare se ocupa cu meșteșugurile și se ruga neîncetat chiar și atunci când ducea o viață ascetică la marginea satului său. Munca îi asigura existența și chiar îi permitea să dea de pomană săracilor [594.] Știm că în deșert a păstrat aceste două componente ale vieții ascetice, ele fiind importante pentru toți acei pustnici care i-au urmat pașii. Sursele ne vorbesc despre unii pustnici excepționali care doar se rugau și nu munceau. Dar existau motive serioase pentru aceasta, iar o astfel de viață, desigur, nu era considerată regula, ca, de exemplu, printre ereticii mesalieni, sau euhiții, așa numiți chiar din acest motiv (numele lor provine de la cuvântul care în siriacă și greacă înseamnă „rugăciune”) [595.] De exemplu, Apollo din Skete nu lucra și se ruga

tot timpul, căci avea nevoie, potrivit lui, să compenseze cei patruzeci de ani petrecuți fără rugăciune [596]. Pavel din Terme muncea pentru a se asigura cu cele necesare [597] . Avva Ahile lucra zi și noapte cu toată puterea, „de teamă să nu atragă mânia lui Dumnezeu". [598] Unii călugări lucrau nu pentru că aveau nevoie să se hrănească singuri, ci pentru a nu fi leneși, pentru a evita deznădejdea 599 , pentru a da de pomană săracilor [600] sau pentru a hrăni potențialii oaspeți [601]. Avva Isaia a spus: „Ocupați-vă de meșteșuguri pentru ca săracii să primească pâine, căci lenea este moartea și distrugerea sufletului". Ioan Cassian povestește despre pustnicul Avva Pavel, care trăia în adâncurile deșertului, la șapte zile de drum de locurile locuite. Avea o grădină care îi asigura hrană, dar totuși împletea coșuri. Avva le punea în peștera sa și apoi le ardea, fără a le vinde nimănui [602] .

Alternarea rugăciunii și a muncii

Când pustnicul trăia singur, nu avea nevoie să-și fixeze cu strictețe rutina zilnică. Încerca doar să-și limiteze cât mai mult nevoile fizice pentru a dedica mai mult timp sufletului său și Domnului [603.] Putea sta câteva zile fără mâncare și fără somn, concentrându-se pe rugăciune și muncă. Cu toate acestea, omul nu este un înger, iar cei mai mari mistici ai deșertului au rămas oameni care aveau nevoie nu doar să-și refacă în mod regulat forțele fizice, ci și să-și întărească din când în când energia spirituală pentru a depăși plictiseala care apare inevitabil într-o viață monotonă. Un înger i-a arătat odată lui Anton cel Mare cum să se comporte în deșert . Și nu este o coincidență faptul că această poveste se află în fruntea colecției alfabetice de apoftegme; este foarte importantă pentru înțelegerea vieții monahale în general.

Antonie, în timp ce se afla în deșert, a devenit descurajat și dezgustat de toate. Apoi s-a rugat Domnului și L-a rugat să-i arate ce ar trebui să facă pentru a depăși acest sentiment. Și apoi a văzut că „cineva ca el stătea la lucru, apoi și-a părăsit lucrul și s-a rugat, apoi s-a așezat din nou să țească o frânghie și apoi s-a ridicat din nou să se roage. Era un înger al Domnului, trimis să-l învețe și să-l încurajeze. Și l-a auzit pe înger spunându-i: «Fă aceasta și vei fi mântuit». Auzind aceasta, Antonie s-a bucurat foarte mult și s-a încurajat” [604] .

Această instrucțiune, primită de la înger, Antonie a transmis-o apoi ucenicilor săi și s-a răspândit atât de mult în tot deșertul, încât orice vizitator sau pelerin care venea pe neașteptate la pustnic avea toate șansele să-l găsească stând la împletitura unei frânghii sau în picioare, rugându-se. Aceasta este baza vieții pustnicului. Și dacă referințe la o astfel de practică nu se găsesc întotdeauna în apoftegme, este doar pentru că a devenit aproape o regulă. Și când se spunea despre un frate că „nu-și părăsea lucrul și își înălța constant rugăciunea către Dumnezeu”, aceasta este o excepție lăudabilă, căci acest călugăr era „foarte smerit și statornic în starea sa” [605.] Și iată o altă excepție: Avva Bane nu stătea niciodată jos, lucra și mânca în picioare și, prin urmare, nu se ridica niciodată să se roage [606] .

Poate că atunci când Anton a avut viziunea, țesea o frânghie și se ruga. Îngerul l-a învățat să se oprească din când în când din muncă și să se roage. Schimbarea poziției corpului era asociată cu o schimbare a ocupației, rupând

monotonia șederii în chilie și forțându-l pe călugăr să rămână constant alert - atât spiritual, cât și fizic.

Munci monahale în chilie

Se pare că meșteșugul coșăritului a fost stăpânit de călugări destul de devreme, deoarece era ideal pentru un pustnic care stătea în chilia sa. Tocmai această meșteșugărie a stăpânit-o Pahomie când a lucrat lângă învățătorul său, Avva Palamon [607.] În deșertul Skete, lângă mlaștină, se puteau găsi cu ușurință stuf, trestie și ramuri de palmier [608.] Se putea merge și tăia câte era nevoie, le putea aduce în chilie și le putea usca. Unul dintre ucenicii lui Avva Moise se ascunsese în spatele unei grămezi de astfel de spații goale și astfel a scăpat de moarte în timpul raidului sângeros al barbarilor asupra Skete [609.] Mai întâi, ramurile de palmier erau decojite de frunze și apoi înmuiate în apă pentru a le oferi flexibilitate. Apoi erau despicate cu un cuțit, iar din ceea ce se obținea se făceau frânghii lungi fie pentru vânzare, fie pentru a fi folosite la fabricarea de coșuri și rogojini. De asemenea, puteau fi folosite pentru a face cingători pentru animale de tracțiune. Când un nou-venit venea în deșert, bătrânul îl învăța abilitățile acestei meșteșuguri [610] . Fiecare călugăr știa să țească și să coasă mai mult sau mai puțin bine, în funcție de priceperea sa. Într-o noapte, avva Ahile a țesut o frânghie lungă de 20 de coți, adică aproximativ 80 de metri [611.] Pavel cel Simplu a țesut 15 coți până la ora trei după-amiaza, dar, punându-i la încercare smerenia, Antonie a desfăcut aceste frânghii, iar Pavel, fără să mănânce, a început să lucreze din nou [612.] În timpul vizitei avvei Macarie la Antonie, amândoi au țesut frânghii toată noaptea. Macarie a aruncat frânghia terminată pe fereastră și a coborât-o în peșteră. Antonie, uimit de lungimea ei, a spus: „Mare putere vine din aceste mâini” [613] .

În cazul în care frânghia era destinată confecționării unui coș, se calcula mai întâi lungimea necesară. Capătul frânghiei era fixat de perete. Odată, avva Ioan Kolov, absorbit de contemplare, a împletit un coș din frânghia pe care o pregătise pentru doi și abia când s-a apropiat de zid a observat acest lucru [614.] Avva Megefie făcea trei coșuri pe zi, atâtea câte erau necesare pentru a câștiga bani pentru hrană [615] .

Munca de împletit coșuri era aproape automată și elibera mintea pentru rugăciune. Un călugăr putea țese ceva chiar și noaptea, în întuneric. Avva Doroteu , care petrecea întreaga zi adunând pietre pentru construirea chiliilor, țesea frânghii noaptea [616.] Dacă un călugăr își permitea să-și scape acul în timp ce cosea, un demon putea interveni și „umple” chilia cu lumină, așa cum, de exemplu, a creat pentru arogantul călugăr Valens [617] .

Confecționarea rogojinurilor din stuf era o muncă mai dificilă. Era ușor să te zgârii pe mâini.618 Avvei Macarie îi lua trei zile să facă un rogojin.619 Unii pustnici țeseau in, de exemplu în Nitria620 sau în alte locuri.621 Se pare că materia primă pentru lucrare putea fi diferită, în funcție de perioada anului. O apoftegmă ne spune că un anumit bătrân „nu făcea nimic la vremea lui: în sezonul plaselor făcea câlți, iar când toată lumea țesea fire, țesea in, pentru ca duhul său să nu fie ocupat cu munca ” .622 623 . O astfel de critică nu face decât să confirme că nu erau atât de puțini călugări care țeseau in și, atingând fusul cu mâna, puteau totuși avea gânduri benefice pentru suflet. Unul dintre ei spunea: „Las fusul să cadă și înainte să-l ridic, văd moartea înaintea ochilor mei” 624 . Altul îi repetă: „Am trăit mult timp, părăsind fusul și mă întreb dacă voi trăi să văd momentul când îl voi relua, gândindu-mă la moarte” 625 . Să citățm și cuvintele avvei Agaton: „Nu permit niciunui gând rău să-mi intre în inimă când scot fusul din groapă” 626 .

Confecționarea de plase pentru pești și lațuri pentru vânat se număra și ea printre îndeletnicirile monahale. Avva Ahile, de exemplu, se ocupa cu aceasta, deși știm că țesea și frânghii, cel puțin noaptea 627. Unii călugări făceau papirus, dar aceasta era o îndeletnicire mai dificilă 628. Este menționată și o altă meșteșugărie a cărții - caligrafia. Evagrie era deosebit de înzestrat în această materie 629. Cunoaștem numele a încă doi caligrafi care au trăit în Schit: Marcu, un ucenic al avvei Silvanus, și Pafnutie 630. Dar același bătrân care nu i-a sfătuit pe călugări să țească in l-a avertizat și pe călugărul care copia cărți, spunând că „să-și smerească inima, deoarece această îndeletnicire duce la mândrie” 631. Totuși, un pustnic din Sinai nu era așa, care a primit ordin să copieze cărți, dar a murit fără să fi scris nimic nimănui, căci și-a petrecut toate zilele în lacrimi și cugetarea morții 632 . În schit, un bătrân, în timp ce copia cărți, cădea uneori în extaz și i se întâmpla „să sară peste rânduri și să omită semnele de punctuație”. Clientului său, care a observat aceste omisiuni, i-a spus: „Du-te și citește mai întâi ce este scris, apoi întoarce-te și voi copia totul pentru tine” 633 .

Reflecție asupra Cuvântului lui Dumnezeu

Oricare ar fi fost ocupațiile călugărilor în deșert, principalul lucru era să nu se atașeze de ele cu sufletul și să-și păstreze mintea pentru lucrurile duhovnicești. De aceea, potrivit Avvei Sisoes, un călugăr nu ar trebui să aleagă munca care îi place [634.] Chiar și în țesut se poate găsi ceva atractiv. Munca fizică putea fi destul de grea, dar era imposibil să se permită ca aceasta să devină principala ocupație a călugărului, ascunzând lucrul principal - munca pentru Dumnezeu [635.] Acest pericol trebuia evitat cu orice preț, iar acesta este sensul zicalei unui avve: „Dragostea pentru meșteșuguri este distrugerea sufletului, iar ocupația smerită este odihnă în Dumnezeu” [636.] De aceea, Părinții Deșertului au insistat atât de mult asupra combinării muncii fizice cu recitarea textelor pe de rost, de obicei împrumutate din Sfânta Scriptură . Aceasta putea fi un rând, repetat de multe ori, sau pasaje lungi, căci majoritatea călugărilor știau multe pasaje din Biblie pe de rost. Avvei Daniel era capabil să repete pe de rost până la 10 mii de rânduri pe zi [637] . Avva Lukiy, în timp ce țesea o frânghie, repeta constant începutul psalmului 50: *„Miluieşte-mă, Dumnezeule, după marea Ta îndurare şi după mulţimea îndurărilor Tale şterge fărădelegile mele”* [638.] Pentru Pavel cel Mare, primele versuri erau suficiente: *„Miluieşte-mă”* [639.] Avva Isaac l-a sfătuit în special pe Ioan Cassian să citească versul din psalmul 69: *„Grăbeşte-te, Dumnezeule, să mă izbăveşti, grăbeşte-te, Doamne, să-mi ajuţi”* [640] .

Munca unui caligraf nu interfera cu astfel de practici. Avva Isidor de Nesari, în timp ce scria, își ridica adesea ochii și repeta în inimă, cu buzele închise: *„Iisuse, miluieşte-mă, ajută-mă, Te laud, Doamne.”* [641] Stând singur în chilia sa, pustnicul putea recita din memorie cu voce tare, iar un vizitator care se apropia de chilie îi auzea vocea. Avva Macarie cel Mare, de exemplu, l-a auzit pe un frate plângând, spunând: *„Doamne, dacă nu ai urechi să mă auzi strigând către Tine, iartă-mi păcatele, căci nu voi obosi să Te chem.”* [642] Ucenicii avvei Arsenie l-au auzit pe învățătorul lor strigând către Dumnezeu: *„Dumnezeule, nu mă părăsi. Nu am făcut nimic bun înaintea Ta, dar, prin mila Ta, dă-mi voie să încep.”* [643.] Avva Amoi, venind la avva Ahile, l-a auzit repetând de multe ori versul din cartea Genezei: *„Nu te teme, Iacove, să te cobori în Egipt”* (Geneza 46 :3) [644] . Când un călugăr avea vizitatori, trebuia să-l recite pe de rost, așa cum făcea, de exemplu, avva Isidor. Avva Zenon, Teodor de Fermeia și doi tineri ucenici ai avvei

Macarie au făcut același lucru645 - Avva Isaia vorbește despre un călugăr aflat într-o chilie care „a săvârșit slujba lui Dumnezeu în tăcere ” [.646]

Lectură

Exista loc pentru citit în lunga zi a pustnicului? Călugării pahomieni aveau anumite ore rezervate pentru citit, dar nu există dovezi care să sugereze că același lucru era valabil și pentru pustnici. Cu toate acestea, găsim o apoftegmă care oferă un program precis al activităților călugărului în Chilii: lucra toată dimineața până la prânz, apoi de la 12 la 15 citea și despica crengi de palmier.647 Traducerea armeană a acestei apoftegme afirmă că cele trei ore de la amiază erau dedicate exclusiv citirii Sfintelor Scripturi, dar o astfel de citire nu este menționată în versiunea siriacă.648 Un alt pasaj, păstrat în traducerea latină, enumeră activitățile lui Ioan Kolov după întoarcerea sa de la recoltă, inclusiv cititul, dar nu este menționat în textul grecesc.649 Trebuie menționat că cititul nu este niciodată menționat în lista activităților obișnuite ale pustnicului. Știm deja că existau puține cărți în chiliile Părinților Deșertului. Dar uneori, apoftegmele vorbesc încă despre un călugăr care citea în chilia sa. Un frate, de exemplu, fiind lângă bolnavul Avva Agaton, a citit cu voce tare cartea Genezei [650.] Avva Amon din Raifa a citit Scripturile, Avva Sisoes – Noul Testament [651.] Un frate, ispitit de dorința de a-și părăsi chilia, și-a zis: „Mă voi duce să citesc puțin..." [652.] Se povestește și despre un bătrân a cărui chilie strălucea în mod miraculos: citea și lucra acolo nu numai ziua, ci și noaptea [653.] Și acel frate din Chilii, care se dedica cititului zi și noapte, în cele din urmă și-a vândut toate cărțile și s-a dus mai departe în deșert [654] .

Toate aceste mărturii sugerează că destui călugări citeau în timp ce stăteau în chiliile lor, în special în Kellia, dar, în același timp, aceasta nu era o practică obligatorie sau răspândită. Evagrie și Ioan Cassian ar fi trebuit să recomande cititul călugărilor, dar ambii acești călugări învățați subliniază importanța secundară și valoarea relativă a acestuia . [655] Avva Nesteroi îl încurajează pe Ioan Cassian să învețe Scripturile pe de rost, dar adaugă că acestea se învață nu atât prin citire, cât prin „experiență grea". [656] Printre cele nouă apoftegme citate de Evagrie la sfârșitul tratatului său „Călugărul", două arată că era posibil să te descurci foarte bine fără să citești . [657] Astfel, Serapion a vândut Evanghelia pentru a-i hrăni pe cei flămânzi. Un filosof l-a întrebat pe Antonie cel Mare: „Cum înduri, Părinte, lipsit de mângâierea cărților?" Antonie a răspuns la aceasta: „Cartea mea, filosofe, este natura și este întotdeauna la îndemână atunci când vreau să citesc cuvintele lui Dumnezeu". Din Viața sa știm că Antonie asculta întotdeauna cu mare atenție lecturile din Scriptură rostite în Biserică și „nu-și permitea să piardă

nimic, iar memoria îi ținea locul cărților”. [658] Și pustnicii din deșert puteau păstra în mod similar în inimile lor cuvintele Scripturii pe care le auzeau în timpul liturghiei sâmbetei și duminicii. Cuvintele divine îi hrăneau și îi susțineau pe tot parcursul săptămânii: pustnicii le aduceau în minte și meditau asupra lor.

Rugăciune

Recitarea unor rânduri din Scriptură în timp ce se lucra nu era întotdeauna rugăciune în sensul strict al cuvântului; rugăciunea trebuia să fie chiar în inima monahului. Sfântul Epifanie spune că „un adevărat monah trebuie să săvârșească neîncetat psalmodie și rugăciune în inima sa”. [659] Iar Evagrie exclamă: „Nu ni se spune să lucrăm neîncetat, să fim treji și să postim; pentru noi există o singură lege – să ne rugăm neîncetat!” [660] Rugăciunea devine evidentă și mai intensă atunci când monahul își lasă lucrul deoparte și se ridică, ridicând adesea mâinile spre cer și apoi îngenunchind, prosternându-se la pământ. Frecvența unei astfel de rugăciuni putea depinde de caracteristicile individuale ale monahului și de circumstanțele externe, la discreția spirituală a fiecăruia sau conform regulii acceptate de a efectua un anumit număr de rugăciuni pe zi. Avva Moise, de exemplu, se ruga de 50 de ori pe zi, Evagrie de 100 de ori [661] , Pavel de Fermei de 300 de ori, dar regreta că nu putea, ca o călugăriță pe care o cunoștea, să se roage de 700 de ori. Avva Macarie l-a consolat, spunându-i că el însuși s-a rugat de 100 de ori. Dar avva Pavel, după cum știm, nu lucra deloc, ci citea rugăciuni și le număra, aruncând pietricele din sân după fiecare rugăciune [662.] Nici avva Apollon nu lucra, ci „munca lui era să ofere rugăciuni lui Dumnezeu toată ziua, îngenunchind de o sută de ori pe noapte și tot atâtea în timpul zilei” [663.] Cei care se ocupau cu țesutul puteau calcula cu ușurință intervalele dintre rugăciuni pe măsură ce își terminau lucrarea. Referindu-se la practica călugărilor din Skete, avva Ioan din Gaza a sfătuit un călugăr din secolul al VI-lea: „Apoi, când ai făcut trei rânduri de chilii în plasa ta, ridică-te pentru rugăciune. Îngenunchind și ridicându-te, săvârșește rugăciunea.” Probabil că se recomanda citirea „Tatăl Nostru” sau a unei alte rugăciuni cunoscute pentru a cere iertare și eliberare de „bătrân”. „După care așează-te din nou la lucrul tău. ” [664]

Despre un alt bătrân care a trăit în Raifa ni se spune următoarele: „A rămas în chilia sa, plecat până la pământ, clătinând constant din cap, gemând și spunând: «Ce se va întâmpla cu mine?» Apoi, în tăcere deplină, a țesut o frânghie timp de o oră...” [665] Gemetele sale trebuie să fi fost rugăciunea pe care o îndeplinea tot timpul. O altă apoftegmă spune că ar trebui să se ia o pauză de la muncă în fiecare oră, pentru ca monahul să se poată ridica și „să-i dea lui Dumnezeu acea datorie care se numește rugăciune ” . [666]

„Servicii” și mâncare

Merită să ne întrebăm: a fost practica rugăciunii orare, zi și noapte, baza regulii de dimineață și de seară, care includea citirea a 12 psalmi și tot atâtea rugăciuni în tăcere? Avva Isidor a spus odată: „Când eram tânăr, nu aveam măsură pentru rugăciune, tot timpul era rugăciune pentru mine” [667.] Încă de la început, Părinții Deșertului nu cunoșteau regula citirii a 12 psalmi dimineața și seara, deoarece se rugau neîncetat - atât ziua, cât și noaptea. Nu știm exact circumstanțele originii acelor reguli care au fost numite mai târziu „slujbe după utrenie” și „vecernie”. Potrivit lui Ioan Cassian, acestea datează din timpurile apostolice și sunt o revelație angelică [668.] Potrivit lui Paladie, această revelație i-a fost dată lui Pahomie pentru cenobiții săi [669.] Nu există nicio îndoială că practica rugăciunilor de dimineață și de seară a existat peste tot în comunitățile creștine, dar abia în secolul al IV-lea s-a transformat aproape peste tot în regula recitării celor doisprezece psalmi de două ori pe zi. Printre pustnici, slujba de dimineață începea după miezul nopții, iar cea de seară după apusul soarelui. Când se întâlneau doi sau trei călugări la ora stabilită pentru slujbă, fiecare dintre ei cânta pe rând psalmii, o parte dintre cei doisprezece stând în picioare, iar cealaltă sau alte două persoane, așezate, i se alăturau în tăcere rugătoare . [670]

Călugării zeloși, precum Avva Pamvo, mâncau o dată la sfârșitul zilei . [671] Avva Paisie putea spune că soarele nu l-a văzut niciodată mâncând . [672] Aceasta era practica obișnuită în timpul Postului Mare. În alte momente, majoritatea Părinților mâncau la ceasul al nouălea, adică în jurul orei 15:00, și începeau să cânte cei doisprezece psalmi seara, înainte de a se culca . [673] Cu toate acestea, Paladie spune că în Nitria, în jurul ceasului al nouălea, cântarea psalmilor se putea auzi din fiecare chilie . [674] Erau acești psalmi, care erau cântati la această oră înainte de masă, o adăugare la cei doisprezece psalmi ai slujbei de seară? Paladie menționează că monahii pahomieni au o regulă de trei psalmi cântati la ceasul al nouălea .

Conform opiniei avvei Moise, citată de Ioan Cassian, a mânca la ceasul al nouălea pare a fi decizia corectă, mai ales că lasă spiritul alert pentru rugăciunile de seară și de noapte [676.] Se pare că mult timp a mânca la ceasul al nouălea în rutina zilnică a pustnicului a fost cel mai răspândit obicei. Este adevărat, un călugăr sau altul, ca excepție, putea, dintr-un anumit motiv, să amâne masa până seara. Un frate, ispitit de demoni, care de obicei mânca la ceasul al nouălea, a fost sfătuit de avva Macarie să aștepte până

seara [677.] Odată, Antonie cel Mare, care, conform vieții sale și informațiilor din apoftegme, a mâncat la ceasul al nouălea după ce s-a ridicat să se roage [678] , a amânat masa până după slujba de seară pentru a-l testa pe noul său ucenic Pavel [679] .

Este probabil ca psalmodia de seară și de dimineață să devină regulă abia la sfârșitul secolului al IV-lea, dar momentul săvârșirii ei putea varia foarte mult, întrucât, așa cum am mai spus, unii călugări începeau o nouă zi când alții nu o terminaseră încă pe cea precedentă. Durata somnului varia, de asemenea, foarte mult.

Cursuri de seară

În Tebaida, avva Pahomie a învățat de la avva Palamon trei moduri diferite de a petrece noaptea: „Ori te rogi de seara până la miezul nopții și apoi dormi până dimineața, ori dormi până la miezul nopții și te rogi până dimineața, ori, în sfârșit, te rogi puțin și apoi dormi puțin și faci asta de seara până dimineața.” [680] Poate că aceste trei moduri erau prezente și la pustnicii din Egiptul de Jos, dar prima dintre ele era preferabilă.

Antonie cel Mare și mulți alții petreceau adesea toată noaptea în rugăciune . [681] Avva Elpidius, în peștera sa de la schit, recita noaptea pe de rost întreaga Psaltire . [682] Avva Vissarion a stat nedormit timp de patruzeci de zile . [683] Potrivit lui Paladie, Avva Moise, ispitit de pofte rele, a rămas în chilia sa și s-a rugat în picioare, fără să închidă ochii toată noaptea. Ca să nu se lase învins de somn, a luat ulcioare de la bătrâni și le-a umplut în tăcere cu apă . [684] Avva Dorotei , învățătorul lui Paladie, nu dormea niciodată de bunăvoie la ora stabilită și, prin urmare, se întâmpla să adoarmă în timp ce lucra sau mânca . [685] Avva Sarmat postea adesea patruzeci de zile la rând și spunea că poate dormi oricând dorea . [687] El spunea că „pentru un călugăr, dacă este ascet, este suficient să doarmă doar o oră” [688] . Dar aceasta, desigur, nu este o maximă pentru toată lumea. Avva Kheremon l-a sfătuit pe Ioan Cassian să se mulțumească cu trei sau patru ore de somn [689.] Călugărul din Kellia, a cărui rutină zilnică o cunoaștem dintr-o apoftegmă, dormea patru ore [690] .

Pustnicul se întindea de obicei pe o rogojină sau dormea pe pământul gol, dar și aici existau opțiuni diferite. În epoca eroică a primilor pustnici, Pahomie și fratele său Ioan dormeau așezați în mijlocul chiliei, fără să se sprijine cu spatele de perete [691.] Unii sketioți nu se întindeau să doarmă din principiu, ci dormeau așezați sau în picioare, precum avva Vissarion sau avva Macarie [692.] Unii își puneau sub cap mănunchiuri de papirus, embrimia, despre care a scris Ioan Cassian. Avva Macarie, care a petrecut odată peste noapte într-un sanctuar păgân antic, folosea o mumie în loc de pernă [693.] Avva Bane dormea rezemându-și pieptul de un mic perete pe care l-a făcut special în acest scop [694] .

Zorii unei noi zile

Cu o poziție atât de inconfortabilă în care dormeau Părinții, le era ușor să se trezească pentru rugăciune. Avva Isaia spune cu sinceritate: „Când te va trezi Domnul, împlinește-ți pravila cu râvnă” [695.] Domnul putea porunci îngerului păzitor să fie mereu lângă călugărul adormit: „Când inima ta îți spune, zi sau noapte: «Scoală-te și roagă-te!», să știi că acesta este un înger care îți spune, stând neîncetat lângă tine” [696.] Dar uneori se întâmpla ca demonii să vină să-l trezească pe călugăr pentru slujbă sub prefăcătoria îngerilor [697.] Un posibil scop al unei astfel de „reîncarnări” era să-l epuizeze pe pustnic cu insomnie constantă [698.] Dar un astfel de „truc” era departe de a fi întotdeauna reușit pentru demoni, iar călugărul se putea răzbuna pe ei în timpul rugăciunii. Astfel, un demon nu a vrut să-și asume mai multe riscuri și i-a mărturisit unui alt demon despre „ocrotitul” său: „Odată l-am trezit, și s-a sculat și m-a pârjolit cu psalmi și rugăciuni” [699]. Dacă „ceasul deșteptător” natural nu funcționa, călugărul putea dormi mult timp și se putea trezi după-amiaza. Dar apoi trebuia să închidă ușa și ferestrele chiliei pentru a-și îndeplini regula de rugăciune [700.] Celor care puteau dormi peste ora cerută li se recomandau anumite restricții alimentare [701] .

Când venea ceasul ca pustnicul să se trezească, primul lucru pe care trebuia să-l facă era să dea slavă Creatorului și să cânte psalmi, căci „primul lucru de care se agață duhul în zori, va continua apoi să macine ca o piatră de moară toată ziua, fie că este vorba de grâne, fie de neghină. Așadar, aruncă întotdeauna grâne acolo înainte ca vrăjmașul să arunce acolo neghină” [702.] Un alt bătrân a dat acest sfat: „Scoală-te la ceasul hotărât și spune-ți: «Trup, lucrează ca să te hrănești; suflet, fii treaz ca să primești o moștenire» [703] .

Chiar și pe vremea când pustnicii nu aveau încă regula de a cânta 12 psalmi, ei înțelegeau beneficiul psalmodiei înainte și după somn - Antonie cel Mare își sfătuia vizitatorii să facă exact asta [704.] Dar pustnicii se puteau ruga și în alte moduri, fără a se lega de cadrul strict al ritului. Esența era să aprindă imediat focul rugăciunii în sufletele lor și să petreacă restul zilei după cum se cuvine. Avva Isaia spunea: „În fiecare zi, sculându-vă dimineața, aduceți-vă aminte de cuvintele lui Dumnezeu, aduceți-vă aminte că dați lui Dumnezeu ceea ce i se cuvine în toate faptele voastre și nu păcătuiți împotriva Lui” [705.] Sfântul Anton sfătuia la fel: „În fiecare zi, sculându-ne, ne gândim că nu vom trăi să vedem seara, iar seara, când ne

culcăm, ne gândim că nu ne vom trezi” [706.] Părinții păstrau adesea în inimile lor gândul că în fiecare zi abia începeau să se lupte. Enumerând isprăvile și virtuțile, Avva Ioan Kolov începe astfel: „În fiecare zi, când te trezești în zori, încearcă mai întâi să păzești fiecare virtute și poruncă a lui Dumnezeu...” [707] Avva Pimen îi plăcea să spună despre Avva Pior că „el începe din nou în fiecare zi” [708.] Iar Avva Siluan i-a spus Avvei Moise că se poate începe din nou nu numai în fiecare zi, ci și în fiecare oră [709.] Dar poate că discursul de aici este mai degrabă despre lucrarea care are loc neîncetat în sufletul pustnicului, despre acea lucrare foarte importantă care se face în secret și vizibilă doar lui Dumnezeu și îngerilor Săi?

***

590

Ioan Cassian. Conferințe, 9, 31.

591

A 742 (cf. Pimen, 168. Povești memorabile. P. 156).

592

Bu II 192 și 493.

593

Isaia. Învățături, 9, 20.

594

Viața lui Antonie, cap. 3.

595

A 446; A 860; N 440.

596

A 150 (=Apollo, 2. Povești memorabile. P. 43).

597

Lavsaik, 20, 1.

598

A 128 (=Ahilas, 5. Povești memorabile. P. 37–38).

599

A 781, N 424.

600

A 643, A 864.

601

Ioan Cassian. Instituții, 10, 22.

602

Isaia. Învățături, 16, 95; Ioan Cassian. Instituții, 10, 24.

603

Viața lui Antonie, cap. 45.

604

A 1 (=Anthony, 1. Povești memorabile. P. 11).

605

N415.

606

Cap. 248. (O astfel de ispravă poate fi însă explicată prin cauze naturale: în 1992, în timpul săpăturilor la mănăstirea Abba Bané, au fost găsite rămășițe despre care se crede că aparțin acestui ascet. Analiza lor a arătat că încă din copilărie Bané suferea de o boală care îi limita abilitățile. De exemplu, nu putea dormi întins. Poate că aceasta explică și numele pe care i l-au dat: numele „Bane" provine de la cuvântul care înseamnă palmier (în coptă bnne, beni etc.): vezi Capuani M. L'Égypte Copte / Avec les contributions de O. Meinardus et M. – H. Rutschovscaya. Milano; Paris, 1999. P. 150. – AB).

607

Veilleux A. La vie de saint Pachôme... P. 31.

608

A 325, A 464, A 486.

609

A 504 (=Moise, 10. Povești memorabile. P. 115). (În traducerea rusă, călugărul s-a ascuns „în spatele coșurilor", dar cuvântul *sevra* folosit în textul original este tradus ca „frânghie", „bici", „bandaj", dar nu „coș". – A.V.)

610

A 288, A 486; Lavsaik, 22.

611

A 128 (=Ahilas, 5. Povești memorabile. P. 37–38).

612

Lavsaik, 22, 5 ani.

613

A 457 (=Macarie al Egiptului, 4. Povestiri memorabile. P. 103). (Traducerea rusă afirmă în mod eronat că împleteau coșuri. – A.V.).

614

A 326 (=Ioan Kolov, 10. Povești memorabile. P. 78). (În traducerea rusă, sintagma despre pregătirea frânghiei este omisă. – A.V.).

615

A 535 (=Megephius, 1. Povești memorabile. P. 123).

616

Lavsaik, 2, 2.

617

Acolo, 25, 2 (vorbim despre amăgirea spirituală: când Valens a scăpat un ac (sau o sulă) în întuneric, o lampă aprinsă a apărut în chilia sa printr-o vrajă demonică, iar acest călugăr s-a mândru, crezând că a devenit părtaș la tainele divine. – A.V.).

618

N 375; Sy QRT 31.

619

Am 221, 13 .

620

Lavsaik, 7, 5.

621

A 64, A 110.

622

Nr. 59.

623

Nr. 375.

624

Nr. 58.

625

Sy 3, 52.

626

Eth 13, 93.

627

A 124, A 128 (cf. Achilas, 1, 5. Povestiri memorabile. Pp. 36–38).

628

Nr. 614.

629

Lavsaik, 38, 10 ani.

630

A 526; Eth. 13, 36.

631

Nr. 375.

632

Nr. 519.

633

Un 142.

634

A 842 (=Sisoy, 33. Povești memorabile. P. 178).

635

A 277–278, A 401.

636

Bu II 334.

637

Cap. 250 (=Zicătoare ale Părinților Egipteni, 277).

638

A 446 (=Luca. Povestiri memorabile. P. 98).

639

A 795 (=Pavel cel Mare, 2. Povestiri memorabile. P. 168).

640

Ioan Cassian. Conferințe, 10, 10.

641

Ete 13, 43.

642

Nr. 16.

643

A 41 (=Arsenie, 3. Povești memorabile. P. 18).

644

A 128 (=Ahilas, 5. Povești memorabile. P. 37–38).

645

A 242, A 373, A 486.

646

Isaia. Învățături, 26, 29.

647

Sila 20, 14.

648

Bu I 527; Arm 19, 52: SP, nouveau recueil, P. 273 (II 498).

649

CSP 12; A 350.

650

A 104 (=Agathon, 22. Povești memorabile. P. 32).

651

A 820, A 838.

652

N195.

[653]

N425.

[654]

N 541.

[655]

Evagrie. Monah, 15; Ioan Cassian. Instituții (SC 109, Index. P. 521).

[656]

Ioan Cassian. Conferințe, 14, 13–17.

[657]

Evagrie. Monah, 92 și 96.

[658]

Viața lui Antonie, cap. 3.

[659]

A 198 (=Epifanie din Cipru, 3. Povestiri memorabile. P. 57–58).

[660]

Evagrie. Monah, 49.

[661]

Lavsaik, 19, 6; 38, 11.

[662]

Lavsaik, 20, 1–3.

[663]

Istoria călugărilor, 8, 5.

[664]

Barsanufe et Jean. Corespondenta. Solesmes, 1972, Lettre 143.

[665]

Nr. 531.

[666]

N 592/47.

[667]

A 360 (=Isidor, 4. Povești memorabile. P. 70).

[668]

John Cassian. Instituții, 2, 5–6.

[669]

Lavsaik, 32 de ani, 6 ani.

[670]

A 486, N 229.

[671]

Un 724.

672

Un 430.

673

A 799; N 229.

674

Lavsaik, 7, 5.

675

Ibidem, 32, 6.

676

Ioan Cassian. Conferințe, 2, 26.

677

A 456 (=Macarie, 3. Povestiri memorabile. P. 103).

678

Viața lui Antonie, cap. 65; A 34 (=Antonie, 34. Povestiri memorabile. P. 17).

679

Lavsaik, 22, 6 ani.

680

Veilleux A. La vie de saint Pachôme... P. 77.

681

Viața lui Antonie, cap. 7; A 486.

682

N627 A.

683

A 161 (=Vissarion, 6. Povestiri memorabile. P. 46).

684

Lavsaik, 19, 7–8.

685

Ibidem, 2, 3.

686

A 872 (cf. Sarmat, 2. Povești memorabile. P. 183).

687

A 52, A 68, A 81.

688

A 53 (=Arsenie, 15. Povești memorabile. P. 19).

689

Ioan Cassian. Conferințe, 12, 15.

690

Sila 20, 14.

691

Veilleux A. La vie de saint Pachôme… P. 40.

692

A 163; Eth 14, 29.

693

A 466 (=Macarie, 13. Povestiri memorabile. P. 105–106).

694

Cap. 248 (=Zicătoare ale Părinților Egipteni, 275).

695

Isaia. Învățături, 4, 45.

696

N 592/45.

697

Nr. 224.

698

Ioan Cassian. Conferințe, 10, 10.

699

Nr. 36.

700

N230.

701

Nr. 592/18.

702

N592/43.

703

Nr. 269.

704

Viața lui Antonie, cap. 55.

705

Isaia. Învățături, 3, 42; 16, 34.

706

Viața lui Antonie, cap. 19.

707

A 349 (=John Kolov, 32. Povești memorabile. P. 82–83).

708

A 659 (=Pimen, 85. Povești memorabile. P. 146).

709

A 866 (=Silouan, 11. Povești memorabile. P. 182).

Capitolul nouă. Munca interioară

Viața interioară a unui pustnic

Pustnicul își petrecea toate zilele, și adesea și nopțile, în muncă și rugăciune, cu excepția puținului timp pe care trebuia să-l dedice menținerii forței fizice și somnului. Dar acesta nu este lucrul principal, este doar partea vizibilă a aisbergului. Chiar și ceea ce anticii numeau „meditație" nu era doar activitatea mentală care este înțeleasă acum prin acest cuvânt. Ea, împreună cu rugăciunea verbală, făcea parte din asceza exterioară, căci era o repetare – cu voce tare sau încetă și uneori cu o mișcare abia sesizabilă a buzelor – a cuvintelor Sfintei Scripturi. Dar adevărata esență a activității călugărului pustnic era ascunsă ochilor și urechilor curioși; se săvârșea în adâncul sufletului său. Aceasta este ceea ce Părinții numeau „muncă interioară", care cuprindea toate gândurile, dorințele, intențiile, sentimentele și cuvintele, pe scurt, tot ceea ce numim acum „viață interioară".

Părinții Deșertului sunt adesea descriși ca oameni care s-au întors la o stare primitivă, la lumea animalelor și a plantelor, care, asemenea unor roboți, fac o muncă monotonă și își recită rugăciunile constant, ca un ceasornic. Nu este incredibil că câțiva călugări bătrâni din deșert și-au „prelungit existența" timp de mulți ani în acest fel. Dar ar fi mai corect să credem că astfel de locuitori ai deșertului nu au rămas mult timp în deșert și s-au întors înapoi în lume. Totuși, dacă Părinții au reușit să populeze deșertul și astfel să-l reînvie, acest lucru s-a întâmplat probabil nu numai datorită abilității lor de a împleti coșuri și de a repeta psalmi sau alte texte biblice pe de rost, ci și pentru că în adâncul sufletelor lor exista o muncă interioară atât de intensă încât cu greu ne putem imagina. Ceea ce putem înțelege și despre ce putem vorbi este prea puțin în comparație cu adevărata stare a lucrurilor, căci pustnicii egipteni erau prea atenți ca nimic să nu-i distragă sau să-i tulbure, nici măcar unele manifestări abia sesizabile de onoare sau respect. Se spune că Avva Pimen avea obiceiul de a face totul în secret, [710] dar acesta era un lucru obișnuit în deșert. Părinții au ascuns, pe cât au putut, toate regulile lor exterioare de viață de ochii curioși. Și ne putem imagina cu cât mai mult zel și-au păzit viața interioară! Din fericire pentru noi, nu au reușit să o ascundă

complet, totuși au dezvăluit-o împotriva voinței lor, prin cuvintele lor - sau prin tăcerea lor - și, datorită apoftegmelor care au ajuns până la noi, putem încă afla ceva despre această latură a vieții lor .

Această viață interioară nu era o activitate intelectuală, reflecția unui gânditor, a unui filosof sau chiar a unui teolog. Cu toate acestea, pustnicul se afla în condiții de tăcere și singurătate care încurajau concentrarea, autoobservarea și activitatea spirituală într-o asemenea măsură încât gândirea Părinților Deșertului a putut dobândi o claritate și o precizie excepționale. Părinții Deșertului sunt adesea considerați adversari înfocați ai oricărei activități intelectuale. Desigur, ei nu au dezvoltat știința teologică – aceasta nu era chemarea lor – dar au jucat totuși un rol semnificativ în istoria spiritualității creștine și – îndrăznim să spunem – în istoria spirituală a umanității. Cuvintele lor mărturisesc despre cea mai profundă înțelepciune și cunoaștere subtilă a psihologiei umane. De aceea, așa cum a remarcat foarte corect Henri Bremond, ei au avut „cea mai profundă, mai largă și mai durabilă influență asupra creștinilor și a civilizației creștine ” [712 713] și al întregii lumi interioare a omului, adică spațiul în care are loc de fapt activitatea umană, unde se realizează adevăratul scop al omului?

Lucrare unică multiplă

După cum spunea unul dintre bătrâni, „omul trebuie neapărat să lucreze în sine” [714.] Un călugăr care a venit în deșert pentru a se dedica în întregime lui Dumnezeu a încercat să-i dedice Domnului nu numai acțiunile sale, ci și viața sa interioară. Avva Arsenie a spus: „Luptă cu toată puterea ta pentru ca lucrarea ta interioară să fie plăcută lui Dumnezeu” [715.] Adică, nu este necesar doar acordul cu voința divină, ci și dorința de Dumnezeu, dorința de a „te lipi” de El. Cu alte cuvinte, un călugăr trebuie să fie constant angajat în lucrarea lui Dumnezeu. „Albina, oriunde zboară, produce miere, un călugăr, oriunde s-ar afla, săvârșește lucrarea lui Dumnezeu” [716.] Aceasta este „lucrarea spirituală pentru care a venit în deșert” [717] sau „lucrarea sufletului” [718] , adică principala ocupație a unui călugăr sau s-ar putea spune chiar singura sa lucrare, pur și simplu „lucrarea monahală” [719.] Și nu numai un călugăr. Antonie cel Mare a vorbit despre „marea lucrare a omului” [720] – a fiecărui om; dar un călugăr o face toată viața.

Apoftegmele care ne vorbesc despre această lucrare interioară sunt foarte numeroase și diferă foarte mult prin sensul descrierilor și definițiilor pe care le conțin, întrucât această lucrare este în același timp una și diversă. Avva Ioan Kolov spunea: „Sfinții sunt ca o grădină în care diferiți pomi dau roade diferite, deși sunt udați în mod egal. Așadar, lucrarea unui sfânt este una, iar a altuia este alta, dar în ele lucrează un singur duh” [721] .

Un alt bătrân învăța: „Miezul palmei este unul – este alb și conține toată dezvoltarea sa. Găsim ceva similar la cei drepți, căci inima lor este simplă și una, privind numai la Dumnezeu.” [722] Dar fiecare dintre Părinți avea propriul său mod de a face această lucrare interioară. Fiecare actualiza cutare sau cutare trăsătură, fie din motive interioare proprii, fie în beneficiul interlocutorului cu care comunica. Prin urmare, vom încerca să adunăm încet toate aceste elemente pentru a avea o imagine exactă și completă a vieții interioare a Părinților Deșertului, pe cât ne este posibil.

Amintește-ți păcatele

În configurația complexă a gândurilor, imaginilor și sentimentelor, există în primul rând amintiri ale trecutului și, în special, amintirea păcatelor săvârșite. Aceasta pare să fi atras atenția pustnicului în cea mai mare măsură. Această amintire ocupă un loc atât de important în texte încât s-ar putea fi tentați să credem că toți călugării dinainte de a veni în deșert erau criminali desăvârșiți și împovărați de trecutul lor dificil. De fapt, așa cum am văzut deja, în afară de câțiva foști tâlhari, majoritatea pustnicilor fuseseră în trecut oameni onești și decenți. Dar contactul lor constant cu Dumnezeu în singurătate le făcuse conștiința atât de pură și atât de sensibilă încât se reproșau cele mai mici ofense, care de obicei scapă neobservate din cauza nestatorniciei naturii umane. După cum spunea pe bună dreptate Avva Matos pe această temă: „Cu cât omul se apropie mai mult de Dumnezeu, cu atât se vede mai mult pe sine ca un păcătos. ” [723]

În această perspectivă ar trebui să citim acele texte care spun că un monah ar trebui să plângă pentru păcatele sale sau unde îi vedem pe Părinți înșiși practicând ceea ce îi învață pe alții: „Șezi în chilia ta și plângi pentru păcatele tale”. [724] Avva Pimen îi dădea adesea acest sfat avvei Macarie. Avva Arsenie plângea deosebit de des, astfel încât în timpul slujbei sale trebuia să aibă întotdeauna o batistă pe piept pentru a-și șterge lacrimile . [725] Avva Pimen spunea: „Cine vrea să-și ispășească păcatele, le ispășește cu lacrimi. Plângeți, căci aceasta este calea pe care ne-o indică Scriptura și Părinții noștri, care au spus: *«Plângeți»,* căci nu există altă cale decât aceasta ” . [726]

Părinții știau că esența nu constă în revărsări vizibile, care nu sunt întotdeauna posibile și de dorit, ci în dispoziția inimii, iar lacrimile sunt doar o manifestare exterioară a ceea ce ei numeau tristețe. Această tristețe este asemănătoare durerii pe care o simțim constant atunci când pierdem o persoană dragă. Oricine are moartea în sine trebuie să plângă [727.] Și se pare că această tristețe nu-l lasă pe monah și îl urmează până la moarte.

Totuși, nu toți pustnicii aveau aceleași idei despre acest lucru. De exemplu, în această chestiune, lumea spirituală a Sfântului Anton se deosebea de părerile lui Macarie sau Pimen. Și în deșert, ca și în alte locuri, puteau exista diferențe puternice în metodele de practică penitențială. Astfel, există o poveste despre doi frați care au părăsit deșertul pentru a păcătui cu o femeie. Apoi s-au pocăit, iar Părinții le-au impus următoarea pedeapsă: un an de izolare cu pâine și apă. Când a trecut anul, unul dintre ei a devenit palid și

posomorât, celălalt a ieșit înflorit și bucuros. Și aceasta s-a întâmplat pentru că primul a petrecut tot anul în frică, cugetând la păcatele sale și la pedepsele care urmau pentru ele, iar celălalt I-a mulțumit lui Dumnezeu că l-a scos din necurăția păcătoasă și a meditat cu bucurie la Domnul [728] .

Depozitarea inimii

Însă, indiferent cât de important era pentru un călugăr să regrete păcatele trecute, principalul lucru era să aibă grijă să le evite în prezent. În acest scop, pustnicii se ocupau cu sârguință de ceea ce ei înșiși numeau „păzirea inimii", adică observarea tuturor gândurilor care le veneau în minte și discernerea lor. Antonie cel Mare spunea în acest sens că un călugăr care mergea în deșert era eliberat de trei tipuri de război spiritual – „al urechii, buzelor și ochilor, dar a rămas doar unul – războiul inimii" [729.] Părăsind lumea, pustnicul îndepărta de la sine tot ce-l putea atrage în păcat din partea vizibilă, exterioară . Și numai lumea sa spirituală păstra un astfel de pericol. Prin urmare, munca interioară, spirituală, era extrem de importantă pentru el.

Părinții Deșertului cu siguranță nu neglijau să-și examineze mintea la anumite momente, dimineața și seara , [730] sau în anumite împrejurări, de exemplu, înainte de a părăsi chilia sau înainte de a intra în ea.731 Dar vorbeau mai mult despre vegherea constantă la care se obligau atât în interiorul - cât și în afara chiliei. Pustnicul trăia în permanență în gardă, în permanență „atent la sine", [732] conform binecunoscutei expresii a stoicilor, care printre creștini a căpătat un sens diferit de cel pe care îl avea printre învățătorii moraliști păgâni.733 Călugărul este vigilent pentru a nu-L mânia pe Dumnezeu, încercând „să-L aibă mereu pe Domnul înaintea ochilor săi" .734 Acesta este sentimentul interior al „fricii de Dumnezeu" în sensul biblic al cuvântului . care nu exclude iubirea față de Dumnezeu, ci mai presus de toate exprimă convingerea posibilității de a trăi, de a fi constant înaintea ochilor lui Dumnezeu. Smerenia este un companion indispensabil al fricii de Dumnezeu, care, potrivit lui Avva Pimen, este la fel de necesară pentru un călugăr ca și respirația care iese de pe buzele sale.735 Același Avva Pimen spunea că frica de Dumnezeu este atât începutul, cât și sfârșitul [736] , primul și ultimul pas în viața monahală.

După ce s-a întemeiat în frica de Dumnezeu, pustnicul a observat cu atenție toate gândurile care i se iveau inevitabil în minte. Avva Isidor a notat: „Dacă nu avem gânduri, vom deveni ca animalele sălbatice." [737] Și avva Moise i-a spus lui Ioan Cassian: „Este imposibil ca duhul nostru să nu fie tulburat de o mulțime de gânduri, dar aceasta ne permite fie să le acceptăm, fie să le îndepărtăm." [738] Avva Pimen i-a dat o lecție bună unui frate care regreta că primise gânduri. L-a scos din chilie într-un vânt puternic – și se știe ce fel de vânturi se întâmplă uneori în deșert! – și i-a spus: „Deschide-ți sânul și adună acolo tot vântul." „Acest lucru este imposibil", a

spus fratele. „Foarte bine”, a răspuns bătrânul, „dacă nu poți face asta, cu atât mai mult nu poți împiedica gândurile să vină la tine, dar le poți rezista. ” [739]

„Lucrul unui monah”, cum spunea un alt bătrân, „este să vadă de departe cum vin gândurile”. [740] Pustnicul trebuie să întrebe toate gândurile care se ivesc în el: „Sunteți ai noștri sau de la vrăjmași? Și cu siguranță i se vor descoperi.” [741] De obicei, cu ajutorul fricii de Dumnezeu și al trezviei, călugărul dobândea harul discernământului , [742] dar cel mai adesea acest lucru se întâmpla după o lungă instruire sub îndrumarea unui bătrân, căruia îi dezvăluia aceste gânduri.

Alungarea gândurilor rele

De îndată ce un gând este recunoscut ca fiind deșartă sau rău, acesta trebuie tăiat imediat, fără a intra în negocieri cu el. Dar dacă s-a stabilit în noi, atunci nu mai este posibil să-l alungăm deodată [743.] Gândurile rele sunt ca șoarecii care intră într-o casă: dacă îi distrugi unul câte unul pe măsură ce se așează acolo, poți scăpa rapid de necazuri. Dar dacă s-au înmulțit acolo, trebuie să muncești din greu pentru a scăpa complet de ele [744.] Totuși, gândurile individuale, de exemplu gândul de poftă, pot chinui un călugăr mult timp, uneori până la nouă ani sau chiar mai mult [745.] De obicei, diverse gânduri se succed și trebuie să fii atent în permanență să nu lași să intre niciunul rău. O greșeală care durează un moment poate fi fatală. Unii părinți, ale căror cuvinte sunt citate de Evagrie și Ioan Cassian, i-au sfătuit pe ucenicii experimentați să lase gândurile să intre, astfel încât să le poată apoi combate și mai intens, ca să spunem așa, „față în față” și să dobândească o experiență spirituală mai profundă [746.] Exact asta i-a spus odată Avva Iosif Avvei Pimen. Însă pentru cei mai puțin experimentați în astfel de „bătălii”, același Avva Iosif sfătuia să taie astfel de gânduri imediat ce apăreau în [minte747] .

Se știe despre un frate din Raifa că era atât de vigilent încât, ori de câte ori mergea undeva, se oprea la fiecare pas și se întreba: „Ei bine, frate, unde suntem acum?” Și dacă își dădea seama că duhul îi era ocupat cu cântarea psalmilor și rugăciunile, spunea: „Bine.” Dar dacă se surprindea gândindu-se la altceva, făcea imediat un efort și exclama: „Întoarce-te, nebunule, la ocupația ta!” [748]

În ochii călugărului pustnic, toate mijloacele erau bune pentru a se strădui și a se stimula constant la războiul spiritual. Unul dintre ei a găsit o metodă foarte ingenioasă. A adunat o grămadă de pietre și două coșuri în fața lui, unul în stânga și unul în dreapta. De fiecare dată când îi venea un gând bun, punea o pietricică în coșul din dreapta, iar dacă îi venea un gând rău, în coșul din stânga. Când venea seara, pustnicul număra aceste pietricice și, dacă erau mai multe pietre în coșul din stânga decât în cel din dreapta, se lipsia de mâncare. Iar a doua zi, dacă îi venea un gând rău, își spunea: „Ai grijă ce faci, căci va trebui să posti și astăzi.” [749] Această practică era greu de răspândit și putem găsi ceva mai puțin ingenios. Totuși, ea mărturisește grija deosebită pe care pustnicii o aveau față de ei înșiși, încercând să-și păstreze inimile curate. Sfântul Anton i-a sfătuit pe ucenicii săi să țină o evidență

scrisă a tuturor acțiunilor și mișcărilor sufletului lor și le-a spus: „Să fim siguri că, fiind rușinați de faimă, vom fi eliberați în mare măsură de gândurile rele.” [750] Fratele care aduna pietre în coșuri probabil că nu știa nici să citească, nici să scrie, așa că și-a inventat „metoda originală”. Fiecare mic detaliu din acțiuni era foarte important, întrucât Părinții căutau puritatea absolută a inimii pentru a o dedica numai lui Dumnezeu. Nu toți aveau aceeași putere spirituală, iar unii au considerat necesar să inventeze trucuri destul de ciudate pentru ei înșiși. Uneori s-ar putea părea că își cheltuiau toată energia pentru a lupta împotriva gândurilor rele, dar, de fapt, încercau să păstreze gândurile bune. Știm mult mai multe despre gândurile rele și ticăloase, dar aceasta se datorează faptului că Părinții vorbeau despre ele mai de bunăvoie. Întotdeauna vorbeau mai rezervat despre gândurile bune. Iată, de exemplu, ce spunea Avva Pimen: „Cât timp oala este pe foc, musca nu va sta în ea. Tot așa, un monah, dacă rămâne în lucrarea duhovnicească, vrăjmașul său, diavolul , nu-l poate lovi în niciun fel” [751.] Conform unei alte comparații, făcute de Avva Moise lui Ioan Cassian, sufletul este ca o piatră de moară, care este mereu în mișcare. Trebuie să fie mereu umplută cu grâne, altfel va măcina neghină [752.] Tocmai de aceea este atât de necesar să se repete constant pe de rost „verbele sacre”, care, așa cum am spus deja, ocupau întreaga zi a pustnicului. Atunci avea în inimă gândul la Dumnezeu, „pomenirea Domnului”, așa cum spuneau adesea Părinții.

Speranță în Dumnezeu

Am vorbit deja despre locul important pe care rugăciunea îl ocupa în viața Părinților Deșertului . Într-o situație de război spiritual, rugăciunea era arma prin excelență753 - căci Părinții erau foarte conștienți de nevoia ajutorului lui Dumnezeu în această luptă împotriva răului spiritual. Spre deosebire de asceții păgâni, ei se bazau în primul rând pe harul lui Dumnezeu754 - Rugăciunea era atât un scut care îi apăra, cât și o suliță cu care atacau inamicul. Versul din psalmul pe care Avva Moise l-a sfătuit pe Ioan Cassian să-l repete constant: *„Grăbește-te, Dumnezeule, să mă izbăvești; grăbește-te, Doamne, să mă ajuți”* (Ps. 69:2) - este cât se poate de potrivit pentru un călugăr înrobit de propriile gânduri755 . Pentru a respinge atacul lor, un alt bătrân l-a sfătuit pe ucenicul său: „Scoală-te și roagă-te, zicând: *«Ai milă de mine, Fiul lui Dumnezeu!»* ” [756.] Și un alt bătrân a zis așa: „Scoală-te, roagă-te și cazi cu fața la pământ, zicând: *«Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!»* ” [757.] Toate aceste apeluri erau, desigur, rostite cu voce tare, dar rugăciunea putea rămâne interioară și se putea săvârși în secret. Astfel, avva Amon sfătuia să se aibă întotdeauna în inimă cuvintele rugăciunii evanghelice a vameșului: *„Doamne, miluieşte-mi mie, păcătosului”* (Luca 18:13) [758.] Chemarea de a veni în ajutor putea consta într-o singură privire spre cer. Macarie Egiptul învăța că nu este nevoie să vorbească mult: „Trebuie doar să ridici mâinile și să spui: *«Doamne, precum poți şi precum ştii, miluieşte-mă!»* sau, dacă cineva este în luptă: *«Doamne, ajută!»* . Căci El Însuși știe bine ce este de folos și ne va arăta milă” [759.] De asemenea, i-a spus unui frate: „Dacă îți vine un gând, să nu te uiți niciodată în jos, ci să te uiți întotdeauna în sus și îndată Domnul îți va veni în ajutor” [760] .

În apoftegme, expresia care indică cel mai bine ce trebuie făcut pentru a învinge vrăjmașul se găsește de mai multe ori: „a-ți lepăda slăbiciunea” sau „a te arunca înaintea lui Dumnezeu” [761.] Avva Pimen o folosea de obicei. „Lupta împotriva gândurilor”, spunea el, „este ca și cum un om ar avea un foc în stânga și un pahar cu apă în dreapta. Dacă focul se aprinde, ia apă și îl stinge. Flacăra este sămânța vrăjmașului, iar apa este aruncarea ta înaintea ochilor lui Dumnezeu” [762.] Și avva Isaia repeta adesea această expresie; pentru el semnifica esența muncii monahale în chilie: „Aruncă-te înaintea lui Dumnezeu și fă tot posibilul să te opuni oricărui gând semănat de vrăjmaș” [763.] Această expresie semnifica în principal o dispoziție a sufletului,

dar adesea implica și un anumit gest: călugărul se prosterna la pământ pentru a-și exprima smerenia, neînsemnătatea și slăbiciunea înaintea Domnului, dar în același timp credința și supunerea față de El.

Întotdeauna învinovățește-te doar pe tine însuți

În toate revelațiile și sfaturile bătrânilor, cu toate deosebirile lor, găsim întotdeauna smerenie, care poate fi exprimată în moduri diferite, atât pozitiv, cât și „negativ". Cele mai frecvente sunt: „nu te înălța pe tine însuți" și „învinovăți-te pentru toate" [764.] Acestea sunt strâns legate. „Nu te înălța pe tine însuți" - adică nu te justifica, nu te considera drept. „Învinovățește-te" - adică, dimpotrivă, consideră-te vinovat și responsabil pentru toate. Când Avva Pimen, descriind viața unui călugăr într-o chilie, a trecut la lucrurile nevăzute, a spus că ar trebui „să te mustri în orice loc, oriunde s-ar afla cineva" [765.] Se presupune că pentru un călugăr aceasta este principala dispoziție a sufletului, tocmai aceasta duce la pacea cu Dumnezeu și cu ceilalți. Dar, în același timp, acesta nu este un „complex de vinovăție", căci „eul" care este acuzat în acest caz nu este „eul" real, profund, ci doar cel exterior, imaginar. Acest lucru îl împiedică pe călugăr să se înfățișeze în adevăr înaintea lui Dumnezeu. Conform eforturilor sale, adevăratul „Eu" este cel care trebuie să-și ocupe locul cuvenit în fața ochilor Domnului și de aceea și Avva Pimen spune: „Când sufletul se acuză pe sine, Domnul îl iubește " . [766]

Într-o zi, Teofil, Patriarhul Alexandriei, a venit la Nitria și a întrebat un bătrân ce era, în opinia sa, cel mai bun lucru la modul de viață al călugărilor din deșert. Bătrânul a răspuns: „Acuzare și condamnare constantă a propriei persoane" [767.] Orice creștin trebuie să se considere păcătos înaintea lui Dumnezeu. Totuși, poate uita de acest lucru, dar pustnicul, în tăcerea chiliei sale, se obligă să-și amintească mereu de acest lucru. După cum spunea Avva Pimen, aceasta înseamnă „a reuși în secret în chilie" [768] : aceasta este atât o condiție, cât și un indicator al unui astfel de progres intern.

Odihnă dificilă

Un alt bătrân spunea că „călugărul care se învinovățește mereu își găsește odihnă în harul lui Dumnezeu” [769.] Cuvântul „odihnă” se găsește adesea în apoftegme, dar are multe înțelesuri diferite. Există, de exemplu, odihnă pentru trup, efeminare, confort fizic, pe care Părinții Deșertului le-au disprețuit întotdeauna [770.] Dar există și odihnă spirituală, liniște sufletească, care în același timp nu exclude războiul spiritual. Urmându-l pe Antonie cel Mare, Avva Pimen a susținut că ispitele sunt absolut necesare pentru mântuirea sufletului și că ispitele trebuie așteptate până la ultima suflare [771.] Cunoaștem mai mulți călugări care au dorit și au primit odihnă de războiul spiritual, dar apoi au cerut reînnoirea acestuia [772.] Printre aceștia s-a numărat și Ioan Kolov, care și-a dat seama că nimeni nu este scutit de ispite și l-a desemnat pe monah prin cuvântul „lucrător”. Și a fost de ajuns pentru Avva că Domnul i-a dat căință și smerenie [773] . Uneori, Dumnezeu, văzând slăbiciunea noastră, îndepărtează ispitele de la noi, dar atunci trebuie să ne smerim foarte mult și să rămânem în gardă [774.] Pacea aparentă poate fi doar un răgaz temporar. Odată eliberat complet de anumite ispite, de exemplu, de lăcomie sau poftă, un călugăr poate fi atacat din altă parte, de ispite mai subtile, în special de duhul mândriei. Un frate, care fusese părăsit de demonul poftei, a avut imediat gândul: „Ce bine ești căit!” [775] .

Aceasta este una dintre cele mai severe ispite, despre care Părinții vorbesc foarte rar. Ei le numesc ispite blasfemice, deoarece acestea sunt momente în care apar îndoieli foarte puternice împotriva credinței și speranței. Un frate, după îndelungi ezitări și autojustificări, i-a mărturisit în cele din urmă avvei Poemen gândul teribil pe care îl avea: „Părinte, sunt în pericol să cad în ruină din cauza duhului blasfemiei, căci este foarte dornic să mă convingă că nu există Dumnezeu și chiar păgânii nu fac sau nu cred așa ceva.” [776] Știm mai multe despre astfel de ispite datorită lui Evagrie, care, potrivit lui Palladie, a avut însuși o experiență similară [777.] Iată ce spune el în tratatul său „Antirector” cu privire la duhul mândriei:

„Atunci se nasc din adâncul sufletului gânduri blasfemice: Nu există Dumnezeu, căci Lui nu-I pasă de mine. Harul Lui nu este nimic în victoria pe care am câștigat-o asupra oștirii demonilor. Îngeri?! La ce sunt ei necesari? Tați?! Au făcut ei mai mult decât mine? Cunoașterea lui Hristos!? Prostii! Cum voi ști că Dumnezeu este în mine? Păcat!? Și cine sunt judecătorii? Un judecător adevărat este imposibil aici, tribunalul este

nedrept. Ei vorbesc despre bunătatea lui Dumnezeu, dar eu izbucnesc în râs. Și poate fi și mai rău. Am avut dorința de a rosti blasfemii de neimaginat împotriva lui Dumnezeu, cuvinte obscene pe care nu le pot scrie de teamă că cerul și pământul se vor cutremura. Căci acesta este un demon nebun, nu se va opri în fața celei mai cumplite blasfemii împotriva lui Dumnezeu și a sfinților Săi îngeri. Oricine a fost ispitit de el va înțelege despre ce vorbesc" [778] .

Părintele Irineu Auxerre, care a rezumat în mod similar gândurile lui Evagrie, a remarcat că acestea sunt suficiente pentru a înțelege că Părinții erau familiarizați cu experiența spirituală pe care misticii de mai târziu, precum Juan de la Cruz [779] , au descris-o și analizat-o în detaliu.

Însă ar fi o greșeală să ne imaginăm că pustnicii egipteni se bucurau continuu de bucuria comuniunii secrete cu Dumnezeu, așa cum ar fi greșit să credem că erau constant în îndoială, descurajați sau disperați. După 70 de ani petrecuți în deșert, avva Teodor de Fermia a mărturisit că nu se odihnise nici măcar o zi.780 Însă un alt bătrân a spus: „Chiar dacă sfinții de aici erau obosiți, aveau imediat timp să se odihnească." [781] În deșert, poate, ca nicăieri altundeva, prietenii lui Dumnezeu experimentează o mare tristețe și o mare bucurie. Vom vedea că minunile pe care Domnul le-a săvârșit în ei mărturisesc „semnele" patronajului Său în raport cu cei care au lăsat totul de dragul iubirii pentru El.

***

[710]

A 712 (=Pimen, 138. Povești memorabile. P. 153).

[711]

Hausherr I. Noms du Christ. Roma, I960. P. 165–167.

[712]

Brémond H. Les Pères du désert. Paris, 1927. P. XX.

[713]

Hausherr I. Direction spirituelle... P. 93.

[714]

Nr. 241.

[715]

A 47 (=Arsenie, 9. Povești memorabile. P. 19).

[716]

Nr. 399.

[717]

N240.

[718]

A 277–278.

719

Un 243.

720

A 4 (=Anthony, 4. Povești memorabile. P. 11).

721

Un 958.

722

Nr. 362.

723

A 514 (=Matoi, 2. Povești memorabile. P. 117).

724

A 455, A 480, A 495; Sy 15, 52; Ch 107.

725

A 79 (=Arsenie, 41. Povești memorabile. P. 27).

726

A 693, A 696 (=Pimen, 119, 122. Povești memorabile. P. 151).

727

A 512 VII, A 580.

728

Nr. 186.

729

A 11 (=Antoniu, 11. Povești memorabile. P. 12). În acest caz, citirea corectă este kardias (al inimii), nu pomeias (al desfrânării): acesta este sensul exact al cuvintelor lui Antoniu în majoritatea manuscriselor grecești, precum și în versiunile latine și siriace antice. Și Roussel (Porneia. P. 185-186) dintr-un anumit motiv propriu preferă în acest loc traducerea lui J.-C. Guy, făcută imprudent din textul eronat al lui Cotelier, retipărit în Patrologia lui Migne (în traducerea rusă făcută din Patrologie se spune și „desfrânare”. - A Ya). Dar știe ea ce a scris Părintele Irineu Auxerre despre această chestiune: „Ei bine, ce să credem acum despre acele «minți critice» care s-au năpustit imediat asupra acestei porneia, sugerând că monahii deșertului erau supuși atacurilor unei libidouri intensificate?” (Orientalia Christiana Periodica. XII. 1956. P. 34).

730

Viața lui Antonie, cap. 55; A 560.

731

A 340, A 350, A 606.

[732]

A 2 (=Anthony, 2. Povești memorabile. P. 11).

[733]

Hausherr I. L'Hesychasme // Orientalia Christiana Periodica. 1956. XXII. P. 273–285.

[734]

A 3 (=Anthony, 3. Povești memorabile. P. 11).

[735]

A 623 (=Pimen, 49. Povești memorabile. P. 141).

[736]

Nr. 647.

[737]

VP VI 4, 21 in SP, nouveau recueil. p. 206.

[738]

Ioan Cassian. Conferințe, 1, 17.

[739]

A 602 (=Pimen, 28. Povești memorabile. P. 139).

[740]

M 64 in SP, nouveau recueil. p. 214.

[741]

Nr. 99.

[742]

Ete. 13, 7; 13, 18.

[743]

A 427; John Cassian. Instituții, 5, 24.

[744]

Evagrie. Transcriere, 10 (Pbilocalie Bellefontaine 8. P. 25).

[745]

Ioan Cassian. Conferințe, 5, 11.

[746]

Ibidem, 19, 14.

[747]

A 386 (=Iosif, 3. Povești memorabile. P. 86).

[748]

Nr. 529.

[749]

N408.

[750]

Viața lui Antonie, cap. 55.

751

A 685 (= Pimen, 111. Povești memorabile. P. 150).

752

Ioan Cassian. Conferințe, 1, 18.

753

Predominant (franceză).

754

A 512; N 342.

755

Ioan Cassian. Conferințe, 10, 10.

756

Nr. 167.

757

Nr. 184.

758

A 116 (=Amon, 4. Povești memorabile. P. 35).

759

A 472 (= Macarie al Egiptului, 19. Povestiri memorabile. P. 106).

760

A 456 (=Macarie al Egiptului, 3. Povestiri memorabile. P. 103).

761

A 103, A 610.

762

A 720 (=Pimen, 146. Povești memorabile. P. 154). (În traducere rusă – „rugăciune fierbinte înaintea lui Dumnezeu.”)

763

Sy 2:15, Sy 15:25; Isaia. Învățăturile. Introducere. P. 29–30.

764

A 165, A 708.

765

A 742 (=Pimen, 168. Povești memorabile. P. 156). (În traducere rusă: „a suprima nemulțumirea din sine”.)

766

A 645, A 672 (=Pimen, 71, 98. Povești memorabile. P. 144, 148).

767

A 304 (=Teofil Arhiepiscopul, 1. Povestiri memorabile. P. 200).

768

A 742 (=Pimen, 168. Povești memorabile. P. 156).

769

N416.

770

Un 612.

771

A 4–6, A 699 (=Antoniu, 4–6; Pimen, 125. Povești memorabile. Pp. 11–12, 152).

772

N 170, N 584.

773

A 328, A 352 (=Ioan Kolov, 12, 35. Povești memorabile. P. 79, 83).

774

Un 164.

775

N 582.

776

A 667 (=Pimen, 93. Povești memorabile. P. 147). (În versiunea alfabetică, povestea este atenuată. Călugărul îi spune pur și simplu avvei Pimen că demonul luptă împotriva lui, inspirând blasfemia. –A Ya); Sy 10, 63 =Patericonul antic, 10, 61).

777

Lavsaik, 38, 11 ani.

778

Hausherr I. Les Orientaux conassent-ils les Nuits de saint Jean de la Croix? // Orientalia Christiana Periodica, XII. 1946. P. 28.

779

Juan de la Cruz (1549–1591) a fost un celebru poet, teolog și mistic catolic spaniol, tovarăș al Terezei de Avila, împreună cu care a reformat ordinul carmelit. Cele mai faimoase opere ale sale sunt Urcarea pe Muntele Carmel și Noaptea mistică a sufletului. A fost canonizat de Biserica Catolică.

780

A 269 (=Teodor de Fermei, 2. Povestiri memorabile. P. 194).

781

Nr. 235.

Capitolul zece. Bătrânii și ucenicii lor

„Dacă omul nu zice în inima lui: «Eu și Dumnezeu singur existăm în lumea aceasta», nu va găsi pace.” [782] Cu adevărat, această zicere a lui Antonie cel Mare este cheia care deschide ușa către universul Părinților Deșertului. Ea explică motivele retragerii lor din lume, renunțarea lor completă la binecuvântările ei, dragostea lor pentru tăcere și singurătate, viața lor în chilie și neliniștile lor spirituale. Întreaga lor existență este o încercare de a se apropia de un singur scop: să se ascundă de ochii oamenilor și să rămână constant înaintea ochilor lui Dumnezeu. Majoritatea pustnicilor au reușit cu siguranță acest lucru, dar nu întotdeauna în modul în care și-au propus. Sursele care ne introduc în viața lor descriu mult mai des contactele lor unii cu alții decât relația lor exclusivă cu Dumnezeu. Printre astfel de contacte, se remarcă destul de des cele la care ne-am referit deja, dar care merită totuși un capitol separat. Acestea sunt relațiile dintre bătrâni și ucenicii lor.

Primii Bătrâni

Printre primii călugări care au venit în deșert, doar câțiva au reușit să-și realizeze pe deplin planul: să trăiască și să moară în deplină singurătate, fără să știe de existența altora. Acestea sunt excepțiile, nu regula. Toți cei pe care îi cunoaștem au devenit faimoși tocmai pentru că strălucirea gloriei lor a atras spre ei mulți alții, perseverenți și curajoși, dispuși să trăiască după exemplul și sub îndrumarea lor spirituală. În acest fel au apărut „asociațiile" monahale în Nitria, Cellia și Skete, și chiar mai devreme putem distinge printre călugării care locuiau acolo bătrâni și studenți. Primii erau numiți „bătrâni", „părinți" sau „abbas", în timp ce ceilalți erau „tineri", „frați", „începători". Așa cum pământul devenea treptat populat, pe măsură ce tot mai mulți oameni se nășteau din generație în generație, tot așa deșertul se umplea de locuitorii săi în procesul nașterii lor spirituale, care este întotdeauna unică și individuală. Călugării care trăiau în comunitate, cenobiții, se adunau în jurul părintelui care a fondat-o (de exemplu, Pahomie cel Mare în Egiptul de Sus) și care le insufla respect pentru autoritatea starețului. După moartea fondatorului comunității, acesta a fost succedat de un alt stareț, numit de acesta sau ales de comunitate.

Printre pustnici și semi-pustnici, nu exista o ierarhie formală; exista doar autoritatea spirituală și morală a „bătrânilor", o autoritate care era în mod natural informală. Cei care preluau ulterior rangul erau aleși pentru sfințenia vieții lor și, dacă se bucurau de vreun drept special, erau mai degrabă ca bătrâni decât ca preoți.

Nevoia de bătrâni

Conform regulilor oricărui colegiu profesional, noii veniți trebuie instruiți de cei care practică deja această meșteșugărie de ceva vreme și îi cunosc secretele. Astfel, Antonie cel Mare și-a început viața ascetică în satul său, lângă cei care trudiseră acolo înaintea lui [783.] Viața sa vorbește chiar despre „bătrânul său", la care s-a adresat pentru sfaturi înainte de a se retrage în deșert [784.] Atunci Antonie, trăind în deplină singurătate, nu avea pe nimeni la care să se poată duce pentru a învăța acest nou mod de viață. Trebuie presupus că Domnul Însuși l-a învățat - fie prin Duhul Său, fie trimițându-i un înger. În acest sens, Atanasie al Alexandriei îl numește pe Antonie theodidaktos - „învățat de Dumnezeu" [785.] Și când un astfel de „stâlp de lumină" - așa cum l-a numit Avva Ilarion pe Antonie [786] - a fost ridicat în deșert, el a devenit un far către care s-au îndreptat ochii tuturor călugărilor care doreau să-i calce pe urme. Este semnificativ faptul că cei mai faimoși dintre primii pustnici, precum Avva Macarie sau Avva Amon, considerau că a merge la Antonie pentru sfaturi era un act complet potrivit [787.] Fericitul Ieronim, prin gura eroilor vieților sale - Pavel din Teba și Ilarion, aduce și el onorurile necesare excepționalei sale „vechimi". Ulterior, Antonie va fi recunoscut și onorat ca părinte și patriarh al tuturor pustnicilor creștini.

Cazul lui Antonie cel Mare este cu adevărat unic printre Părinții Deșertului. Toți ceilalți bătrâni au fost, într-un fel sau altul, ucenici ai altora înainte de a deveni ei înșiși mentori spirituali. În apoftegme putem găsi dovezi în acest sens la mulți bătrâni: de exemplu, la Pimen, Ioan Kolov, Teodor de Ferme, Moise, Longinus [788.] În timpul vieții în deșert, nevoia de „bătrân" se explica nu doar prin nevoia de înțeles de înțelepciune lumească, pe care noii veniți o învață de la oameni experimentați. „Meșteșugul" monahal nu este o profesie în sensul propriu al cuvântului, ci este o afacere care îți umple întreaga viață. Douăzeci și patru de ore pe zi, pustnicul trebuie să trăiască după poruncile Evangheliei cu trupul și sufletul, ceea ce înseamnă că trebuie să-și folosească toată puterea pentru a tăia răul, duhurile rele și gândurile pe care le inspiră, să se lepede de toate binecuvântările și plăcerile lumii pământești, pentru a se dedica în întregime căutării lui Dumnezeu, mergând pe calea indicată de Hristos. Fie că este vorba de ascetism sau de luptă spirituală, de rugăciune sau de isprăvi fizice și spirituale - pustnicul are întotdeauna nevoie de sfaturi, ajutor, sprijin. La început, cei care veneau în deșert puteau trăi în peșteri și chilii, fără a primi îndrumări de la un bătrân.

Dar cei care veneau după ei puteau adesea pieri. Însuși Antonie a spus odată: „Am văzut pe cei care și-au epuizat trupurile în ascetism, dar, lipsiți de prudență, s-au îndepărtat de Dumnezeu”. Sau altfel: „Am văzut călugări care, după multe osteneli, au căzut și au înnebunit, bazându-se doar pe osteneala lor, au disprețuit porunca lui Dumnezeu, care a zis: *«Întreabă pe tatăl tău şi îţi va spune»”* (Deuteronom 32:7) [789] .

Mai târziu, când viața pustnicească a fost organizată în Nitria, Chilii și Schit, bătrânii s-au asigurat că astfel de ispite nu pătrund acolo. Se spune că un frate, imediat după tunderea sa, s-a încuiat în chilie și a declarat: „Sunt pustnic”. Bătrânii l-au obligat să plece de acolo și i-au ordonat să urmeze chiliile celorlalți călugări, prosternându-se în fața fiecăruia și spunând: „Iertați-mă, căci nu sunt pustnic, ci doar un începător”. [790] Pe vremea aceea, un novice putea fi încredințat de bătrâni unuia dintre călugări. Astfel, avva Arsenie, după ce a venit la Schit, a căzut în mâinile avvei Ioan Kolov, care l-a tratat destul de aspru. Dar și avva Ioan a trecut prin aceeași școală cu avva Amoy . [791] Paladie spunea că el însuși a fost predat de avva Isidor avvei Dorotei .

Bătrânul primește un ucenic

Majoritatea celor care doreau să ducă viața de pustnic erau conștienți de nevoia unui asistent care să-i învețe o astfel de viață, foarte diferită de existența lumească obișnuită. Din acest motiv, au căutat un bătrân care să fie dispus să preia dificultățile învățării lor. La început, nu a fost ușor să găsească un învățător în deșert. Am văzut deja pustnici singuratici în chilii și peșteri, ocupați cu rugăciunea și munca și ducând o viață inspirată de Dumnezeu în condiții foarte simple. Și își doreau un singur lucru - să continue să rămână în singurătatea lor, fără distragere. Înțelegem bine că un nou-venit era primit cu mare reticență. Iar nou-veniții doreau cel mai adesea să se stabilească lângă bătrân. Un frate l-a căutat pe Avva Eliy și i-a cerut permisiunea să stea cu el793 . Altul a venit la Avva Agathon cu cuvintele: „Lasă-mă să mă stabilesc cu tine” [794] . Chiar și atunci când cererea era formulată într-un sens mai general: „Vreau să mă fac călugăr” sau „Fă-mă călugăr” [795] , așa cum i-a spus Pavel cel Simplu lui Antonie cel Mare , ea conținea totuși implicit dorința de a se stabili lângă stareț. Doi tineri care au venit la avva Macarie i-au spus: „Unde este chilia avva Macarie? Am auzit de el în schit și am venit să-l vedem.” El le-a răspuns: „Eu sunt.” Apoi i-au spus direct: „Vreau să ne stabilim aici”, adică lângă tine796 .

În majoritatea cazurilor, bătrânul începea prin a-l refuza pe noul venit și încerca să-l sperie cu dificultățile vieții din deșert. „Ești prea bătrân”, i-a spus Antonie lui Pavel, „și nu vei putea îndura necazurile deșertului.” [797] Orice pustnic demn de un astfel de titlu pur și simplu nu putea accepta imediat un ucenic. Acest lucru i-ar fi contrazis dorința de a avea o viață solitară și smerită, ferită de ochii curioși. Dar această rezistență, la rândul ei, era o dovadă că merita pe deplin să fie un îndrumător spiritual. Și după ce bătrânul s-a convins de fermitatea intențiilor „solicitantului”, a fost de acord să preia această povară trimisă de Domnul. Totuși, a făcut acest lucru pentru a întări în sine dorința de tăcere, singurătate și de a-și tăia propria voință.

Comunicarea reciprocă

Bătrânul și ucenicul locuiau de obicei separat unul de celălalt. Astfel, Avva Ellin, care locuia într-o peșteră, își așeza ucenicul într-o altă peșteră [798.] Uneori, bătrânul îi dădea noului venit ținută monahală [799] și apoi îi arăta doar cum să construiască o chilie și să se asigure cu minimul necesar existenței sale. Dacă bătrânul era de acord să-l primească pe ucenicul, atunci cel mai adesea pentru nu mai mult de câteva zile sau câteva luni, după care îl așeza în vecinătate. Antonie cel Mare a stat cu Pavel cel Simplu doar câteva luni. Macarie al Egiptului le-a arătat doar celor doi tineri călugări care au venit la el unde și cum să construiască o chilie și cum să împletească coșuri. După care nu i-a mai văzut timp de trei ani [800] .

Întâlnirile dintre stareț și ucenicul puteau avea loc la intervale mai mult sau mai puțin lungi – totul era determinat de dorințele și nevoile lor. Trei frați îl vizitau pe Antonie cel Mare o dată pe an pentru a-l întreba despre gândurile lor [801.] Avva Pafnutie îi vizita pe Avva Anub și Avva Pimen de două ori pe lună [802.] În timpul ispitelor, un călugăr putea veni la starețul său de mai multe ori pe zi – în timpul zilei sau noaptea. Nu existau reguli stricte. Uneori, așa cum am văzut deja, dorința de a-l vizita pe stareț era inspirată de demon, dar mult mai des ispita consta, dimpotrivă, în a nu merge la el, din cauza mândriei sau a rușinii de a-și mărturisi păcatele sau gândurile rele. Treptat, a devenit norma să li se dezvăluie bătrânilor nu doar păcatele și ispitele, ci și acțiuni care erau în exterior absolut neutre. Antonie cel Mare spunea deja: „Un călugăr, dacă este posibil, ar trebui să le dezvăluie bătrânilor toți pașii pe care i-a făcut și toate picăturile de apă pe care le-a băut în chilia sa, pentru a ști dacă păcătuiește în vreun fel” [803] . Avva Pimen avea să spună mai târziu: „În tot ce faci, cere sfat, căci a acționa fără sfat este o nebunie” [804.] „Chiar și un om care este ca Adam în Paradis are nevoie de sfat”, spunea Avva Avraam [805.] Întrucât alte apoftegme de acest fel au ajuns până la noi, se poate spune că mulți călugări i-au consultat pe bătrânii lor. Dar mai mult decât sfaturi, ucenicul i-a cerut bătrânului rugăciuni pentru el. Rugăciunea bătrânului l-a însoțit pe ucenicul peste tot și l-a protejat de orice pericol.

Comunitatea vieții

Chiar și atunci când bătrânul l-a așezat pe ucenicul în chilia sa și i-a permis să trăiască cu el, nu a încetat să tacă. De cele mai multe ori, bătrânul nu i-a dat nicio poruncă. Astfel sunt Avva Croniu, Teodor de Fermia, Sisoes și mulți alții. „Fă ce vezi", a spus Avva Sisoes [806.] Și Avva Or l-a instruit în același fel pe Sisoes: „Vezi ce fac eu – fă la fel" [807.] Avva Isaac a relatat că a primit beneficii duhovnicești de la Avva Croniu, apoi de la Avva Teodor, când a trăit cu ei, dar nici unul, nici altul nu i-au dat nicio poruncă. La remarca părinților, Avva Teodor a răspuns: „Sunt eu starețul obștii, numit să o conduc? Nu i-am spus nimic, dar dacă voia ceva, făcea ce mă vedea făcând" [808.] Această zicere ne spune că au existat bătrâni care au dat porunci ucenicilor lor, dar aceasta nu era o regulă. Se pare că în deșert toată autoritatea se exercita împotriva voinței cuiva, fiecare se temea să-l oblige pe altul să facă ceva prin voința sa și să îngrădească libertatea Duhului în el. Fratelui care l-a întrebat pe Avva Pimen ce să facă, Avva i-a răspuns: „Du-te, apropie-te de cel ce zice: «Ce să-mi doresc?», și vei găsi pace" [809.] Cu alte cuvinte, aceasta înseamnă: du-te, așează-te lângă cel ce nu-i obligă pe alții prin voința sa.

Un alt călugăr, Avva Pimen i-a spus: „Du-te, alătură-te unui om temător de Dumnezeu și vei învăța și tu frica de Dumnezeu." [810] Cel mai important lucru pentru Părinții Deșertului nu era cuvântul, ci fapta. Un călugăr învăța de la un bătrân trăind zilnic lângă el și observându-i viața într-o măsură mult mai mare decât ascultând predici lungi . În Viața lui Antonie, se spune de mai multe ori că vizitatorii veneau la el pur și simplu ca să-l „vadă", [811] și asta era suficient pentru ca ei să fie întăriți în bunătate. Unul dintre cei trei călugări care îl vizitau în mod regulat pe Antonie nu-i punea niciodată întrebări. „Îmi este suficient să te văd, Părinte", spunea el . [812] Și acest lucru se întâmpla doar o dată pe an. Și ce se poate spune atunci despre un elev care locuia constant lângă bătrânul său? Relația sa cu învățătorul trebuia să fie marcată de o circumspecție și o semnificație deosebite. Să citățm ca dovadă cazul unui bătrân care, după doi ani, încă nu știa numele ucenicului său. Legea pioasă care interzicea călugărilor să se dedau la desfrânări și pălăvrăgeli, să fie nepăsători sau să se comporte într-un mod nonșalant, a afectat în primul rând relația dintre bătrân și ucenic. Apropierea de Dumnezeu cu care trăiau le-a impus întregii existențe o asemenea amprentă de semnificație și

seriozitate, încât aceasta trebuia să fie pur și simplu uimitoare, dar uneori și incredibil de exigentă în raport cu ei înșiși.

Rude în deșert

Nu se întâmpla des, dar se întâmpla ca membrii unei familii – sau a unei mari părți a acesteia – să meargă împreună în deșert. Aceștia puteau fi fie frați, fie tată și fiu. De obicei, fratele mai mare devenea „cel mai mare”, iar fratele mai mic îl asculta. De exemplu, vedem că Ioan Kolov și Pahomie cel Mare erau subordonați fraților lor mai mari [813.] În comunitatea celor șapte frați din familia lui Avva Pimen, cel mai mare dintre ei, Anub, îndeplinea funcțiile de cap. Frații trăiau cu toții împreună, dar detașați, ca străini unii față de alții [814.] Se întâmpla, de asemenea, ca un tată să vină în deșert cu fiul său și să devină mentorul său în locul celui mai mare. În Chilii, învățătorul spiritual al Avvei Iacov era propriul său tată [815.] Avva Zaharia, pe când era încă copil, s-a alăturat tatălui său Harion în Schit și a lucrat sub îndrumarea sa spirituală. Avva Harion a fost un mare ascet, dar, fiind oarecum înclinat spre misticism, a devenit curând incapabil să exercite cu succes îndrumare spirituală asupra fiului său, care se desăvârșea rapid pe căile sfințeniei și contemplării misterelor divine [816.] Și avva Anub și-a abandonat în liniște grija față de avva Pimen, în care se manifesta din ce în ce mai mult darul spiritual excepțional de păstor de suflete. În general, starețul, de regulă, nu era gelos pe titlul său. Dimpotrivă, era înclinat să-și schimbe rolurile, ceea ce se întâmpla uneori. În deșert, se povestea despre un stareț care avea un ucenic remarcabil pe nume Petru. Odată, într-un acces de iritare, starețul l-a scos din chilie, iar Petru a rămas lângă ușile acesteia. După două zile, starețul l-a găsit acolo și i-a spus: „Haide, intră, de acum înainte tu ești Părintele și starețul, iar eu sunt un tânăr ucenic” [817] .

Criteriul vârstei

Doi frați ar putea lucra împreună în mod egal pentru o perioadă destul de lungă și nici cea mai mică neînțelegere nu ar apărea între ei, chiar dacă demonul și-ar folosi toată viclenia pentru a semăna semințele discordiei în ei [818.] Și toate acestea pentru că ambii frați ar concura unul cu celălalt în răbdare și smerenie. Dacă Dumnezeu a arătat odată într-un mod special sfințenia unuia în raport cu celălalt, atunci acesta din urmă i-a recunoscut superioritatea și din acel moment l-a considerat un bătrân și nu l-a mai numit „frate", ci „tată".

Nici bătrânețea, nici anii lungi petrecuți în deșert nu erau în sine criterii pentru prezbiteriu. Ioan Cassian remarcă acest lucru: „Tinerii nu sunt toți la fel de zeloși, înțelepți și virtuoși. Tot așa, nici printre bătrâni nu găsim adesea același grad de perfecțiune, nici aceeași virtute experimentată... Mulți au îmbătrânit în indiferență și neglijență..." [819] Au fost cazuri când călugări destul de tineri, datorită marii lor înțelepciuni și darului vorbirii [820] , au primit titlul de „ava". Dar putem găsi și pustnici de o vârstă foarte înaintată care nu au fost niciodată onorați cu acest titlu, deoarece nu aveau prudența necesară pentru a-i conduce pe alții. Ioan Cassian ne arată nouă, bătrânilor de peste o sută de ani, a căror „sfințenie se revela doar în înfățișarea lor" [821.] Unul dintre ei, Avva Cheremon, nu voia să aibă ucenici lângă el de teamă, așa cum a recunoscut el însuși, că prin exemplul său ar slăbi severitatea isprăvilor altora [822.] În Egipt, bătrânii erau întotdeauna respectați și onorați. Aceasta este o țară în care, așa cum a remarcat un istoric, bătrânii trăiau destul de bine [823.] Și în deșert, o astfel de onoare li se acorda în special bătrânilor datorită înțelepciunii lor spirituale și sfințeniei vieții.

Continuarea relației

Coexistența unui bătrân cu ucenicul său putea dura destul de mult timp și putea fi o școală aspră a smereniei, dar este puțin probabil ca pacea să fi domnit întotdeauna în relațiile lor. Unul dintre ei putea cădea cu ușurință în plasa vreunui viciu. De exemplu, un bătrân mergea în fiecare zi într-un sat vecin să vândă două rogojini pe care le țesuseră el și ucenicul său. Bea aproape toate veniturile și îi aducea ucenicului său doar o crustă de pâine [824.] Un altul, „incredibil de bilios", își insultau ucenicul în fiecare zi, îl scuipa și îl punea lângă ușă [825.] Și uneori, dimpotrivă, răbdarea bătrânului era pusă la încercare. Astfel, grija lui Avva Nisteroi pentru ucenicul său a rămas pentru totdeauna în memoria pustnicilor [826.] Un alt avvă i-a făcut odată o remarcă tânărului său ucenic, după care acesta din urmă l-a abandonat pe bătrân și l-a lăsat fără mâncare timp de treisprezece zile. Vecinului său, care a venit în ajutorul bătrânului, avva i-a spus: „Nu e nimic, când va putea, se va întoarce. " [827]

Un ucenic își putea părăsi bătrânul la sfatul unui alt bătrân, dacă acesta din urmă considera că sufletul ucenicului ar fi în pericol dacă ar continua să rămână lângă ava sa [828.] Dar astfel de cazuri sunt extrem de rare. În cea mai mare parte, bătrânul și ucenicul său erau devotați unul altuia până la moarte. Când bătrânul, ajuns la o vârstă foarte înaintată, devenea neputincios și incapabil să trăiască independent din cauza unei infirmități fizice sau mentale, atunci ucenicul devenea „slujitorul" său. Se știe că Ioan din Teba a trăit timp de doisprezece ani lângă ava Amoy pe o rogojină, slujindu-i bătrânului în toate fără cea mai mică urmă de recunoștință din partea acestuia din urmă. Și abia înainte de moartea sa, ava Amoy lăuda credinciosul său ucenicul: „Acesta este un înger, nu un om!" [829] Bătrânul putea, de asemenea, să-și depună mărturie respectul cerând ajutorul lui Dumnezeu pentru ucenicul său, așa cum i-a promis ava Arsenius lui Daniel în semn de recunoștință pentru necazurile pe care le îndurase pentru el [830.] Ava Arsenius mai avea alți doi ucenici, Alexandru și Zoilus, care erau foarte atașați de el. Într-o zi a decis să-i părăsească și să trăiască separat, în deplină singurătate, dar curând a regretat și s-a întors din nou la ei. Toți trei au fost foarte tulburați de despărțire și au rămas împreună până la moartea bătrânului [831.] De fapt, bătrânii cei mai severi și stricți aveau cele mai bune inimi. Când avva Pimen vedea că ucenicul său ațipise în timpul psalmodiei, îi lua cu grijă capul și i-l punea în poală [832] .

Dacă un bătrân se bucura de virtutea ucenicului său, nu voia să schimbe nimic la el. Acesta a fost cazul cu avva Sisoes și cu credinciosul său ucenicol Avraam [833.] Și avva Longin a făcut același lucru cu ucenicul său, care s-a comportat impecabil [834.] După moartea bătrânului, ucenicul putea lucra singur sau putea primi hrană spirituală de la un alt pustnic. Înainte de a deveni el însuși bătrân, avva Isaac a absolvit cu succes școala ascetică a lui Cronius și Teodor de Ferme [835.] Alexandru și Zoil au fost ucenici ai avvei Agaton înainte de a începe să lucreze cu Arsenie cel Mare [836.] Unele apoftegme arată că ucenicii, la rândul lor, au devenit ulterior ei înșiși bătrâni și au crescut ucenici. Este bine cunoscut faptul că în Egipt, din cele mai vechi timpuri, legăturile de familie erau foarte puternice. Pentru a distinge persoanele cu același nume, li se adăuga întotdeauna numele tatălui. În apoftegme vedem, de exemplu, cum numele părintelui duhovnic este adăugat la numele asceților - de exemplu, Iosif, cel al avvei Lot, un alt Iosif al avvei Alonia, Ioan al avvei Iacov, Isaac al avvei Bes, Nister al avvei Pavel, Sisoes al avvei Antonie.

Asociații de pustnici

Un bătrân putea avea mulți ucenici. Avva Agaton, Avva Arsenie și Avva Milesie aveau câte doi - Avva Siluan avea doisprezece - iar un bătrân, necunoscut nouă după nume, avea cinci . Dar cei mai faimoși bătrâni erau vizitați de un număr mare de tineri sau deja tineri călugări care studiau cu ei, dar nu mențineau o comunicare constantă cu ei și adesea nu locuiau în apropiere. Avva Moise a lăsat șaptezeci de ucenici după moartea sa - Și Antonie cel Mare a avut mulți, dar când a murit, au rămas doar doi călugări cu el . Nu cunoaștem numărul exact, dar se știe că alți bătrâni, precum Macarie , Ioan Kolov, Pimen, au crescut o descendență spirituală semnificativă în timpul vieții lor. Ei spuneau despre Avva Ioan Kolov: „Ce fel de Ioan este acesta, care cu smerenia sa a suspendat întregul Schit pe unul dintre degetele sale mici?” [842] Cu toate acestea, Avva Ioan avea un singur ucenic „propriu”. De obicei, unul sau doi ucenici lucrau cu bătrânul, iar restul se așezau în chiliile din apropiere. Însă numai în jurul celor mai faimoși bătrâni s-au format anumite asociații monahale, despre care știm datorită săpăturilor recente din Chilii, dar care au existat, fără îndoială, atât în Nitria, cât și în Skete. La sfârșitul secolului al IV-lea, potrivit lui Ioan Cassian, existau patru biserici în Skete, care corespundeau la patru comunități monahale, a căror bază o constituiau așezările ucenicilor în jurul unuia dintre marii bătrâni [843]. Cam în aceeași perioadă, Paladie scrie despre existența în Chilii a unei „frății” unite în jurul lui Evagrie și al prietenului său Amonius [844] .

Chiar și astăzi, mănăstirile copte, cu chiliile și bisericile lor, au trăsături care ar putea fi adoptate de mănăstiri similare din Occident. De fapt, acestea sunt o comunitate de ucenici în jurul unuia sau mai multor bătrâni. Modul de viață care a fost reînviat în mănăstirea Sfântului Macarie de peste douăzeci de ani seamănă puternic cu fenomenul care a existat în Wadi Natrun, precum și în Nitria și Cellias, încă din secolul al IV-lea. Celebrul bătrân modern, Abuna Matta al-Maskin, a sosit aici în 1970 cu ucenicii săi, dintre care erau aproximativ doisprezece. Numărul ucenicilor a crescut treptat, iar astăzi comunitatea numără peste o sută de călugări, care sunt de fapt pustnici, deși viața comunitară este puțin mai dezvoltată aici decât în alte mănăstiri copte. Așa cum le place călugărilor Sfântului Macarie să spună, ansamblul impresionant al mănăstirii nu este altceva decât o „fațadă” în deșert. În opinia lor, adevărata viață monahală și adevăratul schit sunt duse la îndeplinire de mai mulți ucenici ai părintelui Matta al-Maskin în peșterile de

lângă mănăstire. Între părintele spiritual și adepții săi există încă aceeași atmosferă de libertate spirituală care era caracteristică relațiilor bătrânilor secolului al IV-lea cu ucenicii lor. Duhul lui Dumnezeu, care i-a condus pe călugări în deșert, rămâne singurul învățător adevărat care îi inspiră și îi încurajează.

***

782

Un 144.

783

Viața lui Antonie, cap. 4.

784

Ibidem, cap. 11.

785

Ibidem, cap. 66.

786

A 425 (= Hilarion. Povești memorabile. P. 76).

787

A 34, A 135, A 457, A 479.

788

A 268, A 316–317, A 449, A 495, A 575.

789

A 8, A 37 (=Antoniu, 8, 37. Povești memorabile. P. 12, 17).

790

Nr. 243.

791

Regnault L. Les Pères du désert... P. 39, 42.

792

Lavsaik, 2, 1.

793

Istoria călugărilor, cap. 12, 12.

794

A 94 (= Agathon, 12. Povești memorabile. P. 30).

795

Lavsaik, cap. 22, 3.

796

A 486 (=Macarie al Egiptului, 32. Povestiri memorabile. P. 109).

797

Lavsaik, 22, 3 ani.

798

Istoria călugărilor, cap. 12, 12.

799

Bu II 386.

800

A 486 (=Macarie al Egiptului, 32. Povestiri memorabile. P. 109).

801

A 27 (=Anthony, 20. Povești memorabile. P. 16).

802

Un 788.

803

A 38 (=Anthony, 38. Povești memorabile. Pp. 17–18). (În textul lui Cotelier (PG 63. Col. 88C) și în traducerea rusă, etapele nu sunt menționate. – A. V.).

804

Eth. 350.

805

Cap. 246 (cf. Ziceri ale Părinților Egipteni, 273).

806

A 832, A 848, A 940.

807

A 748 (= Sau, 6. Povești memorabile. P. 131).

808

Un 373.

809

A 717 (=Pimen, 143. Povești memorabile. P. 154).

810

A 639 (=Pimen, 65. Povești memorabile. P. 143).

811

Viața lui Anton, capitolele 46, 62, 67, 70, 84, 88.

812

A 27 (=Antoniu, 27).

813

A 317 (=John Kolov, 2. Povești memorabile. P. 77); Veilleux A. La vie de saint Pachôme… P. 39–42.

814

Un 138.

815

Un 926.

816

N171, N173.

817

A 800; CSP IV, 15.

818

A 565; N 352.

819

Ioan Cassian. Conferințe, 2, 13.

820

Un 635.

821

Ioan Cassian. Conferințe, 11, 2.

822

Ibidem, 11, 4.

823

Monte P. Viața de zi cu zi a egiptenilor în timpul marilor faraoni / Traducere din franceză de F. L. Mendelssohn. Moscova, 2000. P. 386.

824

N340.

825

N 551.

826

Un 705.

827

Nr. 341.

828

Un 968.

829

A 420 (=Ioan din Teba. Povestiri memorabile. P. 91). (Traducerea rusă afirmă în mod eronat că Ioan a fost un discipol al lui Avva Amon. – A.V.)

830

A 73 (cf. Arsenie, 35. Povești memorabile. P. 25).

831

A 70 (=Arsenie, 32. Povești memorabile. P. 23–24).

832

A 666 (=Pimen, 92. Povești memorabile. P. 147).

833

A 849 (cf. Sisoi, 44. Povestiri memorabile. P. 179).

[834]

Nr. 708.

[835]

A 373 (=Isaac, preotul din Kellia, 2. Povestiri memorabile. P. 72–73).

[836]

A 110 (=Agathon, 28. Povești memorabile. P. 32–33).

[837]

A 70, A 102, A 535.

[838]

Un 526.

[839]

N419.

[840]

Lavsaik, 19, 11 ani.

[841]

Viața lui Anton, cap. 91.

[842]

A 351 (=Ioan Kolov, 34. Povești memorabile. P. 83).

[843]

Ioan Cassian. Conferințe, 10, 2.

[844]

Lavsaik, 24, 2.

Capitolul unsprezece. Primirea vizitatorilor

Caritate față de aproapele

Avva Pimen a spus: „Există trei temelii adevărate: frica de Dumnezeu, rugăciunea neîncetată și caritatea față de aproapele.” [845] Părinții Deșertului nu erau nicidecum atât de „susceptibili” pe cât ne-am putea imagina – aplecați, închiși în chiliile lor și ocupați exclusiv cu autoperfecționarea lor „singuri” cu Dumnezeu, pe care se duseseră să-L caute în deșert. Cuvintele avvei Pimen sunt suficiente pentru a înțelege importanța seriozității cu care tratau faptele de iubire și milostenie. Caritatea față de aproapele este la fel de necesară ca frica de Dumnezeu și rugăciunea neîncetată.

Și era necesar să se comunice cu acest vecin într-un fel sau altul. Dar pentru aceasta nu era deloc necesar să se părăsească chilia. Desigur, unii călugări munceau în locuri inaccesibile și nu vedeau pe nimeni - dar, așa cum am spus deja, astfel de cazuri erau foarte rare. Alții, care locuiau în zone mai accesibile, pecetluiau ușa chiliei și nu primeau pe nimeni [846.] Dar toți făceau mult mai mult pentru vecinii lor - se rugau pentru ei și pentru toți oamenii, așa cum se povestește în prologul la „Istoria Călugărilor”: „Este absolut clar pentru toată lumea că datorită lor lumea stă în picioare și datorită lor viața omului există și are valoare înaintea lui Dumnezeu” [847] .

În timp ce își îndeplineau această datorie primordială de iubire a omenirii în fața lui Dumnezeu, majoritatea pustnicilor interacționau totuși direct cu vecinii lor. Unii lucrau într-o chilie cu alți călugări și aproape toți primeau vizitatori din când în când. Iar marii asceți, care au devenit atât de faimoși încât erau pur și simplu asediați de suferinzi, erau uneori nevoiți să-și protejeze singurătatea și să se ascundă într-o chilie „de rezervă”, secretă. Alții, dimpotrivă, lâncezind de plictiseală, așteptau în zadar un vizitator întâmplător, care să le permită să rupă postul devreme în anul [848.] Cu toate acestea, majoritatea călugărilor primeau vizitatori abia dacă în fiecare zi. Vizitatorii sunt adesea menționați în apoftegme. Dar acest lucru nu ar trebui să ne inducă în eroare, deoarece multe zicători s-au născut tocmai în timpul unor astfel de întâlniri.

Călugării care se vizitează reciproc

La început, călugării se vizitau unii pe alții. Vizitele bătrânului la tânărul pustnic par să fi fost un eveniment rar. O apoftegmă spune: „Părinții noștri au obiceiul să vină la chiliile tinerilor frați și să-i supravegheze...” [849] , dar această zicală este cel mai probabil de origine târzie, deoarece alte surse menționează foarte rar astfel de vizite. Există un caz binecunoscut al lui Macarie din Alexandria, care a venit la fratele său timp de patru luni și nu l-a găsit niciodată degeaba, ci mereu stând în picioare și rugându-se [850.] Ioan Cassian a relatat că avva Teodor i-a făcut o vizită neașteptată și, văzându-l pe Ioan întins pe o rogojină, i-a mustrat pentru aceasta [851.] Dar bătrânul nu a putut fi de acord imediat cu invitația tânărului călugăr de a-l vizita [852.] De obicei, tânărul călugăr sau ucenicul îl vizita pe bătrân - avva și părintele său duhovnicesc. Iar bătrânul era întotdeauna gata să primească pe oricine avea nevoie de încurajarea, mângâierea sau sfatul său. Avva Pimen primea vizitatori chiar și în timpul Postului Mare [853] . Ioan Kolov s-a întâlnit de mai multe ori cu un frate care, la întoarcerea acasă, uita mereu ce spusese abatele [854] .

Este destul de ușor de înțeles că tinerii călugări veneau la bătrâni pentru sfaturi, iar aceștia, la rândul lor, îi vizitau pentru a se interesa de treburile lor. Însă vizitele între tinerii călugări nu erau încurajate [855.] Acestea puteau fi făcute, desigur, după cum era necesar, dar era necesar să se fie strictă atenție pentru a nu cădea în vorbărie și discuții inutile. Unui tânăr călugăr i se recomanda să nu deranjeze un alt frate până la ceasul al nouălea. Totuși, această regulă se aplica celor care se cunoșteau și locuiau în apropiere. Este menționată doar în legătură cu călugării de pe muntele Nitrian care vizitau celiții sau invers [856.] Cineva care venea de departe nu avea ocazia să calculeze cu exactitate ora sosirii sale.

Obiceiuri de primire a vizitatorilor

Pe baza surselor de care dispunem, putem reconstitui „ceremonia” care trebuia respectată la primirea unui oaspete. Când un călugăr vedea vizitatori apropiindu-se de chilia sa, trebuia mai întâi să se roage ca întâlnirea să meargă bine. De exemplu, astfel: „Doamne Iisuse Hristoase, izbăvește-ne de insulte și calomnii și trimite-i departe de aici în pace” [857.] Dar, de obicei, vizitatorul sosea neobservat și, bineînțeles, nu își anunța vizita. Pur și simplu bătea la ușă [858.] I-au deschis-o, l-au salutat și l-au invitat în chilie [859.] În Valea Nilului existau pustnici care nu deschideau niciodată ușa și comunicau cu vizitatorii prin fereastră, cum ar fi Avva Teona [860.] Cu toate acestea, astfel de cazuri nu sunt înregistrate nici în Nitria, nici în Chilii, nici în Schit. La intrarea în chilie, vizitatorul era rugat să-și scoată haina și să se elibereze de bagaje, apoi se săvârșea o rugăciune comună [861.] Probabil, vizitatorul era adesea invitat să săvârșească rugăciunea. Astfel, Antonie cel Mare, care a venit la Didim Orbul , a fost de acord imediat cu o astfel de cerere, în timp ce Paladie a vrut să o evite [862.] Un frate, primit de Avva Serapion, din smerenie prefăcută a refuzat să se roage și nu a fost de acord cu spălarea picioarelor sale, dar bătrânul l-a mustrat [863.] Căci acestea sunt onorurile care i se acordau vizitatorului. Potrivit Avvei Apollo, noi nu primim un oaspete, îl primim pe Domnul Însuși și așa trebuie să-L tratăm [864.] Spălarea picioarelor este unul dintre semnele de respect față de vizitator, aceasta fiind urmarea exemplului și poruncii lui Iisus Hristos, date în seara Joii Mari [865.] Un bătrân sau un călugăr mai tânăr putea fi invitat în mod special pentru a-i arăta respect și a-i spăla picioarele [866.] Ioan Persanul a cerut permisiunea de a arăta o astfel de onoare tâlharilor care veniseră să-l jefuiască, îndemnându-i astfel la pocăință [867] .

Un bătrân i-a spus odată lui Evagrie: „Când vii la cineva, să nu începi să vorbești până nu ești rugat.” [868] Aceasta este o regulă generală: „Nu vorbi decât dacă ești rugat.” [869] Dar, de obicei, era necesar ca unul dintre cei doi călugări să-l convingă pe celălalt să vorbească. Dacă fiecare se considera inferior celuilalt, nevrednic să înceapă o conversație, dialogul nu putea avea loc deloc. De cele mai multe ori - și nu există nicio îndoială în această privință - vizitatorul începea primul conversația, pentru a explica motivul vizitei sale. Astfel, de exemplu, un călugăr care venea la bătrân în căutarea unui sfat înțelept îi putea spune pur și simplu: „Părinte, spune-mi cuvântul viu, cum să-L găsesc pe Dumnezeu pentru mine și roagă-te pentru mine, căci

am multe păcate.” [870] Bătrânul uneori prevedea ce voiau să-l întrebe și răspundea fără să aștepte întrebarea în sine . [871] Un dialog imaginar pe care un frate l-a avut cu sine însuși când a fost ispitit să-și părăsească chilia pentru a vizita un bătrân reflectă probabil destul de exact modul în care a început conversația: „Imaginați-vă că ați venit la bătrân și i-ați spus: «Ce mai faceți, părinte? De mult am dorit să văd sfințenia voastră». Apoi ia ligheanul și, după ce s-a spălat, joacă rolul bătrânului, spunând: «Bine ai făcut că ai venit, frate, iartă-mă, căci mult te-ai ostenit venind la mine. Domnul să te răsplătească pentru aceasta!»” [872] Avva Isaia a scris că un frate care primește un călugăr din alte locuri ar trebui mai întâi să-l salute cu dragoste, apoi să spună o rugăciune împreună cu el și să-l invite să se așeze. Și apoi să întrebe: «Ce mai faceți?» [873]

Mâncare oferită oaspetelui

După toate aceste saluturi, prima datorie a celui care îl primea pe vizitator era să-i ofere o masă și să se împărtășească cu el, întrerupând, dacă era nevoie, postul său obișnuit, chiar dacă era încă dimineață . [874] De multe ori în apoftegme vedem un vizitator care, înainte de a pleca, își cere iertare călugărului care l-a primit pentru că i-a încălcat regula obișnuită de dragul lui. Dar călugărul a răspuns cu dragoste: „Regula mea este să vă întăresc puterile și să vă trimit să plecați în pace." [875] Niște frați l-au întrebat pe bătrân dacă este bine că trebuie să mănânce înainte de ora stabilită: „Ava, nu te întristează aceasta?" „Durerea mea", le-a răspuns el, „este să acționez după voia mea." [876] „Eu", a răspuns altul, „primesc un îndoit beneficiu: îmi tai voia și împlinesc porunca iubirii aproapelui . [877]" *fiii mirelui nu îndrăznesc să postească cât timp este mirele cu ei* ..." (cf. Matei 9, 15) [878.] Dacă un călugăr avea mai mulți vizitatori în timpul zilei, trebuia să-și taie voia și să sacrifice postul. Evagrie Ponticul sfătuia să nu se împovăreze cu aceasta, ci, dimpotrivă, să se bucure, căci aceasta este laudă lui Dumnezeu [879] .

Un pustnic care avea doar pâine și sare nu putea oferi nimic altceva oaspetelui său. Dar majoritatea Părinților aveau ceva de rezervă pentru un meniu special. Am menționat deja „delicatesele" speciale pe care Ioan Cassian și Herman le-au primit când i-au vizitat pe bătrânii schitului. Același Ioan Cassian menționează că în deșert un oaspete trebuie să fie întotdeauna mulțumit cu mâncarea care i se oferă, fără a cere „să i se toarne sau să se adauge ceva în ea" [880.] Era imposibil să refuzi vreun fel de mâncare sub pretextul postului strict [881.] Era posibil doar să refuzi vinul. Dar Avva Piamun, de exemplu, după douăzeci și cinci de ani de post, a acceptat fără ezitare un ciorchine de struguri și vin pe care i le-a oferit un călugăr [882] - căci smerenia a fost întotdeauna mai prețuită decât abstinența strictă.

Restaurarea forței - fizice și spirituale

„Istoria monahilor” ne spune că marii asceți aveau obiceiul de a nu da hrană trupului până când sufletului nu i se dăduse hrană spirituală, adică comuniunea cu Hristos [883.] Această remarcă a fost făcută despre Avva Ora, care nu trăia în mijlocul deșertului, ci în Tebaida, lângă locuri locuite, printre mii de monahi [884.] Dar nu găsim dovezi care să confirme un astfel de obicei printre monahii din Nitria sau Skete. Sprijinul spiritual oferit de Părinți celor care îi vizitau era un cuvânt sau o învățătură, care putea fi destul de lungă.

Într-o seară, Ioan Kolov a primit un frate care încerca încontinuu să-l părăsească. A doua zi dimineață încă vorbeau între ei și abia la prânz, după ce mâncaseră, călugărul a plecat885 - Vizitatorul petrecea cea mai mare parte a timpului într-o conversație spirituală cu starețul. Dacă sosea de departe, era invitat să petreacă noaptea și, împreună cu starețul, îndeplinea regula de seară și de dimineață – cântând [psalmi886] .

Conform lui Paladie, Antonie cel Mare „sorta” vizitatorii care veneau la el. Dacă erau oameni simpli și nepoliticoși, îi poruncea unui ucenic să le gătească niște linte și să-i hrănească. Apoi, după rugăciune, îi lăsa să plece. Dar când erau oameni mai sensibili spiritual, se așeza cu ei și petrecea toată noaptea vorbind despre lucruri spirituale [887.] Adesea, vizitatorii veneau în grupuri și fiecare îi sâcâia fără rușine cu propria întrebare, fără să le acorde atenție celorlalți. Dacă un vizitator dorea să fie onorat cu o conversație separată, aranja să vorbească cu starețul fără martori. Așa a făcut odată avva Daniel cu avva Pimen în timpul orei de odihnă de după-amiază [888.] Uneori, un călugăr venea la stareț pur și simplu pentru a-i cere ceva sau pentru a-i face o favoare - de exemplu, pentru a-l învăța cum să împletească [889] sau pentru a lua coșurile pe care le făcuse avva și a le duce la piață [890] .

Vizitele laicilor

Desigur, vizitatorii nu se limitau la călugări. După ce un călugăr își atinsese faima spirituală, și laicii se înghesuiau la el pentru a primi un cuvânt de mântuire de la el și, uneori, pentru a cere vindecare891 - trupească sau spirituală. Se întâmpla ca un laic să fie invitat special să transmită un cuvânt instructiv, așa cum era cazul vânzătorului de legume, căruia Avva Pimen i-a dat cuvântul în prezența fraților892 - Uneori, comercianții cu amănuntul veneau să facă schimb de mărfuri cu călugării. Schimbau ceapă pe grâu893 sau produsele pustnicilor pe pâine894 .

O altă categorie de vizitatori erau persoanele cu o importanță deosebită. Aceștia erau fie funcționari civili, fie clerici, dar nimeni nu le-a aranjat o primire specială, cum în cazul avvei Arsenius, căruia i-a venit un funcționar de rang înalt însoțit de arhiepiscopul alexandrin Teofil. Lor le-a adresat avva celebrele sale cuvinte, după ce aceștia promiseseră că le vor îndeplini: „Dacă auziți undeva despre Arsenius, nu vă apropiați” 895. Un „concurent” demn al avvei Arsenius a fost avva Simon. Două apoftegme care au supraviețuit ne prezintă trucurile la care recurgea pentru a evita să primească persoane importante. Când au ajuns la el, s-a așezat lângă ușa chiliei sale și a mâncat pâine și brânză. La întrebarea: „Unde este pustnicul?”, el a răspuns: „Nu este niciun pustnic aici!” 896. Avva Teodor l-a înfuriat pe contele care a venit la el, ieșind la el într-un leviton rupt 897 . Unui înalt dregător care a venit la Skete să-l vadă pe Avva Moise, însuși avva, care l-a întâlnit, i-a spus: „Și ce vrei de la acest nebun?” Avva Pimen nu a fost de acord să primească un alt dregător de rang înalt, nici măcar atunci când i s-a promis eliberarea nepotului său din închisoare -

Axioma conduitei Părinților Deșertului, păstrată pentru noi de Ioan Cassian, conform căreia episcopii trebuie evitați la fel de bine ca femeile , în anul 900 , nu a fost întotdeauna respectată. Avva Sisoes l-a primit cu amabilitate pe Adelfie, episcopul de Nicopole , în anul 901. Și știm bine că Atanasie al Alexandriei s-a bucurat și el de ospitalitatea călugărilor, întrucât cu ei s-a ascuns de autoritățile imperiale în anii de rușine. Cât despre femei, în ciuda primirii reci făcute de avva Arsenius unei matroane romane, contrar cererii patriarhului Teofil în anul 902 , știm că alte femei nobile romane au fost bine primite în deșert - de exemplu, Paula, adusă acolo de Fericitul Ieronim, și Melania, care l-a însoțit pe Rufin în anul 903. Formal, călugărilor li s-a interzis să primească femei în chiliile lor, dar în Nitria exista un hospice unde Melania

a trăit șase luni. Avva Pambo, simțind apropierea morții, a poruncit să i se aducă Melania și i-a dat ultimul coș pe care îl împletise, pe care tocmai îl terminase. Apoi ava și-a dat duhul, iar această sfântă călugăriță a fost cea care l-a pregătit pe marele ascet pentru înmormântare [904] .

În general, se pare că preoții păgâni au fost mai bine primiți de Părinții Deșertului decât episcopii. Unul dintre ei a petrecut toată noaptea în chilia lui Olimpius și, înainte de a pleca, a ținut un discurs instructiv abatelui [905.] Un altul, și el forțat să ceară refugiu de la pustnic și foarte surprins de primirea călduroasă pe care acesta din urmă i-a făcut-o, s-a convertit la creștinism și a devenit ucenicul acestui călugăr [906.] Chiar și ereticii puteau veni la călugării din deșert. Avva Pimen, de exemplu, i-a primit odată pe aceștia, dar când au început să-l hulească pe Arhiepiscopul Alexandriei, bătrânul, după ce i-a hrănit pe oaspeți, i-a trimis departe [907.] Când arienii au venit la Avva Sisoes, acesta i-a poruncit ucenicul său să citească cu voce tare în prezența lor lucrarea lui Atanasie împotriva arienilor, după care i-a trimis departe în pace [908] .

Vizitatori nedoriți

Această categorie de vizitatori merită o considerație separată: aceștia erau hoți și tâlhari care veneau să-i jefuiască pe călugări și uneori să-i omoare. În Egipt, bande de nomazi care trăiau în deșert au atacat întotdeauna Valea Nilului. Nu este surprinzător că uneori îi atacau pe pustnici, mai ales că aceștia erau practic lipsiți de apărare. Și unii, precum Macarie cel Mare, i-au ajutat chiar pe tâlhari să-și încarce bunurile pe cămile [909.] Ioan Persanul, așa cum am văzut deja, a mers până acolo în ospitalitatea sa încât le-a spălat picioarele tâlharilor [910.] Acesta a fost un truc bun pentru a-i readuce la o viață dreaptă, dar nu a avut întotdeauna succes. Un bătrân al schitului a observat că hoții tocmai îi jefuiseră chilia și le-a spus: „Grăbiți-vă, înainte să sosească frații” [911.] Altul, când au venit tâlharii la ora rugăciunii, le-a spus: „Faceți-vă treaba, dar lăsați-ne pe noi să o facem pe a noastră”. [912] Unii călugări, însă, au putut să reziste hoților și nu le-au permis să ia totul curat. Avva Teodor, de exemplu, într-o situație similară, a reușit să-și salveze levitonul, în care mergea la biserică . [913]

Însă uneori tâlharii voiau nu doar să-i jefuiască pe călugări, ci să le ia și viața. În secolul al V-lea, mulți dintre locuitorii Schitului au fost uciși în urma mai multor raiduri ale nomazilor. Avva Moise, care își amintea de crimele anterioare, a fost el însuși condamnat la moarte de martir. El a refuzat să fugă și i-a așteptat cu bucurie pe barbari, datorită cărora a putut împlini cuvintele lui Hristos: *„Toți cei ce iau sabia, de sabie vor pieri”* (Matei 26:52) . Însă Părinții Deșertului nu erau susținători hotărâți ai non-violenței. Unul dintre ei, confruntându-se cu dificultăți mintale, s-a îndreptat către Avva Sisoes cu întrebarea: „Dacă vine un barbar cu intenția să mă omoare, și eu sunt mai puternic decât el, am voie să-l omor?” - „Nu”, a răspuns bătrânul, „lăsați-l în seama lui Dumnezeu; căci în fiecare ispită care vine asupra unui om, voi spuneți: «Toate acestea mi s-au întâmplat din cauza păcatelor mele. Nu este bine acest lucru? Totul este prin Providența lui Dumnezeu» ” .

Ospitalitate în deșert

Indiferent de caracterul și intențiile vizitatorului, călugărul îl primea ca pe un mesager al lui Dumnezeu. Îl trata cu tot respectul pe care i-l putea arăta, iar când călătorul era pe cale să plece, era o bună cuviință să-l invite să rămână [mai mult timp. 916] Când pornea într-o călătorie, oaspetele spunea: „Roagă-te pentru mine”, [917] iar gazda considera că este de datoria lui să-l însoțească până la ușă și, uneori, chiar să meargă pe jos o distanță considerabilă cu el . [918] Atunci pustnicul începea din nou să-și ducă viața obișnuită, fără a fi distras de nimic. Dar dacă călugărul simțea că vizita avusese un efect negativ asupra lui, adică devenea neatent, curios, înclinat spre vorbărie sau chiar calomnie, iritabilitate și lăcomie, trebuia, așa cum îl sfătuia Avva Pimen, să se examineze și să înțeleagă motivul unei astfel de relaxări . [919] Acest lucru se întâmpla, fără îndoială, pentru că, chiar înainte de sosirea vizitatorului, călugărul nu mai avea pace sufletească. Păstrând evlavia în inimă, călugărul putea fi vesel și fericit cu oaspeții. Pe lângă beneficiul pe care pustnicul îl primea din practicarea iubirii pentru umanitate, vizitele aveau un alt avantaj. Îi permiteau să nu se relaxeze și să se testeze dacă își petrecea viața de pustnic cu folos. Nu trebuia, așa cum notează Ioan Cassian, să aștepte cu nerăbdare un alt călugăr și nici să se enerveze dacă venea unul [920.] Oamenii nu mergeau în deșert ca să aștepte vizite de la alții, ci toate vizitele care aveau loc erau de la Dumnezeu. Domnul le orânduiește astfel încât nu numai să nu împiedice dezvoltarea spirituală a călugărului, ci, dimpotrivă, să contribuie la ea.

Acestea erau regulile și obiceiurile deșertului privind primirea oaspeților. Desigur, existau diferite variații de comportament, în funcție de caracterul și dispoziția spirituală a pustnicului, precum și de demnitatea și starea de spirit a vizitatorului. Ioan Kolov și-a câștigat reputația de a fi o persoană binevoitoare și plăcută, care i-a cucerit pe toți cei care veneau la el [921.] Dar Teodor de Fermei, dimpotrivă, era foarte dur - „ca o sabie” - în relațiile cu vizitatorii săi [922.] Avva Moise, un tâlhar pocăit, era mult mai ospitalier decât Avva Arsenie, un fost demnitar la curtea imperială [923.] Dar aceasta se datora faptului că primul trebuia să ispășească pentru violența sa anterioară, iar cel de-al doilea trebuia să-și renunțe la toate atașamentele lumești și obiceiurile frivole. De obicei, Părinții Deșertului erau mai dispuși să-i primească pe cei care arătau ostilitate față de ei sau aveau o reputație proastă. Acesta era cazul, de exemplu, cu Avva Pimen [924] . Bătrânii erau întotdeauna rezonabili,

iar dacă se abateau de la politețea obișnuită, atunci existau motive foarte întemeiate pentru asta.

Pe măsură ce călugării au devenit mai numeroși în deșert, au apărut casele de oaspeți – clădiri speciale concepute pentru a primi și a găzdui oaspeți, călugări sau laici. Acestea există și astăzi în mănăstirile din Wadi Natrun [925.] Din acest moment, călugării puteau încuia în siguranță ușile chiliilor lor în anumite zile sau chiar în anumite perioade ale anului. Unii primeau vizitatori doar sâmbăta și duminica [926], în timp ce alții nu își deschideau ușile în timpul Postului Mare [927.] Nu aveau nevoie să atârne un semn special la intrarea în chilii pentru asta. Toată lumea știa oricum acest lucru și, în general, trata astfel de restricții cu înțelegere.

***

845

A 734 (=Pimen, 160. Povești memorabile. P. 156).

846

Un 82.

847

Istoria călugărilor, Prolog, 9.

848

Ioan Cassian. Conferințe, 10, 2.

849

Nr. 351.

850

A 545 (=Macarie din Alexandria, 3. Povestiri memorabile. P. 125), N 16.

851

Ioan Cassian. Instituții, 5, 35.

852

N482.

853

A 632 (=Pimen, 58. Povești memorabile. P. 142).

854

A 333 (=Ioan Kolov, 16. Povești memorabile. P. 80).

855

Un 136.

856

A 34 (=Anthony, 34. Povești memorabile. P. 12).

857

Nr. 592/9.

858

A 33, A 346.

859

N280.

860

Istoria călugărilor, 6, 1.

861

A 356, A 486.

862

Lavsaik, 4, 3.

863

Ioan Cassian. Conferințe, 18, 11.

864

A 151 (=Apollo, 3. Povești memorabile. P. 43); Istoria călugărilor, 8, 55–56.

865

Un 253.

866

N482.

867

A 418 (=Ioan Persanul, 2. Povestiri memorabile. P. 90).

868

Un 224.

869

Un 479.

870

Nr. 592/28.

871

Un 384.

872

N443.

873

Isaia. Învățături, 3, 46.

874

A 518; John Cassian. Instituții, 5, 24–25.

875

Nr. 283.

876

Nr. 284.

[877]

Nr. 288.

[878]

A 427 (=Cassian, 1. Povestiri memorabile. P. 92); John Cassian. Instituții, 5, 24.

[879]

Evagrie. Transcriere, 10 (Philocalie Bellefontaine 8. P. 25).

[880]

Ioan Cassian. Conferințe, 5, 11.

[881]

N 592/48.

[882]

Ioan Cassian. Conferințe, 17, 24.

[883]

Istoria călugărilor, 2, 8.

[884]

În acest caz, ca și în alte exemple din Istoria călugărilor, numerele pot fi foarte exagerate (vezi: Devos P. Les nombres dans l'Historia monachorum în Aegypto // Analecta Bollandana. 92 (1974). P. 97–108).

[885]

A 341 (=Ioan Kolov, 24. Povești memorabile. P. 81).

[886]

A 486; N229.

[887]

Lavsaik, 21, 8–9.

[888]

A 712 (=Pimen, 138. Povești memorabile. P. 153).

[889]

Un 228.

[890]

Un 345.

[891]

După cum arată materialul din papirusuri, cererile adresate călugărilor pentru vindecare erau destul de frecvente (vezi: Bagnall R. Egypt in Late Antiquity. Princeton, 1993. P. 299–300).

[892]

A 683 (=Pimen, 109. Povești memorabile. P. 149–150).

[893]

Un 289.

[894]

A 346, A 862.

[895]

A 45–46 (=Arsenie, 7. Povești memorabile. P. 18).

[896]

A 868–869 (=Simon, 1–2. Povești memorabile. P. 182).

[897]

A 295 (=Teodor de Fermei, 26. Povestiri memorabile. Pp. 198–199). (Comit este un funcționar bizantin de rang destul de înalt. După cum arată exemplele din hagiografie, acesta ar putea fi numele guvernatorului Egiptului de Sus sau de Jos; vezi, de exemplu: Voitenko A Un context social al mișcării monastice în viața Sfântului Anton al Egiptului // Cronologie bizantină. Vol. 63 (88). Moscova, 2004. P. 27. – A. V.).

[898]

A 502 (=Moise, 8. Povești memorabile. P. 114).

[899]

A 579, A 583 (=Pimen, 5, 9. Povestiri memorabile. Pp. 133, 136 – ultima apoftegmă vorbește despre un funcționar care l-a închis pe consăteanul lui Avva Pimen. – A.V.).

[900]

Ioan Cassian. Instituții, 11, 18.

[901]

A 818 (=Sisoy, 13. Povești memorabile. P. 174–175).

[902]

A 66 (=Arsenie, 28. Povești memorabile. P. 22).

[903]

Evelyri White, H. G. Mănăstirile... p. 75–77; 86–87.

[904]

Lavsaik, 10, 5.

[905]

Un 571.

[906]

Nr. 289.

[907]

A 652 (=Pimen, 78. Povești memorabile. P. 145).

[908]

A 828 (=Sisoy, 21. Povești memorabile. P. 176).

[909]

A 471, A 493 (=Macarie al Egiptului, 18, 39. Povestiri memorabile. P. 106, 112–113).

[910]

A 418 (=Ioan Persanul, 2. Povestiri memorabile. P. 90).

[911]

N 554.

[912]

Nr. 607.

[913]

A 296 (=Teodor din Fermei, 27. Povestiri memorabile. P. 199).

[914]

A 504 (=Moise, 10. Povestiri memorabile. P. 115. După cum am menționat deja, Avva Moise a fost conducătorul unei bande de tâlhari înainte de a deveni călugăr. – A.V.).

[915]

A 837 (cf. Sisoes, 28. Povestiri memorabile. P. 177. În traducerea rusă, o parte din textul grecesc este omisă. – A. V.).

[916]

A 486; N 229.

[917]

A 486; A 487.

[918]

Lavsaic, 17, 3–4; Sulpicius Severus. Dialoguri, I, 14 și 15.

[919]

A 749 (=Pimen, 173. Povești memorabile. P. 157).

[920]

Ioan Cassian. Conferințe, 19, 12.

[921]

Un 618.

[922]

A 69, A 270, A 288.

[923]

A 76, A 475.

[924]

A 644 (=Pimen, 70. Povești memorabile. P. 144).

[925]

Evelyn White, H. G. Mănăstirile... p. 173–188.

926

Ete 13, 7.

927

Un 632.

Capitolul doisprezece. Părăsirea celulei și călătoria

Ieșiri din celulă

Zbuciumându-se constant în chilie, anahoretul avea încă motive sau chiar nevoia să o părăsească. Chiar și acele rare exemple de călugări care nu și-au părăsit niciodată chilia nu fac decât să confirme faptul că toți ceilalți o părăseau din când în când. Se știe despre avva Arsenius că nu și-a părăsit niciodată chilia așa [928.] Dacă o părăsea uneori, nu era deloc pentru a respira aer curat undeva prin apropiere. După cum vom vedea, aproape toți călugării din Nitria, Celia și Skete se adunau sâmbăta și duminica pentru a celebra Liturghia. Pe lângă aceste ieșiri de la sfârșitul săptămânii, pustnicul avea multe alte motive complet legitime să părăsească chilia - fie pentru o jumătate de oră, fie pentru câteva zile, în funcție de distanța până la locul unde dorea să meargă. De altfel, lăuda că nu părăsește niciodată deșertul era considerată o expresie de mândrie printre călugări. Avva Pimen l-a sfătuit pe un frate care era ispitit în acest fel să iasă noaptea și să facă un cerc în jurul satului [929] .

La început, călugării își puteau părăsi chiliile pentru a merge în deșert, ca să-și urmeze acolo asceza. Mergeau la fântână pentru apă [930] sau la mlaștină pentru a tăia crengi pentru a face rogojini sau coșuri [931.] Vizitau un bătrân sau un frate [932] , în special o persoană bolnavă sau un călugăr care avea nevoie de îngrijire [933.] Relațiile dintre locuitorii din Nitria, Chilii și Schit erau destul de strânse. Vizitele se făceau zilnic sau o dată la două zile. Uneori, pustnicul putea fi foarte surprins că, părăsind brusc chilia, întâlnea pe cineva pe care nu-l cunoștea [934.] Călătorii mai semnificative și mult mai rare se făceau atunci când călugărul era nevoit să plece în lume, în orașele și satele din Delta Nilului. Dar pentru a întreprinde o astfel de călătorie, însoțită de ispite frecvente și de inevitabila distragere a gândurilor, era nevoie de un motiv suficient de serios [935] .

Călătorii de afaceri

La începuturile istoriei monahale, fiecare pustnic trebuia să aibă grijă de tot ce era necesar vieții. În acest scop, făcea rogojini, coșuri sau alte țesături, le vindea pe toate acestea sau le schimba pe hrană. Spre deosebire de majoritatea celorlalți călugări care locuiau în apropierea satelor, Părinții Deșertului nu își puteau permite să trăiască pe cheltuiala rudelor sau a cunoștințelor936 . Unii dintre ei menținеau contactul cu lumea, folosind serviciile unor laici pioși937 , dar, mai des, Părinții preferau să meargă singuri după ceea ce aveau nevoie sau să trimită ucenici. Multe apoftegme ne arată pustnici care călătoresc în interes de serviciu în cel mai apropiat sat pentru a-și vinde acolo mărfurile938 . Astfel, într-o zi, Macarie cel Mare, foarte obosit sub greutatea coșurilor pe care le căra, s-a rugat și a fost dus în mod miraculos pe malurile Nilului939 . Mărfurile erau adesea livrate cu cămila. Există o poveste în care un bătrân și-a trimis ucenicul să găsească o cămilă pentru a-și trimite coșurile în oraș pe ea940 . Ioan Cassian relatează cum un alt ava, pentru a-și testa ucenicul de viță nobilă, l-a trimis la piață să vândă zece coșuri și i-a poruncit să nu le vândă pe toate vrac, ci unul câte unul941 . Pentru ca monahii care mergeau la piață să nu-și piardă concentrarea interioară asupra lucrurilor spirituale, li s-a spus să nu se tocmească atunci când cumpăra sau vindea ceva. De exemplu, iată ce a făcut ava Agaton942 . Iar ava Pimen i-a spus unui frate care urma să facă comerț: „Vinde-ți bunurile cu calm” 943 . Unii monahi foloseau călătoriile de afaceri pentru a da pomană sau a săvârși alte fapte de milostenie944 .

Întâlniri cu femei

În timpul călătoriilor lor, călugării întâlneau inevitabil femei, iar aceste întâlniri puteau fi o ocazie de ispită și seducție. Există multe povești care indică ispite cărora le-au rezistat fie călugării, fie femeile; altele povestesc cum au cedat acestor ispite. Dar chiar și după ce păcătuia, un călugăr se pocăia de obicei și se întorcea în deșert [945.] Unul dintre ei scăpa în mod miraculos de dezastru, datorită intervenției unui bătrân care se afla la o distanță considerabilă de el [946] .

Se putea întâmpla ca un pustnic, neputând rezista unei ispite puternice, să meargă la oraș și să-și satisfacă pasiunea în diverse locuri ale viciilor. Dar astfel de referințe sunt rare. De exemplu, există o poveste despre un călugăr care a dormit cu o femeie în fiecare noapte timp de trei ani. În drum spre ea, a recitat Psaltirea pe de rost, în special psalmii pocăinței, iar acest lucru i-a dat în cele din urmă harul pocăinței [947.] După cum am spus deja, unii pustnici s-au întors în deșert după o viață destrăbălată și nu este surprinzător faptul că demonii au încercat în special să-i readucă la vechiul lor mod de viață. Demonii i-au strigat unuia dintre ei: „Nu vrei să te ridici și să pleci de aici imediat? Nu vrei să te întorci cu noi la fostele tale ocupații? Prostituatele și cârciumarii te așteaptă...” [948]

Dar pustnicii mergeau și la prostituate pentru a le converti. Apoftegmele ne spun mai multe povești despre aceasta, eroii cărora au fost Timotei [(949)] , Serapion și Ioan Kolov. Acesta din urmă a fost trimis la celebra Paisia. Rămasă orfană de timpuriu, și-a transformat camerele într-un ospiciu pentru călugării de la Schit, care veneau în oraș în interes de serviciu. Dar, sărăcind din cauza generozității sale, Paisia a ajuns în nevoie, iar adăpostul mănăstirii s-a transformat într-o casă de desfrânare. Avva Ioan, venind la ea sub pretextul unui client, i-a atins inima cu cuvintele sale, iar ea i-a promis că va merge la locul unde va putea săvârși pocăința. După ce au plecat împreună în deșert, s-au oprit pentru noapte pe drum, iar în vis Avva Ioan a văzut cum îngerii au dus sufletul Paisiei pocăite la cer [(950)] .

Povestea lui Avva Serapion este diferită de celelalte două, dar și instructivă. Un bătrân, mergând printr-un sat, a observat o prostituată stând la ușa casei sale. A fost de acord cu ea să petreacă noaptea la ea. Când Avva s-a întors seara, a intrat în casă și a încuiat ușile, a avertizat-o pe femeie că trebuie mai întâi să-și îndeplinească regula obișnuită. Apoi a început să recite pe de rost întreaga Psaltire și s-a rugat să o convertească pe păcătoasă.

Serapion a citit apoi o parte semnificativă din Epistolele Apostolului Pavel și, în cele din urmă, a adus-o pe femeie la pocăință. Ulterior, ea a devenit o călugăriță exemplară în 951 .

Popasuri nocturne

După cum se poate înțelege din povestea lui Ioan Kolov și Paisie, un pustnic, în timpul unei călătorii, putea să se afle noaptea în deșert și să se așeze să se odihnească chiar acolo, după ce a pus o mică grămadă de nisip sub cap, drept pernă. Când găsea un mormânt sau un templu antic în drumul său, se putea refugia acolo, așa cum, de exemplu, a făcut Macarie cel Mare, călătorind de la Skete la Terenuf: a intrat într-un templu păgân și a petrecut noaptea acolo [952] .

Mormintele și templele abandonate erau locurile unde demonii se așezau cel mai mult, iar pustnicii mergeau acolo pentru a lupta împotriva spiritelor rele cu ajutorul rugăciunilor lor. De exemplu, Pahomie cel Mare, la fel ca învățătorul său Palamon, petrecea adesea nopți în morminte [953.] Există însă un caz în care un călugăr a venit la mormânt din motive speciale. Fiind ispitit de amintirea unei femei frumoase pe care o cunoștea, a aflat de moartea ei. Pustnicul s-a dus imediat la cripta ei, și-a îmbibat levitonul cu puroiul care emana din cadavru și s-a întors în chilia sa. A inhalat mirosul acestui puroi și, luptând cu gândurile sale, a spus: „Asta ți-ai dorit, trebuie - să fii satisfăcut!” [954] O astfel de metodă, desigur, nu era o regulă obligatorie pentru toată lumea, dar funcționa foarte eficient.

De obicei, pustnicul nu-și vizita niciodată rudele sau membrii familiei. Avva Pior mergea să-și vadă sora în vârstă doar la insistențele episcopilor. I-a permis să-l privească, dar el însuși a refuzat să o privească în [955.] De asemenea, știm despre o călugăriță care, fiind bolnavă, a refuzat să-și vadă fratele, care devenise și el călugăr, înainte de moartea acesteia [în 956.] Pahomie cel Mare evita constant să-și întâlnească sora, care venise să se dedice Domnului lângă el în Tabennisi în [957] , în timp ce Antonie cel Mare, se pare, își vizita sora, care trăia într-o mănăstire de femei [în 958] .

Călătorii la Alexandria

Alexandria era un oraș portuar important, prin care Egiptul comunica cu celelalte provincii ale Imperiului Bizantin. Era un oraș cosmopolit al soldaților și marinarilor, negustorilor și comercianților, precum și al cărturarilor și eruditilor. Până la sfârșitul secolului al III-lea, păgânii și evreii constituiau încă grosul populației sale. Dar Alexandria era și o metropolă religioasă, din care creștinismul se răspândise în tot Egiptul și din care își avea sediul șeful ecleziastic al copților, patriarhul sau „papa" creștinilor egipteni . [959] Și dacă călugării deșertului nu aveau niciun interes pentru acest oraș elenizat sau pentru mediul său intelectual, ar fi putut avea totuși un motiv să-l viziteze pe patriarh, a cărui autoritate o recunoșteau. Acesta din urmă îi chema uneori în mod special - de exemplu, Patriarhul Atanasie l-a invitat pe Avva Pambo să-l viziteze [960] , iar mai târziu Patriarhul Teofil i-a chemat pe călugării nitrieni să-l ajute să distrugă templele păgâne [961.] Avva Isidor, un preot din Skete, a venit odată la Teofil, dar nu știm motivul acestei călătorii [962] . Antonie cel Mare a venit la Alexandria din locurile isprăvilor sale de cel puțin două ori: o dată pentru a-i sprijini pe mărturisitorii credinței în timpul persecuției lui Maximin (308-313), iar a doua oară - pentru a lupta împotriva arienilor [963.] Apoftegmele ne fac cunoștință cu un caz neobișnuit când un sclav devenit călugăr în Skete le aducea stăpânilor săi în Alexandria în fiecare an tot ce câștigase [964.] De asemenea, știm că avva Macarie mergea la Alexandria pentru a găsi acolo tratamente pentru un bătrân bolnav [965.] Cu toate acestea, Părinții Deșertului nu aveau nevoie să meargă în capitala Egiptului pentru treburile lor zilnice. În satele din Delta Nilului găseau atât puținul de care aveau nevoie pentru a trăi, cât și piața necesară pentru produsele lor.

Ieșind la recoltat

Pe măsură ce numărul pustnicilor din deșert a crescut, aceștia nu și-au mai putut câștiga existența vânzând doar articolele pe care le fabricau în chiliile lor. Călugării au început apoi să închirieze pentru a lucra în timpul recoltei în Valea Nilului. Multe texte menționează această muncă sezonieră și călătoriile pe care le necesita [966.] Cel mai adesea, călugării erau plătiți în produse, cum ar fi cereale [967] sau ulei [968.] Știm că un pustnic putea primi 12 artaba de cereale drept plată, ceea ce este aproximativ echivalentul a 350 de litri [969.] Schetioții primeau o măsură de ulei pentru fiecare [970.] Trei călugări au ieșit odată la recoltat și au fost de acord să lucreze împreună 60 de ari. Dar unul dintre ei s-a îmbolnăvit, iar ceilalți doi, după ce făcuseră toată munca fără el, au vrut ca și el să fie plătit [971.] Recoltarea sub soarele arzător al Egiptului este o muncă grea. În mijlocul zilei, odihna era esențială [972] . Adesea femeile adunau spice de grâu, mergând în urma lucrătorilor, iar odată avva Macarie s-a îndurat de una dintre ele, care plângea, căci avea mare nevoie [973.] Prezența femeilor trebuie să fi inspirat unor călugări gânduri tulburătoare. Să ne amintim de călugărul care a crezut că vede un călugăr desfrânându-se pe câmp cu o femeie, deși acestea erau doar doi snopi de grâu [974] .

Această muncă în afara chiliei, pe care călugărul o desfășura împreună cu laicii, era tolerată de Părinții Deșertului cu anumite restricții. Și unii chiar s-au pronunțat hotărât împotriva ei. Astfel, un bătrân, văzând că un anumit frate pleca la recoltă, l-a convins să nu o facă [975.] Astfel de ieșiri puteau fi o sursă de ispite și pierderea vigilenței. Ioan Kolov, auzind cum doi călugări se certau în timpul acestei lucrări, a alergat imediat înapoi la chilia sa. Întorcându-se din nou acolo, Avva Ioan a început să supravegheze mai atent puritatea gândurilor și concentrarea spirituală [976.] Și-a impus un post mai strict din cauza hranei mai abundente pe care trebuia să o mănânce în zilele grele ale recoltei [977] .

Călătorii în căutarea sfințeniei

Un alt motiv pentru care călugării își părăseau chiliile merită menționat. Uneori, un bătrân primea o revelație despre sfințenia remarcabilă a oamenilor care trăiesc în lume. Această poveste este întâlnită destul de des în sursele noastre. Marii bătrâni care au atins un grad înalt de perfecțiune spirituală sunt supuși pericolului - pot crede că sunt mai perfecți decât alți muritori. Domnul îi protejează de o astfel de nenorocire informându-i despre existența în lume a unor oameni la fel de pioși ca ei [978.] Antonie cel Mare, de exemplu, a aflat că într-un oraș trăia un doctor care „își dăruiește surplusul săracilor și cântă zilnic cu îngerii” [979.] Iar un alt laic din Alexandria, care se ocupa cu tăbăcirea pieilor, era atât de desăvârșit spiritual încât l-a depășit chiar și pe Antonie însuși [980.] Încă tânăr, Antonie a vizitat toți asceții care se deosebeau unii de alții prin virtuțile lor [981.] Nu este surprinzător că, deja la bătrânețe, și-a luat toiagul și s-a dus să studieze cu un tăbăcar din Alexandria. Avva Pafnutie a fost deosebit de atent la informațiile despre oamenii sfinți care se remarcau cel mai mult prin virtuțile lor. A învățat cu succes viața spirituală de la un cântăreț la flaut, un bătrân al satului și chiar un negustor de perle, care puteau concura cu el în isprăvile și virtuțile lor. Pafnutie s-a dus la ei cu intenția de a-i lua în cele din urmă cu el în deșert [982.] Alți doi bătrâni au aflat că într-un sat un laic pe nume Euharistie și soția sa Maria îi întrecuseră cu mult pe calea spirituală și trăiau în lume ca monah și călugăriță, păstrând castitatea și străduindu-se în fapte de virtute [983.] Avva Macarie a auzit o voce cerească spunându-i că nu atinsese încă perfecțiunea a două femei căsătorite care locuiau în același oraș. S-a dus să-i vadă și a descoperit că duceau o viață obișnuită cu soții lor, dorind mai târziu să intre într-o mănăstire. Dar, în ciuda faptului că femeile locuiau în aceeași casă, nu se certau niciodată și nu își spuneau niciodată o vorbă goală [984.] Un alt pustnic a aflat de la un înger că nu atinsese încă o asemenea sfințenie ca un anumit laic care cultiva și vindea legume. S-a dus și a aflat unde locuia acest grădinar și a învățat de la el temeliile vieții sale drepte [985] .

Spre deosebire de avva Pafnutie, care și-a folosit „misiunea” de a-i conduce pe laici în deșert, toți ceilalți bătrâni s-au mulțumit să fie uimiți de astfel de exemple frapante și, întorcându-se la chiliile lor, au început să se străduiască cu și mai mare zel.

Cum călătoreau pustnicii?

În deșert, pustnicii umblau. Când apoftegmele menționează un măgar [986] sau o cămilă [987] , se vorbește doar despre un animal de povară care transportă bagaje, cu excepția cazurilor în care pelerinii vin în deșert pentru a vizita un bătrân faimos [988.] Dacă călătorul era singur sau nu, nu este important, el se putea totuși rătăci cu ușurință în deșert, chiar și din cauza unui nor mic care a ascuns vizibilitatea, ca să nu mai vorbim de o furtună de nisip care a șters toate urmele de picioare umane. Un număr semnificativ de povești menționează călugări pierduți. De exemplu, odată în drum spre Venerabilul Antonie cel Mare, Avva Amon [989] s-a rătăcit . Avva Pafnutie s-a trezit odată într-un sat necunoscut [990.] Chiar și un ghid care însoțea un grup de frați putea, de asemenea, să-i piardă din vedere [991.] Dar cel mai teribil pericol cu care se confruntau cei care se rătăceau era moartea de foame și sete. Acest lucru s-a întâmplat cu doi tineri călugări care au fost trimiși să aducă smochine unui bătrân bolnav [992.] Alți doi, abia în viață [993] , au fost salvați de nomazi.

În Deltă și în Valea Nilului, călugării, la fel ca laicii, călătoreau adesea pe apă și foloseau bărci. De asemenea, trebuiau să traverseze Nilul cu feribotul [994.] În astfel de ocazii, călugării se adunau cu bătrânii și își petreceau timpul discutând despre Scriptură sau făcând lucruri artizanale [995.] Avva Arsenie naviga cu o barcă de-a lungul Nilului până în regiunea Alexandriei [996.] Bărcile erau propulsate fie cu pânze, fie cu vâsle. Avva Agathon, după ce se urca în barcă, se așeza el însuși la vâsle [997.] Bărcile puteau fi, de asemenea, trase pe râu [998.] De obicei, călugării plăteau pentru feribot. Avva Isaac, de exemplu, se plângea că meșteșugurile sale nu erau suficiente nici măcar pentru a plăti costul bărcii pentru a-i vizita pe bătrâni [999.] Pe vremea aceea, bătrânii locuiau separat unii de alții în toată Delta.

Când bătrânul se pregătea să pornească într-o călătorie, lua întotdeauna cu el o manta și un toiag [1000.] Toiagul, adesea menționat în texte, nu era păstrat de călugării bătrâni. Era inutil pentru mersul pe nisip. De obicei, servea la îndemnarea unui măgar sau a unei cămile încăpățânate, la vânătoarea sau uciderea unui șarpe, la alungarea unei femei enervante sau la învierea morților 1001. Călătorul lua cu el și o pungă cu mâncare și un burduf cu apă [1002.] Acesta din urmă, însă, este rar menționat, așa că ne putem întreba: oare Părinții Deșertului, obișnuiți cu abținerea frecventă de la mâncare și

apă, erau capabili să călătorească prin deșert timp de mai multe zile fără mâncare și apă, așa cum fac, de exemplu, cămilele? Avva Eron a mers prin deșert o distanță de 60 de kilometri [1003.] Când pustnicii se întâmpla să ajungă într-un ținut locuit, laicii pioși îi puteau invita la masă, dar călugării preferau să fie adăpostiți și hrăniți de alți asceți care se ocupau de ospitalitate. Cu toate acestea, un călugăr nu ar trebui să stea într-o tavernă. Un bătrân de la schit, văzând un alt călugăr intrând într-o cârciumă, i-a făcut o remarcă, dar el a răspuns: „Pleacă, bunule bătrâne, Dumnezeu nu cere de la noi decât curățenie a inimii” [1004] . După cum vedem, nu toți călugării susțineau regulile stricte ale pustnicilor de la schit.

În timpul călătoriilor lor, călugării recitau de obicei psalmi sau rânduri din Sfintele Scripturi. Avva Isaia îi sfătuiește pe călugării care călătoreau împreună să păstreze o mică distanță unii de alții pentru a menține pacea și rugăciunea în inimile lor.1005 Aceste apoftegme par să indice că un bătrân care călătorea cu un ucenic îl trimitea de obicei înainte pentru a-i menține concentrarea interioară.1006 Pe drum, călugării puteau întâlni pe neașteptate nu numai femei, așa cum am spus deja, ci și vânători , [1007] și animale - sălbatice sau nu atât de sălbatice, despre care vom vorbi într-un capitol special. Dar nu numai ele. Avva Macarie, de exemplu, întâlnea adesea un demon pe drum - dar nu era mai surprins de acest lucru decât de faptul că vedea un craniu care începea brusc să- [i] vorbească.1008

Strămutare, exil și relocare

Un bătrân spunea că un călugăr este „ca o albină care produce miere peste tot” [1009.] Atât atunci când se află în chilia sa, fără a avea motive întemeiate să o părăsească, cât și atunci când este obligat să o părăsească din necesitate.

Printre motivele care l-au determinat pe pustnic să-și schimbe reședința, principalele au fost personale. De exemplu, dacă bătrânul credea că devenise prea faimos, fie căuta un alt loc în deșert, fie trăia incognito într-una dintre mănăstirile Tebaidei. Așa au făcut Ioan și Pinufius, despre care ne vorbește Ioan Cassian [1010.] Avva Pinufius, a cărui incognito a fost repede dezvăluită, s-a retras ulterior în Palestina. Mulți alți pustnici mergeau apoi să lucreze în Țara Sfântă, în special Avva Isaia, Avva Porfirie, viitorul episcop al Gazei, Avva Siluan și ucenicii săi. Uneori era suficient ca bătrânul să vadă „ceva nu prea folositor pentru suflet” lângă chilia sa pentru a-și schimba reședința. Așa au făcut Avva Agaton, care și-a părăsit noua chilie, și Avva Ammoi, care a lăsat în același loc o mare cantitate de pâine, proaspăt uscată la soare [1011] .

Adesea, toți pustnicii care locuiau în apropiere erau forțați să-și părăsească chiliile și să emigreze sub influența unor coerciții externe, uneori destul de dure. În 399, câteva sute de călugări, susținători ai învățăturilor lui Origen , au fost expulzați din chilii de către un grup de soldați mercenari aflați în slujba Patriarhului Teofil. După expulzarea lor, au găsit refugiu în Palestina, apoi în Constantinopol și abia câțiva ani mai târziu au putut să se întoarcă în deșertul natal [1012.] În prima jumătate a secolului al V-lea, Schitul, după cum știm, a fost devastat de mai multe ori de bande de nomazi, iar călugării au fost fie uciși, fie dispersați [1013.] Astfel, Avva Pimen și frații săi, iar mai târziu Avva Arsenius și ucenicii săi, care au reușit să supraviețuiască, s-au stabilit în apropierea zonelor populate din Deltă. Se pare că toată lumea a perceput aceste evenimente ca fiind Providența lui Dumnezeu. Avva Daniel i-a spus odată Avvei Amoi: „Cine ne poate despărți de Dumnezeu? Dumnezeu este în chilie și Dumnezeu este și în afara ei.” [1014] Constant treaz spiritual în inima sa, călugărul rămâne neîncetat pe calea către Dumnezeu . [1015] Și, potrivit unui alt bătrân, oriunde merge, rămâne totuși în chilie, [1016] încercând să rămână treaz și să nu-și piardă pacea în suflet . [1017] În aceasta, călugărul ajunge la o asemenea măsură încât îi permite să mențină în suflet dorința de liniște în liniștea chiliei. El este ca un pește: aruncat la țărm, încearcă din toate puterile să se întoarcă înapoi în mare . [1018] Această faimoasă imagine a

Sfântului Anton este suficientă pentru a înțelege că, pentru un pustnic, o chilie în deșert este habitatul său natural, un loc special, dar nicidecum singurul loc.

***

928

A 59, A 66 (=Arsenie, 21, 28. Povești memorabile. P. 20, 22).

929

A 684 (=Pimen, 110. Povești memorabile. P. 150).

930

A 290; N 49, N 50.

931

A 334, A 873–874, A 788.

932

N443, N471, N613.

933

A 835, N 195.

934

N 5, N 132 ABD, N 490 A.

935

Evagrie. Schiță, 8 (Filocalie Bellefontaine 8. P. 23); Ioan Cassian. Conferințe, 6, 15; 24, 3–5.

936

Ioan Cassian. Conferințe, 24, 12.

937

Nr. 293.

938

N49.

939

A 467 (=Macarie al Egiptului. Povestiri memorabile. P. 106).

940

Nr. 344.

941

Ioan Cassian. Instituții, 4, 29.

942

A 98 (=Agathon, 16. Povești memorabile. P. 31).

943

A 737 (=Pimen, 163. Povești memorabile. P. 162).

944

Nr. 287.

945

N 52, N 179.

946

Un 137.

947

N 44; Braț 5, 25: SP, nouveau recueil. P. 256 (1622).

948

Istoria călugărilor, 1, 39.

949

A 917 (=Timotei. Povești memorabile. P. 191).

950

A 355 (=John Kolov, 38. Povești memorabile. Pp. 83–84). (În textul grecesc, orfana se numește Paisia (PG. 65. Col. 217 B–D), dar în traducerea rusă, dintr-un anumit motiv, este redenumită Taisia. –A. V.).

951

A 875 (=Serapion, 1. Povești memorabile. P. 183–184).

952

A 466 (=Macarie al Egiptului, 13. Povestiri memorabile. P. 105–106).

953

Veilleux A. La vie de saint Pachôme… P. 32.

954

Nr. 172.

955

Lavsaik, 39 de ani, 2.

956

Nr. 153.

957

Veilleux A. La vie de saint Pachôme… P. 47.

958

Viața lui Anton, cap. 54. (În acest caz, „soră” s-ar putea să nu însemne ruda lui Anton, ci pur și simplu o călugăriță – sau mai precis, stareța unei mănăstiri. – A.V.).

959

Se presupune că termenul „papă” era cunoscut în Egipt încă de la începutul secolului al III-lea (adică cu mult înainte de a se răspândi în Occident) și era aplicat patriarhilor răsăriteni. Până în ziua de azi, termenul „papă” este păstrat în titlul oficial al patriarhului Bisericii Copte.

960

A 765 (=Pamvo, 4. Povești memorabile. P. 160).

961

Un 306.

962

A 364 (=Isidor, 8. Povești memorabile. P. 71).

963

Viața lui Antonie, cap. 46; 69.

964

Un 540.

965

A 461 (=Macarie al Egiptului, 8. Povestiri memorabile. P. 104–105).

966

A 375, A 880; Cap. 227.

967

Un 252.

968

Un 168.

969

Istoria călugărilor, 18, 1.

970

A 168 (în textul francez, în acest caz, înseamnă un „setier”, adică aproximativ 150–300 de litri. – A.V.).

971

N350.

972

A 460; CSP I 2.

973

A 460 (=Macarie al Egiptului, 7. Povestiri memorabile. P. 104). (Abba Macarie i-a arătat unei femei unde se aflau bunurile pe care răposatul ei soț le luase de la un alt bărbat și astfel a salvat-o de sclavia datoriilor. – A. V.).

974

Un 688.

975

Nr. 291.

976

A 321 (=John Kolov, 5. Povești memorabile. P. 78); CSP I 2.

977

Un 543.

978

Miercuri: Ware K. Călugărul și creștinul căsătorit // Eastern Church Review. IV. 1974. P. 72–83.

979

A 24 (=Anthony, 24. Povești memorabile. P. 15).

980

N490.

981

Viața lui Antonie, cap. 3.

982

Istoria călugărilor, 14, 2–22.

983

Un 216.

984

N489.

985

Nr. 67.

986

A 12, A 372, A 392, A 862.

987

A 346, A 493, A 584; N 192, N 344, N 439.

988

A 66, N 176.

989

A 119 (=Amon, 7. Povești memorabile. P. 35).

990

A 786 (= Pafnuțiu, 1. Povestiri memorabile. P. 164).

991

A 332, A 833.

992

John Cassian. Instituții, 5, 40.

993

Ioan Cassian. Conferințe, 2, 6.

994

A 117, A 118; Sy 20, 19; Eth 13, 35; 13, 39.

995

A 18 (=Anthony, 18. Povești memorabile. P. 14).

[996]

A 70 (=Arsenie, 32. Povești memorabile. P. 23).

[997]

A 111 (=Agathon, 29. Povești memorabile. P. 33).

[998]

Un 719.

[999]

A 374 (=Isaac, preot al Kelliei, 3. Povești memorabile. P. 73).

[1000]

A 317; John Cassian. Conferințe, 11, 3.

[1001]

N 431, N 459, N 490 B.

[1002]

A 156; Lavsaik, 26, 3.

[1003]

Lavsaik, 26, 3 ani.

[1004]

Ioan Moschus. Lunca spirituală, 194.

[1005]

Isaia. Învățături, 3, 4.

[1006]

A 130, A 492.

[1007]

A 13, A 810.

[1008]

A 456, A 464, A 488, A 491.

[1009]

Nr. 399.

[1010]

Ioan Cassian. Conferințe, 19, 2–3; 20, 1.

[1011]

A 88, A 134 (=Agathon, 6. Ammoi, 5. Povești memorabile. Pg. 29–30, 38–39).

[1012]

Evelyn WhiteH. G. Mănăstirile... P. 125–144; ChittyD. Et le désert devint une cité. Bellefontaine, 1980, p. 124–129.

[1013]

ChittyD. Et le dessert... P. 143–144.

[1014]

A 187 (=Daniel, 4. Povești memorabile. P. 54).

[1015]

Un 711.

[1016]

N435.

[1017]

Un 879.

[1018]

A 10 (=Antoniu, 10. Povești memorabile. P. 12); Viața lui Antoniu, cap. 85.

Capitolul treisprezece: Un weekend împreună

În general, se crede că faimosul „weekend” englezesc este o invenție recentă. Cu toate acestea, Părinții Deșertului îl cunoșteau și îl practicau încă din secolul al IV-lea. Am spus deja că sihăstria absolută, adică solitudinea completă și permanentă, era întotdeauna excepția. Foarte des, viața în deșert era organizată ca un semi-sihăstrie și supusă unui ritm săptămânal. Călugării lucrau în chiliile lor separat unul de celălalt timp de cinci zile, iar apoi - sâmbăta și duminica - se adunau laolaltă. Din sursele noastre știm că un obicei similar exista și în Nitria, și în Chilii, și în Schit. Deși nu există informații detaliate cu privire la începutul acestei practici și dezvoltarea ei ulterioară și nu știm în detaliu cum arăta, avem totuși suficiente informații pentru a încerca să reconstituim în general cum se desfășura acest „weekend” monastic. Prin el înțelegem mai multe acțiuni distincte, principalele fiind liturghia și masa comună.

Euharistia și preoția în deșert

Participarea la Euharistie a fost, fără îndoială, principalul motiv al acestor adunări săptămânale ale pustnicilor. Când a început exodul către marele deșert, Antonie cel Mare și contemporanii săi, Amon și Macarie, par să nu fi ezitat să părăsească comunitățile laice, pierzând astfel oportunitatea de a participa la Euharistie. Călugării care locuiau în apropierea orașelor și satelor puteau merge cu ușurință la cea mai apropiată biserică duminica pentru liturghie. De exemplu, în Terenuphis, călugării mergeau la biserică duminica și primeau împărtășania acolo . [1019] Dar cei care mergeau adânc în deșert erau nevoiți să rămână luni sau chiar ani fără împărtășanie. În Nitria, care nu era prea departe de zonele locuite, pustnicii puteau merge ocazional la biserica satului pentru liturghia duminicală. Cu toate acestea, știm că destul de devreme în Nitria exista o biserică și un preot, într-o perioadă în care nu existau nici în Skete, nici în Chilii, deoarece Macarie cel Mare din Skete mergea uneori la Nitria pentru a-l sluji pe Avva Pambo [1020] . Odată, când l-a întâlnit pe Antonie cel Mare, același Avva Macarie i-a remarcat că Liturghia nu se slujea în Skete, deși la acea vreme locuiau deja destui Părinți acolo [1021.] Nu știm care a fost răspunsul lui Antonie. Poate că l-a convins pe interlocutorul său să accepte hirotoniile sfinte pentru a putea sluji Liturghia în Skete [1022] ? Viața coptă a lui Macarie din Egipt afirmă că a devenit preot în timp ce încă trăia ca ascet lângă sat [1023.] Dar apoftegmele, o sursă mai veche și mai fiabilă, notează că, de îndată ce au vrut să-l facă cleric, a fugit imediat într-un alt loc [1024.] Potrivit lui Paladie, Macarie a fost ridicat la rangul de preot la vârsta de patruzeci de ani, adică în jurul anului 340, moment în care trăise deja în deșert de aproximativ 10 ani și trebuia să locuiască acolo încă 30 de ani [1025] . După moartea avvei Macarie, ucenicul său Ioan a devenit preot la Skete [în 1026.] Însă Ioan Cassian spune că la acea vreme existau patru biserici în Skete și fiecare dintre ele avea propriul preot. Știm numele a două dintre ele - Isidor și Pafnutie [în 1027.] În deșertul Kellii, până în secolul al V-lea, exista o singură biserică, unde preot până la moartea sa, în 394, a fost Macarie al Alexandriei, iar apoi avva Isaac [în 1028.] Când Paladie a vizitat Nitria, exista o singură biserică cu opt preoți, dar doar unul dintre ei celebra liturghia [în 1029] .

Mulți călugări au făcut tot posibilul să evite hirotonirea, dar nu pentru că o disprețuiau. Dimpotrivă, au luat-o foarte în serios și nu s-au considerat vrednici să primească rangul. Avva Isaac, de exemplu, când a aflat că voiau

să-l facă preot, a fugit și s-a ascuns într-un câmp. Cu toate acestea, l-au urmărit și a fost descoperit pentru că un măgar, care fusese eliberat în câmp, s-a dus să pască chiar lângă Avva Isaac [1030.] Dar chiar și după hirotonire, unii diaconi, preoți și chiar episcopi nu au vrut să-și îndeplinească slujirea din cauza smereniei lor [1031.] Un bătrân care era hirotonit preot era, de regulă, recunoscut ca vrednic de acest rang datorită virtuților și sfințeniei sale. La urma urmei, un preot nu numai că slujea liturghia, dar îndeplinea adesea funcțiile unui stareț, conducea soborul bătrânilor și lua decizii importante [1032.] El era cel care decidea dacă să primească un nou-venit în comunitate și el era cel care îi dădea haina monahală. Și el era cel care îndepărta această haină de pe un călugăr nedemn înainte de a-l alunga din comunitate . [1033]

***

[1019]

Arm 18, 88: SP, nouveau recueil, P. 272 (II 434).

[1020]

A 455 (cf. Macarie Egiptul, 2. Povestiri memorabile. P. 101). (În traducerea rusă, cuvântul grecesc prosfora este înțeles ca „ofrandă”, dar contextul sugerează că traducerea sa corectă este „slujbă” sau „liturghie”. – A.V.).

[1021]

A 479 (cf. Macarie Egiptul, 25. Povestiri memorabile. P. 108). (În acest caz, ca și în precedentul, în „Povestirile memorabile” prosfora este tradusă literal – prin „ofrandă”, ceea ce este incorect. – A.V.).

[1022]

Evelyn White H. G. Mănăstirile... p. 69.

[1023]

Analele muzeului Guimet. XXV. p. 65.

[1024]

A 454 (=Macarie al Egiptului, 1. Povestiri memorabile. P. 100–101).

[1025]

Lavsaik, 17 ani, 2 ani.

[1026]

Ibidem, 17, 3.

[1027]

A 409; John Cassian. Conferințe, 2, 5; 3, 1; 4, 1.

[1028]

Lavsaik, 18, 1; A 372–373.

[1029]

Ibidem, 7, 5; A 772.

[1030]

A 372 (= Isaac, preot al Kelliei, 1. Povești memorabile. P. 72).

[1031]

A 292, A 521.

[1032]

Un 496.

[1033]

Un 585.

Euharistie sâmbătă și duminică

Pe vremea când călugării deșertului nu aveau propriile biserici, mergeau, când puteau, la liturghie în cel mai apropiat templu. Când își construiau bisericile și slujeau acolo, există toate motivele să credem că au păstrat regula generală de a sluji liturghia de două ori pe săptămână - sâmbăta și duminica. După cum notează istoricul bisericesc Socrate, obiceiul de a celebra Sfintele Taine sâmbăta este prezent în toate Bisericile, cu excepția Romei și Alexandriei. Apoi adaugă că egiptenii, care locuiesc alături de alexandrini, la fel ca locuitorii Tebaidei, urmează totuși acest obicei, dar cu o particularitate - Euharistia se celebrează seara, după masă [1034] .

Sursele lui Pahomie indică în mod clar că obiceiul de a sluji liturghia sâmbăta și duminica exista în mănăstirile lui Pahomie cel Mare . În Tabennisi, Pahomie și călugării mergeau la biserica satului sâmbăta și duminica. După construirea unei biserici separate pentru călugări, aceștia, neavând preot, mergeau la biserica satului sâmbătă seara, în timp ce preotul satului venea să le slujească duminică dimineața anului [1035] .

Avem numeroase mărturii că în centrele monastice din Egiptul de Jos, la sfârșitul secolului al IV-lea, se celebrau și două liturghii – sâmbăta și duminica, [anul 1036.] Strict vorbind, sursele nu spun acest lucru în mod direct, dar indică în mod clar că monahii se adunau sâmbăta și duminica. În plus, știm că peste tot în Egipt, cu excepția Alexandriei, Euharistia se celebra în ambele zile. Astfel, Sozomen scrie că monahii participă la Sfintele Taine în prima și ultima zi a săptămânii anului [1037] .

Socrate specifică faptul că în regiunea Alexandriei liturghia de sâmbătă se celebra seara. Călugării lui Avva Apollo celebrau liturghia zilnică la ceasul al nouălea [în 1038.] Nu există informații sigure despre situația din Skete. Potrivit lui Ioan Cassian, aceasta trebuia celebrată sâmbătă dimineața. În „Conversația lui Avva Piamun” se relatează că Pafnutie, înlăturat din comunitatea bisericească pe baza unei acuzații false, venea la biserică dimineața devreme în zilele de sâmbătă și duminică, nu pentru a primi Sfintele Taine, ci pentru a se prosterna în fața ușilor [în 1039.] Desigur, acest obicei s-a putut schimba în timpul secolului al IV-lea, dar dacă liturghia se celebra sâmbăta după o masă comună, aceasta se putea întâmpla doar după-amiaza.

Pustnicii, îmbrăcați în cele mai bune tunici ale lor, [1040] se întâlneau sâmbăta în biserică pentru o masă comună, care se încheia cu o liturghie comună. Uneori trebuiau să meargă pe jos o distanță considerabilă. Rufin scrie că unii dintre asceții din Chilii locuiau la cinci sau patru mile de biserică , [1041] dar în Schit chiliile unora dintre pustnici erau probabil mult mai departe. Avva Pafnutie, de exemplu, locuia la opt kilometri de biserică.1042 Avva Arsenie, după cum reiese clar dintr-o apoftegmă, locuia la treizeci și doi de mile distanță, [1043] caz în care ar fi fost destul de dificil să meargă pe ambele capete de două ori în două zile. Dacă chiliile nu ar fi fost prea departe, călugării s-ar fi putut întoarce cu ușurință la chiliile lor sâmbătă seara și ar fi putut veni din nou la biserică duminică dimineața.1044 Dar majoritatea dintre ei probabil au rămas acolo până dimineața și au petrecut toată noaptea în rugăciune.

***

1034

Socrate Scholasticus. Istoria ecleziastică, V, 22 (PG 67, 636 B).

1035

Veilleux A. La vie de saint Pachôme... P. 230–231.

1036

A 805; Eth 13, 79; 14, 33; Ioan Cassian. Instituții, 3, 2; 5, 26; Instituții, 3, 1; Istoria călugărilor, 20, 7; Lausaic, 7, 5.

1037

Sozomen. Istoria ecleziastică, III, 14 (PG 67, 1072 C); VI, 31 (PG 67, 1388 B).

1038

Istoria călugărilor, 8, 51.

1039

Ioan Cassian. Conferințe, 18, 15.

1040

Un 926.

1041

Rufinus. Istoria călugărilor, 22 (PL 21, 444); cf. Istoria călugărilor, 20, 8.

1042

Ioan Cassian. Conferințe, 3, 1.

1043

A 59 (=Arsenie, 20. Povești memorabile. P. 20).

1044

Ete 14, 33.

Liturghie și Împărtășanie

Știm foarte puține lucruri despre cum se celebra exact Liturghia. Este foarte posibil ca aceasta să fi urmat fie imediat după slujba de dimineață, fie după slujba de seară. Conform poveștii Avvei Daniel, care descrie Schitul din vremea Avvei Arsenie, călugării stăteau pe mănunchiuri de papirus în timpul slujbei și aveau o vedere bună asupra a ceea ce se întâmpla în altar [1045.] Dar despre Arsenie însuși, Daniel spune că în biserică stătea de obicei în spatele unei coloane, „pentru ca nimeni să nu-i poată vedea fața și pentru ca nimeni altcineva să nu fie distras” [1046.] Și până în ziua de azi această coloană poate fi văzută și în mănăstirea el-Baramus. În biserica Chiliilor, Avvei Elladios se distingea de ceilalți prin concentrarea sa spirituală. Nu-și ridica niciodată ochii să privească bolta bisericii [1047.] După frângerea pâinii, călugării se apropiau de altar pentru a primi Trupul și Sângele lui Hristos. Uneori i se revela vreunui bătrân cum îngerii înșiși participau la Euharistie, dând Sfintele Taine unor monahi distinși prin sfințenia lor deosebită [1048.] Preotul Eulogie avea un dar special de a vedea starea sufletească a celui care se împărtășea. Când și-a dat seama că unul dintre monahi se afla într-o stare nevrednică, l-a lăsat fără împărtășanie [1049.] Iar avva Macarie al Egiptului a fost deosebit de uimit de zelul duhovnicesc cu care doi tineri asceți care s-au stabilit lângă el au primit Sfânta Împărtășanie [1050] .

O frumoasă zicere a avvei Pimen menționează locul pe care l-a ocupat Euharistia în viața Părinților Deșertului. Citând versetele psalmului *„Cum tânjește cerbul după izvoarele de apă, așa tânjește sufletul meu după Tine, Dumnezeule!”* (Ps. 41, 2), el le raportează la călugărul deșertului. El este, pârjolit de răutatea demonilor, întocmai ca cerbul care a înghițit șarpele și a fost pârjolit de otrava lui, cel care se străduiește „în Sabat și Duminică să meargă la izvoarele de apă, adică să se apropie de Trupul și Sângele lui Hristos, pentru a se curăți de amărăciunea Celui Rău” [1051] .

Din acest text reiese clar că monahii din deșert primeau Sfintele Taine doar sâmbăta și duminica. Însă Ioan Cassian vorbește adesea despre împărtășania zilnică [1052.] Cel mai probabil, o astfel de practică exista în unele locuri din Egipt, de exemplu, în Tebaida, printre monahii lui Avva Apollo. Acest bătrân spunea: „Monahii ar trebui, dacă este posibil, să primească Sfintele Taine în fiecare zi... Căci este de folos să-și amintească neîncetat de Patimile lui Hristos și să fie gata și pregătiți în fiecare zi pentru a fi vrednici în orice

moment să primească Tainele Cerești, deoarece în acest fel suntem socotiți vrednici de iertarea păcatelor” [1053] .

Se pare însă că în Chilii și Schite, împărtășania săptămânală era practica obișnuită. Potrivit lui Ioan Cassian, unii călugări care se considerau nevrednici primeau împărtășania doar o dată pe an, dar acest obicei nu era răspândit.1054 Pustnicii care nu își părăseau niciodată chiliile puteau primi și ei împărtășania, care le era [adusă] de un înger, așa cum era cazul lui Avva Anuf, care primea împărtășania în acest fel în fiecare zi, [1055 sau de un preot care putea veni la pustnic din când în când. În acest fel] , Avva Ioan primea Sfintele Taine în fiecare duminică timp de treizeci de ani și, ca și în cazul lui Anuf, aceasta era singura lui hrană, căci nu mânca nimic altceva.1056 Îl cunoaștem pe Avva Marcu al Egiptului, care a petrecut treizeci de ani în chilia sa fără să o părăsească și un preot venea la el pentru a sluji Liturghia.1057 [Putem] , prin urmare, să admitem că unii pustnici nu participau la întâlnirile săptămânale, dar modul lor de viață nu era condamnat, așa cum a fost în cazul unui bătrân din [Chilii1058] . Însă, datorită lui Paladie, cunoaștem un alt călugăr al cărui comportament a fost condamnat definitiv. Un călugăr pe nume Valens și-a imaginat că nu mai avea nevoie de comuniune, deoarece, după cum i se părea, primise o viziune cu Hristos Însuși. A fost pus în fier timp de un an [1059.] Eron și Ptolemeu au fost și ei condamnați, pentru că nu mai doreau să participe la primirea Sfintelor Taine [1060.] Avva Motie l-a sfătuit pe un frate, oriunde s-ar duce, să se comporte ca toți ceilalți și să nu fie original, spunând: „Nu merg la întâlnire, nu particip la seara iubirii...” [1061]

În orice caz, excepțiile nu fac decât să confirme regula. Contrar a ceea ce susțin unii istorici, pustnicii egipteni care au decis să-și părăsească comunitățile bisericești nu au neglijat în niciun fel sacramentele Bisericii. În timpul liturghiei din satul său natal, Antonie cel Mare a auzit prima sa chemare la viața desăvârșită [în 1062] și nu există niciun motiv să presupunem că nu a participat niciodată la liturghie ulterior, chiar dacă Viața sa nu o menționează. Nu există nicio îndoială că Macarie din Egipt, la fel ca Antonie pe muntele său, a rămas mult timp fără împărtășanie. Dar, în acest context, este interesant de observat că, în timpul uneia dintre întâlnirile sale cu părintele monahismului, avva Macarie a menționat problema celebrării liturghiei în schit în [1063.] Să ne amintim încă o dată că avva Macarie nu a ezitat să parcurgă cei șaizeci de kilometri care separă schitul de Nitria pentru a participa la liturghia celebrată de avva Pambo [în 1064.] Întrucât numărul pustnicilor din Nitria și schit crescuse, aceștia aveau deja propriile biserici și

propriii preoți. Și în bisericile din deșert, ca în toate celelalte, excomunicarea de la comuniune era o pedeapsă impusă pentru cele mai grave greșeli.

***

1045

A 189 (cf. Arseny, 7. Povești memorabile. Pp. 54–55). (În traducerea rusă, sintagma greacă este înțeleasă greșit: „...și separat de ceilalți, cei trei (călugări. – A. V.) stăteau împreună”, în timp ce o traducere mai corectă este „...toți trei stăteau pe un singur embrium”, unde embrium înseamnă cel mai probabil un mănunchi de tulpini de papirus; cf.: Khosroev A. L. Pachomius cel Mare… Pp. 174–175, nota specială 5. – A. V.).

1046

A 80 (=Arsenie, 42. Povești memorabile. P. 27).

1047

A 225 (=Helladius, 1. Povestiri memorabile. P. 62).

1048

Lavsaik, 18, 25; Braţ. 18, 88: SP, nouveau recueil, P. 272 (II 434).

1049

Istoria călugărilor, 16, 1–2.

1050

A 486 (=Macarie al Egiptului, 32. Povestiri memorabile. P. 109–111).

1051

A 604 (=Pimen, 30. Povești memorabile. P. 139).

1052

John Cassian. Instituții, 6, 8; Conferințe, 7, 30; 9, 21; 14, 8.

1053

Istoria călugărilor, 8, 56–57.

1054

Ioan Cassian. Conferințe, 23, 21.

1055

Istoria călugărilor, 11, 5.

1056

Ibidem, 13, 4.

1057

A 542, N 254.

1058

N 21. (Apoftegma spune că bătrânul, care trăia în izolare, a refuzat să-și viziteze fratele, care locuia într-o chilie vecină, când acesta era deja pe

moarte. Strict vorbind, nu există nici aprobare directă, nici condamnare directă a acțiunilor bătrânului. – A.V.).

[1059]

Lavsaik, 25, 5 ani.

[1060]

Ibidem, 26, 2; 27, 2.

[1061]

A 533 (=Motiy, 1. Povești memorabile. P. 122).

[1062]

Viața lui Antonie, cap. 2.

[1063]

A 479 (cf. Macarie, 25. Povestiri memorabile. P. 108. Vezi nota 3 a acestui capitol. – A. V.).

[1064]

A 455 (cf. Macarie al Egiptului, 2. Povestiri memorabile. P. 101. Vezi nota 2 a acestui capitol. – A. V.).

Mâncare la o masă comună

Scopul principal al adunărilor comune era, desigur, liturghia, unde călugării își demonstrau comunitatea unii cu alții și cu întreaga Biserică. Sâmbăta după-amiaza, aceasta era precedată de o masă comună, menită în același scop: să semnifice și să mențină legătura de iubire față de aproapele care îi unea pe pustnicii care locuiau în vecinătate. Numele dat acestei mese, agape, era exact același cu cel dat de primii creștini mesei comune care se încheia cu Euharistia [1065] .

Această masă era pregătită cu mai multă grijă decât mâncarea pe care fiecare călugăr o mânca în chilia sa în timpul săptămânii. Sâmbăta, precum și duminica, postul era rupt [1066.] Fraților li se dădea mâncare gătită, legume și supă, fructe și chiar vin. În această zi, călugării trebuiau să-și neglijeze dieta obișnuită. Astfel, un bătrân de la Schit, care de obicei se abținea de la vin și pâine, a fost primul care a luat toate acestea la masa comună [1067.] În Chilii, un anumit călugăr a anunțat odată în fața tuturor: „Nu mănânc nimic gătit, doar sărat”. Unul dintre bătrâni, ridicându-se, i-a spus: „Ar fi mai bine pentru tine dacă ai mânca carne în chilia ta astăzi decât să spui astfel de cuvinte” [1068.] Masa a avut loc în tăcere. Când frații începeau să vorbească, preotul sau bătrânul îi certa [1069.] Odată, când cineva a început să râdă, Avva Ioan Kolov a început să plângă [1070] . Ceilalți, împărtășind din mâncarea și băutura oferite, erau în întregime ocupați cu rugăciunea [1071.] Masa era de obicei pregătită de tineri călugări, dar se întâmpla ca un preot sau un bătrân să dorească să îndeplinească el însuși această slujbă, de exemplu, acesta a fost cazul cu Avva Aloniy [1072.] Când se împărțeau pahare cu băutură, fiecare, la primirea ei, trebuia să spună „iartă”, ceea ce însemna „mulțumesc” [1073.] Odată ajuns în schit, Teodor de Fermei a fost surprins că frații nu au făcut acest lucru și a spus: „Călugării și-au pierdut noblețea, nu mai spun «iartă» [1074.] Călugării care veneau la schit puteau fi surprinși și chiar indignați de lăcomia călugărilor săi, dar preotul a putut să le arate că ar fi acționat exact la fel dacă dieta lor zilnică ar fi fost la fel de strictă ca cea a asceților de la schit [1075] .

La început, agapele aveau loc probabil chiar în biserică, singura clădire pe care o aveau pustnicii în afara chiliilor lor. Dar apoi bisericii i s-a alăturat o trapeză și au apărut alte clădiri care serveau drept magazii. Pentru o astfel de masă comunală, unde puteau veni câteva sute de călugări, erau necesare,

desigur, provizii alimentare [1076.] Administratorul era responsabil pentru aceste provizii și, de asemenea, supraveghea distribuirea lor. Ioan Cassian cunoștea un anume Avva Ioan care îndeplinea aceste îndatoriri [1077] .

Pe lângă agapele care aveau loc sâmbătă seara și premergeau Liturghia, probabil că a existat o altă masă comună după slujba de duminică dimineața. Cel puțin atunci se împărțeau pâine și vin. Aceasta ar explica mai bine faptul că unii călugări s-au grăbit să se întoarcă la chiliile lor imediat după Liturghie, pentru a nu pierde starea spirituală pe care o atinseseră în timpul slujbei. Așa își explică Avva Isaac fuga la chilia sa imediat după Liturghie [1078.] Avva Sisoes din Teba și un călugăr din Chilii au făcut același lucru [1079.] Ne putem întreba: a existat întotdeauna o masă de duminică? Poate călugării se invitau reciproc în chiliile lor pentru răcoritoare [1080] ? Odată ajunși în Chilii, preotul le-a poruncit călugărilor să gătească mâncare înainte de a merge la biserică, astfel încât să se întoarcă la chiliile lor imediat după slujbă [1081.] În Schit, Paisie și Isaia au petrecut sâmbăta și duminica împreună în chilia lui Paisie și au mers cu toții împreună la Liturghie [1082.] Dar unde au mâncat - împreună cu frații la o masă comună sau separat de ei?

O poveste, a cărei origine este obscură, povestește despre șapte frați, fiecare trăind în propria chilie în deșert, care se întâlneau la ceasul al nouălea în zilele de sâmbătă, fiecare aducând orice mâncare găsea - nuci, smochine, curmale, salată verde, varză... Mâncau cu toții împreună, recitau Scriptura, petreceau toată noaptea lăudându-L pe Dumnezeu și mergeau la chiliile lor duminica după-amiaza [anului 1083.] Dar în această poveste nu vom găsi nicio mențiune a Euharistiei.

***

1065

Cf.: Donahue C. Agapa pustnicilor din Scete // Studia Monastica. Vol. I. 1959. P 97–114. Nu suntem de acord cu autorul în multe privințe, dar a adunat surse ample pe această temă.

1066

John Cassian. Instituții, 3, 11–12.

1067

Arm 17, 7: SP, nouveau recueil, P. 269 (II 355).

1068

Nr. 256.

1069

Un 251.

1070

A 324 (=John Kolov, 8. Povești memorabile. P. 78).

[1071]

A 251; BuI 117.

[1072]

Un 322.

[1073]

Un 629.

[1074]

A 273 (=Teodor din Fermei, 6. Povești memorabile. P. 195).

[1075]

Nr. 242.

[1076]

Ioan Cassian. Instituții, 19, 1. Este adevărat, Ioan Cassian vorbește în acest caz despre o masă într-o mănăstire comunală din regiunea Diolkos.

[1077]

John Cassian. Instituții, 5, 40; Conferințe, 21, 9.

[1078]

A 423 (=Isaac din Teba, 2. Povești memorabile. P. 75).

[1079]

A 480; N 160.

[1080]

Un 591.

[1081]

VP VI 4, 31 în SP, nouveau recueil, p. 207.

[1082]

Eter 13, 79.

[1083]

Aplicația PA 8.

Conversații între noi

„Ce plăcut este să stai jos și să stai de vorbă!” spune inscripția care glorifică victoria faraonului Merneptah [1084.] Egiptenilor le-a plăcut întotdeauna să schimbe idei pe un subiect sau altul și o făceau într-un mod destul de verbos. Pustnicii, care trăiau aproape întreaga săptămână în liniștea chiliilor lor, le plăcea și ei să fie împreună sâmbăta și duminica și să vorbească despre lucruri spirituale, despre viața în deșert, despre lupta cu demonii și gândurile rele... De fapt, toate subiectele despre care citim în apoftegme erau subiectul unor astfel de discuții. Călugării, părăsind biserica după slujbă sau agapă, înconjurau imediat un bătrân și îl întrebau despre gândurile lor [1085] , sau bătrânul însuși punea o întrebare despre care dorea să audă părerea tuturor [1086.] Uneori, unul sau altul călugăr, din smerenie, nu spunea nimic sau se mulțumea cu răspunsul: „Nu știu” [1087.] Subiectul conversației putea fi un rând din Sfânta Scriptură. Sau, urmând exemplul profeților din Vechiul Testament, bătrânul săvârșea un act ciudat care îi nedumea pe ceilalți și apoi îi explica sensul edificator [1088.] Adesea se ivea disputa cu privire la superioritatea virtuților și la urmarea lor. Ioan Cassian, de exemplu, ne oferă o conversație în care bătrânii se ceartă cu Antonie cel Mare despre virtutea cea mai necesară unui călugăr [1089.] În final, bătrânul a încheiat discuția demonstrând că această virtute este prudența, iar această decizie a fost recunoscută de toată lumea. Dar uneori au existat oameni nemulțumiți sau mândri care au îndrăznit să-i reproșeze deschis venerabilului bătrân ceva. De exemplu, un anume Eucarpiu a îndrăznit să-l denunțe public pe Avva Ioan Kolov, mergând până la a-l compara cu „o prostituată care se preface ca să pară mai drăguță în fața admiratorilor ei” [1090] .

Călugării puteau moțăi sau chiar dormi în timpul unor astfel de conversații spirituale. Totuși, de îndată ce bătrânul începea să spună o poveste ușor frivolă, frații se trezeau imediat și începeau să asculte cu atenție . [1091.] Ioan Cassian, care a remarcat acest fapt, oferă și un exemplu opus - un bătrân pe nume Makhet, primind de la Dumnezeu harul de a nu dormi niciodată în timpul conversațiilor spirituale, adormea imediat ce începeau calomniile sau conversațiile inutile . [1092.] Când discuția se transforma într-o ceartă răuvoitoare, bătrânul se putea retrage rapid de acolo pentru a-și menține liniștea sufletească și concentrarea. [1093] .

Conversațiile puteau avea uneori subiecte destul de abstracte, dar, de regulă, se discutau chestiuni practice care aveau o legătură directă cu viața spirituală și regulile monahale. Pustnicii puteau mărturisi gândurile pe care le acceptaseră sau păcatele pe care le săvârșiseră. Însă un bătrân înzestrat cu darul cunoașterii inimii putea fi primul care inițiază expunerea gândurilor rele sau a păcatelor la unul sau altul frate [1094.] Sau putea folosi vreun truc pentru a-l determina pe călugăr să-și mărturisească păcatul.

În anumite cazuri, când apăreau probleme serioase pe neașteptate sau aveau loc scandaluri grave, bătrânii se adunau pentru un „sinod" pentru a înțelege situația și a găsi o soluție. Când apoftegmele menționează aceste întâlniri, care nu se întâmplau în mod regulat, este de obicei pentru a arăta cum un bătrân nu voia să stea acolo pentru că se considera păcătos. Așa au făcut și Abbas Vissarion, Moise, Pior [1095] și, fără îndoială, alți Părinți. Odată, bătrânii s-au adunat la Skete pentru a discuta despre Melhisedec și au uitat să-l numească pe Avva Coprius [1096.] Această „omisiune" a fost probabil deliberată, căci putem înțelege sensul profund al cuvintelor Avvei Coprius - o respingere profundă a oricărui fel de discuții biblice și teologice. În timpul unei astfel de întâlniri din Chilii, Evagrie Ponticul a fost ferm „pus la locul lui" de preotul care prezida întâlnirea: „Știm, Evagrie, că dacă ai fi rămas în țara ta, ai fi fost episcop, dar aici ești doar un rătăcitor!" [1097]

În cadrul unor astfel de întâlniri, bătrânii decideau cum anume să-i pedepsească pe călugării păcătoși [(1098)] . Acești călugări erau biciuiți, încătușați, privați de părtășia bisericească, închiși sau alungați în deșert. Fericitul Ieronim povestește cum bătrânii din Nitria s-au adunat odată pentru a decide ce să facă cu banii unui călugăr decedat. Drept urmare, banii au fost îngropați împreună cu decedatul [(1099)] .

Însă aceste întâlniri speciale aveau loc doar atunci când era necesar, spre deosebire de întâlnirile regulate ale călugărilor de la sfârșitul săptămânii. Și tocmai acestea din urmă le-au oferit călugărilor un echilibru între singurătate și viața comunitară, pe care îl putem vedea și astăzi în mănăstirile copte, unde există diferite tipuri de organizare a vieții. După dispariția tuturor mănăstirilor pahomiene, schitul a rămas singura formă de viață monahală din Egipt, dar datorită comunicării mai mult sau mai puțin regulate pe care călugării o menținеau între ei, un astfel de schit a avut întotdeauna un caracter destul de moderat. Acest tip de viață monahală se numește semi-schit, dar pentru călugării care au urmat asceza în acest fel, schitul complet a fost întotdeauna ținut la mare preț. Și în zilele noastre, fiecare mănăstire, așa

cum am spus deja, are chilii îndepărtate, unde uneori unul, alteori un alt călugăr al unei anumite mănăstiri locuiește o perioadă de timp.

***

1084

Cm.: René–Joseph. Le Nil et ses horizons. Paris, 1958. P. 147.

1085

Un 323.

1086

A 27; N 29.

1087

A 17 (=Anthony, 17. Povești memorabile. P. 13–14).

1088

Nr. 621.

1089

John Cassian. Conferințe, 2, 2–4.

1090

Regnault L. Les Pères du désert… P. 51.

1091

Ioan Cassian. Instituții, 5, 31. (În textul latin se spune otiosa fabula, în traducerea rusă este pur și simplu „fabulă”. – A.V.).

1092

Ioan Cassian. Instituții, 5, 29.

1093

Un 340.

1094

Istoria călugărilor, 12, 10–11.

1095

A 162, A 497, A 799.

1096

A 444 (=Coprius, 3. Povestiri memorabile. P. 96). („Uitatul” Avva Coprius, când monahii l-au chemat, a zis: „Vai de tine, Coprius! Ai părăsit ceea ce ți-a poruncit Dumnezeu să faci și experimentezi ceea ce El nu îți cere.” După aceste cuvinte, monahii care au venit la întâlnire s-au împrăștiat în chiliile lor. – A.V.).

1097

A 233 (=Evagrius, 7. Povestiri memorabile. P. 64).

1098

N 186; Lavsaik, 18 și 22.

1099

Fericitul Ieronim. Epistola, 22, 33.

Capitolul paisprezece. Îngeri și demoni

Noi, cei puternic influențați de scientism și pozitivism, cu greu putem înțelege în mod adecvat ideile Părinților Deșertului despre legătura dintre cele două lumi – cea vizibilă și cea invizibilă. Pentru noi, aceste două lumi sunt absolut diferite și separate, și doar lumea vizibilă are obiectivitate, în timp ce cealaltă este un spațiu necunoscut și de necunoscut pe care îl populăm cu diverse fantezii și iluzii. Dar pentru vechii egipteni, tocmai această a doua lume era adevărata realitate. Lumea vizibilă este un fenomen trecător și în mare măsură efemer. Mai precis spus, aceste două lumi sunt atât de strâns legate între ele încât este pur și simplu imposibil să le separăm. Nu există granițe clare între ele, niciun abis, nicio barieră. Legătura și schimbul reciproc dintre aceste două spații continuă și în timpurile ulterioare, așa că pustnicul deșertului nu era foarte surprins când un înger sau un demon apărea lângă el. Îngerii și demonii făceau parte din universul său, parte din orizontul ființei sale. Faptul că aceste creaturi deveneau vizibile în anumite momente nu schimba nimic în lumea realității cotidiene a Părinților Deșertului.

Îngerii sunt mai numeroși decât demonii

Dacă luăm ca criteriu al adevărului povestea unei viziuni dintr-o apoftegmă despre Avva Moise cel Negru, atunci putem spune că există, fără îndoială, mult mai mulți îngeri decât spirite căzute. Odată, când acest fost tâlhar era chinuit de ispite crude, Avva Isidor, pentru a-l încuraja, s-a urcat cu el pe acoperișul chiliei sale. Privind spre vest, au văzut o mulțime nenumărată de demoni care se repezeau. Dar apoi Avva Isidor l-a întors pe Moise spre est, unde stătea o mulțime de îngeri trimiși de Domnul pentru a mântui oamenii. Aceștia depășeau numeric mulțimea demonilor, [1100.] Totuși, trebuie să recunoaștem faptul că ni se spune mult mai puțin despre îngeri frumoși. Părinții Deșertului, în smerenia lor, aveau mult mai puțină dorință să vorbească despre aparițiile îngerești decât despre ispitele demonilor. Căci acestea din urmă nu erau nici un semn de perfecțiune, nici o indicație a virtuții monahale - iar vizitele îngerilor puteau fi evaluate exact în acest fel. Anton cel Mare nu poate fi imaginat fără mai mulți demoni care să-l înconjoare constant. Dar cât de des apare el înaintea noastră înconjurat de îngeri? Viața sa povestește în detaliu despre toate ispitele pe care le-a suferit din partea diavolului, dar în același timp menționează o singură dată acele împrejurări în care a contemplat îngerii care se grăbeau să-i ajute în lupta cu duhurile întunericului [1101.] Însă din modul în care Sfântul Anton vorbește despre semnele în care se poate vedea apariția îngerilor, înțelegem că vorbește despre propria sa experiență spirituală [1102.] Este destul de evident că îngerii îl vizitau adesea. Colecția alfabetică de apoftegme începe cu o poveste în care găsim un înger venind să-l încurajeze pe Anton, care căzuse în deznădejde [1103] .

În colecția de apoftegme putem găsi cel puțin aproximativ cincizeci de cazuri de apariții angelice, iar în Istoria Călugărilor și Lausiacilor există aproximativ douăzeci. Acestea merită menționate, fie și numai pentru că ne permit să vedem o altă latură a vieții monahale, opusă celei care ocupă un loc mai semnificativ în texte și care povestește despre rolul spiritelor căzute în viața Părinților Deșertului.

Îngeri și călugări care se confruntă cu demonii

Îngerii buni intervin în primul rând atunci când este necesar să se reziste vicleșugurilor diavolului. Astfel, avva Macarie a văzut un înger alungând demonii care, ca niște muște, roiau în jurul ochilor și buzelor unuia dintre tinerii rătăcitori primiți de avvă în deșert [1104.] Un alt bătrân, rugându-l pe Dumnezeu să-i arate demoni, i-a văzut dând târcoale ca albinele în jurul unui om, dar a văzut și îngeri alungându-i [1105.] Iar un alt călugăr era înconjurat zi și noapte de îngeri care puneau pe fugă toți demonii [1106.] De-a lungul tratatului său Despre Rugăciune, Evagrie ne povestește despre prezența îngerilor lângă călugăr în timpul rugăciunii [1107.] Aceștia îl încurajează și îl susțin, rugându-se împreună cu el, în timp ce demonii încearcă cu toate puterile să-l distragă pe călugăr de la rugăciune [1108.] În toate lucrările sale, Evagrie menționează faptele îngerilor care luptă împotriva demonilor de partea oamenilor [1109] . Însă în momentul morții, îngerii iau un rol deosebit de activ în soarta sufletului pe care trebuie să-l ridice la cer - pentru aceasta sunt numiți „psihopompi” [1110.] Astfel de „ghizi” existau deja în mitologia Egiptului Antic. Aceasta înseamnă că avem de-a face cu credințe complet tradiționale care, datorită experienței spirituale a marilor pustnici creștini, au căpătat un nou sens.

Astfel, Antonie cel Mare a văzut sufletul avvei Amon, pe care îngerii l-au dus la cer, iar Ioan Kolov a văzut sufletul Paisiei, o păcătoasă care a murit a doua zi după convertirea ei [1111.] Avva Pafnutie a văzut și el îngeri purtând un suflet, iar apoi preoții i-au văzut sufletul, care a fost dus la cer de o ceată de îngeri [1112.] Dar multe alte cazuri, aduse de apoftegme, sunt adesea anonime. Uneori, demonii sunt primii care apar lângă sufletul unui călugăr nu foarte zelos pentru a-l însoți în lumea de dincolo, iar îngerii îl smulg literalmente de la ei [1113.] Dar, mai des, îngerii sunt cei care primesc sufletul decedatului, iar demonii încearcă să lupte pentru el [1114.] În unele povești, îngerii vin să-l informeze pe călugăr despre moartea sa iminentă [1115] . Aceasta s-a întâmplat cu avva Sisoe, care a cerut să-i indice momentul morții sale, ca să aibă timp să facă penitență, dar Domnul s-a grăbit să-l primească pe sfântul bătrân, marcat de o desăvârșire spirituală deosebită, și le-a spus îngerilor: „Aduceți-Mi vasul ales al pustiei”. [1116] Dar, de obicei, Părinții Pustetului care erau lângă muribund vedeau ei înșiși ce se întâmpla, ca, de exemplu, în cazul avvei Anuf . [1117] Uneori, doar bătrânul prezent la moartea ucenicului său și muribundul însuși îi vedeau pe îngeri . [1118] Îngerii puteau chiar să-l întrebe cu bunăvoință pe cel pentru care veniseră: dacă dorea să-i urmeze înainte de

vreme sau dacă va trebui să se întoarcă mai târziu. Nu toți au acționat precum a făcut avva Sisoe; de exemplu, unul dintre bătrâni le-a răspuns îngerilor astfel: „Luați-mi sufletul, îl vreau ” . [1119]

În acest caz, îngerii își îndeplineau pur și simplu ultima datorie față de oamenii cărora le fuseseră desemnați să-i păzească, să-i protejeze, să-i însoțească și să-i ajute în timpul vieții lor pământești. Dar, în cea mai mare parte, activitatea lor rămâne invizibilă muritorilor. Și nici măcar nu este nevoie să-ți dorești să-i vezi. Este mult mai util să-ți vezi propriile păcate - Părinții Deșertului spuneau așa: „Chiar dacă vezi vizibil un înger, nu-l primi, ci smerește-te, zicând: «Nu sunt vrednic să văd un înger, căci trăiesc în păcat»” [1121.] În tratatul său „Despre Rugăciune”, Evagrie povestește despre un călugăr care mergea prin deșert, complet absorbit de rugăciune. Deodată i s-au arătat înaintea lui doi îngeri, unul în partea dreaptă, celălalt în stânga, și au început să călătorească cu el. Dar călugărul nu le-a acordat nicio atenție, pentru a „nu suferi pagubă în cel mai bun caz” [1122.] În lumea deșertului, ar fi mult mai util să refuzi favoarea unui înger adevărat decât să cazi în amăgire acceptând un demon care venea sub masca unui „înger de lumină”. Cu toate acestea, pustnicii cu experiență spirituală, precum Sfântul Anton, știau să deosebească îngerii de demoni, iar unii dintre ei nu erau deloc surprinși să vadă un înger lângă ei sau lângă un alt călugăr aflat în dificultate.

Îngeri care hrănesc și îngeri care mântuiesc

Ajutorul îngerilor a variat foarte mult, dar îl putem clasifica în mai multe categorii. În primul rând, îngerii au venit să-i dea ascetului hrană - fizică sau spirituală. Astfel, un bătrân a văzut îngeri dându-i lui Avva Moise un fagure de miere [1123.] În acest caz, era un simbol, dar „Istoria Călugărilor" ne prezintă mai mulți Părinți - Or, Apollo, Anuf și Elliy, care au fost efectiv hrăniți de îngeri o perioadă de timp - constant sau în cazuri excepționale [1124.] Însoțitorul lui Paladie a primit pâine caldă, vin, untdelemn și cereale de la un înger de trei ori [1125.] Avva Zeno, pierdut în deșert și murind de foame, a fost hrănit și salvat de un înger [1126.] În Chilii, un bătrân bolnav a fost onorat cu vizita unui înger, care l-a slujit timp de o săptămână. Apoi, când călugării au venit la el, îngerul a dispărut, iar bătrânul, după ce le-a povestit despre minune, a murit imediat [1127] .

Poate că îngerii aduceau mâncare călugărilor chiar mai des decât credem, dar principala lor sarcină era să-i salveze pe cei care căzuseră în deznădejde sau erau supuși altor ispite. Îi vedem convingându-i pe călugări care hotărâseră să părăsească deșertul și să se întoarcă în lume să nu o facă [1128.] Cel mai adesea, îngerul rămâne invizibil și își îndeplinește datoria în secret, fără a se arăta călugărului. Dar uneori, când este necesar, se grăbește să i se arate vizibil, pentru a-l proteja astfel de necazuri [1129.] Pentru a învinge somnul, Avva Sisoes se spânzură deasupra unui abis. Dar un înger vine și pune capăt acestui experiment riscant [1130.] Îngerul refuză să-l ajute pe călugăr în intenția sa de a se apropia de apă. Și numără și pașii călugărului spre apă pentru a-l răsplăti pentru isprăvile sale [1131] . Un alt înger nu a acționat ca un contabil și s-a mulțumit să spună: este imposibil să numeri pașii pe care i-a făcut călugărul spre fântână și el, călugărul, va primi o mare răsplată înaintea Domnului [1132.] Evagrie scrie despre astfel de îngeri; ei, împreună cu alții, pot fi clasificați drept „însoțitori". De obicei, existau doi îngeri, astfel încât să-l înconjoare pe pustnic din ambele părți [1133.] Când un bătrân a dorit să viziteze un sfânt care murea, dar a decis să o facă în secret, noaptea, în secret de toată lumea, Domnul i-a trimis doi îngeri, care i-au luminat calea și l-au glorificat [1134.] Îngerii au venit adesea în ajutorul călugărilor aflați în necaz, servindu-le ca hamali sau luntrași atunci când era nevoie [1135.] Acest lucru s-a întâmplat, în special, cu Macarie și Amon, când au trebuit să înoate până la malul opus, dar le-a fost rușine de goliciunea lor [1136] .

Îngeri vindecători și îngeri chirurgicali

Deși aparițiile îngerilor cunoscute nouă sunt foarte puține, merită totuși să-i menționăm separat pe îngerii-vindecători, care, la nevoie, deveneau chirurgi. Astfel, un înger a vindecat ulcerele putrede de pe picioarele avvei Ioan cu o singură atingere [1137] și i-a redat sănătatea preotului Piamun, care suferise de un atac crud al unui demon [1138.] Un înger a venit la pustnicul de la Raifa, care era chinuit de colici hepatice, care i-a tăiat stomacul, i-a scos ficatul, l-a șters cu grijă și l-a pus la loc [1139.] Avva Serenus i-a spus lui Ioan Cassian că își dorea cu pasiune să scape de spinul cărnii și i-a cerut lui Dumnezeu acest lucru. Odată, în timpul unei viziuni nocturne, i s-a arătat un înger, i-a deschis pântecele, a separat locul inflamat de măruntaiele sale, l-a aruncat departe și apoi a readus toate organele interne la locurile lor [1140.] Cu același succes, îngerul a efectuat o operațiune similară asupra unui alt ascet, avva Ilie. Avva întemeiase o mănăstire pentru trei sute de călugărițe și, încă de mic, se temea să nu-și piardă castitatea. Trei îngeri au venit la el: unul dintre ei l-a apucat de mâini, altul de picioare, iar al treilea l-a castrat cu un brici. Totuși, așa cum notează Palladius, acesta nu a fost un gest real, ci unul simbolic [1141] .

Îngeri cu o misiune specială

După cum vedem, faptele îngerești iau uneori forme specifice. Odată, un anumit bătrân a venit să-l vadă pe Ioan Kolov și l-a găsit dormind; un înger s-a așezat lângă el și l-a evantaiat pe ava [1142.] Îngerii se comportau foarte blând cu marii asceți, dar puteau fi și foarte severi atunci când era necesar să dea o lecție asceților prea zeloși. Avva Isaac din Teba, după ce condamnase un călugăr, a găsit un înger lângă ușa chiliei sale care i-a spus: „Dumnezeu m-a trimis să-ți spun: unde vrei să-l pui pe fratele vinovat pe care l-ai condamnat - în Împărăția lui Dumnezeu sau în iad?” [1143] După o astfel de mustrare, bătrânul a rămas în întristare, lacrimi și pocăință până la moartea sa. Dar Avva Pafnutie, dimpotrivă, a refuzat să-i condamne pe oamenii ale căror păcate le cunoștea și a fost onorat cu laude îngerești pentru aceasta [1144.] Un alt bătrân, care se simțea abandonat de Dumnezeu, i-a apărut un înger și i-a anunțat că acest lucru i s-a întâmplat pentru că condamnase un călugăr [1145] .

Am văzut deja cum Dumnezeu trimite un înger la un pustnic care este prea mulțumit de sine și de isprăvile sale, iar îngerul îi spune acestui călugăr că mulți sunt egali cu el în isprăvi și chiar îl întrec. Adesea, îngerii care li se apar Părinților Deșertului le aduc niște vești sau pur și simplu explică sensul unui eveniment sau al unor cuvinte din Scriptură. Astfel, un heruvim i-a prezis avvei Macarie destinul său viitor și nenumărații urmași spirituali pe care îi va lăsa în urma sa [1146.] Un alt înger i-a anunțat avvei Orus puterea spirituală pe care o va avea asupra unui număr mare de călugări [1147.] Tot un alt înger i-a interpretat un pasaj din Scriptură bătrânului [1148.] Îngerii au fost, de asemenea, trimiși fie pentru a liniști un călugăr cu privire la soarta unuia dintre prietenii săi care trecuse în lumea cealaltă [1149] , fie pentru a explica motivele unui eveniment neobișnuit sau altul [1150.] Adesea, însăși nesemnificația faptului că îngerul a apărut ne face să presupunem că aceștia erau, de fapt, constant în apropierea Părinților Deșertului, gata să vină imediat în ajutor, să explice ceva sau să încurajeze în vreun fel. Și cu siguranță cunoșteau bine sensul luptei care se dădea în deșert: „Evenimentele se desfășoară ca într-un teatru. Pe de o parte, Dumnezeu și îngerii Săi privesc lupta, inspirându-i pe sportivii lui Hristos. Pe de altă parte, sunt demoni, stârnind pasiuni. Când victoria este obținută, toți îngerii Îl slăvesc pe Dumnezeu și exclamă: «Victoria pe care a obținut-o sportivul este incomparabilă!»” [1151]

După ce am stabilit din cele mai sigure surse locul important pe care îngerii l-au ocupat în viața Părinților Deșertului, poate părea surprinzător că literatura și arta ulterioare aproape întotdeauna lasă deoparte aceste fapte. Și, ca să fim corecți, merită să le reamintim, fără a încerca în vreun fel să minimalizam rolul și influența demonilor asupra vieții monahale.

Demonii deșertului

Căci demonii locuiau cu siguranță în deșert , la fel ca și călugării. Potrivit lui Abba Serenus, aceștia sunt nenumărați, rotindu-se constant prin aer și luând diverse forme.1152 Dar, din fericire, Providența Divină i-a ascuns de vederea oamenilor, căci altfel oamenii ar fi trăit în frică constantă. În primele vremuri ale creștinismului, existența demonilor nu era o credință răspândită printre cei simpli și needucați.1153 Cele mai mari minți ale acelei epoci - Tertulian , Origen , [1154] Evagrie, Atanasie, Ioan Cassian - au avut suficient bun simț pentru a separa acest subiect serios de „credulitatea copilărească". Cu toate acestea, demonii sunt suficient de clar menționați în Evanghelie, așa că nu este nevoie să se apeleze la alte surse pentru a justifica prezența lor în deșerturile egiptene din secolul al IV-lea. Ceea ce spun călugării despre ei nu are nicio bază în invențiile gnosticilor sau maniheenilor, ci provine din propria lor experiență spirituală. Sfântul Anton vorbește de multe ori despre demoni în predicile sale. El dorește să împărtășească cu discipolii săi rezultatele experienței sale, astfel încât aceștia să poată intra fără teamă în luptă cu aceste spirite ale răului.1155 După cum a remarcat Bouyer, „Aceasta nu înseamnă că întâlnim în Viață și în alte texte similare un număr mare de elemente incontestabil folclorice. Ceea ce se spune despre ele, ceea ce se spune despre prezența lor, are cu siguranță un sens creștin. " [1156]

În Evanghelie vedem că demonii alungați de Hristos fug în locuri fără apă și pustii [1157.] Și Însuși Isus a fost condus de Duh în deșert pentru a fi ispitit acolo de diavol [1158.] Când Antonie cel Mare a ajuns acolo, demonii au vrut să-l alunge. „Ieșiți din locul nostru", au strigat ei, „ce înseamnă pentru voi deșertul?!" [1159] Deșertul a devenit locuința demonilor în măsura în care, într-o situație în care păgânismul a cedat locul creștinismului, și Satana a trebuit să se mute. El s-a plâns lui Antonie că nu mai exista niciun oraș sau sat unde să se poată stabili: „Creștinii sunt peste tot acum și, pe deasupra, deșertul se umple de călugări" [1160.] Acesta este într-adevăr un motiv întemeiat pentru care diavolul a făcut atâtea eforturi pentru a-l împiedica pe Antonie să intre în deșert, „de teamă că va umple în curând deșertul cu ascetism". [1161] Pe atunci, Antonie își stabilise locuința într-un mormânt. Dar mormintele, la fel ca ruinele templelor păgâne, erau un refugiu pentru demoni. Unui pustnic care trăia într-un templu antic, demonii i-au spus același lucru ca lui Antonie: „Ieși din locul nostru!" [1162] Când a ajuns avva Macarie la oaza magilor Ioan și Iambre, care era atât grădină, cât și mormânt al lor, șaptezeci de demoni au ieșit de acolo să-l întâmpine și, dând din aripi ca niște corbi

înaintea feței lui, i-au zis: „Ce vrei, Macarie? De ce ai venit aici? Nu poți rămâne aici.” Dar el le-a răspuns fără jenă: „Vin doar aici, mă uit și plec.” [1163] .

Lupte aprige cu pustnicii

Așa se explică de ce Părinții Deșertului, și mai ales cei mai faimoși dintre ei, au avut atât de mult de-a face cu demonii. Aceștia din urmă, desigur, erau interesați să-i atace pe cei mai avansați în viața spirituală, pe cei de care se temeau cel mai mult și încercau să le facă cel mai mare rău. Dintre toți demonii care încercau să-i atragă pe oameni în vreun păcat, palma era câștigată de cel care reușea să-l inducă pe un călugăr în păcatul poftei - și aceasta cu o călugăriță și după ce îl ispitise pe acest călugăr timp de paisprezece sau chiar patruzeci de ani! [1164] Diavolul preferă să-i ispitească pe călugări într-o măsură mai mare decât pe laici [1165] , iar printre călugări îi atacă adesea pe cei mai zeloși, rămânând de obicei indiferenți față de călugării căldicei și nepăsători [1166.] Un mare pustnic, după ce l-a întrebat pe demonul șef: „Satane, de ce te lupți atât de încăpățânat împotriva mea?" - am auzit ca răspuns: „Pentru că te lupți cu cruzime împotriva mea" [1167] .

Satana i se apărea adesea unui astfel de ascet în mod deschis, fără să se ascundă în spatele unor măști și fără a folosi intermediari, adică, așa cum scrie Evagrie, acționa fără oameni de față [1168.] Știm că Moise, Arsenius, Cronius și alți stareți au fost supuși unor atacuri crude din partea demonilor [1169.] Dar Antonie cel Mare a fost cel mai adesea atacat de demoni, așa cum mărturisește Viața sa. Se pare că diavolul și-a aruncat toate trupele în luptă, și-a desfășurat toate bateriile și a folosit tot felul de arme împotriva primului și celui mai mare dintre Părinții Deșertului. Împotriva celor care au venit după Antonie, demonii au folosit doar o parte din trucurile și trucurile lor, iar atacurile lor nu au fost atât de crude. La sfârșitul secolului al IV-lea, Avva Serenus afirma că demonii nu mai arătau aceeași putere și cruzime pe care le demonstrau pe vremea primilor pustnici [1170.] Dar puțin mai devreme Avva Sisoes spunea că Satana îi persecută mai mult pe călugării actuali, „căci a venit vremea lui și de aceea se agită" [1171] . Astfel de judecăți sunt foarte relative și depind de experiența spirituală a diferiților pustnici. Dar este cert că diavolul este mereu prezent în deșert și se luptă cu călugării de acolo:

„Unul dintre bătrâni a povestit că într-o noapte a început să se roage în deșertul interior și a auzit un sunet puternic de trâmbiță, ca o chemare la luptă. A fost surprins și și-a spus că deșertul era gol și nu erau oameni în el. Și de unde putea veni sunetul unei trâmbițe într-un astfel de deșert? Atunci un demon i-a apărut în față și i-a spus cu voce tare: «Da, călugăre, acesta este război. Dacă vrei, luptă, dacă nu, supune-te dușmanilor tăi. »" [1172]

Diavolul, recunoscându-i pe pustnici ca fiind adversari puternici, a depus eforturi considerabile pentru a-i abate de la intenția lor de a se stabili în deșert, iar când au ajuns acolo, a încercat să-i forțeze să se întoarcă în lume. Pentru el, a atrage un călugăr afară din chilia sa era deja o victorie, iar pentru aceasta, așa cum am văzut, și-a folosit toate trucurile și toată cruzimea. A mers până acolo încât l-a apucat pe călugăr de mâini și l-a târât cu forța afară [1173.] Demonii au simulat, de asemenea, un uragan și un vuiet infernal, zguduind pereții chiliei pentru a-l face pe călugăr să creadă că locuința sa era pe cale să se prăbușească [1174.] Odată au aprins un foc în chilia avvei Macarie, iar rogojina pe care zăcea a ars în foc [1175.] Demonii voiau să-l intimideze pe călugăr în orice fel și să-l forțeze să-și părăsească locuința. În acest scop, au luat forma diferitelor animale: câini, lei, urși, leoparzi, tauri, lupi, cai, onagri, șerpi, aspide, scorpioni [1176] ... Bestiarul demonic din Viața lui Antonie este deosebit de bogat și variat. Fericitul Ieronim îl reproduce în Viața lui Ilarion, dar pentru o mai mare convingere adaugă vulpi și berbeci [1177.] Lista lui Avva Serenus este și mai extinsă: onocentauri (monștri - jumătate oameni, jumătate măgari), satiri, sirene, bufnițe, struți, lamii [1178] , arici, aspide, bazilisci [1179] , lei, dragoni, scorpioni... Potrivit lui Avva Serenus, există o legătură între un anumit demon și un anumit tip de animal [1180] .

În tratatul său Despre Rugăciune, Evagrie relatează că un călugăr, de îndată ce și-a întins mâinile să se roage, l-a văzut pe diavol apropiindu-se de el sub forma unui leu, care „s-a ridicat drept pe picioarele din spate, și-a înfipt ghearele în obrajii ascetului și nu și-a slăbit strânsoarea, astfel încât acesta să-și coboare mâinile” [1181.] De asemenea, el își amintește că demonul l-a atacat pe Avva Ioan cel Mic „sub forma unui dragon, s-a înfășurat în jurul corpului său, i-a mușcat carnea și i-a râgâit în față” [1182.] Un alt pustnic a suferit de demoni, care timp de două săptămâni „s-au jucat cu el ca cu o minge, aruncându-l în aer și prinzându-l pe o rogojină așezată sub el” [1183.] Dar bătrânii, care au fost batjocoriți în acest fel, nu și-au slăbit rugăciunea, deși nu au ieșit întotdeauna nevătămați din această luptă. Antonie cel Mare a fost adesea bătut aspru de diavol, iar într-o dimineață a fost găsit chiar fără viață în mormântul care îi servea drept chilie, și și-a recăpătat cunoștința abia în noaptea următoare, când fusese deja pregătit pentru înmormântare [1184.] Avva Moise, în timp ce scotea apă dintr-o fântână, a primit o lovitură atât de mare de la un demon în partea inferioară a spatelui cu un bâtă, încât a fost bolnav timp de un an întreg [1185.] Potrivit lui Ioan din Licopole, un călugăr a fost supus unor bătăi atât de crude timp de trei nopți, încât a fost aproape de moarte [1186.] Iar un alt călugăr a fost aproape strangulat de demoni [1187] .

O astfel de cruzime a fost, fără îndoială, un caz excepțional, iar exemplele de acest fel în apoftegme sunt rare. Însă demonii, potrivit lui Evagrie, pot acționa în corpul unui pustnic într-un mod mai puțin crud, dar nu mai puțin neplăcut [1188.] Îi pipăie membrele și flancurile, îi zgârie urechile, îi gâdilă nările, îi răcoresc mușchii abdominali sau, dimpotrivă, îi ard ca pe niște ventuze. După ce i-au pătruns în gură, îl fac să căscă, îi închid pleoapele, adormindu-l. Astfel de trucuri, se pare, erau pregătite și pentru bătrâni celebri.

Gânduri și imagini sugerate de demoni

Deși îi ispitește pe majoritatea călugărilor, diavolul preferă să nu acționeze pe față. Cel mai adesea, atacă folosind gânduri care trezesc în persoană o tendință spre păcat. Evagrie a clasificat diferitele „gânduri rele" în funcție de opt vicii fundamentale și opt demoni „responsabili" pentru ele: lăcomia, pofta, lăcomia, tristețea, mânia, deznădejdea, vanitatea și mândria. Acestea sunt începutul celor șapte „păcate capitale" pe care le cunoaștem (deznădejdea este de obicei omisă ca ispită a pustnicilor sau combinată cu tristețea) [1189] .

Conform lui Evagrie, demonii nu pot acționa direct asupra minții. Ei generează gânduri acționând asupra memoriei și imaginației. Îi amintesc pustnicului de părinții, prietenii, proprietățile și bogățiile pe care le-a pierdut sau îl inspiră cu imagini care stârnesc pasiunea. Pentru aceasta, folosesc de obicei halucinații sau senzații false. Adesea apar în fața călugărului sub forma unei femei frumoase și dorite [1190] , sau chiar iau forma unui preot care se presupune că a adus împărtășania [1191] , sau chiar se îmbracă în episcop. Un călugăr a primit odată un astfel de „domn" care voia să devină călugăr și l-a așezat într-o peșteră lângă chilia sa [1192.] Dar acestea nu sunt întotdeauna fantome. Diavolul poate profita de vizita unui episcop sau a unei femei reale pentru a-l ispiti pe pustnic [1193.] O imagine de care demonul părea să aibă o înclinație specială era cea a unui bărbat sau a unei femei etiopiane, al căror ten închis la culoare sugera negura păcatului. Un călugăr, pregătindu-se să se culce, a descoperit o femeie etiopiană pe rogojinile sale . [1194] Avva Pahon a văzut o tânără etiopiană care se așezase în poala lui . [1195] O altă etiopiană l-a ispitit pe un călugăr foarte tânăr care venise la schit cu tatăl său . [1196] O femeie etiopiană este de obicei o personificare a poftei . [1197] Avva Apollo l-a prins pe demonul mândriei, care luase forma unui mic etiopian care se urcase pe gâtul avației . [1198 Odată] , în timp ce se cântau psalmi, avva Macarie a văzut o mulțime de mici etiopieni alergând în jurul fraților care se rugau, băgându-și degetele în ochi sau în gură și făcând o mulțime de excentricități diferite pentru a le distrage atenția de la rugăciune și a le împrăștia gândurile . [1200] În „Conversațiile" lui Ioan Cassian, putem găsi și câteva cazuri în care demonii iau forma unor „etiopieni josnici " . [1201]

Însă diavolul nu apărea întotdeauna într-o formă hidoasă. Putea lua și o formă atrăgătoare și fermecătoare, și nu doar una feminină, ci și una angelică. Acestea erau personaje care păreau să radieze lumină și care veneau, de exemplu, să trezească un călugăr pentru slujbă [1202] sau chiar să-i

dea sfaturi „bune”, pentru a-l convinge în cele din urmă să-și ucidă propriul tată cu un topor [1203.] Demonii veneau să vorbească cu călugărul Valens, iar el i-a luat drept îngeri. Odată, însuși diavolul i s-a arătat sub forma lui Hristos printre oastea „îngerească”, iar mândru călugăr l-a crezut [1204.] Dar călugărul cu experiență spirituală nu putea fi înșelat. Unui demon care s-a arătat în fața unui bătrân sub forma Arhanghelului Gabriel, acesta i-a răspuns: „Probabil ai fost trimis la altcineva, căci nu sunt vrednic de o astfel de onoare” [1205.] Și când diavolul i s-a arătat unui alt bătrân , luând forma lui Hristos, el pur și simplu a închis ochii și a spus: „Nu vreau să-L văd pe Hristos în lumea aceasta”. [1206] Și un alt părinte din deșert, născocind un truc diavolesc similar, a declarat astfel: „Cred în Hristosul meu, Care a zis: *«Dacă cineva vă spune: aici este Hristos sau acolo este Hristos - să nu credeți».* ” [1207] Avva Or a fost onorat cu vizita unui rege într-un car de foc însoțit de îngeri, care i-au spus: „Ai dobândit toate virtuțile, închină-te mie acum și te voi ridica la cer, precum pe Ilie.” Pustnicul a răspuns simplu: „Regele meu este Hristos, pe care Îl venerez neîncetat, dar tu nu ești regele meu.” [1208] Demonul, ca în alte cazuri similare, a dispărut imediat.

Dar exista și un truc mai subtil – când demonul lua forma unui alt pustnic sau a unui bătrân binecuvântat care venea să-i dea călugărului sfaturi utile. Odată, un călugăr a venit la Antonie cu pâine și i-a spus: „Mănâncă și încetează-ți marile munci, ești om și poți slăbi” [1209.] Sfântul a alungat acest demon cu ajutorul rugăciunii. În alte cazuri, demonii îi sfătuiau pe asceți să nu mănânce deloc, noaptea îi trezeau constant pentru rugăciune, astfel încât, lipsiți de mâncare și somn, victimele lor să decidă că viața monahală este insuportabilă [1210] sau, căzute în deznădejde din cauza tuturor acestora, să înceapă să creadă că sunt bolnavi și incapabili să postească [1211.] Demonii au un stoc mare de tot felul de trucuri și de fiecare dată folosesc noi strategii pentru a-i implica pe pustnici în păcat. Ei, dacă este necesar, pot citi și Sfintele Scripturi , deși doar Vechiul Testament [1212.] Fac cu bucurie preziceri [1213] . Pot chiar să spună adevărul și lucruri destul de rezonabile, dar numai pentru ca cel ispitit să creadă mai ușor minciunile lor1214 .

Slăbiciunea demonilor

Dacă adunăm laolaltă toate relatările în care Părinții Deșertului își relatează experiențele spirituale, vom avea o sumă impresionantă de date, capabile să ne sperie și să ne oblige să ne întrebăm: au avut dreptate să ne dezvăluie trucurile și uneltirile pe care diavolul le folosește pentru a ataca călugării și a încerca să-i seducă în păcat ? Dar, de fapt, dacă citim cu atenție tot ce este scris despre „strategia” celui rău, vom înțelege că toate acestea servesc la inspirarea călugărilor și la susținerea lor în lupta lor împotriva demonilor. Pe de o parte, descoperim că demonii nu se amestecă în treburile călugărilor atât de des pe cât ne imaginăm. Antonie cel Mare, de exemplu, explică faptul că mișcările carnale pot fi cauzate de demoni, dar pot apărea și în mod natural, precum și din consumul excesiv de mâncare și băutură [1215.] Avva Dioscor, vorbind despre emisia nocturnă, nici măcar nu menționează demonii [1216.] Pusticii celebri nu au nevoie să dea vina pe alții pentru ceea ce se întâmplă de bunăvoie [1217] .

Pe de altă parte, trebuie admis că majoritatea apoftegmelor pe care le cunoaștem se încheie cu înfrângerea diavolului. Aceste apoftegme au scopul de a arăta că, până la urmă, diavolul nu este atât de teribil. Viața lui Anton îl prezintă constant ca o creatură slabă și demnă de dispreț [1218.] Dacă face atâta zgomot, folosește atâtea trucuri și viclenii, este doar pentru că este în esență neputincios. Hristos l-a zdrobit și l-a înrobit. Nu are nicio putere asupra noastră, este puternic doar în măsura în care noi înșine îi permitem [1219.] Demonul este comparabil cu partea de fier a unui topor, care nu poate tăia lemne singură, pentru aceasta trebuie să fie montată pe un mâner, iar voința noastră servește drept mâner [1220.] Atâta timp cât un călugăr se roagă și se gândește la Dumnezeu, diavolul nu are nicio putere asupra lui [1221] , dar de îndată ce un călugăr își permite neglijență, poftă, mânie, încăpățânare sau orice altă patimă, atunci devine imediat vulnerabil [1222] .

Demoni-bufoni și bufoni

Antonie cel Mare spunea că demonii sunt ca niște actori pe scenă. Își schimbă hainele, își schimbă înfățișarea, dar rămân creaturile malefice care au devenit din cauza răzvrătirii lor împotriva lui Dumnezeu [1223.] Devin de bunăvoie bufoni și bufoni care râd zgomotos, fluieră și dansează [1224.] Potrivit lui Ioan Cassian, printre ei există chiar și cei specializați în genul bufoneriei; lor le place să râdă și să se prostească mai mult decât altora [1225.] Odată, astfel de demoni au pus în scenă o „reprezentație" nebunească pentru Avva Pamvo cu o bucată de lemn și o pană, atât de mult încât l-au făcut pe ascetul sever să râdă. Apoi au strigat: „Ha! Ha! Pamvo a râs!" Dar el le-a răspuns: „Nu râd, ci vă ridiculizez neputința!" [1226] Într-o zi, profitând de lipsa de atenție a Avvei Ilarion în timpul rugăciunii, diavolul i-a sărit pe spate, a început să-l biciuiască în părțile laterale, l-a lovit în ceafă cu un bici și i-a strigat: „Haide! De ce dormi?!" Râzând, ascetul l-a întrebat pe diavol dacă este obosit și ar dori o mână de orz [1227.] După ce l-au ispitit toată noaptea pe avva Ioan din Licopole, demonii, de amuzament, s-au aruncat la picioarele lui, spunând: „Iartă-ne, Părinte, că ți-am pricinuit necazuri toată noaptea" [1228] .

Totuși, Părinții Deșertului nu au rămas îndatorați lor. De exemplu, demonii, dorind ca Avva Hierax, care avea deja nouăzeci de ani, să-și amâne isprăvile, i-au spus că va trăi mult: „Bătrâne, ce faci? Mai ai cincizeci de ani de trăit." Dar bătrânul le-a răspuns: „M-ați asuprit mult, căci eram pregătit să trăiesc două sute de ani." [1229] În Schit, un demon trăia lângă bătrân, pe care acesta îl scosese dintr-o persoană posedată. Când, în sfârșit, după doisprezece ani, bătrânul l-a văzut pe demon părăsindu-l, i-a spus: „Unde fugi? Mai stai puțin!" [1230] Când Macarie cel Mare s-a dus să petreacă noaptea într-un templu păgân abandonat, a folosit o mumie care zăcea acolo drept pernă. Demonii, hotărând să-l sperie, s-au întors către mumie: „Hei, cutare, vino cu noi la baie." Atunci unul dintre ei a răspuns cu o voce de femeie în numele ei: „Nu pot merge, este un străin cu mine." Atunci bătrânul a lovit cu îndrăzneală mumia, zicând: „Ridică-te și pleacă dacă vrei." [1231] Este clar că avva Macarie nu se temea mai mult de demoni decât de femei. Într-o zi, un alt bătrân s-a dus să vândă coșuri. Diavolul le-a furat. Bătrânul i-a mulțumit lui Dumnezeu, iar diavolul mânios a strigat: „Iată coșurile tale, moșneag rău!" [1232]

În apoftegme, apariția demonilor este adesea înfățișată ca fiind amuzantă. Avva Teodor a văzut odată doi demoni venind spre el, unul după altul. I-a legat pe unul și pe altul de ușa chiliei sale. Al treilea demon, care a venit

după ei, i-a întrebat pe primii doi: „De ce stați aici în spatele ușii?” Crezând că este mai puternic decât cei doi anteriori, a încercat să intre, dar bătrânul l-a legat și pe el. Atunci toți trei au început să-l implore pe ava să-i lase să plece și, după ce au fost eliberați, au plecat fără glorie . [1233] Avva Iosif din Panefos, deja pe moarte, l-a observat pe diavol stând lângă ușă. I-a cerut ucenicului său să-i aducă toiagul. În acel moment, bătrânii care îl înconjurau pe ava au văzut că diavolul a fugit ca un câine . [1234] Când moartea s-a apropiat, pustnicii au respins cu bucurie atacurile demonilor, care până în ultimul moment sperau să-i înșele . [1235]

Demonii alungați de pustnici

După ce l-au învins pe diavolul care trăia în apropierea lor, Părinții Deșertului au reușit să-l alunge cu ușurință dintre cei posedați care se adresau lor pentru ajutor. Astfel de cazuri ar putea forma un capitol separat, deoarece literatura monahală timpurie, precum Evanghelia, este deosebit de bogată în povești despre vindecări de acest fel [1236.] Și aici este deosebit de vizibilă neputința demonilor, incapabili să se opună poruncii bătrânilor. Un demon crud, cu care clerul nu se putea descurca, a fost alungat de Avva Vissarion, iar el nici măcar nu a intenționat să facă acest lucru [1237] , deoarece nu a fost întrebat direct despre acest lucru, temându-se că, în smerenia sa, s-ar considera nevrednic de o astfel de ispravă. Uneori se foloseau și alte trucuri. De exemplu, un pustnic a fost adus într-o casă unde se afla o femeie posedată de un demon, chipurile pentru a-i plăti pentru coșurile pe care călugărul i le vânduse. Când a intrat în casă, femeia posedată l-a pălmuit, iar călugărul, conform poruncii Evangheliei, a întors și celălalt obraz. Imediat demonul a strigat: „O, violență! Porunca lui Hristos mă alungă de aici!”. Și apoi femeia a fost vindecată [1238.] Uneori, în smerenie, bătrânul îl trimitea pe cel posedat departe, ca să fie adus la un alt bătrân. Așa a făcut avva Longin cu avva Zenon, dar demonul a recunoscut că, dacă va ieși, nu va fi din porunca avvei Zenon, ci din rugăciunile avvei Longin [1239.] Când va fi nevoie, bătrânul era ascuns sub o glugă și, datorită acestui truc, cel posedat se vindeca [1240.] Unii bătrâni se distingeau în special prin faptul că aveau puterea de a scoate demoni. Antonie cel Mare a văzut o astfel de putere la ucenicul său Pavel cel Simplu. Și când i-a poruncit demonului, în numele lui Antonie, să-l părăsească pe om, demonul a ieșit afară, strigând: „O, violență! «Simplitatea lui Pavel mă alungă!» [1241] Cu toate acestea, Antonie cel Mare era cunoscut și pentru că a scos un număr mare de demoni în numele lui Hristos [1242] .

Mulți alți bătrâni sunt cunoscuți pentru că au alungat demoni: Sau, Macarie Egiptul, Pitirion, Coprius [1243] , Xanthius. Acesta din urmă, când i s-a adus un om posedat, a băut vinul care i s-a dat. Demonul a început să-l certe: „Cum m-ai adus la acest băutor de vin!” Dar chiar înainte ca bătrânul să-și bea paharul, demonul a fost forțat să plece [1244.] Se știe despre Macarie Alexandria că „a vindecat atât de mulți oameni posedați încât este imposibil să le numeri numărul” [1245] .

Se vede adesea că smerenia bătrânilor l-a făcut pe demon să fugă: ei înșiși au recunoscut acest lucru [1246.] Odată, un bătrân i-a cerut demonului să-l

părăsească pe posedat. Demonul l-a întrebat cu perfidă: „Spune-mi, cine sunt mieii și cine sunt caprele?” Bătrânul a răspuns: „Eu sunt caprele și Domnul știe despre miei.” Demonul a plecat chiar în acel ceas [1247.] În acest război împotriva demonilor întunericului - uneori ofensiv, alteori defensiv - smerenia, împreună cu rugăciunea, invocarea numelui lui Hristos și semnul crucii, a fost întotdeauna o armă omnipotentă și extrem de eficientă [1248.] Căci demonii sunt neputincioși împotriva ei; nu au trucuri în arsenalul lor împotriva unei astfel de armuri.

Capitolul cincisprezece. Bestiarul deșertului

În lumea în care trăiau Părinții Deșertului, atât cei vizibili, cât și cei invizibili, îngerii și demonii nu erau singurii lor tovarăși. Animalele, care erau abundente în acele vremuri, dar sunt rare astăzi, trăiau și ele alături de ele. Egiptenii au trăit întotdeauna alături de animale. Chiar și astăzi, în satele din Egiptul de Sus, un felah și familia sa locuiesc sub același acoperiș cu tot felul de animale - bivoli, măgari, cămile și păsări de curte. Imaginile din temple și morminte antice mărturisesc coexistența pașnică dintre oameni și animale - atât în această lume, cât și în cea de dincolo. Nici măcar nu vorbim despre zeitățile pe jumătate oameni, pe jumătate bestii, a căror existență nu poate decât să sugereze legăturile mai strânse dintre oameni și animale presupuse de antici. Sfinxul din Giza, cu cap de om și corp de leu, este cea mai faimoasă figură de acest fel. Diavolul, care era bine conștient de astfel de reprezentări, a venit odată la Antonie cel Mare sub forma unui onocentaur (adică pe jumătate om, pe jumătate măgar), trăgând de frânghia pe care o țesea. Antonie l-a recunoscut și l-a pus imediat pe fugă [1249] . În Viața lui Pavel din Teba, Fericitul Ieronim, pentru a scoate cumva în evidență unul dintre personajele sale, l-a făcut un centaur - jumătate om, jumătate cal. El îi arată lui Antonie cel Mare drumul de la peștera lui Pavel [în anul 1250.] De acum înainte, centaurul nu mai este intermediarul diavolului, ci un mijloc al Providenței Divine.

Însă ideile lui Ieronim introduc o notă falsă în concertul în general armonios numit „Relația animalelor cu anachoreții”. Contrar a ceea ce am putea crede, aceste relații erau supuse unor reguli stricte și imuabile. Dumnezeu nu se ocupă - dacă putem spune așa - de fabricarea de monștri pentru a distrage atenția sau, dimpotrivă, a-i ajuta pe Părinții Deșertului. Și demonii nu au o astfel de putere. Aceștia din urmă nu sunt capabili să forțeze nici măcar animalele reale să le servească planurilor josnice. Au nevoie de permisiunea lui Hristos pentru a intra în porci și a-i târâ în mare. Ei pot doar să producă fantome de animale teribile și să le facă să țipe sau să se miște, astfel încât să atace călugării sau să-i sperie cumva. Dar toate acestea nu sunt decât o iluzie. Animalele reale Îl slujesc pe Dumnezeu și pe oameni, iar dacă uneori le fac rău muritorilor, atunci numai celor care merită acest lucru după păcatele lor.

Sursele pe care le avem la dispoziție confirmă acest adevăr de mai multe ori. Nu este nevoie să inventăm astfel de exemple intenționat, așa cum au

făcut Flaubert sau Anatole France, de exemplu. Nu voi încerca să afirm că editorii apoftegmelor din secolele al V-lea și al VI-lea nu și-au permis moralizarea, dar dacă au recurs la ele uneori, au făcut-o întotdeauna în spiritul Părinților Deșertului.

Nu vom reveni la formele de animale pe care le luau demonii, dar vom observa că, oricare ar fi fost acestea, un călugăr cu experiență spirituală putea întotdeauna recunoaște prezența unui demon. Odată, când Paladie s-a dus să scoată apă dintr-o fântână, a observat o aspidă. Foarte înspăimântat, l-a căutat imediat pe bătrânul său și i-a spus: „Suntem morți, Avve, căci am văzut o aspidă pe fundul fântânii!" Bătrânul a zâmbit, apoi s-a uitat atent și serios la ucenicul său și a spus, clătinând din cap: „Și dacă diavolul vrea să se transforme în șarpe sau în broască țestoasă în toate fântânile și să ajungă în toate sursele de apă, te vei opri din băut?" El însuși s-a dus, a scos apă și a început să o bea primul, spunând: „Unde este crucea, tot răul este neputincios. " [1251]

Comparații și lecții folosind exemple cu animale

Înainte de a începe să vorbim despre miracole sau pur și simplu despre exemple uimitoare care mărturisesc relațiile de bunăvoință dintre călugări și animalele deșertului, ar trebui să menționăm numeroasele comparații împrumutate din lumea naturii vii pe care Părinții Deșertului le folosesc în conversațiile și zicerile lor. Unele dintre aceste comparații sunt împrumutate din Biblie – de exemplu, când se spune că trebuie să fim răbdători ca șerpii și simpli ca porumbeii [1252] ; sau când se menționează că am primit puterea de a călca peste șerpi și scorpioni [1253.] Aceștia din urmă, ca toate celelalte animale dăunătoare și periculoase, erau simboluri ale demonilor. Dar unele dintre comparații sunt polivalente. Astfel, diavolul este ca un leu care răcnește [1254] , dar călugărul, la rândul său, trebuie să fie la fel de formidabil față de demoni precum este un leu față de onagri [1255.] Dar, pe de altă parte, onagrii, ca și cămilele, sunt modele de smerenie și rezistență [1256] . Câinele, animalul cel mai disprețuit de egipteni, apare și ca imagine a unui demon datorită nesățiozității sale [1257] , sau ca imagine a unui călugăr supus care merge acolo unde i se poruncește [1258] , sau a unui călugăr care este persistent în atingerea scopului său [1259.] Demonii atacă pustnicii precum albinele [1260] , dar aceleași albine sunt un bun exemplu de entuziasm și constanță în muncă [1261.] Păsările sunt atât un simbol al demonilor care cad asupra călugărului ca pradă [1262] , cât și o imagine a unui călugăr care se ridică deasupra pământului și a lucrurilor pământești [1263] .

Gândurile rele care îl chinuie neîncetat pe călugăr sunt ca șoarecii, [1264] șopârlele, scorpionii și vulpile, muștele sau țânțarii . [1265] Patimile care devastează sufletul sunt ca viermii care infestează câmpurile și pătrund în trupurile animalelor . [1266] Leul simbolizează de obicei mânia, ursul - pofta . [1267] Călugărul ar trebui să-și supravegheze cu atenție trupul postind, așa cum un măgar este forțat să meargă pe calea cea dreaptă cu un toiag . [1268] Gândurile pustnicului din chilia sa sunt ca mânzul unui măgar care aleargă încoace și încolo, dar se întoarce întotdeauna la mama sa . [1269] Un călugăr nu ar trebui să umble cu gura căscată ca o sardină și să adune tot ce-i iese în cale, ca o furnică . [1270]

Acestea sunt doar câteva dintre comparațiile care se găsesc în corpusul de apoftegme, dar ele demonstrează prea clar – atât prin numărul, cât și prin diversitatea lor – cunoașterea multor animale și a obiceiurilor lor de către Părinții Deșertului. Și animalele erau foarte diferite – atât domestice, cât și

sălbatice, atât mari, cât și foarte mici – de la o cămilă la o furnică sau o musculiță. Majoritatea acestor animale și animale mici trăiau în deșert, iar pustnicii le puteau vedea de aproape sau de departe, des sau rar. Gândurile Părinților erau constant orientate spre subiecte spirituale și, prin urmare, găseau cu ușurință exemple în lumea animală despre cum ar trebui și nu ar trebui să se comporte cineva, luând cu bucurie lecții utile și mântuitoare de la animale. „Nu există nimic mai dezgustător decât un păcătos", spunea un bătrân, „este chiar mai rău decât un câine, un porc sau o hienă, căci sunt fiare și își onorează destinul, în timp ce omul, creat după chipul lui Dumnezeu, nu-și păstrează adevărata chemare". [1271] De aceea a zis Avva Xafius: „Un câine este mai valoros decât mine, căci are o legătură cu stăpânul său și nu va fi judecat. " [1272]

Întâlniri cu animale și pustnici

Lăsând la o parte intruziunile demonice, relațiile dintre Părinții Deșertului și animale pot fi clasificate în trei categorii sau etape: întâlniri întâmplătoare, slujire reciprocă și coexistență pașnică. Cel mai adesea, se întâmpla ca un animal, periculos sau nu, să-i taie calea pustnicului. În astfel de cazuri, fie pustnicul fugea, așa cum făcea odată Avva Nisteros pentru a evita vanitatea, [1273] , fie animalul se ascundea. Așa a făcut și struțul, fugind de Antonie.[1274] Însuși pustnicul, dacă era nevoie, i-a poruncit animalului să plece. Odată, când Pahomie cel Mare și fratele său Ioan înmuiau stuf în Nil, a ieșit din el un crocodil. Ioan s-a speriat foarte tare. Pahomie l-a calmat, apoi a stropit cu apă capul reptilei și i-a spus: „Domnul să te îndemne să nu te mai întorci niciodată aici!” [1275]

Într-o zi, Ioan, un ucenicul avuției Pavel, a venit la porunca avuției sale să scoată bălegarul de lângă locuința hienei. L-a întrebat pe bătrân ce va face hiena. Pavel a spus în glumă: „Dacă vine la tine, leagă-o și adu-o aici.” Ioan, ajungând la loc, a pus hiena pe fugă și a urmărit-o spunând: „Avua mea mi-a spus să te leg!” Hiena s-a supus imediat, iar bătrânul, ușor surprins, și-a văzut ucenicul întorcându-se, trăgând-o de o sfoară ca pe un câine [1276.] Dar nu toate animalele s-au întors nevătămate dintr-o astfel de întâlnire. Odată, venind la iaz să scoată apă, avuția Amon a observat un bazilisc. A căzut cu fața la pământ și a spus: „Doamne! Ori trebuie să mor eu, ori el.” Și imediat „prin puterea lui Hristos, baziliscul s-a rupt în bucăți” [1277.] O altă poveste de același fel este atribuită avuției Amon. Este vorba despre un șarpe uriaș care devasta regiunea învecinată. Amon L-a chemat pe Hristos, iar șarpele a izbucnit imediat [1278] .

Însă, de obicei, Părinții Deșertului nu exterminau animalele dăunătoare. Se mulțumeau să le alunge, spunându-le să nu se mai întoarcă. Un hipopotam devasta regiunea în care locuia Abba Vin. „La cererea țăranilor, s-a apropiat de locul lui și, observând fiara uriașă, i-a poruncit cu voce liniștită: «Îți poruncesc în numele lui Iisus Hristos să nu mai devastezi această țară.» Hipopotamul a dispărut din acea regiune pentru totdeauna, ca și cum ar fi fost urmărit de un înger. Altă dată, Abba a alungat un crocodil în același mod . [1279]

Dar s-a întâmplat și ca pustnicul însuși să sufere din cauza animalelor sălbatice din deșert. Antonie cel Mare și-a făcut o mică grădină lângă un izvor la poalele muntelui, unde cultiva legume. La început, animalele care

trăiau în zonă și veneau acolo să bea apă călcau adesea în picioare recoltele și fructele. Apoi Antonie a prins cu bunătate un animal și le-a spus tuturor celorlalte: „De ce îmi faceți rău? Nu fac nimic rău nimănui dintre voi. Plecați de aici în numele Domnului și nu vă mai apropiați de acest loc.” De atunci, animalele, ca și cum s-ar fi temut de interdicție, nu au mai venit . [1280] Un țânțar a îndrăznit odată să-l muște pe avva Macarie în picior, l-a zdrobit, dar, pocăindu-se de ceea ce făcuse, s-a dezbrăcat și a stat lângă mlaștinile schitului timp de șase luni, permițând țânțarilor să-l muște nestingherit . [1281] Dar odată a ucis o aspidă care îl mușcase fără regret . [1282] O altă aspă, dimpotrivă, a refuzat să-l muște pe Avva Pahon când acesta a dus-o la organele genitale [1283] .

Serviciu reciproc

Animalele și Părinții Deșertului nu numai că puteau evita să se rănească reciproc, dar chiar se puteau servi reciproc cât de bine puteau. S-a întâmplat ca pustnicul să vină în ajutorul unui animal a cărui suferință i-a atins profund inima. Macarie din Egipt, în timp ce se ruga, a văzut o hienă venind spre el, care, apucându-l de tunică, l-a târât într-o peșteră vecină, unde zăceau puii ei născuți orb. Avva s-a rugat, iar puii au căpătat vederea. Ca să-i mulțumească avației, hiena i-a adus o piele de berbec. „Macarie", ne spune textul, „i-a zâmbit ca unei creaturi raționale și înțelegătoare, apoi a luat pielea și a făcut un covor din ea. Și această piele este încă păstrată de unul dintre frați" [1284.] De la Paladie știm că Avva Macarie i-a dat această piele Melaniei [1285] , care la rândul ei i-a dat-o unuia dintre călugări. În repovestirea lui Paladie, care se referă la Avva Pafnutie, exista un singur pui; Aici se specifică și faptul că, după ce puiul a fost vindecat de orbire, o hienă l-a alăptat. Conform lui Palladius, Avva Macarie s-a hrănit cu laptele unei antilope [1286.] În Dialogul lui Sulpicius Severus, nu era vorba de o hienă, ci de un leu, iar Avva Macarie nu este menționat [1287.] În tradiția coptă, este vorba de o gazelă ai cărei pui s-au născut cu o gravă deformare; Macarie i-a vindecat imediat [1288.] Conform aceleiași tradiții copte, starețul a scos paiul din ochiul dragonului, după care „reptila" recunoscătoare, înainte de a pleca, s-a închinat de trei ori sfântului și i-a sărutat picioarele [1289] .

Dar mai des, animalele însele slujesc Părinților Deșertului. De exemplu, unul dintre ele era pe cale să moară otrăvindu-se cu o plantă otrăvitoare. Dar un berbec (ibik) a venit la el și i-a arătat ava ce plante putea mânca și pe care ar trebui să le evite . [1290.] Nu oboseau oare bătrânii în timpul lungilor lor plimbări prin deșert? Au chemat onagri în ajutorul lor, iar aceștia au venit și i-au cărat pe pustnici în spate . [1291.] Ava Eliy a luat cu el un măgar pentru a-i căra bagajele. Când a traversat Nilul, nu a ezitat să folosească un crocodil pentru traversare, ceea ce era foarte periculos, căci deja „ucisese mulți oameni". Când ava a traversat râul în acest fel, a chemat în zadar un preot să-i urmeze exemplul. Apoi a tras crocodilul pe țărm și l-a ucis cu ajutorul rugăciunii, argumentând că crocodilul merita o astfel de pedeapsă din cauza oamenilor pe care îi ucisese . [1292] .

Animalele puteau oferi călugărilor multe servicii diferite. Avva Amon, de exemplu, a ordonat doi șerpi mari să păzească intrarea în peștera sa, deoarece tâlharii îi furau adesea proviziile de hrană. Când tinerii s-au întors,

s-au speriat foarte tare văzând șerpii, iar bătrânul, la întoarcere, i-a găsit pe jumătate morți de groază. Le-a ținut o predică, apoi le-a oferit o mică gustare. Imediat, hoții „s-au convertit și au devenit mai buni decât mulți". Puțin mai târziu, ei înșiși au început să facă minuni [1293.] Mereu gata să-i sprijine pe pustnici, animalele au refuzat să-i ajute pe cei care voiau să le facă rău călugărilor. Astfel, o cămilă, pe care un hoț a încărcat lucrurile avvei Macarie, a refuzat să se miște până când toate bagajele nu au fost scoase de pe ea [1294.] Un alt hoț, care intenționa să-l jefuiască pe călugăr, a trebuit să dispară în gura unui crocodil și numai intervenția călugărului l-a salvat de aceasta [1295] .

Fericitul Ieronim, în Viața lui Pavel din Teba, ne arată de multe ori animale în rolul de „slujitori ai slujitorilor lui Dumnezeu". Antonie cel Mare începea să dispere în căutarea lui Pavel, când o lupoaică l-a condus la peștera bătrânului [1296.] Apoi, în timpul conversațiilor lor spirituale, ambii bătrâni văd un corb zburând și aducându-le pâine. De obicei, îi aducea lui Pavel doar jumătate de pâine, dar de data aceasta, prin Providența lui Dumnezeu, corbul a dublat porția [1297.] Mai târziu, când Pavel a murit și Antonie era ocupat să-l îngroape, nu avea cu ce să-i sape un mormânt. Și „din adâncul deșertului, doi lei alergau, fluturându-și coamele. Văzând aceasta, Antonie a tresărit la început, dar apoi, ridicându-și sufletul către Dumnezeu, s-a liniștit, ca și cum ar fi văzut porumbei. Curând, săpând pământul cu ghearele, leii au făcut repede o groapă mare în care să pună trupul lui Pavel. Apoi s-au apropiat de Antonie, mișcându-și urechile și plecându-și capetele, și au început să-i lingă mâinile și picioarele. Bătrânul a înțeles că așteptau binecuvântarea lui" [1298] .

O altă poveste despre un leu ne arată în ce măsură fiarele deșertului se supuneau poruncilor lui Dumnezeu și rugăciunilor slujitorilor Săi. Trei călugări trăiau în singurătate, iar un al patrulea îi ajuta în nevoile lor. Când doi dintre ei au murit, el a continuat să-l slujească pe al treilea, dar a căzut în păcatul curviei. Doi călugări decedați, văzând acest lucru din ceruri, L-au rugat pe Dumnezeu ca acest călugăr să fie devorat de un leu, ceea ce i-ar permite să-și ispășească păcatul printr -o moarte atât de cumplită . Și ca din întâmplare, călugărul păcătos l-a întâlnit pe leu. Dar ava căruia îi slujea a înțeles într-o revelație ce urma să i se întâmple și s-a rugat imediat pentru el. Leul s-a oprit imediat, nedumerit, căci din ceruri cei doi călugări decedați se rugau ca fratele lor să fie mâncat, iar cel bătrân de pe pământ - pentru revocarea sentinței. Dumnezeu a decis că este mai bine să îndeplinească

cererea acestuia din urmă, iar leul, fără întârziere, a plecat, lăsându-l pe călugăr nevătămat .

Dar când fiara l-a mâncat pe pustnic, a fost spre binele lui. Un laic pios a dus pâine unui bătrân în deșert, dar a descoperit că fusese mâncat de o hienă. I s-a dezvăluit că acest lucru s-a întâmplat din compasiune, pentru ca monahul să fie curățit de păcatele mici pe care le săvârșise [1300.] Un alt călugăr, ucenic al unui mare bătrân, a fost mușcat în stomac de un lup ca pedeapsă pentru faptele nelegiuite pe care le săvârșise. Vindecat de bătrân, încă avea o cicatrice pe stomac de la această rană și, în ceasul ispitei demonului, și-a atins stomacul cu mâna și și-a spus: „O, suflete al meu, aceste mușcături sunt rezultatul păcatelor mele, fii tare, ca să nu se întâmple ceva mai rău” [1301.] De obicei, crocodilii nu mâncau călugări buni, ci doar le lingeau trupurile [1302.] Antonie cel Mare și tovarășii săi au traversat calm canalul de la Arsenoe, care era plin de crocodili [1303] . Dacă apa era adâncă, crocodilii își ofereau serviciile călugărilor și îi cărau pe spate pe malul opus [1304.] Se putea întâmpla ca un crocodil să mănânce din greșeală un pustnic, luându-l drept un laic. Am menționat deja călugărul din Skete care mergea de-a lungul Nilului pe căldura intensă și, dezbrăcându-se, s-a dus să se scalde. Atunci l-a apucat un crocodil. Un bătrân, care a văzut ce se întâmplă acolo, a strigat: „De ce îl mănânci pe Avva?!” Fiara i-a răspuns: „Nu-l mănânc pe Avva. Am găsit un laic aici și l-am mâncat. Dar nu sunt călugări aici” [1305] .

Coexistența pașnică

După cum am văzut, pustnicii înțelegeau cu ușurință limbajul animalelor, iar animalele le înțelegeau și ele. Când Antonie cel Mare a pus pe fugă un struț și puii lui, l-a auzit spunându-le: „Aruncați pietre, ca să nu fiți prinși”. [1306] Avva Macarie a auzit un lup flămând urlând spre cer, cerând mâncare. Și Macarie, asemenea lupii, s-a mirat că frații din jurul lui nu înțelegeau ce spunea. [1307] Bătrânii se înțelegeau bine cu animalele. Unii dintre ei trăiau lângă pustnici în deplină armonie. Avva Agaton a descoperit odată o peșteră unde a decis să se așeze. Un șarpe mare care locuia acolo a vrut imediat să-i facă loc, dar avva s-a rugat, fără să-i facă nimic, și a spus: „Dacă pleci de aici, nici eu nu voi rămâne aici”. Apoi au rămas singuri în peșteră și au mâncat sucul smochinului care creștea în acele locuri . [1308]

Un alt pustnic trăia într-o turmă de bizoni [în 1309.] Avva Theona se întâlnea adesea cu antilope, măgari sălbatici, gazele și alte animale, „care îi erau întotdeauna o bucurie” [în 1310.] Avva Postumianus, pelerinul despre ale cărui impresii egiptene ne-a povestit Sulpicius Severus, întâlnea pustnici care, așa cum era obiceiul lor, hrăneau cu fructe fie un leu, fie o lupoaică!

O lupoaică venea în mod regulat să mănânce cu un călugăr în chilia lui la ceasul al șaselea și al nouălea sau seara, conform regulilor postului. Și nu greșea niciodată. Din păcate, când călugărul a lipsit într-o zi, ea a furat pâine și nu a îndrăznit să se întoarcă la chilia lui timp de câteva zile. După ce și-a arătat pocăința, a primit iertare pentru fapta sa greșită și a început să vină la pustnic pentru masă la ora stabilită din nou, ca de obicei . [1311]

Dar cea mai uimitoare poveste este legată de Avva Iacob. Un bătrân i-a povestit că, în timp ce se afla în deșert, locuia lângă un băiat care trăia în deplină singurătate. Într-o zi, Avva l-a văzut rugându-se și rugându-L pe Dumnezeu să-l lase să trăiască în pace cu animalele sălbatice. Când a terminat de rugat, a apărut o hienă și și-a adus puii, iar el și puii au început să-i sugă laptele. Altă dată, Avva l-a văzut rugându-se, stând în mijlocul unui foc .

O aparență de paradis

Avva Pavel, care provenea din Egiptul de Jos, dar trăia în Tebaida, se ocupa cu calm de vipere, alți șerpi și scorpioni. Când frații l-au întrebat de unde are o astfel de autoritate, el a răspuns: „Dacă cineva dobândește puritatea, toți i se vor supune așa cum a făcut Adam când era în paradis, înainte de a călca porunca.” [1313] Aceasta este opinia generală a Părinților cu privire la relația cu animalele și explică faptele minunate pe care le-am menționat. Ioan Cassian scrie: „Dacă moravurile noastre ar fi corectate, atunci nu vorbesc despre oameni, ci chiar și cu animalele și fiarele sălbatice ne-ar fi ușor să ne înțelegem.” [1314] Avva Poemen ne face să înțelegem că este chiar mai ușor să ne înțelegem cu animalele decât cu un frate care trăiește lângă noi: „Dacă un om poate suporta apropierea unui frate care trăiește lângă el, poate trăi și lângă animale . ” [1315]

Sfântul Anton spunea: „Supunerea, împreună cu abstinența, înfrânează fiarele” [1316.] Dar nu numai că le supune, dar adesea le îmblânzește. Unui călugăr care locuia pe malurile Iordanului îi plăcea să doarmă într-o bârlog de lei. Într-o zi a găsit doi pui de leu într-o peșteră și i-a adus la biserică, ascunzându-i sub mantie, și le-a spus fraților puțin nedumeriți: „Dacă am fi păzit poruncile Domnului nostru Iisus Hristos, aceste fiare s-ar fi temut de noi, dar din cauza păcatelor noastre ne-am făcut robi și acum ne temem” [1317] .

Călugării palestinieni au arătat că pot concura în demnitate cu călugării din Egipt. Și se pare că în relațiile lor cu animalele chiar i-au depășit.1318 Cunoaștem celebra poveste a leului recunoscător, descrisă admirabil de Paul Cazen în „Bestiarul celor două testamente”; este adevărat că a atribuit-o fericitului Ieronim.1319 De [fapt , i s-a întâmplat și lui Avva] Gherasimul. Bestiarul nostru nu ar fi complet dacă l-am încheia fără a trece peste această poveste, frapantă și emoționantă în același timp.

Sfântul Avva Gherasim, mergând pe malurile Iordanului, a întâlnit un leu care gemea de durere din cauza unei așchii care i se înfipsese în labă. Călugărul s-a îndurat de leu, i-a scos așchia din labă și i-a bandajat rana. Leul vindecat nu a vrut să-l părăsească pe Avva Gherasim și „ca un adevărat ucenic l-a urmat peste tot, atât de mult încât bătrânul a fost extrem de surprins de atâta recunoștință a animalului. De atunci, bătrânul a început să-l hrănească, aruncându-i pâine și fasole înmuiată”. A avut atâta încredere în leu încât i-a poruncit să însoțească un măgar până la malurile Iordanului, care aducea apă de râu pentru nevoile călugărilor. Într-o zi, măgarul,

păscând iarba în pajiște, s-a îndepărtat de leu o distanță considerabilă și a ajuns în mâinile cămilelor, iar leul, foarte trist, s-a întors singur la ava sa. A crezut că leul a mâncat măgarul și, drept pedeapsă, i-a poruncit leului să-și facă treaba. Ceva timp mai târziu, călăreții s-au întors în această zonă, iar măgarul l-a observat pe leu. Leul l-a recunoscut și el, iar cei doi s-au întors la mănăstire. Atunci avva Gherasim și-a dat seama că îl defăimase pe leu. I-a dat leului numele Iordan, iar acesta a început din nou să trăiască lângă avva. Când sfântul a murit, leul nu a mai vrut să mănânce și a murit de durere pe mormântul prietenului său [în anul 1320] .

În examinarea întregului bestiar, trebuie, fără îndoială, să se țină cont de ficțiune și exagerare. Pustnicii care trăiau permanent în pace cu animalele erau rari și de aceea sunt atât de fascinanți. În acest sens, putem aminti o mărturie din „Istoria Călugărilor": „Am văzut acolo (adică în Nitria) un om pe nume Didim, un bătrân, dar plăcut la înfățișare, care ucidea scorpioni, vipere cu corn și aspide cu picioarele sale și nimeni altcineva nu îndrăznea să facă același lucru, căci mulți alții care credeau că pot face asta erau uciși de aceste reptile imediat ce le atingeau" [1321.] Cu toate acestea, oricare ar fi fost adevărul, ideea principală comună tuturor Părinților Deșertului era că sfinții, datorită smereniei și supunerii lor față de voința lui Dumnezeu, devin părtași la calitățile pe care Adam le avea în paradis înainte de căderea sa. Dar de îndată ce îl urmează pe Adam din cauza mândriei sau a neascultării lor, pierd imediat imunitatea și invulnerabilitatea pe care le posedau odinioară. Acum sunt la mila completă a primului leu sau aspidă pe care o întâlnesc.

Henri Bremond rezumă lucrurile destul de elegant: „Deșertul, însă, nu este o menajerie. Nici măcar o grădină botanică. Este mai degrabă o reminiscență a împrejurimilor paradisului pământesc din primele săptămâni de după Toamnă – când, ici și colo, viața în deplină armonie este încă vizibilă" [1322] .

***

[1100]

A 495 (=Moise, 1. Povești memorabile. P. 113).

[1101]

Viața lui Antonie, cap. 65.

[1102]

Ibidem, cap. 35.

[1103]

A 1 (=Anthony, 1. Povești memorabile. P. 11).

[1104]

A 486 (=Macarie al Egiptului, 32. Povestiri memorabile. P. 110).

[1105]

Nr. 396.

[1106]

N 592/45.

[1107]

Evagrie. Despre rugăciune, cap. 30, 74, 75, 80, 81, 96, 112, 145.

[1108]

Ibidem, cap. 47, 69, 74, 90, 91, 92, 94, 95, 98, 99, 134, 138, 139, 140.

[1109]

Evagrie. Monahul, capitolele 24 și 76.

[1110]

Din grecescul psychopompos – purtătorul sufletelor decedților în tărâmul morților. În acest caz – pur și simplu „purtătorul sufletelor”.

[1111]

A 355 (=Ioan Kolov, 38. Povești memorabile. Pp. 84–85); Viața lui Antonie, cap. 60; Lavsaik, 7, 6; 8, 6.

[1112]

Istoria călugărilor, 14, 13; 14, 23.

[1113]

N88; N367.

[1114]

Nr. 622.

[1115]

N340.

[1116]

A 817 (=Sisoy, 12. Povești memorabile. P. 174).

[1117]

Istoria călugărilor, 11, 8.

[1118]

N340.

[1119]

Nr. 23.

[1120]

N332, N745.

[1121]

Nr. 311.

[1122]

Evagrie. Despre rugăciune, 112.

[1123]

A 76 (=Arsenie, 38. Povești memorabile. P. 26).

[1124]

Istoria călugărilor, 2, 9; 8, 6; 11, 3; 12, 3.

[1125]

Lavsaik, 71 de ani, 3 ani.

[1126]

A 239 (=Zinon, 5. Povești memorabile. P. 65). (În acest caz, îngerul apare sub forma unui tânăr. – A.V.).

[1127]

Nr. 212.

[1128]

Nr. 34.

[1129]

Nr. 169.

[1130]

A 836 (=Sisoy, 27. Povești memorabile. P. 177).

[1131]

Nr. 199.

[1132]

N441.

[1133]

Nr. 19.

[1134]

Un 353.

[1135]

N 132 B; Istoria călugărilor, 21, 6.

[1136]

Lavsaik, 8, 6.

[1137]

Istoria călugărilor, 13, 7.

[1138]

Ibidem, 25, 3.

[1139]

N132 A.

[1140]

Ioan Cassian. Conferințe, 7, 2.

[1141]

Lavsaik, 29, 3 (traducerea rusă existentă a „Lavsaik” nu conține capitolul despre Avva Ilie. – A.V.).

1142

A 348 (=Ioan Kolov, 31. Povești memorabile. P. 82).

1143

A 422 (cf. Isaac din Teba, 1. Povești memorabile. P. 75); N477.

1144

A 786 (= Pafnutie, 1. Povești memorabile. P. 164). (În această traducere rusă: „vorbind fără rușine unii cu alții”. Dar o traducere mai corectă bazată pe textul copt: „indecent unul cu celălalt”; vezi: Ziceri ale Părinților Egipteni, 69. cf. nota 36. Pp. 113–114. – A. V.).

1145

Nr. 20.

1146

La punctul 118, 1.

1147

Istoria călugărilor, 2, 4.

1148

N314.

1149

Nr. 74.

1150

N 368, N 461, N 521.

1151

N454.

1152

Ioan Cassian. Conferințe, 8, 12.

1153

Festugière A. – J. Les Moines d'Orient. IP 24.

1154

Cp..Daniélou J. Dictionnaire de spiritualité. T. 3. Col. 174–189.

1155

Viața lui Antonie, capitolele 16; 22; 28; 29.

1156

Boyer L. La Vie de saint Antoine. p. 73.

1157

Matei 12:43 ; Luca 11:24–26 ; Luca 8:29 .

1158

Matei 4:14 .

1159

Viața lui Antonie, cap. 13.

1160

Ibidem, cap. 41.

1161

Ibidem, cap. 8.

1162

Un 265.

1163

Lavsaik, 18 ani, 7 ani.

1164

Ioan Cassian. Conferințe, 8, 16; N 191.

1165

N550.

1166

N401–402.

1167

Nr. 35.

1168

Evagrie. Monah, 5.

1169

A 41, A 865; Eth 14, 53; Lavsaik, 19, 19; Istoria călugărilor, 1, 40–44.

1170

Ioan Cassian. Conferințe, 7, 23.

1171

A 814 (=Sisoy, 9. Povești memorabile. P. 173).

1172

O apoftegmă inedită, tradusă din arabă.

1173

Un 265.

1174

Viața lui Antonie, cap. 39; Lavsaik, 16, 6.

1175

Lavsaik, 18, 18 ani.

1176

Viața lui Antonie, capitolele 9 și 39; Lavsaik, 16, 6.

1177

Viața lui Ilarion, 6–7.

1178

Monștri fantastici care devorează copii și seduc bărbați. Erau adesea reprezentați ca un șarpe cu cap și piept de femeie. În Antichitate, acesta era numele dat fantomelor nocturne care supuau sângele tinerilor.

1179

De obicei, termenul „basilisc” se referă la un șarpe fantastic de dimensiuni enorme. Descrierea sa este conținută în „Istoria naturală” a lui Pliniu cel Bătrân (VIII78; XXIX 66).

1180

Ioan Cassian. Conferințe, 7, 32.

1181

Evagrie. Despre Rugăciune, 106. (În traducerea rusă, leul își înfige ghearele nu în obraji, ci în părțile laterale. – A.V.).

1182

Evagrie. Despre rugăciune, 107.

1183

Ibidem, 111.

1184

Viața lui Anton, capitolele 8 și 40.

1185

Lavsaik, 19 ani, 9 ani.

1186

Istoria călugărilor, 1, 40–43.

1187

Ibidem, 12, 13.

1188

Guillaumont A., Guilaumont S. Dictionnaire de spiritualité. T. 3. Col. 203.

1189

Guillaumont A., Guillaumont C. SC 170. P. 63–93.

1190

Viața lui Anton, capitolele 5 și 23; Lavsaik, 23, 5; Istoria călugărilor, 1, 33–35; 13, 2.

1191

Istoria călugărilor, 13, 5.

1192

Arm 19, 53: SP, nouveau recueil, P. 273 (II 498).

1193

Istoria călugărilor, 16, 3–4; A 66, N 176; Bu II 421.

1194

Un 267.

1195

Lavsaik, 23, 5 ani.

1196

Nr. 173.

1197

Ete 14, 27.

1198

Istoria călugărilor, 8, 3.

1199

Viața lui Antonie, cap. 6.

1200

R 43 – vezi SP, nouveau recueil, p. 202–204. (O poveste similară se găsește în traducerea latină a „Istoriei călugărilor” de Rufinus – vezi, de exemplu: Rufinus. Istoria călugărilor. Lavra Sf. Treimi a Sfântului Serghie, 1898. Pp. 103–104. – A. V.).

1201

Ioan Cassian. Conferințe, 1, 21; 2, 13; 9, 6.

1202

Nr. 224.

1203

N 480. (Apoftegma vorbește despre un demon care a venit la un călugăr sub înfățișarea unui înger, convingându-l că tatăl său, care îl vizita, era de fapt diavolul care luase forma tatălui său. – A.V.).

1204

Lavsaik, 23, 1–5.

1205

N310.

1206

Nr. 312.

1207

Nr. 313.

1208

Istoria călugărilor, 2, 9–10.

1209

Viața lui Antonie, cap. 40.

[1210]

Ibidem, cap. 25.

[1211]

Un 311.

[1212]

Nr. 632.

[1213]

Viața lui Antonie, cap. 35; 39.

[1214]

Ibidem, cap. 26.

[1215]

A 22 (=Anthony, 22. Povești memorabile. P. 15).

[1216]

Istoria călugărilor, 20, 2.

[1217]

Un 641.

[1218]

Viața lui Antonie, cap. 28.

[1219]

Ibidem, cap. 24.

[1220]

Sy 10, 131.

[1221]

A 685; N 241, N 268, N 366.

[1222]

A 20, A 265, A 267, A 273, A 398; N 401, N 574.

[1223]

Viața lui Antonie, cap. 28.

[1224]

Ibidem, cap. 26; 39.

[1225]

Ioan Cassian. Conferințe, 7, 32.

[1226]

A 774 (=Pamvo, 13. Povești memorabile. P. 161).

[1227]

Viața lui Ilarion, cap. 8.

[1228]

Istoria călugărilor, 1, 61.

[1229]

Nr. 33.

[1230]

N12.

[1231]

A 466 (=Macarie al Egiptului, 13. Povestiri memorabile. P. 105–106).

[1232]

N45.

[1233]

A 294 (=Teodor de Fermei, 25. Povestiri memorabile. P. 198).

[1234]

A 396 (=Iosif din Panefos, 11. Povestiri memorabile. P. 87).

[1235]

Lavsaik, 18 ani, 26 de ani; N 546.

[1236]

Comparați: Dictionnaire de spiritualité. T. 3. Col. 195–196.

[1237]

A 160 (=Vissarion, 5. Povești memorabile. P. 46).

[1238]

A 185; N 546.

[1239]

A 452 (=Longinus, 3. Povestiri memorabile. P. 100).

[1240]

Sila 19, 9.

[1241]

Lavsaik, 22, 9–12; Istoria călugărilor, 17, 11.

[1242]

Viața lui Antonie, cap. 61–64; 71.

[1243]

Istoria călugărilor, 2, 6; 10, 1; 15, 1; Lavsaik, 17, 11.

[1244]

A 569 (=Xanthias, 2. Povestiri memorabile. P. 98).

[1245]

Lavsaik, 18 ani, 11 ani.

[1246]

A 314, A 464, A 488.

[1247]

N145.

1248

Viața lui Antonie, cap. 23, 41; A 7, A 185, A 298, A 307, A 499.

1249

Viața lui Antonie, cap. 53.

1250

Viața lui Pavel, 7.

1251

Lavsaik, 2, 4.

1252

A 909; Bu II 168.

1253

Nr. 383.

1254

A 409, A 752.

1255

Un 689.

1256

A 562, N 436.

1257

Un 20.

1258

N 306, N 573.

1259

Nr. 203.

1260

Nr. 369.

1261

A 631, N 399; Am 146, 10 .

1262

A 20, N 277; Sy 8, 30; Et 14, 13.

1263

A 167, N 565; La 145, 13; 146, 4.

1264

N 535.

1265

A 595, N 383; La 174, 9; Eth 13, 84; 14, 13.

1266

A 750; La 155, 1; Eth 14, 36.

[1267]

Un 689.

[1268]

N431.

[1269]

Nr. 198.

[1270]

La 147, 6.

[1271]

Eth 416.

[1272]

Un 570.

[1273]

A 556 (=Nisteroi, 1. Povești memorabile. P. 126).

[1274]

La 24 de ani, 7.

[1275]

Veilleux A. La vie de saint Pachôme... P. 41.

[1276]

A 421 (cf. Ioan, ucenicul lui Avva Pavel. Povestiri memorabile. P. 91).

[1277]

A 114 (=Amon, 2. Povești memorabile. P. 34).

[1278]

Istoria călugărilor, 9, 8–11.

[1279]

Ibidem, 4, 3.

[1280]

Viața lui Antonie, cap. 50.

[1281]

Lavsaik, 18 ani, 4 ani.

[1282]

Ibidem, 18, 10.

[1283]

Ibid., 23, 5. (Cert este că Avva Pahon a suferit mulți ani de poftă și i-a cerut lui Dumnezeu eliberarea de ea, inclusiv recurgând la o astfel de metodă „neconvențională”. În traducerea rusă existentă a „Lavsaikului” această nuanță este nivelată, se spune că Avva a adus o aspidă în trup, ceea ce nu este în întregime adevărat. – A.V.).

[1284]

Istoria călugărilor, 21, 15.

[1285]

Lavsaik, 18, 27–28.

[1286]

Ibidem, 18, 9.

[1287]

Sulpicius Severus. Dialoguri I, 15.

[1288]

La 134, 8.

[1289]

La 194, 4.

[1290]

Sulpicius Severus. Dialoguri I, 16.

[1291]

A 14 (=Anthony, 14. Povești memorabile. P. 13).

[1292]

Istoria călugărilor, 12, 5–9.

[1293]

Ibidem, 9, 6–7.

[1294]

A 493 (=Macarie al Egiptului, 39. Povestiri memorabile. P. 112–113).

[1295]

N610.

[1296]

Viața lui Pavel din Teba, capitolul 9.

[1297]

Ibidem, cap. 10.

[1298]

Ibidem, cap. 16.

[1299]

N 597.

[1300]

Nr. 368.

[1301]

Această apoftegmă a fost tradusă din arabă de J.-M. Sauget – vezi: Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium. Vol. 495. Louvain, 1987. P. 195–196.

1302

Nr. 294.

1303

Viața lui Antonie, cap. 15.

1304

N 46; Am 191, 3 .

1305

Sy 18, 53.

1306

Am 24, 7 .

1307

Am 153, 10 .

1308

Cap. 14, 4.

1309

N 62, N 132 A, N 516.

1310

Istoria călugărilor, 6, 4.

1311

Sulpicius Severus. Dialogurile 1, 14.

1312

Un 963–964.

1313

A 791 (= Paul. Povești memorabile. P. 165–166).

1314

John Cassian. Instituții, 9, 8.

1315

Eter 14, 2.

1316

A 35 (=Anthony, 36. Povești memorabile. P. 17).

1317

Ioan Moschus. Lunca spirituală, 18.

1318

Comparați: FestugièreAJ. Les Moines d'Orient. IP 53–57

1319

CazinP. Le Bestiaire des deux Testaments. Paris, 1928, p. 134–141.

1320

Ioan Moschus. Lunca spirituală, 107.

[1321]

Istoria călugărilor, 20, 12.

[1322]

Brémond H. Les Pères du désert. Paris, 1927.1. P. XXXI-XXXII.

Capitolul șaisprezece. Miracolele lui Dumnezeu

Avva Arsenius a spus odată: „Dacă Îl căutăm pe Dumnezeu, El ni se va arăta, iar dacă Îl păstrăm, El va rămâne cu noi.” [1323] Nici animalele sălbatice, nici demonii, nici măcar îngerii nu au putut să-i țină pe pustnici mult timp în deșert, iar urmașii lor pur și simplu nu ar fi fost acolo dacă Domnul ar fi locuit acolo ca în orice alt loc.

Colecția de apoftegme ne-ar putea induce în eroare în această privință. Dumnezeu este rareori menționat acolo, același lucru se poate spune despre Hristos sau despre Maica Domnului. Dar atunci, nu vorbim în mod constant despre lucrurile cele mai apropiate nouă, despre cele mai intime! Părinții adesea nu vorbeau despre asta, temându-se că astfel de cuvinte i-ar putea face pe interlocutorii lor să creadă că au câștigat un har special sau că au fost onorați cu viziuni și fenomene minunate. Totuși, acele rare revelații pe care le-au făcut totuși, în ciuda întregii lor smerenii - cum ar fi, de exemplu, acele cuvinte ale avvei Arsenie pe care tocmai le-am citat - sunt suficiente pentru a înțelege că conversația este, în cea mai mare parte, despre mari văzători ai tainelor.

Dovezile care ne sunt oferite în textele antice merită să fie adunate și studiate cu atenție.

Profeții și revelații

Când apoftegmele menționează fenomene sau viziuni, ele se referă adesea la evenimente pământești care nu s-au întâmplat încă și se vor întâmpla în viitor. Antonie cel Mare, plin de Duhul Sfânt, știa ce se întâmpla în lume și ce urma să se întâmple, deși rareori vorbea despre asta [1324.] Dar odată a mărturisit că a văzut un măgar murind la o distanță considerabilă [1325.] Viața sfântului conține multe viziuni și revelații de acest fel. El a văzut doi călugări murind de sete în deșert [1326] și a prezis sosirea vizitatorilor [1327.] El a prevăzut persecuțiile pe care arienii le-ar organiza [1328.] Avva Besarion a prezis distrugerea templelor păgâne [1329] , iar un alt bătrân a prezis devastarea Schitului [1330.] Ioan de Lycopole, Pambo și Macarie cel Mare, la fel ca Antonie, au prezis cu ușurință viitorul [1331] .

Acestea sunt manifestări ale acelor daruri speciale pe care Dumnezeu le acordă pustnicilor cu o sfințenie excepțională, dar Antonie cel Mare pare să fi considerat acest fenomen ca fiind destul de normal. „Sunt sigur”, spunea el, „că un suflet care a fost complet purificat poate deveni mai pătrunzător și poate vedea mai mult și mai departe decât demonii, căci îl are pe Domnul Care îi descoperă acest lucru.” [1332] Printre lucrurile atât de mărețe pe care demonii nu sunt capabili să le perceapă, viziunile supranaturale și cerești sunt deosebit de remarcabile. Mulți eroi din „Istoria Călugărilor” și „Lavsaic” au primit darul cunoașterii inimii și a gândurilor secrete: Ioan de Lycopole, Eulogius, Ellius [1333] și alții. Alții au văzut minuni întâmplându-se cu călugării sau în apropierea lor. Avva Moise a văzut Duhul Sfânt pogorându-se peste Avva Zaharia sub forma unui porumbel [1334.] Un frate care s-a pocăit de un păcat grav pe care îl săvârșise a văzut un porumbel intrând în gura lui ca semn al cuvântului lui Dumnezeu . [1335] Un alt călugăr a spus că a văzut „harul lui Dumnezeu pogorându-se peste fratele său” și a concluzionat că acesta a fost iertat . [1336] Un bătrân a văzut o coroană coborând din cer peste un călugăr de fiecare dată când acesta alunga o ispită. [1337] Un alt călugăr, în timpul distrugerii Schitului, a văzut coroane coborând din cer peste șapte călugări uciși de barbari. [1338] Un vizitator, venind la Avva Arsenie, a observat prin fereastra chiliei sale că avva era „tot ca făcut din foc”. [1339] Marcu al Egiptului a văzut un preot mergând la o slujbă care era ca un stâlp de foc . [1340 . 1341] Avva Iosif și-a întins mâinile spre cer, iar degetele lui s-au transformat în lămpi aprinse. Apoi i-a spus Avvei Lot: „Dacă vrei, devino tot ca focul” [1342.] Odată, la o masă, un bătrân a văzut că aceleași

produse se transformau în miere, pâine sau gunoi, după înclinația sufletului fiecăruia . [1343] . Un alt bătrân din Nitria a văzut doi frați ale căror păcate au apărut înaintea lui ca niște copii de pergament, ale căror inscripții au fost șterse treptat de lacrimile lor [1344.] În Schit, un bătrân i-a văzut pe Avva Moise și pe Avva Arsenie în două bărci cu Duhul lui Dumnezeu și îngeri [1345.] Potrivit Avvei Sisoes, un frate a văzut „virtutea lui Dumnezeu, care umbla cu Avva Macarie” [1346] .

Viziuni ale celeilalte lumi

Majoritatea viziunilor care conțin o relatare mai mult sau mai puțin detaliată sunt legate de cealaltă lume: viața de apoi, iadul sau paradisul. Un pustnic s-a văzut dus în iad și, privind torturile condamnaților, nu a putut găsi mângâiere [1347.] Altul și-a văzut mama acolo [1348.] Un bătrân a fost onorat cu o viziune a Patriarhilor - de la Adam la Melhisedec [1349] , iar altul a fost onorat să-i vadă pe primii pustnici [1350.] Avva Siluan, în timpul unei frenezii, a fost transferat la curte, unde a văzut mulți călugări mergând în iad și mulți laici mergând în Împărăția Cerurilor [1351.] Altă dată a fost răpit la cer, unde a contemplat slava lui Dumnezeu [1352.] În aceste două cazuri, avva a povestit despre viziunile sale doar din cauza cererilor insistente ale ucenicilor săi și chiar și atunci a spus foarte puțin. Când un bătrân credea că acest lucru i-ar putea instrui pe cei din jurul său, își permitea să ofere o relatare mai detaliată, dar apoi o atribuia „unui anume bătrân necunoscut”, deși o astfel de viclenie nu a indus pe nimeni în eroare. Așa a făcut Ioan Kolov când a vorbit despre o viziune a trei călugări înaripați, dintre care unul nu a putut zbura peste un râu pentru că aripile îi erau slabe [1353.] O poveste atribuită lui Pavel cel Simplu spune despre o revelație pe care ar fi avut-o despre ucenicul său, care a murit în păcat și a fost condamnat la tortură, dar a fost salvat în ultimul moment prin intervenția Fecioarei Maria [1354.] Această poveste nu se regăsește în tradiția originală și, cel mai probabil, a apărut mai târziu decât secolul al IV-lea. După cum a remarcat Antoine Guillaumont, există toate motivele să credem că astfel de povești sunt împrumutate în mare parte din literatura apocaliptică, din poveștile elenistice despre evlavie sau din folclorul egiptean [1355] .

Tăcerea Părinților despre Viziunile Lor

Apoftegmele care relatează cele mai profunde secrete ale experienței spirituale se disting printr-o extremă reținere. Avva Zaharia, de exemplu, a avut două viziuni, a căror autenticitate și autenticitate este garantată de autoritatea unor bătrâni precum Pimen și Moise , [1356] , dar aceștia nu au spus nimic despre ele sau poate că nu le-au cunoscut în detaliu. Un avvă a văzut „lucruri mari” [1357] , iar celălalt „tot ce este în ceruri și tot ce ascund abisurile” [1358.] Aproape întotdeauna acestea sunt formule care nu fac decât să ne stârnească curiozitatea, dar o lasă nesatisfăcută. Antonie cel Mare, Ioan Kolov, Sisoes și Siluan au avut viziuni, așa cum am spus deja, dar nu știm ce anume au văzut, auzit și simțit. Antonie, în chilia sa de pe munte, „se bucura, contemplând lucrurile divine”. Adesea, în timpul conversațiilor cu vizitatorii, tăcea brusc și petrecea mult timp în tăcere, iar cei din jurul său înțelegeau că contempla nevăzutul [1359.] Dar rareori vorbea despre asta. Avva Ioan Kolov, ocupat cu niște lucruri, era luat din lume și nu observa că făcuse un coș din material pregătit pentru doi oameni [în 1360] , iar când sosea un cămiler, cu greu îl putea primi, deoarece uitase motivul sosirii sale [în 1361.] Avva Siluan avea viziuni care durau câteva ore [în 1362.] Avva Sisoes, când se ruga, nu trebuia decât să-și ridice mâinile spre cer și era luat imediat acolo sus, de aceea în prezența fraților nu-și ridica mâinile [în 1363.] Ioan Cassian ne-a povestit deja despre avva Ioan, care era atât de absorbit de contemplare încât nu putea spune dacă mâncase seara, iar a doua zi se îndoia dacă își terminase postul cu o zi înainte în [1364] .

Găsim același lucru în „Lavsaik” și „Istoria călugărilor”. În general, relatările viziunilor sunt lipsite de detalii. Avva Isidor a avut viziuni chiar și în timp ce mânca. Când a fost rugat să povestească despre ce a văzut, avva s-a limitat la aceste cuvinte: „În gândurile mele eram departe, cuprins de o anumită contemplare” [1365.] Avva Patermufiy a relatat că a fost „înălțat la cer într-o viziune și a contemplat acolo o asemenea bunătate în care sălășluiesc adevărații asceți, încât niciun cuvânt nu o poate exprima”. De asemenea, a spus că a fost „transportat trupește în paradis și a văzut acolo o mulțime de sfinți” [1366.] Avva Piamun „contempla constant viziuni” [1367.] Avva Apollo a avut „anumite revelații”, cum ar fi „și-a văzut fratele mai mare, care murise în deșert... stând pe un tron lângă apostoli... Și s-a rugat lui Dumnezeu pentru el”. [1368] Avva Anub a spus înainte de moartea sa: „Dumnezeu nu ascunde lucrurile pământești și mi le-a descoperit... Adesea am văzut un număr

nenumărat de îngeri stând înaintea lui Dumnezeu și am văzut coruri de drepți și am văzut cete de martiri și adunări de călugări. Am văzut slujba tuturor, cântând laude lui Dumnezeu. Și l-am văzut pe Satana, condamnat la foc și i-am văzut pe îngerii lui chinuiți de pedepse și i-am văzut pe drepți bucurându-se veșnic." [1369] Această descriere, după cum vedem, rămâne în cadrul denumirilor generale și nu ne oferă niciun detaliu.

Părinții Deșertului știau să evite întrebările indiscrete pe această temă. De exemplu, în Chilii, Avva Olimpiu a primit odată un preot păgân care admira ascetica monahală și a fost surprins că, în ciuda tuturor eforturilor lor, nu primise o revelație de la Dumnezeul lor. „Desigur", le-a spus el, „dacă nu aveți viziuni, este pentru că aveți gânduri necurate în inimile voastre care vă despart de Dumnezeul vostru și, prin urmare, El nu vă dezvăluie secretele Sale." Iar aceste cuvinte ale preotului au primit aprobarea deplină a bătrânilor: „Da, cu adevărat, gândurile necurate îl despart pe Dumnezeu de om" [1370.] După cum a remarcat Antoine Guillaumont, „aceasta nu este deloc o negare a oricărei posibilități de a contempla misterele lui Dumnezeu", este mai presus de toate un stimulent pentru a lupta împotriva gândurilor rele care împiedică radical o persoană să ajungă la o astfel de contemplare [1371] . Unul dintre Părinți a spus: „Așa cum este imposibil ca un om să-și vadă fața în apa noroioasă, tot așa este imposibil ca sufletul să-L contemple pe Dumnezeu în rugăciune dacă nu este curățit de gânduri străine" [1372] .

Viziunile lui Hristos

Avva Pimen, căruia nu-i plăcea să vorbească despre „lucruri cerești” [1373] , a povestit totuși odată despre o viziune miraculoasă a Maicii Domnului plângând lângă crucea Mântuitorului [1374.] Dar numai avva Isaac, martor la cele întâmplate, fiind un prieten apropiat al avvei Pimen, după cereri insistente, a putut fi onorat cu această poveste. Și Hristos însuși, li s-a arătat Părinților din Deșert sau le-a fost complet ascuns? Am spus deja că Părinții se temeau să vadă un demon sub înfățișarea Domnului, dar acest lucru nu l-a împiedicat pe Iisus Hristos să le dezvăluie prezența sa și a făcut acest lucru, fără îndoială, mult mai des decât spun sau sugerează textele noastre. În Viața lui Pahomie se spune că un demon i s-a arătat odată lui Pahomie cel Mare „sub înfățișarea în care i se arăta de obicei Domnul” [1375.] Trebuie recunoscut că hagiograful menționează mult mai multe apariții de îngeri și demoni lui Pahomie decât ale lui Hristos. Însă Pahomie însuși evită să răspundă atunci când un călugăr îl întreabă: „Povestește-ne despre viziunea pe care ai avut-o?” „Cât despre viziuni”, a răspuns Pahomie, „eu, un păcătos, nu-I cer lui Dumnezeu să le vadă... Ascultă, însă, cât despre marea viziune: când vezi un om curat și smerit, atunci aceasta este o mare viziune. Ce este mai măreț decât să-L vezi pe Dumnezeul nevăzut într-un om vizibil, care este templul Său? O astfel de oportunitate vizibilă este disponibilă sfinților – să-L vadă pe Domnul în orice vreme...” [1376]

Această primire este mai mult decât o mărturisire. Foarte des, citind poveștile care au ajuns până la noi, avem sentimentul că Părinții Deșertului nu au vrut să spună direct că l-au văzut pe Hristos, dar în același timp nu au putut ascunde faptul că L-au văzut de fapt. De exemplu, nu există nicio îndoială că Antonie cel Mare L-a văzut pe Hristos venind să-l încurajeze, deși Viața ne povestește despre asta în indicii: „Domnul nu a uitat bătălia lui Antonie și l-a ajutat. Ridicând ochii, Antonie a văzut că acoperișul părea să se deschidă și o rază de lumină cobora asupra lui... Antonie s-a adresat vedeniei: «Unde ai fost? De ce nu te-ai arătat de la bun început ca să-mi potolești durerile?» Și un glas i-a venit: «Eu, Antonie, am fost aici...»” [1377] Alte două povești similare din apoftegme spun nu mai puțin ascuns că bătrânul L-a văzut pe Hristos când a conversat cu El [1378] . Avva Cronicie nici măcar nu-L pomenește pe Hristos, ci spune pur și simplu: „Cineva a venit la mine”, iar la întrebarea bătrânului: „Unde ai fost până

acum?", răspunsul este: „Am fost aici și te-am lăsat ca să aflu dacă ești smerit sau nu" [1379] .

De fapt, se pare că Părinții Deșertului erau nerăbdători să arate că L-au văzut pe Domnul, dar acest lucru li se părea un semn de mândrie incredibilă. Ar trebui să fii cu adevărat nebun ca să spui public, precum Valens: „Astăzi L-am văzut pe Hristos" [1380] și ne putem îndoi serios de autenticitatea unui pasaj din apoftegmă în care un bătrân îi spune avva Macarie: „Am fost dus în dulceața somnului și mi s-a dăruit o vedenie a lui Hristos Regele..." [1381] Putem avea mai multă încredere în afirmațiile generale găsite în tradiția etiopiană: „Am avut o vedenie a Domnului" [1382] Și avva Ioan a spus: „Dacă Moise n-ar fi intrat în întuneric, nu L-ar fi văzut pe Domnul... Dacă rămâi în chilia ta, vei vedea toate minunile Domnului " [1383 1384] .

Evagrie și Ioan Cassian au încercat să ofere câteva descrieri și explicații ale experienței mistice a Părinților Deșertului. Potrivit lor, o astfel de experiență este inerentă marilor asceți care s-au retras complet din lume și s-au purificat complet. Dar și ei sunt de acord cu învățătorii lor egipteni că trebuie să negi orice voință proprie și că se pot atinge aceste înălțimi incomparabile prin propriile eforturi. „Acesta este un dar înalt al harului divin", iar cei care au fost onorați cu el se simt incapabili să vorbească despre el atât din cauza smereniei lor, cât și din cauza inefabilității acestuia din urmă [1385] .

Miracole săvârșite de călugării egipteni

Minunile lui Dumnezeu nu sunt doar arătările Sale către călugări, ci și faptele miraculoase pe care El le-a săvârșit prin pustnicii egipteni. Dacă citim doar „Istoria Călugărilor”, vom concluziona că toți Părinții Deșertului au săvârșit multe minuni. Chiar și în Prologul acestui text, cititorul este informat că „mulți dintre ei au oprit repezișurile râurilor, au traversat Nilul pe jos, au ucis fiare sălbatice, au săvârșit vindecări și minuni, au demonstrat putere, așa cum au făcut sfinții profeți și apostoli” [1386.] În fiecare capitol, această formulă este repetată ca un refren: „a săvârșit multe minuni” sau „a săvârșit continuu vindecări” [1387] , Avva Teona „a săvârșit multe minuni” [1388] , Avva Ilie „a săvârșit multe minuni în fiecare zi și i-a vindecat neîncetat pe cei suferinzi” [1389.] Avva Apollon „era faimos pentru faptele sale mărețe, Domnul a săvârșit multe minuni prin el, a săvârșit nenumărate semne prin el” [1390.] Un alt avva „pe nume Amon a săvârșit multe minuni în acel loc” [1391] . În aceeași regiune, Coprius „a arătat multe semne, vindecând boli, făcând vindecări, alungând demoni și făcând multe minuni” [1392] , dar Avva Coprius spunea constant că tot ce făcea nu era nimic în comparație cu ceea ce putea face învățătorul său Patermufius. Acest avvă mergea pe apă, se purta prin aer oriunde dorea și oricând dorea - el merită pe deplin să fie patronul piloților! Și Coprius concluzionează astfel: „Ce este de mirare dacă noi, cei neînsemnați, realizăm un lucru atât de mic, vindecând șchiopi sau orbi, ceea ce chiar și medicii realizează cu priceperea lor?” [1393]

Însă trebuie să ne amintim că toți acești călugări făcători de minuni locuiau în Valea Nilului sau în apropierea ei și, prin urmare, aveau o clientelă numeroasă care putea apela la ajutorul lor. Astfel, de exemplu, știm că Avva Apollon a lucrat „în deșert, lângă locuri locuite, și, fiind în puterea Duhului, a făcut semne și vindecări miraculoase pe care nimeni nu le poate descrie, atât de minunate sunt...” [1394.] Majoritatea minunilor descrise în Viața lui Antonie au avut loc nu pe „muntele interior”, ci lângă locuri locuite: acestea erau vindecările laicilor care veneau să-l vadă pentru a-și reda sănătatea lor sau uneia dintre rudele lor [1395.] Un oficial de rang înalt pe nume Fronton a fost vindecat de o boală gravă: „Și-a mușcat limba cu dinții și era gata să se priveze de vedere.” Antonie i-a promis că se va vindeca imediat ce va părăsi deșertul [1396.] Aceasta este o modalitate bună de a evita recunoștința și ovațiile pe care foștii pacienți doresc de obicei să le acorde făcătorilor de minuni. O tânără fată „din Busiris Tripoli a avut o boală cumplită, provocând o mare

compasiune. Lacrimile, mucusul și umezeala din urechile ei, care cădea pe pământ, s-au transformat imediat în viermi. Corpul ei era slăbit și avea ochii diformi." Părinții femeii bolnave s-au dus la Antonie, care le-a interzis să i-o aducă pe această fată. „Întoarceți-vă", le-a spus el, „și dacă nu este încă moartă, o veți găsi sănătoasă. Nu este treaba mea și nu este nevoie să mi-o aduceți, un om nenorocit. A vindeca este treaba Mântuitorului." Fata a fost vindecată chiar în acel ceas [în 1397.] În același fel, de la distanță, Antonie a vindecat-o pe Policrația, o fată din Laodiceea, „care suferea mult de dureri în stomac și în coastă din cauza marilor isprăvi fizice" [în 1398.] Antonie simpatiza în rugăciunile sale cu toți cei care veneau la el, dar bolnavii nu erau întotdeauna vindecați. Sfântul însă îi consola mereu, îi sfătuia să nu dispere și „le amintea că vindecarea nu-i aparține lui sau vreunei alte persoane, ci aceasta este lucrarea lui Dumnezeu, care o face când vrea El și cui vrea El" [1399] .

Miracole în deșert

Pustnicii care trăiau în mijlocul deșertului erau, desigur, mult mai puțin predispuși să înfăptuiască astfel de miracole. Și este demn de remarcat faptul că apoftegmele, precum și „Lavsaik” și lucrările lui Ioan Cassian, conțin mult mai puține referințe la evenimente miraculoase decât „Istoria călugărilor”. Palladius, în prologul operei sale, spune despre eroii săi: „Minunile pe care le-au săvârșit sunt nenumărate, dar voi atinge doar cele principale” [1400.] Dacă lăsăm deoparte exorcismul demonilor și tratamentul miraculos al animalelor, opera sa conține foarte puține povești despre miracole. El vorbește despre doi bătrâni, Beniamin și Piora, care aveau „darul vindecării”, dar nu oferă detalii [1401.] Și există doar doi făcători de miracole despre care știm multe - ambii Macarie. Macarie din Egipt a dobândit o astfel de faimă pentru că avea întotdeauna un ucenic cu el pentru a-i întâmpina pe vizitatori, „pentru că un mare număr dintre cei care veneau la el erau vindecați”. Când avva Macarie era prea mult pentru a-i fi pe plac, se retrăgea în secret într-o grotă subterană pe care și-o săpase singur . [1402] Cea mai spectaculoasă dintre toate vindecările sale a avut loc cu o femeie pe care vrăjitorul o transformase într-un cal. Să ne imaginăm uimirea curajosului ei soț, care, la întoarcerea acasă, a găsit o iapă în patul său: „A plâns, s-a jelit și a început o conversație cu acest animal, dar nu a primit niciun răspuns de la el”. Preoții satului nu știau ce să facă și „soțul, ținând-o în frâu ca pe un cal, a condus-o astfel în deșert” la chilia avva Macarie. Bătrânul s-a rugat, a turnat apă sfințită pe capul animalului și „a făcut-o vizibilă tuturor ca femeie ” . [1403]

Macarie din Alexandria a arătat și el un dar similar în Chilii și a câștigat o reputație de vindecător. Un preot din sat, suferind de un ulcer la cap care îi mâncase locul dureros până la os, a venit și l-a implorat, iar „Macarie și-a pus mâinile peste el și, după scurt timp, omul s-a vindecat, părul a început să-i crească din nou și a plecat sănătos” [1404.] Văzând astfel de succese ale bătrânului, demonul a decis să-l ispitească, îndemnându-l să părăsească deșertul și să meargă la Roma, unde putea realiza într-o măsură mai mare darul pe care Domnul i-l dăduse. Abatele a biruit această ispită diavolească, dar, după cum scrie Paladie, nu fără dificultate [1405] .

La fel ca Paladie, Ioan Cassian evită să facă paradă cu miracolele săvârșite de Părinții Deșertului. La începutul lucrării sale „Instituții”, explică faptul că nu intenționează să „spună povești despre miracolele și semnele lui

Dumnezeu", deși nu numai că a auzit de ele, ci chiar „a văzut cu ochii săi multe lucruri incredibile".1406 De asemenea, în Dialogurile sale, Ioan Cassian spune că trebuie să treacă sub tăcere miracolele și semnele săvârșite de Avva Piamun, pentru a se limita la a învăți pentru mântuire și a nu da hrană pentru uimire inutilă și deșartă cititorilor săi.1407 Dar menționează vindecările extraordinare săvârșite de bătrâni. Unul dintre ei, Avva Pavel, este un călugăr de ale cărui nenorociri am auzit deja. După ce a fugit la vederea unei femei pe care a întâlnit-o pe drum, a fost lovit de paralizie. Dar puterea spirituală a lui Pavel era atât de mare încât „untelul cu care trupul său (care este mai bine numit cadavru) era atins, când bolnavii erau unși cu el, îi vindeca imediat, indiferent de boala de care sufereau" 1408 . Un alt ava, Avraam, a venit din deșert la seceriș. „O femeie, purtându-și în brațe copilul, deja slăbit și pe jumătate mort din cauza lipsei de lapte, a venit să-L roage cu rugăciuni și lacrimi. El i-a dat să bea un pahar cu apă, peste care a făcut semnul crucii. Și îndată sânii ei ofiliți s-au umplut în mod miraculos și a curs lapte, care era din belșug" 1409. A doua zi, plimbându-se prin oraș, ava Avraam a vindecat un om care nu putea merge 1410 .

Printre minunile menționate în apoftegme, câteva fapte extraordinare ies imediat în evidență, arătând stăpânirea pustnicilor asupra elementelor naturii (apă, foc, soare, ploaie), pe care le foloseau uneori 1411. În astfel de chestiuni, se pare, avva Vissarion, care putea concura aici cu avva Patermufius, a găsit cel mai mare har. La fel ca acesta din urmă, a mers pe apă ca pe uscat și a oprit soarele 1412. Odată a transformat apa mării în apă dulce pentru a-i da ucenicului său să bea. Antonie cel Mare a făcut odată să țâșnească un izvor în mijlocul deșertului 1413. Avva Xoi a făcut să plouă prin rugăciunile sale 1414. Ascultarea unui ucenic a făcut ca apa să crească într-o fântână pentru a-i umple ulciorul 1415 . Ascultarea a readus la viață și o bucată de lemn uscată, plantată în nisip 1416 , iar pentru a dovedi puritatea bătrânului care locuia lângă fecioară, un toiag înfipt în pământ a înflorit și a început să dea roade 1417. La porunca bătrânului său, avva Ilie și-a vârât mâna în foc și a rămas nevătămat 1418. Dar aceasta nu poate fi comparată cu isprava avvei Coprius, care a stat în mijlocul focului o jumătate de oră 1419 , sau a avvei Elios, care „în faldurile hainelor sale ducea adesea cărbuni aprinși fraților care locuiau în vecinătate" 1420 , sau a avvei Apelles, care, stăpânind meșteșugul fierarului, „a luat metal încins în mâini fără să sufere vreun rău" 1421 .

Apoftegmele citează cinci cazuri de vindecare. Două au fost săvârșite de avva Longin în vecinătatea Alexandriei, în legătură cu femei, dintre care una

suferea de cancer la sân, iar cealaltă avea o cicatrice incurabilă pe braț [1422.] În ambele cazuri, vindecarea s-a produs într-un fel sau altul împotriva voinței bătrânului. Avva Macarie a vindecat un copil de paralizie, pe care tatăl său l-a adus la ușa chiliei sale [1423.] Avva Isidor i-a redat vederea unui orb [1424] , dar nu știm exact cum s-a produs această minune. În cele din urmă, un tată l-a adus la avva Pimen pe vărul sau nepotul său mai mic, „a cărui față era întoarsă sub influența (vrăjitoriei)". În acel moment, avva a fost înconjurat de alți bătrâni. Pentru ca Pimen să nu poată evita isprava, toți bătrânii, fără excepție, au fost rugați să binecuvânteze copilul cu semnul crucii. Și copilul s-a vindecat în momentul în care avva Pimen l-a binecuvântat cu crucea [1425] .

Mai mulți morți înviați

Miracolele care implică învierea morților sunt, desigur, cea mai bună dovadă a puterii divine care a lucrat prin intermediul Părinților Deșertului. Apoftegmele descriu unele dintre ele, care sunt cu totul extraordinare. În unele cazuri, este vorba de o întoarcere la viață doar pentru o scurtă perioadă de timp, ceea ce permite defunctului să facă o mărturisire valoroasă, cum ar fi identificarea criminalului său sau indicarea locului unde sunt ascunși banii [1426] .

Alte învieri durează o perioadă mai lungă. Pentru a-l rușina pe un călugăr care căzuse în erezie, avva Macarie, prin rugăciunea sa, „a înviat un om care nu era un mort recent îngropat, ci unul dintre cei mai vechi, care a trăit cu mult înainte de Hristos". [1427] După ce l-a botezat, Macarie l-a condus pe omul înviat în deșert și „a lucrat cu el trei ani, după care a murit cu adevărat", ne spune autorul poveștii . [1428] Avva Patermufiy a prelungit, de asemenea, viața unui călugăr care era pe cale să moară și care era pe cale să fie condamnat pentru păcatele sale . [1429] Mai multe povești mărturisesc puterea uimitoare pe care anumiți călugări sau călugărițe o aveau asupra vieții și a morții. Un pustnic a readus la viață o femeie desfrânată care îl sedusese și murise subit . [1430] . [1431] În mod similar, un laic care a batjocorit-o pe Amma Sara privind-o sărind peste un pârâu a fost ucis de un singur cuvânt rostit accidental de călugăriță. Dar acest om ireverențios a fost readus la viață prin simpla ei rugăciune: „Isuse al meu, readu-l la viață și de acum înainte nu voi mai rosti astfel de cuvinte. " [1432]

Autorul poveștii ne spune că Sara „nu era conștientă de harul lui Dumnezeu care era în ea". Același lucru se poate spune și despre ava Sisoes. Într-o zi, un laic s-a dus cu fiul său să-l viziteze pe bătrân. Băiatul a murit pe drum. Tatăl, fără cea mai mică ezitare, i-a adus trupul mort la picioarele ava. Dar acesta din urmă, neobservând că băiatul murise și crezând că pur și simplu căzuse cu fața la pământ în fața lui, a spus: „Ridică-te și du-te!" Și imediat copilul s-a ridicat și s-a alăturat tatălui său, care i-a povestit avaei ce se întâmplase. Sisoes, „după ce a ascultat, s-a întristat, căci nu voia să fie așa " . [1433]

Înțelegem că smerenia acestor pustnici putea fi aspru pustă la încercare de astfel de minuni. Dar ei știau bine că nu erau capabili să le săvârșească singuri și le recunoșteau ca fiind lucrarea lui Dumnezeu, așa cum îi plăcea lui Antonie cel Mare să spună despre aceasta [în 1434.] „Istoria călugărilor"

subliniază și ea acest lucru: „Ei înviază și astăzi morții... și tot ce a săvârșit Mântuitorul prin sfinți, El săvârșește acum prin ei” [1435] .

Este bine cunoscut de toți că nici măcar o astfel de putere nu creează sfințenie [1436.] După cum spunea Avva Agaton despre aceasta: „Un om mânios, chiar dacă ar învia morții, nu este plăcut lui Dumnezeu” [1437.] Iar Avva Nisteroi, învățându-l pe Ioan Cassian, i-a spus aceasta: „Culmea perfecțiunii și a bunătății nu constă în săvârșirea de minuni, ci în puritatea iubirii” [1438.] Totuși, exemplele date ne fac să credem că toți făcătorii de minuni din deșert au fost de fapt mari sfinți ai lui Dumnezeu.

***

[1323]

A 48 (=Arsenie, 10. Povești memorabile. P. 19).

[1324]

A 30 (=Anthony, 30. Povești memorabile. P. 16).

[1325]

A 12 (=Anthony, 12. Povești memorabile. P. 12).

[1326]

Viața lui Antonie, cap. 59.

[1327]

Ibidem, cap. 62.

[1328]

Ibidem, cap. 82.

[1329]

A 159 (=Vissarion, 4. Povestiri memorabile. P. 45–46).

[1330]

Nr. 361.

[1331]

Istoria călugărilor, 1, 1–11; Lavsaik, 10, 1; 17, 2.

[1332]

Viața lui Antonie, cap. 34.

[1333]

Lavsaik, 35, 7–9; Istoria călugărilor, 12, 10–11; 16, 1–8.

[1334]

A 244–245 (=Zaharia, 2–3. Povești memorabile. P. 66).

[1335]

N190.

[1336]

N255.

[1337]

N211; N454.

[1338]

A 504 (=Moise, 10. Povești memorabile. P. 115).

[1339]

A 65 (=Arsenie, 27. Povești memorabile. P. 21).

[1340]

A 542 (=Marcul Egiptului. Povești memorabile. P. 124–125).

[1341]

A 292 (=Teodor de Fermei, 23. Povestiri memorabile. P. 197–198).

[1342]

A 390 (=Iosif din Panefos, 7. Povestiri memorabile. P. 87).

[1343]

Nr. 85.

[1344]

Nr. 521.

[1345]

A 76 (=Arsenie, 38. Povești memorabile. P. 26).

[1346]

Am 221, 3 (cf. Zicerile Părinților Egipteni, 317).

[1347]

Sy 3, 48; N 141.

[1348]

Nr. 135.

[1349]

Un 190.

[1350]

A 28 (=Anthony, 28. Povești memorabile. P. 297).

[1351]

A 858 (=Silouan, 2. Povești memorabile. P. 180).

[1352]

A 859 (=Silouan, 3. Povești memorabile. P. 180).

[1353]

A 329 (=John Kolov, 13. Povești memorabile. P. 79).

[1354]

Nr. 599.

[1355]

Guillaumont A. Aux origins du monachisme chrétien. Bellefontaine, 1979. P 142.

1356

A 246–274 (cf. Zaharia 4–5. Povestiri memorabile. Pp. 66–67); Eth 14:35.

1357

Brațul 6, 16: SP, nouveau recueil, P 258 (1713).

1358

Nr. 371.

1359

Viața lui Antonie, cap. 82; 84.

1360

A 326 (=John Kolov, 10. Povești memorabile. P. 78–79).

1361

A 346–347 (=John Kolov, 29–30. Povești memorabile. P. 82).

1362

A 858 (=Silouan, 3. Povești memorabile. P. 180).

1363

Un 910.

1364

Ioan Cassian. Conferințe, 19, 4.

1365

Lavsaik, 1, 3.

1366

Istoria călugărilor, 10, 20–21.

1367

Ibidem, 25, 2.

1368

Ibidem, 8, 16.

1369

Ibidem, 11, 6–7.

1370

Un 571.

1371

Guillaumont A. Aux origins du monachisme... P. 137.

1372

Nr. 379.

1373

A 582 (=Pimen, 8. Povești memorabile. P. 135).

1374

A 718 (=Pimen, 144. Povești memorabile. P. 154).

1375

Veilleux A. La vie de saint Pachôme... P. 161.

1376

Guillaumont A. Aux origins du monachisme... P. 143–144.

1377

Viața lui Anton, cap. 10.

1378

Un 265.

1379

Eter 14, 53.

1380

Lavsaik, 25, 5 ani.

1381

Am 163, 7 .

1382

Ete 14, 4.

1383

Ete 14, 16.

1384

Ete 14, 18.

1385

Cp.: Kirchmeyer J. Extase // Dictionnaire de spiritualité. T. 4. Col. 2099–2101, 2109–2110.

1386

Istoria călugărilor, Prolog, 9.

1387

Ibidem, 2, 6.

1388

Ibidem, 6, 1.

1389

Ibidem, 7, 2.

1390

Ibidem, 8, 2.

1391

Ibidem, 9, 5.

1392

Ibidem, 10, 1.

[1393]

Ibidem, 10, 20; 10, 24.

[1394]

Ibidem, 8, 7.

[1395]

Viața lui Anton, capitolele 14, 57, 58, 61, 62.

[1396]

Ibidem, cap. 57.

[1397]

Ibidem, cap. 58.

[1398]

Ibidem, cap. 61.

[1399]

Ibidem, cap. 56.

[1400]

Lavsaik, prolog, 4.

[1401]

Ibidem, 12, 1; 39, 1.

[1402]

Ibidem, 17, 3; 17, 1.

[1403]

Ibidem, 17, 6–9.

[1404]

Ibidem, 18, 19–21.

[1405]

Ibidem, 18, 23.

[1406]

John Cassian. Instituții, Prolog.

[1407]

Ioan Cassian. Conferințe, 18, 1.

[1408]

Ibidem, 7, 26.

[1409]

Ibidem, 15, 4.

[1410]

Ibidem, 15, 5.

[1411]

A 157–158, A 260; Istoria călugărilor, 9, 13 și 20.

1412

A 156 (cf. Vissarion, 2–3. Povestiri memorabile. P. 45).

1413

Viața lui Antonie, cap. 54.

1414

A 567 (=Ksoy, 2. Povești memorabile. P. 97), N 626.

1415

Nr. 27.

1416

A 316 (=John Kolov, 1. Povești memorabile. P. 77).

1417

A 428 (=Cassian, 2. Povestiri memorabile. P. 92).

1418

Cap. 270. (Trebuie menționat că traducătorii acestei apoftegme copte, Chaîne și Elanskaya, o înțeleg diferit. Cuvântul copt maein (semn), care se află la sfârșitul zicalei, Chaîne îl interpretează ca „semn”, „miracol”, iar Elanskaya – ca o urmă de arsură (cf. Chaîne. Le manuscrit. P. 153; Zicale ale Părinților Egipteni, 297. – A. V.).

1419

Istoria călugărilor, 10, 30.

1420

Istoria călugărilor, 12, 1.

1421

Istoria călugărilor, 13, 2.

1422

A 431 (=Longinus, 2. Povestiri memorabile. P. 100); Sy 19, 7 (cf. Patericonul antic. 19, 6–7).

1423

A 468 (=Macarie al Egiptului, 15. Povestiri memorabile. P. 106).

1424

Ete 14, 38.

1425

A 581 (=Pimen, 7. Povești memorabile. P. 134–135).

1426

A 531; Cap. 227.

1427

N 490 B; Lavsaik, 17, 11, John Cassian. Conversații, 15, 3.

[1428]

N490 B.

[1429]

Istoria călugărilor, 10, 17–19.

[1430]

Nr. 189.

[1431]

RA 80, 1.

[1432]

RA 80, 2.

[1433]

A 821 (=Sisoy, 16. Povești memorabile. P. 715).

[1434]

Viața lui Antonie, cap. 38; 83–84.

[1435]

Istoria călugărilor, [epilog], 2.

[1436]

N 547, N 745.

[1437]

A 101 (=Agathon, 19 – Povești memorabile. P. 31).

[1438]

Ioan Cassian. Conferințe, 15, 2.

Capitolul șaptesprezece. Din deșert în Țara Promisă

Longevitatea pustnicilor

Când citim remarcabila descriere a lui Antonie cel Mare la sfârșitul vieții sale, la vârsta de o sută șapte ani, ne întrebăm cum a putut muri, fiind atât de sănătos: „Nu a pățit nimic, ochii lui erau sănătoși și vedea bine. Niciun dinte nu i-a căzut... Picioarele și brațele îi erau complet sănătoase, părea mai vesel și mai puternic decât oricine mânca diverse mâncăruri, făcea abluțiuni și schimba diverse haine..." [1439] În mănăstirea unui anume Avva Isidor din Tebaida, călugării erau într-o asemenea sănătate „încât toți puteau face minuni și niciunul dintre ei nu se îmbolnăvea până la moarte. Când a venit ceasul călătoriei pentru fiecare dintre ei, el a anunțat-o tuturor, s-a culcat și a adormit" [1440] .

Cunoaștem un număr considerabil de pustnici care au decedat la un moment dat, fără complicații de sănătate, pur și simplu din cauza slăbirii forțelor lor vitale, la o vârstă mai mult sau mai puțin respectabilă. Avva Pambo, de exemplu, a murit în Nitria la vârsta de șaptezeci și șapte de ani, fără febră și fără să fie bolnav, când a terminat de împletit ultimul său coș [în 1441.] Dar aici, ca și în Viața Sfântului Anton, autorii ne oferă o imagine abia voalată a modului în care viața în deșert nu este doar salutară pentru suflet, ci și foarte utilă pentru trup, este mai sănătoasă și mai salubră decât viața într-un oraș sau sat. Poate că așa era și pentru egiptenii nativi, dar pentru oamenii din alte locuri care au venit în deșert, schimbarea climei, a condițiilor de viață și a dietei nu erau deloc propice întăririi sănătății, chiar dacă nu se dedau unui ascetism excesiv de sever. Este demn de remarcat faptul că cei pe care îi cunoaștem erau adesea bolnavi și mureau când nu erau încă în vârstă, cu excepția lui Avva Arsenius, care a trăit până la vârsta de nouăzeci și cinci de ani [în 1442] , deși nu avea o constituție eroică și era adesea bolnav în Skete, Alexandria și Troia în [1443. În 1444.] Evagrie, sosit din Asia Mică, a lăsat în urmă o viață răsfățată și luxoasă, dar nu a tolerat o dietă doar de pâine, sare și untdelemn. Avea dureri de stomac și a murit prematur - la vârsta de cincizeci și patru de ani [în 1445.] Tovarășul și prietenul său, Paladie, a

suferit și el din cauza regimului dur al pustnicilor egipteni. De exemplu, nu a putut rămâne mult timp lângă marele ascet Avva Dorotei [în 1446.] În timpul călătoriei sale spre Tebaida, s-a îmbolnăvit, apoi a suferit de dureri de stomac și splină. Pe deasupra, hidropizia l-a obligat să rămână pentru tratament în Alexandria, unde medicii l-au sfătuit să se întoarcă în Palestina, întrucât clima de acolo îi era mai favorabilă [1447.] Doi tineri călugări străini, primiți de Macarie al Egiptului la schit, nu au reușit să trăiască mult, murind la trei ani după sosire. Înainte de șederea lor la schit, și ei „trăiau în lux și bogăție” [1448] .

Este demn de remarcat faptul că vârsta pustnicilor este rareori menționată în apoftegme, în timp ce Paladie pare să se intereseze de aceasta. Datorită lui știm că Macarie al Egiptului a trăit cel puțin nouăzeci de ani [(1449)] , că Avva Isidor a murit la vârsta de optzeci și cinci de ani [(1450]) , Amon al Nitriei la șaizeci și doi de ani [(1451)] , Avva Pambo și Avva Serapion la șaptezeci de ani [(1452]) , Avva Beniamin la optzeci și unu de ani [(1453)] . Pafnutie Cefal a trăit peste optzeci de ani [(1454)] , Avva Marcu s-a apropiat de vârsta de o sută de ani, dar, spre deosebire de Antonie cel Mare, și-a pierdut toți dinții [(1455)] . Moise și Pahon au murit când aveau în jur de șaptezeci de ani [(1456)] . Istoria Călugărilor menționează doi bătrâni în vârstă de o sută de ani, Avva Cronius în Nitria și Avva Elias în Tebaida [1457] , precum și pe Avva Coprius, care la vârsta de nouăzeci de ani era într-o stare bună de sănătate [1458.] Avva Cheremon, relatat de Ioan Cassian, avea peste o sută de ani, mergea aplecat și atingea pământul cu mâinile [1459.] În concluzie, merită spus că Fericitul Ieronim, dorind ca eroul său să trăiască mai mult decât toți ceilalți, l-a făcut pe Pavel din Teba să trăiască până la vârsta de o sută treisprezece ani [1460] .

Infirmități și boli

„Sursele” noastre despre deșert - Palladius și John Cassian - nu arată niciun interes pentru starea sanitară a mediului monastic din Egipt. Singurul lucru care îi preocupă cu adevărat este sănătatea morală a pustnicilor și mijloacele prin care vindecă bolile spirituale. Când ne vorbesc în treacăt despre afecțiuni fizice, o fac în legătură cu descrierea ascetismului și a sănătății lor mintale. Boala este adesea o consecință a ascetismului și rezultă din isprăvi nemăsurate. La urma urmei, isprăvile, uneori mult mai grave decât era necesar, erau un fel de piatră de încercare a ascetismului ca atare. Uneori, boala este o dovadă de virtute și sfințenie. Dacă un pustnic este bolnav, înseamnă că a întreprins munci ascetice excesive, fără a ține cont de propria sănătate. Se spunea despre doi pustnici din schit că s-au îmbolnăvit pentru că au dus un mod de viață extrem de sever [în 1461.] Isprăvile excesive constau cel mai adesea în faptul că monahii urmau o dietă excesiv de strictă sau petreceau mult timp în picioare. Rezultatul unui astfel de ascetism era boli ale organelor interne și ulcere la nivelul picioarelor. Avva Dioscor, de exemplu, avea hemoragii interne și răni pe picioare, dar nu a luat niciun medicament, nici măcar șofran, pe care i l-au oferit ucenicii săi. Pur și simplu și-a înfășurat picioarele în cârpe până când Domnul l-a vindecat [1462.] La fel, avva Ioan, ale cărui picioare „au explodat de la statul în picioare îndelungat și au emanat lichid, ducând la supurație”, a fost vindecat de un înger [1463] .

Paladie ne oferă și câteva detalii despre bolile pustnicilor. El însuși, care suferea de hidropizie, pe care tocmai am menționat-o, povestește despre un călugăr care era chinuit de aceeași boală, dar într-o formă mai severă. Corpul călugărului s-a umflat atât de mult încât, după moartea sa, a fost necesară lărgirea ușii pentru a-l scoate din chilie [1464.] Ioan, un discipol al avvei Macarie, a suferit de elefantiazis ca pedeapsă pentru zgârcenia sa [1465] , [1466.] Avva Macarie a vindecat un preot de un ulcer la cap, pe care îl primise din cauza viciilor sale [1467.] Pedeapsa prin boală putea fi și preventivă: în momentul în care călugărul Eron a intrat într-o prostituată pentru a păcătui, i-a apărut pe organele genitale un carbuncul, care a crescut într-o asemenea măsură încât, după câteva luni, „mădularele i-au putrezit și i-au căzut” [1468] . Un alt ascet, Ștefan al Libiei, care atinsese o înaltă perfecțiune în ascetism, a fost lovit de o boală similară, „ulcerul fagedenic”, iar organele genitale i-au fost amputate [în 1469.] La aceste cazuri, diagnosticate cu precizie de

Palladius, nu mai este practic nimic de adăugat, cu excepția, poate, a îndepărtării uvulei inflamate a lui Abba Makheta, despre care ne informează Ioan Cassian în [1470.] .

Nu vorbim prea mult despre splină astăzi, cu excepția cazurilor în care s-a rupt într-un accident. Dar bătrânii diagnosticau adesea boala acesteia în cazurile în care sufereau de probleme digestive. Ucenicii lui Avva Palamon credeau că învățătorul lor suferea de o splină bolnavă. Doctorul pe care l-au chemat a spus că avva nu suferea de așa ceva și simțea durere doar din cauza postului excesiv1471 - Lui Evagrie îi place să enumere în lucrările sale diversele gânduri care pot veni în mintea unui pustnic în chilia [sa1472] Printre gândurile sugerate de lăcomie se numără cele care îl fac pe călugăr să creadă că durerea la care riscă să se expună provine dintr-un post prea strict: „durere în stomac, în ficat, în splină sau hidropizie...". Îl conving să bea vin sub pretextul că apa este dăunătoare ficatului sau splinei, îi arată „stomacul, ficatul, splina, hidropizia, boala lungă, lipsa lucrurilor necesare sau absența unui medic...".

Adesea, demonul însuși intervine, vătămând trupul pustnicului, așa cum s-a întâmplat cu Antonie cel Mare și Moise [1473] , sau așa cum notează Amma Syncletica: „Cu permisiunea lui Dumnezeu, trimite boli foarte grave pentru a slăbi dragostea de Dumnezeu în oamenii slabi de inimă... El distruge trupul cu febră severă și sete insuportabilă..." [1474.] O altă Amma, Teodora, pare să vorbească despre o experiență similară: „Cel rău asuprește trupul cu boli și slăbiciune, epuizare, slăbiciune în genunchi și alte mădulare, distruge puterea trupului și a sufletului, încât spunem: «Sunt bolnav și nu am putere să citesc rugăciuni»... Dar dacă suntem vigilenți, toate acestea se vor risipi. A fost un călugăr care, de îndată ce și-a început regula de rugăciune, a fost aruncat în frig și căldură, a simțit o durere de cap puternică. Apoi spunea: «Uite, sunt bolnav și poate voi muri! Să ne înviem înaintea morții și să ne săvârșim rugăciunea»... De îndată ce își termina rugăciunea, febra trecea" [1475.] .

În general, călugării care sufereau de boli încercau să mențină strictețea asceticii lor, refuzând acele indulgențe pe care cei din jurul lor încercau să le obțină de la ei. Avva Isaac a avut o boală lungă și gravă. Un ucenic i-a pregătit o supă și a pus în ea niște prune sălbatice. Dar bătrânul a refuzat să o mănânce, spunând: „Cu adevărat, frate, aș vrea să petrec treizeci de ani în această boală." [1476] Un alt bătrân, care era mereu bolnav, a regretat după un an de sănătate. El a spus, plângând: „Dumnezeu m-a părăsit și nu mă mai

vizitează.” [1477] În Chilii , un călugăr se ruga neîncetat: „Doamne, trimite-mi boala, căci atunci când mă simt bine, nu Te ascult.” [1478]

Avva Koprie, zăcând bolnav în pat, nu înceta să-L laude pe Dumnezeu [1479] , iar pentru bătrânii Pimen, Iosif și Rufin, o astfel de moarte era perfectă [1480.] Este clar că demonii au făcut totul pentru a împiedica această acțiune binecuvântată, mergând chiar până acolo încât l-au împins pe bolnav să respecte obiceiurile postului și rugăciunii în picioare, pentru a-l epuiza și a-l aduce în deznădejde [1481] .

Îngrijirea bolnavilor

Când apoftegmele vorbesc despre un pustnic bolnav, aproape întotdeauna se face pentru a sublinia fie virtuțile sale, fie mila fraților care îl vizitează și au grijă de el. De obicei, un bătrân care a devenit slab și imobil are un discipol sau frați care au grijă de el. Avva Sisoes a avut un discipol credincios, pe Avraam, iar avva nu a vrut ca altcineva să-i slujească [1482.] Avva Ammoi l-a avut întotdeauna alături de el pe Ioan din Teba timp de doisprezece ani [1483.] Un anumit frate i-a citit bolnavului avva Agaton [1484.] Frații au avut grijă de slabul și orbul avva Antian, chiar hrănindu-l [1485.] Un înger a venit în ajutorul unui bătrân care trăia în singurătate departe de Chilii când s-a îmbolnăvit [1486.] Dar, de obicei, pustnicul bolnav nu era singur. Când la întâlnirea de la sfârșitul săptămânii observau că un frate lipsea, veneau la el să-i întrebe despre sănătate, să-l încurajeze și să-i aducă cele mai necesare lucruri: mâncare, lenjerie, medicamente [1487.] În tot timpul cât bolnavul a stat în pat, vecinii l-au vizitat adesea [1488.] Astfel, de exemplu, avva Teodor de Fermei a fost vizitat de multe ori. Frații îi aduceau mâncare neîncetat, dar bătrânul dădea mâncarea adusă de călugărul anterior călugărului care venea mai târziu, iar când venea ceasul mesei, avva se mulțumea cu ceea ce i-a adus ultimul vizitator [1489.] Cei care nu puteau veni singuri la bolnav îi trimiteau ceva: smochine, struguri [1490] , peștișori [1491] , dulciuri sau pâine proaspătă, pentru care avva Macarie, de exemplu, a mers la Alexandria [1492.] .

Vizitarea fraților bolnavi era o datorie de caritate care trebuia respectată mai presus de orice alte îndatoriri. Era porunca lui Dumnezeu prin excelență chiar și pentru Avva Teodor, care nu a fost niciodată foarte sociabil.1493 [Îndeplinirea] ei era mai prețuită decât rămânerea în chilie o săptămână întreagă.1494 [Avva] Agaton a mers până acolo încât a petrecut patru luni în oraș îngrijind un rătăcitor bolnav , [1495] iar Avva Lot a arătat grijă chiar și pentru un călugăr bolnav care împărtășea opiniile eretice ale lui Origen.1496 Îngrijirea bolnavilor necesita răbdare și perseverență, mai ales când era vorba de un bătrân ale cărui răni purulente emanau o duhoare insuportabilă , [1497] sau când boala durase ani de zile și pacientul nu arăta nicio recunoștință față de cei [care îl] slujeau.1498

Uneori, bolnavul era dus la biserică, unde frații se rugau pentru el și îl stropiau cu apă sfințită pentru a se vindeca [1499.] Putea fi și uns cu untdelemn [1500.] Vindecarea era adesea așteptată de la Dumnezeu, „vindecătorul principal al sufletelor și trupurilor” [1501] , dar uneori se recurgea

și la ajutorul medicilor pământești, mai ales când era necesară o intervenție chirurgicală [1502.] Un doctor era chemat la bolnav Abba Palamon [1503.] Se pare că Chiliile și Schitul nu aveau proprii medici, dar, potrivit lui Paladie, se aflau în Nitria [1504.] Un anumit călugăr Apollonius a devenit chiar farmacist acolo, vizitând bolnavii [1505.] .

În general, călugării bolnavi rămâneau în deșert și nu se întorceau în oraș sau sat în căutarea unei îngrijiri mai bune. Este adevărat că un anumit bătrân din Skete, când s-a îmbolnăvit grav, a vrut să-i scutească pe frați de nevoia de a se îngriji de sine și, în ciuda avertismentelor lui Avva Moise, s-a dus „în Egipt”, unde s-a predat îngrijirii unei călugărițe. Dar după ce s-a vindecat, a cedat ispitei de a se culca cu ea, iar ea a rămas însărcinată cu el [în 1506] .

Gândul muritor

Venind în deșert așteptând să găsească Țara Făgăduinței, pustnicii nu se temeau de moarte mai mult decât de bolile care îi pândeau adesea acolo. Cu toate acestea, moartea era adesea gândită și vorbită aici. „Trăiește ca și cum ai muri în fiecare zi”, repeta Antonie cel Mare de-a lungul vieții sale [1507.] Evagrie și Ioan Cassian ne aduc cuvintele avvei Macarie, care spunea: „Un călugăr trebuie să fie întotdeauna în dispoziția de parcă ar muri mâine și să-și folosească trupul ca și cum ar trăi cu el mulți ani de acum încolo” [1508.] Acesta este un mijloc excelent de a nu cădea în deznădejde și de a nu te relaxa [1509.] Apoftegmele ne oferă multe exemple despre cum călugării pun în practică acest sfat. Astfel, un bătrân care torcea un fus se gândea la moarte de fiecare dată când îl slăbea [1510.] Amma Sara se gândea la același lucru de fiecare dată înainte de a urca scările: aceasta este o precauție în orice moment [1511.] Și un alt bătrân a spus: „Mă gândesc la moarte dimineața și seara, în fiecare zi”. [1512] Un călugăr de pe Muntele Sinai a găsit o mică tablă cu această inscripție: „Moise către Teodor: Eu sunt, mărturisesc.” În tot restul vieții sale a purtat această tablă cu el și a spus: „Unde ești acum, tu care ai spus: «Eu sunt, mărturisesc»?” Și amintindu-și de moarte, acest călugăr nu a încetat să verse lacrimi . [1513] Un stareț care și-a trimis ucenicul să facă niște cumpărături s-a așezat lângă ușă și s-a întrebat: „Cine va veni primul - el sau celălalt, adică îngerul care va coborî după mine ca să mă ducă la Domnul?” [1514] Bătrânul din Raifa, care gemea constant: „Ce se va întâmpla cu mine?” - își petrecea zilele în reflecție continuă asupra plecării din trup . [1515] „Când te duci la culcare”, a sfătuit un alt bătrân, „întreabă-te: «Mă voi trezi dimineața sau nu?»” [1516]

Apropierea morții

Dar moartea putea veni și pe neașteptate. Fratele pentru care Avva Patermufiy s-a rugat pentru trei ani de viață pentru pocăința sa, a murit imediat după ce a trecut timpul – ca și cum ar fi adormit pur și simplu[1517] - Unii călugări știau dinainte momentul morții lor și adesea îl anunțau – cum ar fi Ioan de Lycopole, Pafnutie și călugării din mănăstirea Avvei Isidor[1518] - Un bătrân știa despre moarte cu trei zile înainte de a muri. După ce și-a chemat ucenicii, le-a anunțat-o și a murit exact în a treia [zi1519] . Alonius, aflând de la Semias că bătrânul său va muri în curând, a venit la abate pentru a fi martor la ultimele clipe ale vieții sale și la moartea însăși[1520] - În Chilii, un călugăr, pentru că plângea atât de mult, părea că vede moartea apropiindu-se, dar moartea nu a apărut și a plâns și mai [tare1521] .

De obicei, apropierea morții nu era gândită fără lacrimi, dacă nu din partea celui care murise, cel puțin din partea celor din jurul său. Când Macarie cel Mare era aproape de sfârșit, bătrânii din Nitria i-au trimis o delegație în schit ca să-l implore să vină să-i vadă pentru ultima dată. Când a ajuns la ei, bătrânii l-au rugat să le spună un cuvânt fraților adunați. Abatele a spus: „Să plângem, fraților, ca ochii noștri să verse lacrimi înainte de a pleca acolo, unde lacrimile noastre ne vor arde trupurile." Atunci toți au plâns și au căzut la picioarele lui, spunând: „Roagă-te pentru noi, Părinte. " [1522]

Totuși, în general, pustnicii nu se temeau deloc de ziua morții care se apropia. Egiptenii o primeau întotdeauna cu bucurie. Încă din cele mai vechi timpuri, ideile religioase îi obligau pe egipteni să trăiască doar jumătate pe pământ și să petreacă cealaltă jumătate în viața de apoi. Creștinismul nu făcea decât să întărească această orientare către „viața veacului viitor", care este viața adevărată. Tocmai această perspectivă reiese clar în stilul de viață al Părinților Deșertului. Comportamentul lor înainte de moarte ar trebui văzut atât ca o reflectare a credințelor strămoșilor lor, cât și ca o expresie a propriilor convingeri creștine. La majoritatea dintre ei, frica era amestecată cu bucurie și liniște sufletească, dar această frică în sine provenea din smerenie. În apoftegme găsim foarte puține nuanțe ale unor astfel de sentimente, uneori cu o notă de umor, ceea ce corespunde bine firii vesele a egiptenilor.

Când un bătrân din schit, al cărui nume, din păcate, nu-l cunoaștem, era pe moarte, frații i-au înconjurat patul și au plâns. Iar el, deschizând ochii, a râs de trei ori. Frații l-au întrebat motivul râsului, iar el le-a răspuns: „Prima dată

am râs pentru că vă temeți de moarte, a doua oară pentru că nu sunteți pregătiți și a treia oară pentru că îmi părăsesc munca de dragul păcii.” Și îndată și-a dat duhul .

Umorul, așa cum remarca Antoine Guillaumont, „putea fi o modalitate castă de a spune lucruri serioase” [1524] și de a ascunde emoțiile. Contrar a ceea ce am putea crede imediat, acest bătrân nu era cu siguranță insensibil la durerea pe care frații au simțit-o în momentul despărțirii de el, dar reacția sa stranie era un mijloc de a-i distrage și de a-i face mai puțin dramatici în legătură cu un eveniment care era ceva destul de natural pentru el.

Moarte fără martori

Pentru a-i scuti pe cei din jur de o durere suplimentară, unii bătrâni au preferat să moară fără martori. Astfel, Pavel din Teba i-a cerut lui Antonie cel Mare să meargă să aducă roba funerară pe care i-o dăduse Atanasie din Alexandria, „dorind în acest fel”, așa cum scrie hagiograful său, „să-i aline durerea pentru moartea sa” [1525.] Ioan din Nicopole a cerut să fie lăsat singur trei zile. A îngenuncheat în rugăciune și a plecat la Domnul [1526.] Adesea, pustnicii care se cunoșteau bine doreau să se vadă pentru ultima dată înainte de moarte [1527.] Dar uneori, unul dintre ei, aflând de moartea iminentă a altuia, prefera să rămână în chilia sa și să amâne întâlnirea până când îl va întâlni în lumea cealaltă [1528.] Se întâmpla ca unii pustnici să moară fără martori în chiliile lor și abia după câțiva ani cineva le descoperea cadavrul sau scheletul [1529.] Dar, de obicei, pustnicul muribund era înconjurat de bătrâni și frați, care îl consolau cu prezența și rugăciunile lor și ascultau cu atenție ultimele sale cuvinte.

Ultimele cuvinte ale bătrânilor

Apoftegmele ne transmit un număr mare de instrucțiuni rostite de Părinți cu puțin timp înainte de moartea lor. În ciuda diversității lor, ele reflectau totuși ideile principale ale celor care le rosteau. Avva Vissarion, de exemplu, spunea astfel: „Un monah, asemenea heruvimilor și serafimilor, trebuie să fie numai ochi” [1530.] Avva Beniamin, în loc de un sfat final adresat ucenicilor săi, a citat cuvintele din Epistola Sfântului Pavel către Tesaloniceni: *„Bucurați-vă întotdeauna, rugați-vă neîncetat, mulțumiți pentru toate”* (1 Tesaloniceni 5:16-17) [1531.] Uneori, un ucenic îi cerea bătrânului său să spună cuvinte care exprimau tot ceea ce trebuia să facă pentru a fi mântuit. Avva Iacob din Kellia răspundea: „Du-te, nu fii plăcut oamenilor, căci cei ce voiesc să fie pe placul oamenilor, pierdu-i pe oameni. Fugi de aici și vei fi mântuit” [1532.] Un alt bătrân din Kellia, Ioan, i-a spus ucenicului său: „Du-te, iubește-ți aproapele ca pe tine însuți și toți vrăjmașii tăi vor cădea la picioarele tale” [1533] . Cuvântul nu a îndemnat niciodată la acțiune în mod explicit, ci a fost doar o reamintire. La întrebarea ucenicilor săi: „Ești fericit, părintele nostru, că te duci în Împărăția Cerurilor?” - Pafnutie Sindonitul a răspuns: „Desigur, căci mi-am făcut viața de râs” [1534] .

Răspunsurile unor bătrâni au fost de avertisment sau de reproș abia disimulat. Nad-bai Pers a spus: „Ce să vă spun? Generațiile care vor veni după noi vor fi bine hrănite, vor pălăvrăgi și nu vor munci, dar vor încerca să-i învețe pe predecesorii lor” [1535] . Și avva Isaac, prezbiterul din Kelli, a zis așa: „Vedeți cum m-am purtat înaintea voastră. Dacă și voi vreți să mă urmați și să păziți poruncile lui Dumnezeu, atunci El va trimite harul Său și va păzi acest loc. «Și dacă nu păziți poruncile, nu veți rămâne în acest loc...» [1536] Bătrânul fie a evitat un răspuns direct, fie a oferit cu modestie un exemplu instructiv: „Nu-mi amintesc să fi spus vreodată vreunuia dintre voi să facă ceva fără să mă hotărăsc mai întâi să nu se mânie dacă ceea ce am spus nu se face - și de aceea toate zilele noastre am trăit în pace” [1537.] Avva Ioan, înainte de a-și da ultima suflare, era foarte fericit, gândindu-se că se întoarce în adevărata sa patrie. Le-a lăsat ucenicilor săi îndurerați aceste cuvinte: „Niciodată nu mi-am făcut voia și nu am învățat pe nimeni ceva ce eu însumi nu am împlinit mai înainte” [1538.] Și avva Pamvo a zis înainte de moartea sa: „De când am venit în acest deșert și am zidit aici o chilie și m-am așezat în ea, nu-mi amintesc să fi mâncat pâine care nu a fost câștigată prin munca mâinilor mele și nu regret niciun cuvânt pe care l-am spus”. a

spus. Și acum mă duc la Dumnezeu, ca și cum n-aș fi început încă să-I slujesc” [1539.] Avva Matoy a trăit aceleași sentimente când a spus: „Când eram tânăr, îmi spuneam: «Poate fac ceva bun?» Dar acum, că am îmbătrânit, văd că nu am nicio faptă bună” [1540] .

Avva Sisoes – și el la fel – „credea că încă nu începuse să se pocăiască” și le-a cerut îngerilor să vină după el mai târziu, ca să-i lase puțin timp pentru pocăință. În același timp, a văzut proroci și apostoli, iar fața lui strălucea ca soarele [1541.] Arsenie cel Mare a mărturisit că, din momentul în care a devenit călugăr, a avut întotdeauna frică [1542.] Pregătindu - se pentru moarte, avva Agaton a rămas cu ochii deschiși și nemișcat timp de trei zile. Frații l-au scuturat, întrebându-l: „Avva, unde ești?” „Stau înaintea scaunului de judecată al lui Dumnezeu”, le-a răspuns el. Ei l-au întrebat: „Cum, părinte, ți-e frică?” „Desigur”, a spus bătrânul, „m-am ostenit cât am putut să păzesc poruncile lui Dumnezeu, dar sunt om și cum pot ști dacă ostenelile mele au fost plăcute lui Dumnezeu?” Și bătrânul și-a încheiat dialogul cu ucenicii săi astfel: „Fă-mi o favoare, nu-mi mai vorbiți, căci sunt ocupat”. Și a murit cu bucurie și era evident că a plecat ca un om care și-a luat rămas bun de la prietenii săi [1543.] Un alt ascet, Avva Zaharia, a murit și el în pace și dreptate. Lângă el era ucenicul său Moise, care, văzându-l pe avva ca și cum ar fi fost înnebunit, l-a întrebat ce a văzut. Muribundul a întrebat ca răspuns: „Este oare nevoie să-ți spun?” - „Nu”, a răspuns Moise, iar Zaharia a adormit [1544] .

Un călugăr din Faran, pe nume Areta, a plecat la Domnul în același fel – bucurându-se. Totuși, nu era unul dintre cei mai zeloși asceți. Părintelui său, care i-a amintit acest lucru, i-a spus: „Da, Părinte, așa este. Dar de când am devenit călugăr, nu am judecat niciodată pe nimeni și am iertat întotdeauna pe oricine mi-a făcut rău. De aceea, vreau să-I spun lui Dumnezeu: «Tu ai spus, Învățătorule: *Nu judeca, ca să nu fii judecat, iartă și ți se va ierta* ». ” [1545]

Un alt călugăr avea motive să se îngrijoreze pe măsură ce moartea se apropia. Un călugăr pe nume Ares a povestit că unul dintre vecinii săi îi fura în fiecare zi banii pe care îi câștiga din vânzarea rogojinurilor pe care le făcea. Când ieșea cu un ulcior să aducă apă, hoțul a intrat în chilia lui cu o cheie principală și a luat banii. După șase luni, a împărțit banii în două jumătăți și a lăsat un bilet pe ei pentru ca hoțul să-i lase una dintre cele două jumătăți pentru mâncare. Hoțul nu a acordat atenție acestui lucru și a continuat furturile timp de trei ani, după care s-a îmbolnăvit și, simțind că moartea se apropie, a venit la victima sa pentru a-i cere iertare. Ares a sărutat mâinile și picioarele muribundului, spunând: „Dumnezeu să

binecuvânteze aceste mâini și aceste picioare, căci ele m-au învățat să fiu călugăr!” Când fratele pocăit a murit, Ares l-a îngropat în 1546 .

O altă poveste instructivă despre moarte merită să fie spusă. Este vorba despre doi frați care erau atât de atașați unul de celălalt încât Domnul le-a permis să moară împreună. Unul dintre ei era bolnav și nu putea merge la slujba de Sabat. Celălalt le-a spus fraților din biserică despre asta și toți s-au dus împreună sâmbătă la patul bolnavului. Apoi, duminică, s-a descoperit că acesta era pe moarte. Fratele său i-a spus: „Oare vei muri, fratele meu, și mă vei părăsi? Iartă-mă, dar nu te voi lăsa să mă părăsești.” Apoi a cerut o rogojină și s-a întins pe ea. Îndată l-a cuprins febra și a murit. După aceasta, fratele său a murit și amândoi au fost îngropați împreună în 1547 .

Moartea și înmormântarea

Deși sursele noastre ne povestesc adesea despre ultimele minute din viața Părinților Deșertului, rareori, dimpotrivă, ne povestesc despre detaliile morții și înmormântării lor ulterioare. Uneori se menționează plecarea sufletului din trup și înălțarea sa la cer, dar aceste descrieri nu depășesc clișeele pioase ale hagiografiei clasice. De exemplu, bătrânii văd cum îngerii, împreună cu o ceată de martiri, primesc sufletul lui Avva Anuf și îl duc la cer [1548] , sau cum sufletul lui Avva Pafnutie se înalță la cer „printre un cor de drepți și îngeri care Îl slăvesc pe Dumnezeu" [1549.] Poveștile tradiției pahomiene sunt mai detaliate.

Înmormântarea pustnicilor se realiza, fără îndoială, în cel mai simplu mod. Se săpa un mormânt în nisip (cu sau fără ajutorul binevoitor al leilor) și trupul era așezat în el, pentru a fi apoi acoperit cu nisip. Existau însă și specialiști. Avva Patermufiy, de exemplu, avea grijă în mod special de morți. Ucenicul său i-a cerut să aibă grijă și de el. Acesta a murit înaintea avației sale. Apoi Patermufiy a săvârșit toate înmormântările necesare și a întrebat cu voce tare, în fața tuturor: „Am avut grijă de tine, copile, sau a mai rămas ceva?" Și mulți au auzit glasul tânărului: „Destul, tată, ți-ai împlinit promisiunea" [1550] .

Înainte de a-l îngropa pe defunct, îl pregăteau pentru înmormântare. În acest fel, de exemplu, puteau descoperi din întâmplare o femeie care trăia în deșert și se dădea drept călugăr [1551.] În Nitria, așa cum am spus deja, Melania însăși și-a asumat sarcina de a-i aduce ultimele omagii avvei Pambo - „după ce l-a pregătit pentru înmormântare și i-a înfășurat trupul într-un giulgiu, l-a îngropat" [1552.] Majoritatea pustnicilor nu se interesau prea mult de ce se întâmplă cu trupurile lor. Arsenie cel Mare le-a spus ucenicilor săi ce ar trebui să facă după moartea sa, deoarece nu știau cum să îngroape: „Chiar nu știți cum să-mi puneți o frânghie în jurul piciorului și să mă ridicați pe munte?" [1553] Arsenie locuia pe atunci în Troia, nu departe de Niš, iar în vale egiptenii își săpau întotdeauna mormintele „pe munte", adică deasupra pământului locuit, care era inundat periodic de revărsările râului.

Un călugăr care locuia pe Muntele Sinai i-a cerut vecinului său să-i arunce cadavrul gol în deșert, pentru ca acesta să fie mâncat de animale sălbatice și păsări de pradă, căci, după cum a spus el, „Am păcătuit foarte mult înaintea lui Dumnezeu și nu merit să fiu pus într-un mormânt". După o oarecare ezitare, vecinul a îndeplinit voința decedatului . [1554] Însuși Antonie cel Mare

se temea că trupul său va fi îmbălsămat și va deveni o mumie. De aceea, cu puțin timp înainte de moartea sa, s-a urcat pe munte cu doi ucenici care locuiseră cu el timp de cincisprezece ani. Le-a poruncit să nu permită nimănui să-i ia trupul și să-l îngroape în pământ, într-un loc cunoscut doar de ei doi. Ucenicii au îndeplinit voința învățătorului lor cu atâta grijă încât, așa cum scrie Atanasie, „nimeni în afară de cei doi nu știe până în ziua de azi unde este înmormântat ” . [1555]

Se spune că un bătrân a primit de la Dumnezeu harul de a-i vedea pe Părinți în slavă și i-a văzut pe toți, dar spre marea sa surprindere nu l-a găsit pe Antonie cel Mare printre ei. Când a întrebat de ce se întâmplă asta, ei au răspuns: „Unde este Dumnezeu, acolo este Antonie” [1556.] Marele părinte al călugărilor s-a ascuns astfel în Dumnezeu, ceea ce înseamnă că trupul său rămâne invizibil ochilor omenești până în ultima sa zi.

***

1439

Viața lui Antonie, cap. 93.

1440

Istoria călugărilor, 17, 3.

1441

Lavsaik, 10, 5.

1442

A 80 (=Arsenie, 42. Povești memorabile. P. 27–28).

1443

Aceasta se referă la Troia egipteană, așa-numita Troie babiloniană, situată vizavi de Memphis.

1444

A 58, A 70, A 72, A 74.

1445

Lavsaik, 38, 1; 38, 10; 38, 13.

1446

Ibidem, 2, 1.

1447

Ibidem, 35, 4; 35, 11–12.

1448

A 486 (cf. Macarie al Egiptului, 32. Povestiri memorabile. Pp. 109–111). (În textul Patrologiei lui Migne și în traducerea rusă se spune că cel mai mare dintre acești frați a murit la câteva zile după vizita lui Macarie la ei, iar cel mai mic – la trei zile după moartea fratelui său. Este posibil ca în acest

caz părintele Lucien să dea o dată mai precisă („trei ani mai târziu”), preluată dintr-un manuscris mai corect al apoftegmelor. – A.V.).

[1449]

Lavsaik, 17 ani, 2 ani.

[1450]

Ibidem, 1, 1.

[1451]

Ibidem, 8.

[1452]

Ibidem, 10, 5; 37, 14.

[1453]

Ibidem, 12, 1.

[1454]

Ibidem, 47, 3.

[1455]

Ibid., 18, 2.6. (Părintele Lucien spune literalmente: „ca și Antonie cel Mare, nu a pierdut niciun dinte”, dar acest lucru nu este adevărat. Textul „Lavsaik” spune că Avva Marcu și-a pierdut toți dinții – cf.: Palladio. La Storia Lausiaca… p. 94 și traducerea italiană a lui Bartelink de acolo. p. 95. – A.V.).

[1456]

Lavsaik, 19, 11; 23, 1. (Conform lui Palladius, Avva Moise avea șaptezeci și cinci de ani la momentul morții sale. – A.V.).

[1457]

Istoria călugărilor, 7, 1; 20, 13. (Abba Cronius avea în jur de o sută zece ani. – A. V.).

[1458]

Istoria monahilor, 10, 1; cf: DevosP. Les nombres dans l'Historia monachorum in Aegypto // Analecta Bollandiana. 92 (1974). P. 97–108.

[1459]

Ioan Cassian. Conferințe, 11, 4.

[1460]

Viața lui Pavel din Teba, 7.

[1461]

N 174, N 357.

[1462]

Cap. 255 (cf. Ziceri ale Părinților Egipteni, 282). (În traducerea lui A. I. Yelanskaya: nu „vindecat”, ci „calmat”. – A. V.).

1463

Istoria călugărilor, 13, 7.

1464

Lavsaik, 12 ani, 2.

1465

Elefantiaza este aceeași cu elefantiaza sau elefantiaza, o îngroșare a pielii și a țesutului subcutanat, în principal la nivelul extremităților inferioare.

1466

Ibidem, 17, 4.

1467

Ibidem, 18, 19.

1468

Ibid., 26, 5. (Acest episod lipsește din traducerea rusă; se menționează doar că Aaron a dezvoltat o „boală malignă” ca urmare a vieții sale impure. – A.V.).

1469

Lavsaik, 24, 2. (În traducerea rusă existentă, eufemismul este: „A dezvoltat un ulcer în cel mai periculos loc.” – A.V.).

1470

John Cassian. Instituții, 5, 30.

1471

Veilleux A. La vie de saint Pachôme... P. 36–37.

1472

Evagrie. Monah, 7 (SC 171. P. 509–511).

1473

Viața lui Antonie, cap. 8; Lavsaik, 19, 9.

1474

A 898 (=Syncletica, 7. Povestiri memorabile. P. 187–188).

1475

A 311 (=Teodora, 3. Povești memorabile. P. 202).

1476

A 381 (=Isaac, preotul din Kellia, 10. Povești memorabile. Pp. 73–74), N 156.

1477

Nr. 209.

1478

N 504.

1479

A 442 (=Coprius, 1. Povestiri memorabile. P. 96).

[1480]

A 424, A 603, A 802.

[1481]

Evagrie. Monah, 40.

[1482]

A 849, A 852, A 853.

[1483]

A 132, A 420.

[1484]

A 104 (=Agathon, 22. Povești memorabile. P. 32).

[1485]

Un 153.

[1486]

Nr. 212.

[1487]

N4; Eth 14, 33.

[1488]

Sozomen. Istorie ecleziastică, VI, 31 (PG 67. Col. 1388 B).

[1489]

A 293 (=Teodor din Fermei, 24. Povestiri memorabile. P. 198).

[1490]

N 494; John Cassian. Instituții, 5, 40.

[1491]

Un 776.

[1492]

A 461, N 348.

[1493]

A 278 (cf. Teodor de Fermei, 11. Povestiri memorabile. P. 196).

[1494]

Nr. 355.

[1495]

A 109 (=Agathon, 27. Povești memorabile. P. 32).

[1496]

A 477 (=Lot, 1. Povești memorabile. P. 98–99).

[1497]

Nr. 336.

[1498]

Un 420.

[1499]

Nr. 351.

[1500]

N635.

[1501]

La 180, 12.

[1502]

N 261, N 493; Lavsaik, 24, 2.

[1503]

Veilleux A La vie de saint Pachôme… P. 36.

[1504]

Lavsaik, 7, 4.

[1505]

Ibidem, 13, 1.

[1506]

Nr. 187.

[1507]

Viața lui Antonie, cap. 19; 91.

[1508]

Evagrie. Monah, 29; Ioan Cassian. Instituții, 5, 41.

[1509]

Nr. 121.

[1510]

N 58; Sy 3, 52.

[1511]

A 889 (=Sarah, 6. Povești memorabile. P. 186).

[1512]

Bu I 334.

[1513]

Nr. 519.

[1514]

Nr. 522.

[1515]

Nr. 531.

[1516]

N 592/45.

[1517]

Istoria călugărilor, 10, 19.

[1518]

Ibidem, 1, 65; 14, 23; 17, 3.

[1519]

N418.

[1520]

Etem 13, 39.

[1521]

Nr. 537.

[1522]

A 487 (=Macarie al Egiptului, 33. Povestiri memorabile. P. 111).

[1523]

Nr. 279.

[1524]

Omagii lui François Daumas. Montpellier, 1986. P. 376.

[1525]

Viața lui Pavel din Teba, capitolul 12.

[1526]

Istoria călugărilor, 1, 35.

[1527]

A 353, Bu II 421.

[1528]

A 286, N 21.

[1529]

N 132 A; Istoria călugărilor, 20, 7.

[1530]

A 166 (=Vissarion, 11. Povești memorabile. P. 46–47).

[1531]

A 171 (=Benjamin, 4. Povești memorabile. P. 48).

[1532]

Ete 13, 34.

[1533]

Eter 13, 85.

[1534]

Eter 13, 82.

[1535]

Ete 13, 23.

[1536]

A 382 (=Isaac, presbiterul din Kellia, 11. Povești memorabile. P. 74).
[1537]

Un 803.
[1538]

A 431 (=Ioan Cassian, 5. Povestiri memorabile. P. 93).
[1539]

A 769 (=Pamvo, 8. Povești memorabile. P. 160).
[1540]

A 515 (=Matoi, 3. Povești memorabile. P. 117).
[1541]

A 817 (=Sisoy, 12. Povești memorabile. P. 174).
[1542]

A 78 (=Arsenie, 40. Povești memorabile. P. 27).
[1543]

A 111 (=Agathon, 29. Povești memorabile. P. 33).
[1544]

A 247 (cf. Zaharia, 5. Povestiri memorabile. P. 67); Eth 14, 35.
[1545]

N530.
[1546]

Eth 13, 80; Miercuri N 7 și N 339.
[1547]

Etern 14, 33; Miercuri N4 și N622.
[1548]

Istoria călugărilor, 11, 8.
[1549]

Ibidem, 14, 24.
[1550]

Ibidem, 10, 10–12; N 8.
[1551]

A 159; N 132 C.
[1552]

Lavsaik, 10, 5.
[1553]

A 78 (=Arsenie, 40. Povești memorabile. P. 27).
[1554]

N520.
[1555]

Viața lui Anton, 90–92.

1556

A 28 (=Anthony, 28. Povești memorabile. P. 16).

Epilog

În deșertul Skete, sau Wadi Natrun, la aproximativ trei kilometri de mănăstirea Anba Bishoy, poate chiar și acum, la câțiva ani după vizita mea în Egipt, se poate vedea încă „copacul ascultării”, care, conform legendei, a crescut aici în secolul al IV-lea dintr-un băț uscat pe care Ioan cel Mic îl planta și îl uda zilnic, îndeplinind porunca abatelui său [din 1557.] Copacul, desigur, nu este atât de bătrân pe cât se spune, dar, în orice caz, este un simbol al vitalității și fertilității vlăstarului care a fost plantat prin credința primilor pustnici care s-au stabilit aici. Andrei Tarkovski citează această poveste în ultimul său film, Jertfa. Eroul filmului, Alexandru, îi povestește „băiețelului” său mut povestea lui Ioan cel Mic și îl pune să ude copacul uscat în fiecare dimineață. La sfârșitul filmului, după marele sacrificiu al tatălui său, copilul, continuând să ude copacul și vindecat de mutenie, încearcă să pronunțe fraza pe care o auzea adesea de pe buzele tatălui său: „La început a fost Cuvântul... De ce, tată?”

Acest Cuvânt, Cuvântul lui Dumnezeu, întrupat în Isus, Fiul iubit al lui Dumnezeu, i-a condus pe pustnici la singurătate, i-a hrănit în tăcerea deșertului și i-a făcut Părinți ai Deșertului. Se spune că Tarkovski a fost constant „bântuit în viață și în opera sa de misterul paternității, divine și umane” [1558.] Și nu este deloc surprinzător că a fost atras de Părinții Deșertului, în special de Sfântul Anton, care avea să devină eroul filmului său, dar, din păcate, moartea regizorului a împiedicat acest plan. Jertfa lui Alexandru, care arde casa, se condamnă la tăcere voluntară și renunță la ceea ce iubește, dându-se drept nebun, amintește oarecum de renunțarea completă la lume a primilor pustnici egipteni. Jacques Lacarrière se întreabă „au fost ei nebuni sau sfinți” [1559.] Dar nu sunt toți sfinții nebuni din punctul de vedere al înțelepciunii acestei lumi? Și nu este oare o nebunie să mergi în adâncurile deșertului și să-ți petreci zilele acolo, să săvârșești acțiuni evident inutile și prostești - să uzi un pom uscat sau să faci coșuri, astfel încât mai târziu, la sfârșitul anului, să fie toate arse? În povestea lui Avva Ioan Kolov, pomul revine la viață după trei ani, dar conform unei alte versiuni, dată de Ioan Cassian [în 1560], rămâne uscat. Rezultatul exterior este de mică importanță. Sfințenia creștină nu constă în isprăvi ostentative, ci în fapte umile săvârșite zilnic și cu dragoste de către acei copii care încearcă doar să-i facă pe plac Tatălui lor, în curățenie a inimii făcând tot ce le cere El. Aceasta era esența

vieții de zi cu zi a locuitorilor deșertului, căci o vedem ca o filigrană care strălucește prin propriile lor spuse și prin amintirile ucenicilor lor.

Ne-ar putea mira că o existență atât de simplă și umilă a influențat întreaga lume creștină timp de cincisprezece secole. Din punct de vedere material, monahismul egiptean nu a avut consecințe grave. Locuințele călugărilor, situate la mică distanță de locurile locuite – în special în Nitria și Cellia – erau sortite să dispară tocmai din cauza acestei proximități, care nu contribuia la singurătatea și liniștea necesare pustnicilor. De la sfârșitul secolului al IV-lea, diferențele doctrinare au dus la neliniște și diviziuni între ei. Cât despre centrele pe care le-au fondat în adâncurile deșertului, acestea erau expuse constant pericolului incursiunilor prădătoare ale nomazilor. În secolul al V-lea, Schitul a fost devastat de nomazi de mai multe ori. Dar, ulterior, mănăstirile, înconjurate de ziduri puternice, au devenit centrele vieții spirituale a Bisericii Copte. Patriarhul și episcopii erau aleși din comunitatea monahală și, treptat, s-a înrădăcinat acolo o simbioză între creștinismul egiptean și monahismul deșertului, o simbioză care a dat putere credinței creștine sub stăpânirea musulmană. Astfel, Părinții Deșertului au continuat să mențină vie Biserica Coptă chiar în locurile în care trăiseră și unde urmașii lor încă le păstrează cu respect memoria.

Lumina care a emanat de la Părinții Deșertului s-a răspândit treptat peste tot începând cu secolul al IV-lea, fără a înceta să acționeze în Bisericile de toate confesiunile, inclusiv în cele care nu împărtășeau convingerile monofizite ale coptilor. Influența sa este deosebit de vizibilă în Palestina, Siria, Asia Mică, Grecia și Rusia, datorită răspândirii largi a Vieților și Apoftegmelor, traduse în multe limbi. Datorită, în mare măsură, activității de mijlocire a lui Ioan Cassian, care a adaptat învățătura locuitorilor deșertului egipten la nevoile cenobiților occidentali, Sfântul Benedict a acceptat această moștenire și a transmis-o nenumăraților săi descendenți spirituali. Dar călugării benedictini și cistercieni nu sunt singurii copii ai Părinților Deșertului. Se poate spune că toți creștinii care încearcă să-L urmeze pe Hristos pe calea poruncilor Evangheliei calcă pe urmele primilor pustnici. Toți fondatorii și reformatorii ordinelor religioase din Evul Mediu și din Evul Nou au fost influențați de viețile lor, de sfaturile lor, de învățăturile lor. Toată lumea, de la călugării cartoșieni, dominicani, franciscani și iezuiți până la Frații Minori ai lui Isus și Surorile din Betleem, în ciuda diferențelor lor de opinii și reguli, i-au admirat pe Părinții Deșertului și au încercat să-i imite într-o oarecare măsură. După ce Rosweide a publicat Vitae Patrum în latină, Arnaud Andilly a tradus-o în franceză. Protestanții în general nu

aveau o părere prea bună despre vechii pustnici, dar un număr considerabil dintre ei îi țineau încă la mare stimă. Au fost ținute mai multe seminarii și colocvii cu participarea ortodocșilor, catolicilor și protestanților de diferite convingeri, în cadrul cărora s-a încercat descoperirea utilizării ulterioare a Părinților Deșertului pentru creștinii din secolul al XX-lea [(1561)] .

Însă cel mai remarcabil lucru este noul val de interes pentru Părinții Deșertului, atât din punct de vedere academic, cât și din punct de vedere al vieții creștine practice. Istoricii, filologii și sociologii iau acum în serios oameni care au fost considerați mult timp fanatici excentrici. Eminentul istoric englez modern și specialist în antichitatea târzie, Peter Brown, vede în apoftegmele lor „o colecție incomparabilă de aforisme înțelepte” [1562] , „ultimul exemplu – și unul dintre cele mai semnificative – al literaturii didactice a Orientului Apropiat antic” [1563.] Recent, unul dintre studenții săi, care și-a susținut disertația de doctorat la Berkeley, „Scriptura și căutarea sfințeniei în Apophthegmata Patrum”, a organizat o conferință despre apoftegme în biserica parohială a sa [1564] . La Paris, profesorul Antoine Guillaumont i-a „introdus” cu măiestrie pe Părinții Deșertului în pereții Școlii de Studii Superioare și ai Colegiului Franței, iar radioul creștin din sudul Franței oferă ascultătorilor săi în fiecare dimineață una dintre apoftegme cu un scurt comentariu spiritual.

Acest interes al omului modern față de pustnicii din trecut nu poate decât să surprindă, mai ales dacă ne dăm seama cât de departe se află timpul nostru de morala și spiritul primilor pustnici. Dar poate că noile generații vor putea să-i aprecieze pe Părinții Deșertului într-o măsură mai mare decât cele anterioare, să-i invidieze sau chiar să găsească în ei acele valori umane și creștine care nu sunt ținute la mare preț astăzi: singurătatea și tăcerea, asceza și contemplarea, absorbția de sine și generozitatea spirituală, simplitatea și sinceritatea, îndrumarea spirituală și ascultarea, lipsa de poftă și smerenia. Tuturor celor care simt golul amar al unei existențe pline în întregime de căutarea bunurilor materiale și a plăcerilor iluzorii, bătrânii deșertului ne amintesc cu hotărâre de condițiile adevăratei fericiri. După cum a spus recent Ioan Paul al II-lea, „mesajul acestor zeloți ai lui Dumnezeu răsună astăzi mai mult ca niciodată”, căci „acești asceți remarcabili ai credinței au fost exemple de un zel uimitor în căutarea Împărăției și de o capacitate unică de a pătrunde în cele mai profunde mistere ale inimii umane”. Ne inspiră și ne ajută „să redescoperim, în vacarmul civilizației moderne, o singurătate creativă unde putem merge în căutarea adevărului suprem – fără măști, trucuri și minciuni. ” [1565]

***

1557

A 316 (=John Kolov, 1. Povești memorabile. P. 77), cf.: Evelyn White H. G. Mănăstirile… P. 108–109 și placa V.

1558

Edwin Corel et Charles H. de Brantes // France catholique. Nr 2088. 9 ianuarie 1987. P. 8.

1559

Lacarrière J. Les Hommes ivres de Dieu... P. 11.

1560

Ioan Cassian. Instituții, 4, 24 (SC 109. P. 156).

1561

Ne putem aminti cel puțin de seminariile ținute la Mănăstirea Chevetogne în 1974 și 1977, precum și de seminarul de la Școala de Teologie Yale (SUA) – cf. Nouwen H. Le Chemin du désert. Paris, Le Cerf, 1985.

1562

Brown P. La société et sacré dans lAntiquité tardive / Tr. franc. d'A. Rousselle. Paris, le Seuil, 1985. P. 64.

1563

Brown P. Genèse de l Antiquité tardive / Tr. franc. d'A. Rousselle. Paris, Gallimard, 1983. P 163.

1564

Autorul este Douglas Barton-Christie și lucrarea sa, „Lumea în deșert: Scriptura și căutarea sfințeniei în monahismul creștin timpuriu”, publicată în 1993 de Oxford University Press.

1565

Jean-Paul II. Homelie à la liturgie copte du 14 août 1988 à Sainte-Marie-Majeure // La Documentation catholique, 1988. P. 916.

Lucien Regnier și cartea sa despre Părinții Deșertului

Pentru a auzi muzica interioară liniștită, trebuie să te asiguri că aceasta nu este acoperită de zgomotul exterior.

Lucien Regnier și cartea sa despre Părinții Deșertului

I. V. Popov [1566]

Casa [1567] Lucien Regnier s-a născut în Calais pe 31 iulie 1924 [(1568)] , fiul lui Marcel Regnier și Madeleine Bernet. Tatăl lui Lucien lucra într-o fabrică de automobile. În timp ce studia la internatul Saint-Pierre, Lucien, potrivit contemporanilor, a fost unul dintre cei mai capabili elevi de acolo. Conform dovezilor care au supraviețuit, în anii de școală nu a fost deosebit de prietenos și a fost un participant fervent al mișcării cercetașilor. După izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial și evenimentele tragice din primăvara anului 1940, familia Regnier a fost forțată să părăsească nordul Franței și să se stabilească în orașul Pouliguen, unde a rămas până în octombrie 1941. Și deja pe 3 decembrie 1941, Lucien a devenit novice la Abația Saint-Pierre. Este dificil de spus ce anume i-a influențat decizia - circumstanțe externe care l-au smuls din viața sa obișnuită, dorința pentru o viață contemplativă sau o „predispoziție" familială - existau preoți în familia Renier. Părintele Lucien era o persoană foarte modestă și nu-i plăcea să vorbească despre sine sau despre circumstanțele alese de el însuși. Ulterior, viața călugărului Lucien va fi asociată cu celebra mănăstire benedictină din Soles - sau, mai degrabă, cu o congregație monahală care se ocupă activ de activități științifice și editoriale [în 1569.] Aici, pe 29 septembrie 1943, a fost tuns călugăr și, exact în ziua respectivă, a rostit solemn jurămintele sale monahale definitive [în 1570.] Aici, pe 22 august 1948, a fost hirotonit preot. Datorită sănătății sale și a mentalității sale practice, Părintele Lucien a fost numit depozitar, responsabil pentru aprovizionarea cu alimente a mănăstirii. Cu toate acestea, printre celelalte ascultări pe care Părintele Lucien a trebuit să le îndeplinească, a existat una care i-a plăcut în mod deosebit - ascultarea de bibliotecar, pe care a îndeplinit-o timp de aproximativ șase ani.

În 1977, Dom Lucien a participat la Congresul de Studii Patriotice de la Roma, unde l-a întâlnit pe un tânăr iezuit de origine egipteană, părintele Khalil Samir, care a devenit ulterior un expert de renume în studii arabo-creștine. Amândoi erau interesați de practicile monastice ale primilor

pustnici. Samir, care era apropiat de mediul monastic copt, i-a sugerat părintelui Lucien să se întâlnească cu starețul mănăstirii Sfântul Macarie din Wadi Natrun. Astfel, Dom Lucien a făcut prima sa călătorie în Egipt, de unde a început cu entuziasm să învețe araba. Din noiembrie 1978 până în primăvara anului 1980, părintele Lucien a locuit la Cairo, vizitând adesea călugării mănăstirii Sfântul Macarie, unde a găsit întotdeauna o primire călduroasă. Călătoriile la diverse mănăstiri copte, inclusiv o vizită la celebra mănăstire Sfântul Anton de lângă Marea Roșie, l-au introdus pe părintele Lucien în viața de zi cu zi a călugărilor copți moderni, în care se pot deslușI încă urme individuale ale unor practici monastice antice, și l-au ajutat să-i înțeleagă mai bine pe primii părinți ai deșertului, ale căror vieți îl interesaseră de mult timp.

La întoarcerea sa la Saint-Pierre, părintele Lucien a fost numit în funcția de director al editurii Solem, pe care a fost nevoit să o părăsească după șapte ani din motive de sănătate. Dar și-a continuat publicațiile, întâlnirile și conversațiile cu un număr mare de cercetători, mai ales că pensionarea i-a oferit oportunitatea de a participa mai activ la conferințe și colocvii. Vorbind despre activitățile academice ale părintelui Lucien, merită menționat un alt cercetător care a avut o mare influență asupra lui și pe care părintele Lucien îl considera maestrul său. Acesta a fost părintele Irineu Auxerre, un iezuit care a depus multe eforturi studiului tradiției monastice a Orientului creștin și a fost unul dintre acei savanți faimoși ai secolului al XX-lea care au introdus Occidentul în moștenirea spirituală a creștinismului răsăritean [în 1571.] El a fost cel care i-a recomandat lui Dom Lucien să studieze textele Părinților Deșertului.

Pe 23 septembrie 2003, Părintele Lucien trebuia să sărbătorească cea de-a 60-a aniversare a slujirii sale monahale. Dar – poate providențial – familia sa a organizat o sărbătoare pentru el la Marbrery [1572], în iulie a acelui an. Desigur, nimeni nu s-a gândit atunci că aceasta era o întâlnire de rămas bun. Dar pe 1 septembrie 2003, Părintele Lucien a plecat. A plecat așa cum se cuvine unui călugăr adevărat – în liniște, fără să deranjeze sau să deranjeze pe nimeni. Cu o zi înainte, Lucien venise la Marbrery pentru a participa la deschiderea unei conferințe despre tradiția monahală, unde trebuia să țină o prelegere despre Părinții Deșertului...

Părintele Lucien a avut, cum am spune astăzi, două „proiecte de cercetare” principale: scrierile lui Dom Paul Delatt, al treilea stareț al Abației Solesmes (din 1890 până în 1921) și lumea părinților deșertului. Dar dacă primul era în mod clar de natură locală, al doilea l-a ridicat pe părintele Lucien la

rangul unuia dintre cei mai buni specialiști în tradiția spirituală a primilor pustnici, deschizând publicului larg lumea fascinantă a apoftegmelor monastice timpurii. Desigur, au existat și alte succese: publicarea în celebra serie franceză „Surse creștine" (Sources chrétiennes) a operelor lui Doroteu din Gaza (în colaborare cu Dom J. de Prévielle), traducerea în franceză a scrisorilor spirituale ale lui Varsanufie și Ioan, republicate ulterior în aceleași „Surse creștine" paralel cu textul grecesc, articole pentru numeroase periodice, inclusiv unele respectate precum Studia Anselmiana și Studia Patristica, participarea la „Enciclopedia coptă", un articol despre Sfântul Irineu din Lyon pentru celebrul Dictionnaire de spiritualité și multe altele. Dar publicarea traducerii franceze a corpusului de apoftegme monastice i-a adus o largă faimă Părintelui Lucien, pe care, după propria sa mărturisire, le-a colecționat în același mod în care alții colecționează timbre sau bijuterii rare. În mod surprinzător, a reușit să facă aproape imposibilul: să colecteze, să compare, să sistematizeze și să publice practic toate zicerile cunoscute ale părinților deșertului, împrăștiate în diverse colecții de manuscrise în multe limbi ale Orientului și Occidentului creștin. Și dacă pentru cititorul rus, cunoașterea acestui monument extrem de interesant al scrierilor monahale se limitează în principal la două traduceri prerevoluționare rusești a doar două colecții cunoscute de astfel de zicători (acum aceste traduceri există în numeroase retipăriri) [1573], atunci pentru o persoană care citește franceza, această sursă este acum deschisă în întregime. Nelimitându-se la edițiile existente ale textelor, părintele Lucien - acolo unde a fost necesar - a tradus direct din manuscrise. Acest lucru s-a întâmplat și cu traducerea așa-numitei „colecții anonime", al cărei text grecesc original a fost publicat doar parțial. Dom Lucien a publicat prima colecție în 1966. Apoi, în 1970 și 1977, a publicat încă două colecții. Publicația a fost completată de încă două volume – o colecție alfabetică a fost publicată în 1981, iar una anonimă în 1985. Pe lângă colecțiile în greacă și latină, au fost luate în considerare toate apoftegmele cunoscute în prezent, care lipseau din aceste colecții sau, dintr-un motiv sau altul, au fost supuse unor corecții editoriale acolo, ale căror texte originale s-au păstrat în alte versiuni – siriacă, coptă, arabă, etiopiană, armeană...

Totuși, se pare că a venit momentul să-l prezentăm cititorului această sursă unică de scriere monahală și problemele studiului său mai detaliat, astfel încât gama de interese ale Părintelui Lucien să devină mai ușor de înțeles. Titlul Apophthegmata Patrum - și așa este denumit de obicei în tradiția științifică - poate fi tradus în rusă ca „Zicătoare ale Părinților" [1574.] Numele

provine din cuvântul grecesc apophthegma - un cuvânt potrivit, o afirmație sau o zicală concisă. Genul apoftegmelor este cunoscut încă din Antichitate - ne putem aminti de apoftegmele filosofilor, în special ale cinicilor - scurte și uneori caustice, afirmând principiile vieții printr-un cuvânt sau un „gest". De exemplu, cum ar fi: „Cineva l-a certat (Diogene - Și eu) pentru că a vizitat locuri suspecte. La aceasta el a remarcat: «Și soarele se uită acolo, dar nu este pângărit».” „Ca răspuns la insultele bărbatului chel, Diogenes a remarcat: «Nu voi râde de tine, dar îți laud părul pentru că a scăpat dintr-un cap atât de prost.» Sau – „Cineva citea cu voce tare și mult timp, apoi Diogenes a arătat spre un loc curat de la capătul sulului și a spus: «Fiți curajoși, oameni buni – văd pământul.»” [1575]Ca formă, spusele Părinților Deșertului sunt foarte asemănătoare cu predecesorii lor antici. Dar se remarcă și o altă posibilă sursă - tradiția didactică din Orientul Apropiat a „Învățăturilor” și „Cărților de Înțelepciune". Totuși, fie cum ar fi, un lucru poate fi afirmat cu încredere - în esența sa, acest monument aparține aproape în întregime universului spiritual al primilor asceți egipteni. Și aceasta este principala sa caracteristică. Alte texte cunoscute de noi reprezintă foarte adesea, cum ar spune, o „vedere externă", deoarece provin din condeiul celor care ei înșiși nu aparțineau lumii Părinților Deșertului. Disputele despre cât de fiabil l-a înfățișat Sfântul Atanasie al Alexandriei eroul său din Viața lui Antonie cel Mare nu se potolesc până în ziua de azi. O altă sursă nu mai puțin faimoasă, „Istoria Călugărilor", este acum înclinată să o considere un exemplu timpuriu de literatură de „pelerinaj" cu atributele necesare genului - multe miracole și o abundență de superlative. Paladie, autorul nu mai puțin celebrului „Lavsaik", a fost mult timp bănuit că a fost puternic influențat în ideile sale despre monahismul egiptean de opiniile mentorului său spiritual, „filosoful deșertului" Evagrie, și ale lui Ioan Cassian - că s-a întors la evenimentele de acum douăzeci sau treizeci de ani, povestind despre asceza simplă a călugărilor din Skete în stilul rafinat al alexandrinilor. Există, desigur, un cerc de surse hagiografice despre Pahomie cel Mare, scrise de călugării congregației sale, dar și aici vedem viața comunității monastice prin prisma fondatorului său, a primilor săi succesori și a celor care au căutat să le surprindă viața într-un mod special pentru generațiile ulterioare de cenobiți. Același lucru se poate spune și despre așa-numita „Viață a lui Shenoute", care a supraviețuit în coptă, așa cum se crede acum, mai mult de o ediție. Este, mai degrabă, memoria colectivă a comunității despre fondatorul său. Se pare că drumul apoftegmelor către cititorii lor a fost fundamental diferit – cuvintele bătrânilor din deșerturile

Egiptului Inferior, rostite de aceștia cu o anumită ocazie, au devenit rapid proprietatea întregii lumi monastice, dar nu și-au pierdut trăsăturile unice. Se poate spune și aceasta – apoftegmele sunt cuvintele marilor pustnici despre ei înșiși, unde elementul subiectivității autorului – chiar dacă luăm în considerare toate modificările editoriale ulterioare – este minim.

Cu toată diversitatea apoftegmelor, acestea pot fi reduse la două tipuri principale. Aceasta este o vorbă a unui bătrân (sau scurtul său dialog cu un discipol, sau o scurtă predică) și o poveste despre bătrân (uneori de până la câteva pagini). S-a sugerat că nucleul original al apoftegmelor constă în spusele bătrânilor, rostite ucenicilor lor cu o anumită ocazie, care au fost apoi în mare parte extrase din contextul lor original și „înconjurate" de scurte povestiri despre bătrân sau chiar citate din opere, uneori nici măcar neprovizând din mediul monastic. Cu toate acestea, ar fi mai rezonabil să presupunem că poveștile despre bătrâni au apărut simultan cu răspândirea învățăturilor lor în mediul monastic. La urma urmei, un sfânt, după cum se știe, predică și învață nu numai prin cuvânt, ci și prin faptă: un ava poate arunca cu pietre într-o statuie păgână și apoi se poate închina ei, arătându-le astfel ucenicilor săi de la cine ar trebui să învețe detașarea; își poate pune pe spate un sac găurit cu nisip, comparându-l cu păcatele sale și avertizând astfel alți călugări să nu-și condamne aproapele; îi poate ajuta pe tâlhari să-și încarce toate bunurile modeste din chilie pe o cămilă, demonstrând o lipsă completă de lăcomie; În cele din urmă, poate merge să petreacă noaptea într-un templu păgân, punându-și o mumie sub cap drept pernă... Cu cât gestul este mai „netrivial", cu atât impresia pe care o poate face este mai profundă. Cu toate acestea, putem judeca doar ipotetic cum au apărut și s-au dezvoltat colecțiile de apoftegme. Astfel, unul dintre cei mai faimoși cercetători ai apoftegmelor din secolul al XX-lea, Jean-Claude Guy, a propus următoarea schemă a evoluției lor. La început, colecțiile orale s-au format din povești disparate, care au fost apoi consemnate în scris. După aceea, au apărut mari colecții scrise, reflectând principalele tipuri de colecții. Primul astfel de tip a fost colecția alfabetic-anonim, adică una în care poveștile despre bătrâni erau aranjate alfabetic (despre Avva Antonie, Macarie, Pimen etc.), iar acele povești în care numele bătrânului nu era trecut (de exemplu, „un anume bătrân a spus...") erau plasate la sfârșitul unor astfel de colecții. Al doilea tip este sistematic: aici poveștile sunt adunate pe teme (de exemplu, despre rugăciune, despre căință, despre smerenie etc.). În ultima etapă, conform lui Gee, au apărut deja abateri de la aceste două tipuri „clasice". De exemplu, editorul putea adăuga la tipul sistematic povești din partea anonimă. Există

însă și alte puncte de vedere. De exemplu, cercetătorul georgian M. Dvali a sugerat că, chiar înainte de crearea celor două tipuri principale, sau „clasice”, exista o formă intermediară care era forma inițială pentru ambele tipuri – iar editorii au dezvoltat acest „fond difuz” din puncte de vedere diferite, ceea ce explică multe discrepanțe dintre tipurile alfabetic-anonime și sistematic. Fie că este vorba, trebuie recunoscut faptul că acest monument, la fel ca textele de gen similar, bazate pe tradiția orală, se disting prin caracterul său „deschis”. Fiecare editor ulterior putea aborda procesul de rescriere „creativ” – excluzând ceva și introducând ceva din alte surse. Așadar, de exemplu, este foarte curios,că eroii versiunii alfabetice a zicerilor, pe lângă pustnicii egipteni, erau sfințiiEpifanie al Ciprului și Grigore Teologul . Prin urmare, părintele Lucien are cu siguranță dreptate când scrie că, pentru o imagine completă, este necesar să se ia în considerare toate colecțiile de apoftegme păstrate în diferite limbi. Iar cercetătorii secolului XX au depus mult efort în acest sens. Acum, datorită cercetărilor și publicărilor diferitelor versiuni de apoftegme, cunoaștem „istoria” lor mult mai bine decât predecesorii noștri, deși etapele sale individuale, din păcate, sunt încă văzute „printr-o oglindă întunecată”.

Istoria cercetării acestui monument în secolul al XX-lea poate începe, probabil, cu lucrarea fundamentală a lui V. Busset [(1576)] , dar trebuie să ne amintim și de încă un nume - filologul clasic rus P. V. Nikitin, care, studiind traducerile latine ale apoftegmelor, a avansat multe presupuneri interesante asupra criticii lor textuale [(1577)] . Datorită eforturilor lui M. Shen și ale cercetătorului rus A. I. Yelanskaya, a fost publicată o ediție coptă a apoftegmelor, răspândită în depozitele muzeelor și bibliotecilor din Napoli, Viena, Londra, Paris, Veneția și Moscova. Corpusul siriac ne-a devenit mai cunoscut datorită publicațiilor lui R. Drage, arab - J.-M. Sauget, etiopian - V. Arras, slav - V. S. Preobrazhensky, N. Van Wijk, P. Caraldo și V. R. Feder. Corpusul georgian de apoftegme a fost publicat de M. Dvali. Din păcate, corpusul armean de apoftegme, publicat pentru prima dată la Veneția la mijlocul secolului al XIX-lea, a fost puțin studiat. Din fericire, însă, lucrările la ediția critică a colecției sistematice grecești, începute de J.-C. Guy, au fost finalizate. În 1955, Journal Asiatique a publicat publicația lui E. Beneviste cu texte creștine în limba sogdiană, inclusiv un fragment din apoftegme, ceea ce ne-a extins semnificativ înțelegerea geografiei distribuției lor: dacă nu luăm în considerare comunitățile creștine din India și China, putem spune cu siguranță că spusele părinților au ajuns până în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii creștine. După cum se poate observa chiar și din această

scurtă listă, lucrările la studiul acestui monument cu adevărat neprețuit al monahismului timpuriu au devenit, fără exagerare, un „proiect” științific internațional care a unit eforturile unor oameni de știință foarte diferiți.

Dar ce știm acum despre data originii acestui text, despre timpul și locul principalelor sale ediții, despre posibilele etape ale diseminării sale? Din păcate, până acum nu prea multe. Celebrul cercetător francez Emile Amelino a sugerat în urmă cu mai bine de un secol că apoftegmele au fost scrise pentru prima dată în coptă, adică în limba maternă a majorității călugărilor egipteni. Cu toate acestea, până în prezent, această ipoteză nu a primit susținere. Majoritatea cercetătorilor sunt înclinați să creadă că înregistrarea scrisă a spuselor bătrânilor egipteni a avut loc în greacă, deoarece corpusul grecesc de apoftegme este cel mai complet și mai sistematizat.

Aceasta a devenit, direct sau indirect, baza tuturor celorlalte traduceri. Cu siguranță, o parte semnificativă a poveștilor datează din asceții secolului al IV-lea, dar versiunea finală a principalelor tipuri ale corpusului grecesc, așa cum se presupune, a prins contur în Palestina în anii 480-490, unde la sfârșitul secolului al IV-lea unii pustnici egipteni au fost forțați să fugă din cauza tulburărilor apărute în mediul monastic al Egiptului de Jos. Răspândirea apoftegmelor în alte zone ale lumii creștine este acum văzută astfel: mai întâi au apărut traduceri latine și siriace ale apoftegmelor, apoi versiuni georgiene și armene, după acestea – arabe, etiopiane și, în final, slave.

A doua caracteristică a apoftegmelor este că sunt la fel de valoroase atât pentru reconstrucția vieții monahale, cât și pentru înțelegerea idealului monastic și a practicilor ascetice asociate acestuia. Aceste două circumstanțe determină istoria studiului lor. Apoftegmele sunt folosite ca sursă pentru organizarea socială a călugărilor din Egiptul de Jos, viața lor, contactele cu lumea, relațiile dintre călugări și cler și, pe baza lor, încearcă să reconstruiască în detaliu relațiile dintre stareț și ucenicul său. Dar, în același timp, apar monografii care analizează, folosind materialul apoftegmelor, „ședereа” unui călugăr în chilia sa sau căința sa pentru păcate („plânsul”) ca practici speciale ale ascezei monahale, existențiale speciale ale vieții monahale. În cele din urmă, o întrebare aparent simplă precum atitudinea călugărilor față de Sfânta Scriptură – așa cum este prezentată în apoftegme – poate conduce cercetătorul către un subiect atât de interesant precum relația dintre culturile orale și cele scrise în mediul monastic. La urma urmei, când călugării îl roagă pe Antonie cel Mare să le spună un cuvânt, iar el răspunde: „Ați auzit Scriptura. Ce altceva mai doriți?” – călugării își formulează din

nou cererea către el astfel: „Și noi vrem să te auzim, Avve.” Aceasta înseamnă că nu litera în sine este importantă aici, ci cuvântul din cartea sfântă, care a devenit parte a experienței spirituale a ascetului. Dar acest cuvânt în sine nu este ceva ce se revarsă liber în lume, ci ceva ce se revelează câtorva după interogări persistente...

Dar este timpul să revenim la personajul principal al poveștii noastre. Pe lângă publicarea traducerii franceze a apoftegmelor, un alt succes incontestabil al Părintelui Lucien a fost cartea sa despre viața de zi cu zi a pustnicilor egipteni din secolul al IV-lea. Această lucrare, scrisă de el la cererea celebrei edituri franceze „Hachette” și publicată în 1990, este cea oferită acum cititorului rus. Părintele Lucien definește deja clar în introducere limitele narațiunii sale. Vom vorbi despre „părinții deșertului”, adică despre cei mai faimoși pustnici ai Egiptului de Jos, ale căror spuse au devenit baza pentru Apoftegmele Patrum. El atinge toate celelalte asociații monahale ale Egiptului din secolul al IV-lea doar pe scurt și, de regulă, într-un aspect comparativ [(1578)] .

Este interesant de observat că probabil prima încercare de a scrie un astfel de eseu a fost întreprinsă în Rusia acum mai bine de o sută de ani, adică într-o perioadă în care nimeni, se pare, nu vorbise încă despre viața de zi cu zi ca despre o direcție independentă a cercetării istorice. Ne referim la lucrarea profesorului P. S. Kazansky de la Academia Teologică din Moscova , „Eseu general despre viața călugărilor egipteni în secolele al IV-lea și al V-lea”, publicată în 1871-1579 . În ciuda faptului că atât părintele Lucien, cât și profesorul Kazansky folosesc în mare parte aceleași surse scrise, iar acesta din urmă încearcă chiar să cuprindă toți călugării egipteni în opera sa, de la pustnici la cenobiți, este clar vizibil cum, de-a lungul a peste o sută de ani, opiniile noastre asupra vieții cotidiene monahale s-au schimbat, atât în amploare, cât și în profunzime. Pe lângă sursele scrise, Părintele Lucien se bazează pe date arheologice, care au obținut, fără exagerare, succese semnificative în reconstituirea culturii materiale a călugărilor egipteni din Evul Mediu timpuriu în ultima jumătate de secol, precum și pe materiale etnografice comparative obținute din diverse publicații sau colectate pe baza observațiilor personale. Pe lângă secțiuni „standard” despre viața de zi cu zi, cum ar fi „locuința”, „îmbrăcămintea”, „hrana”, „activitățile”, „întâlnirea cu oaspeții”, „boala și moartea”, Părintele Lucien are eseuri despre femei și tineri în deșert, îngeri și demoni, miracole, animale care trăiesc în apropierea călugărilor etc. O atenție deosebită este acordată șederii pustnicului în chilie ca aspect existențial, fără îndoială, important al vieții monahale – așa cum

am discutat deja – combinând atât asceza externă, cât și o formă de practică spirituală. Este, așa cum arată convingător Părintele Lucien în paginile cărții sale, atât un fel de imperativ monahal, cât și o trăsătură caracteristică a vieții de zi cu zi a pustnicului. Părintele Lucien acordă, de asemenea, o atenție considerabilă „ascetismului interior" al pustnicilor. El înțelege bine complexitatea unei astfel de lucrări, căci, așa cum scrie pe bună dreptate, pustnicii „au ascuns, pe cât au putut, toate regulile lor exterioare de viață de ochii curioși. Și ne putem imagina cu cât mai mult zel și-au păzit viața interioară!" Prin urmare, părintele Lucien încearcă să le reconstituie viața interioară foarte atent și cu mare acuratețe, fără a introduce nimic propriu în ea, dacă este posibil. În cele din urmă, merită menționat faptul că, în cei peste o sută de ani de la publicarea lucrării profesorului P. Kazansky , studiile textelor despre monahismul egiptean timpuriu au avansat semnificativ și le-au permis oamenilor de știință să vadă lumea originală a părinților deșertului într-un mod mai „voluminos".

Un incident amuzant poate demonstra clar cât de justificată este metoda comparativă în reconstituirea formelor externe de viață în societăți tradiționale precum cea egipteană. Un explorator italian s-a plâns odată de cheltuielile irațională ale unei expediții americane care excava un oraș din perioada ptolemeică. „Tu", a spus el, „ai excavat o botniță de piele pentru un bou. Poate că ai cheltuit treizeci de dolari pe ea. Dar ți-aș fi putut cumpăra una nouă, exact la fel, în orice magazin din sat și aș fi cheltuit treizeci de cenți pe ea!" Se pot da și alte exemple. În satele oazei Fayum, încă se pot găsi porumbei din lut, care arată exact la fel ca pe vremea Ptolemeilor sau a faraonilor. În același Fayum, încă din secolul al XX-lea, se putea cumpăra cerneală de cărbune identică în fabricație cu cea fabricată în timpurile antice - din funingine și apă [1580.] În cele din urmă, însuși părintele Lucien face o comparație bună: Macarius din Alexandria, potrivit lui Palladius, vindea delicatese în tinerețe. Fără îndoială, aceleași dulciuri, fructe uscate, fursecuri și diverse tipuri de prăjituri se vând și pe străzile din Cairo sau Alexandria. În acest caz, teza este adevărată: odată cu anumite schimbări în viziunea asupra lumii, obiceiurile de zi cu zi se schimbă uneori puțin. Ei bine, cu atât mai bine pentru cercetătorii vieții de zi cu zi!

Cât de justificată este utilizarea datelor arheologice pentru a reconstitui viața și viața de zi cu zi a primilor pustnici? La urma urmei, cei care studiază monahismul egiptean știu foarte bine că cea mai mare parte a datelor arheologice datează din secolele VII-VIII și mai târziu. Ce lumină pot arunca acestea asupra celei mai vechi perioade a istoriei monahale? Să luăm

ca exemplu săpăturile de la Kellii - probabil cele mai semnificative din arheologia monahală din ultimii cincizeci de ani. Acestea au fost efectuate din 1964, mai întâi de o expediție franceză și apoi de una elvețiană. Rezultatele sunt cu adevărat impresionante: complexul acoperea o suprafață de 27 de kilometri pătrați și includea rămășițele a aproximativ o mie și jumătate de locuințe monahale și mănăstiri. Dar, din păcate, acestea sunt în principal ruinele clădirilor lăsate de ultimele două generații de Kellioți (sfârșitul secolului al VIII-lea - începutul secolului al IX-lea). Cu toate acestea, așa cum notează Antoine Guillaumont, care a început săpăturile acestei celebre așezări monastice, cele mai vechi straturi descoperite acolo ne-au permis să concluzionăm că a existat o anumită continuitate a locuințelor de-a lungul istoriei complexului. Adică, în ciuda creșterii treptate a „confortului" chiliilor, tipul lor în sine nu s-a schimbat prea mult, ceea ce permite – deși cu unele rezerve – utilizarea materialelor arheologice ulterioare pentru a reconstitui etapele anterioare ale vieții pustnicilor. Dar nu numai atât: cercetările arheologice ale Schitului, ale căror rezultate au fost publicate după publicarea cărții Părintelui Lucien, ne-au permis, de asemenea, să vorbim despre o anumită identitate a locuințelor acestui complex monastic cu cele descoperite în Cellia. Aceasta înseamnă că putem presupune o oarecare asemănare între așezările dintr-o singură regiune. În general, datele arheologice ne-au permis să privim istoria monahismului egiptean într-un mod ușor diferit: acum este dificil să ni-l imaginăm doar ca pe o dezvoltare a ascezei rurale (mă întreb ce și-ar fi putut permite țăranii să comande ceramică pentru chiliile lor importată din Africa de Nord și poate chiar din Cipru, așa cum a fost cazul, de exemplu, în mănăstirea Naklun!); ideile despre originile sociale ale călugărilor, nivelul de alfabetizare etc. se schimbă. O altă concluzie importantă trasă pe baza săpăturilor este absența în Egipt, chiar și în secolele VII-VIII, a acelei tendințe spre unificarea vieții monahale care s-a dovedit a fi atât de puternică în tradiția occidentală [1581.]Se poate presupune că aici viața asceților creștini a continuat să se desfășoare în varietatea formelor care îi fuseseră stabilite chiar în zorii istoriei monahale. Un alt complex arheologic interesant - cel din Esna (o regiune a Latopolisului grecesc), excavat în anii '60 ai secolului trecut de celebrul cercetător francez Serge Soneron, îl citează Părintele Lucien ca exemplu al „confortului" sporit al vieții pustnicești. Într-adevăr, aproximativ cincisprezece locuințe găsite acolo și datate în a doua jumătate a secolului al VI-lea - începutul anilor '30 ai secolului al VII-lea au fost amenajate - spre deosebire de chiliile primilor pustnici - în așa fel încât să minimizeze

dificultățile vieții în deșert. După cum notează ironic Părintele Lucien, acolo „pustnicul nu mai era în puterea deșertului, dar sperăm că era, totuși, încă în puterea lui Dumnezeu”. Și noi, urmându-l, vom încerca să exprimăm speranța că confortul nu interferează întotdeauna cu contemplarea religioasă...

Există cel puțin două aspecte interconectate ale problemei îmbrăcămintei monahale. Primul este reconstrucția îmbrăcămintei primilor călugări și a schimbărilor ulterioare ale acestora, iar al doilea este cum și din ce moment îmbrăcămintea călugărilor este înțeleasă ca fiind specific specială, monahală și primește, printre altele, statutul de „semn” sau „simbol”, iar îmbrăcarea ei devine identică cu intrarea pe calea monahală. Părintele Lucien atinge ambele probleme. În primul caz, el analizează materialul suficient de detaliat și critic, crezând, de exemplu, că „nudismul” monahal - care ni se poate părea destul de extravagant - este mai degrabă un „topos” decât o realitate, ci un „topos” încărcat cu o serie de semnificații semnificative - lucru observat acum de cercetători. Părintele Lucien, referindu-se la Viața lui Porfirie din Gaza, la lucrările lui Evagrie, Ioan Cassian și la alte surse, datează formarea simbolismului special al îmbrăcămintei monahale în ultimul sfert sau la sfârșitul secolului al IV-lea. Acum, că studiul acestei chestiuni a redevenit popular, atât din datele arheologice, cât și din surse scrise, putem spera că unele aspecte ale acestui proces ne vor deveni mai clare. Între timp, putem fi de acord cu părintele Lucien că, cel puțin până la sfârșitul secolului al IV-lea, o îmbrăcăminte monahală specială era deja răspândită în tot Egiptul și îi distingea clar pe călugări de laici.

În secțiunea despre hrana monahală, părintele Lucien, în opinia noastră, demontează în mod convingător mitul oamenilor epuizați și slăbiți care au plecat în deșert pentru a muri de foame „până la capăt”. La urma urmei, principalul lucru aici nu este o competiție pentru a vedea cine poate mânca mai puțin, ci moderația în mâncare ca principiu principal al realizării monahale. La urma urmei, spre deosebire de alte tradiții religioase, corpul în ascetica creștină este considerat o parte necesară a unei persoane, la fel ca sufletul. Aceasta înseamnă că are nevoie și de propriul „minim vital”. Iar pericolul aici constă atât în exces, cât și în deficit: restricțiile excesive în alimentație, precum și lăcomia, pot face din călugăr o pradă ușoară pentru demoni. Dacă mutăm conversația în planul vieții de zi cu zi, putem spune că dieta călugărilor nu a fost încă suficient studiată. Există, de asemenea, întrebări despre ceea ce știm deja. De exemplu, nu este clar ce era „sarea

prăjită” menționată de Ioan Cassian ca delicatesă monahală. Există discrepanțe cunoscute între datele din papirusuri și sursele narative.

Astfel, unul dintre documentele găsite în mănăstirea Naklun menționează moluștele. Însă textele pe care le cunoaștem nu par să conțină nicio informație conform căreia aceste „creaturi marine” făceau parte din dieta monahală. De asemenea, nu știm dacă erau considerate alimente de Post Mare sau care nu aparțineau postului. De exemplu, s-a observat următoarea contradicție: în timp ce peștele este menționat destul de des în papirusuri, ceea ce poate fi o dovadă a utilizării sale pe scară largă în „meniul” monastic, textele hagiografice ne oferă un exemplu de restricții stricte privind peștele: în general, este permis să fie consumat de către infirmi, bolnavi și poate chiar de către oaspeți. Cu toate acestea, trebuie menționat că papirusurile datează dintr-o perioadă ulterioară principalelor surse scrise și pot indica anumite relaxări ale restricțiilor alimentare anterior stricte (hagiografia coptă târzie ar putea reproduce aceste restricții ca „topos”). Părintele Lucien scrie că deja la sfârșitul secolului al IV-lea a existat o relaxare a regulilor stricte și, ca delicatesă gastronomică, poate că deja atunci a început să apară „peștele sărat”...

Nu pare să fie nevoie să menționăm în mod special că Evul Mediu, atât în Orientul, cât și în Occidentul lumii creștine, a fost o perioadă cu o etichetă specială. Nici nu ar fi o exagerare să spunem că eticheta monahală era cel mai evidentă la primirea vizitatorilor. Părintele Lucien încearcă să o reconstituie în detaliu, dând dovadă de o „ingeniozitate” considerabilă în acest sens: el reconstituie începutul obișnuit al unei conversații dintre un pustnic și un vizitator, folosind apoftegma unui călugăr ispitit care joacă alternativ rolul lui însuși și al bătrânului care se presupune că a venit să-l vadă. În acest sens, trebuie adăugat că uneori anumite caracteristici ale unui text hagiografic, care la prima vedere pot părea doar un procedeu literar, reflectă de fapt trăsături autentice ale vieții monahale. Astfel, un text copt pe care l-am studiat menționa și regulile evlaviei monahale atunci când asceții se întâlneau între ei. Un călugăr rătăcitor, apropiindu-se de chilia unui alt călugăr, bătea la ușă și îl striga pe nume chiar înainte de a-l putea vedea. La început am decis că acesta era un subtil „joc de nume” care nu avea nicio legătură cu realitatea și era doar un „semn” care sublinia perspicacitatea specială a Părinților Deșertului. Imaginați-vă surpriza noastră când am aflat că, în timpul unor săpături recente din Tebaida, lângă chiliile monahale au fost descoperite inscripții cu numele ascetului și cereri de a se ruga pentru el! Aceasta înseamnă că nu tot ceea ce la prima vedere poate părea un „clișeu”

hagiografic este de fapt unul. Putem adăuga doar că regulile de primire a oaspeților printre pustnicii egipteni s-ar putea să nu fi fost la fel de formale ca, de exemplu, complexul ceremonial de la curte, dar totuși se încerca să le respecte, înțelegând bine că nu există întâmplări în această lume și că a mulțumi un oaspete înseamnă a-L mulțumi pe Domnul Însuși: la urma urmei, El este Cel care aranjează astfel încât vizitatorii care sosesc nu numai că nu împiedică dezvoltarea spirituală a călugărului, ci, dimpotrivă, contribuie la ea.

Firește, viața de zi cu zi ar trebui să includă nu doar șederea pustnicului într-un singur loc, ci și mișcările sale în spațiu – mai ales că recent s-a recunoscut că lumea părinților deșertului era mai „mobilă" decât își imaginau cercetătorii anterior. Părintele Lucien a încercat să aducă cât mai multă lumină asupra întrebării cum, unde și de ce călătoreau părinții deșertului. În acest capitol al operei sale, Părintele Lucien atinge un alt subiect interesant și puțin dezvoltat – apariția „omului drept în lume" în literatura monahală. Această figură este un fel de oglindă în care călugărul trebuie să se privească din când în când pentru a nu cădea în mândrie, narcisism sau aroganță. Din păcate, este deja foarte bine cunoscut ce se întâmplă atunci când încearcă să înlăture această „oglindă"... De asemenea, este interesant că Părintele Lucien a atins nu doar aspectul „material", ci și pe cel spiritual al călătoriei. Rămânând într-un singur loc, călugărul este constant pe calea către Dumnezeu și invers, oriunde merge călugărul, el rămâne totuși în chilie. Așa cum se întâmplă adesea, aceste cuvinte conțin doar o contradicție aparentă – de fapt, ele exprimă esența principală a strădaniei monahale în moduri diferite: trebuie doar să învățăm să înțelegem categoriile spirituale importante din spatele lucrurilor aparent exterioare.

Părintele Lucien înțelege bine că eremitismul în forma sa „clasică", care presupunea solitudinea completă, era doar un ideal rareori realizat și accesibil doar câtorva. La urma urmei, pentru a împărtăși experiența vieții spirituale unii cu alții, asceții erau obligați să comunice și, după cum arată o lectură atentă a apoftegmelor, o făceau de foarte bunăvoie. Se pare că viața în principalele centre monastice ale Egiptului de Jos – Nitria, Kellia și Skete – era supusă unui ritm săptămânal. Călugării petreceau întreaga săptămână separat, iar în weekenduri veneau pentru o slujbă și o masă comună. Desigur, puteau exista variații: adesea un călugăr nu se lupta singur, ci împreună cu un bătrân sau chiar într-o mică comunitate monahală, dar vorbim despre adunări comune de weekend ale întregii „congregații". Și aici, așa cum subliniază în repetate rânduri părintele Lucien în paginile cărții

sale, călugării puteau rămâne oameni simpli, cu slăbiciunile lor umane destul de ușor de înțeles: „În timpul predicii spirituale a abatelui, călugării puteau moțăi sau chiar dormi... Totuși, de îndată ce bătrânul începea să spună o întâmplare ușor frivolă, frații se trezeau imediat și începeau să asculte cu atenție."

Părintele Lucien arată clar rolul important al bătrânilor în organizarea vieții monahale încă din stadiul său incipient: mici comunități ale ucenicilor lor se formează în jurul unor bătrâni, iar unii dintre ei se transformă ulterior în asociații monahale mai mari. De exemplu, este foarte posibil ca cele patru mănăstiri celebre din Skete să fi apărut din comunități care inițial s-au unit în jurul unor bătrâni celebri. De fapt, un astfel de proces a avut loc în tot Egiptul, dar asociațiile din Egiptul de Jos și cenobiții din Egiptul de Sus diferă semnificativ în principiile lor organizatorice. Călugării cenobiți se adunau în jurul unui ascet care întemeia o comunitate (cum ar fi, de exemplu, în cazul lui Pahomie cel Mare) și le insufla respect pentru autoritatea starețului. După moartea starețului, locul său era luat de un alt stareț, numit de fondatorul comunității sau ales de călugări. Dar printre pustnici și semi-pustnici nu exista o ierarhie formală; exista doar autoritatea spirituală și morală a bătrânilor. Cu toate acestea, cât de puternică era influența informală a bătrânilor, dacă o comparăm cu autoritatea formală a starețului în cenobie, nu este o întrebare atât de simplă. Poate că a fost mult mai eficient decât ar putea părea la prima vedere. De exemplu, ascetul Valens, care a îndrăznit să afirme că nu are nevoie de împărtășanie pentru că îl văzuse pe Hristos, a fost înlănțuit din ordinul bătrânilor și a petrecut un an întreg în acest fel (Lavsaik, cap. 25). Dar, în orice caz, acum, când se acordă o atenție destul de mare asociațiilor monahale „alternative", cum ar fi, de exemplu, sarabaitae și remnuoth [1582], și este pusă sub semnul întrebării existența monahismului în Egipt ca o singură tradiție spirituală, nu ar fi rău să reamintim încă o dată rolul organizatoric și unificator pe care l-au jucat primele generații ale părinților deșertului egipten în istoria monahală.

Recent, datorită în mare parte mișcării feministe și studiilor de gen, interesul pentru „tema femeilor" și relațiile de gen în diverse tradiții ascetice a crescut. Iar monahismul creștin nu a făcut excepție. Dacă în urmă cu treizeci de ani era dificil să găsești măcar un articol tolerabil pe această temă, acum cititorul interesat are la dispoziție mai multe monografii despre diverse aspecte ale ascetismului feminin în Antichitatea târzie, ca să nu mai vorbim de publicațiile științifice mai modeste [din 1583.] Într-o problemă atât de subtilă și delicată precum relația călugărilor cu femeile sau chiar mai

„secretă” – presupusele relații homosexuale în comunitățile masculine „închise”, părintele Lucien încearcă să vorbească extrem de sincer cu lumea timpului său, nu ca cei care, alegând rolul unui struț, cu „mare bucurie” își ascund capul în nisip, crezând că o astfel de poziție este cea mai demnă și polemizând cu cei care – conștient sau nu – încearcă să distorsioneze datele surselor (de care cititorul se poate convinge pe deplin pe paginile acestei cărți). În această chestiune nu poate exista decât un singur criteriu – textul apoftegmelor monahale în sine, care nu ar trebui nici mușamalizat, nici distorsionat. Pe parcurs, părintele Lucien, ni se pare, demontează clar mitul călugărilor care urăsc femeile. Cititorul va putea vedea că „informațiile ample pe care le avem din surse despre Părinții Deșertului arată că aceștia nu au nici măcar o umbră din acel maniheism care i-ar obliga să disprețuiască trupul, sexul, femeile, dar găsim acolo un realism sănătos în raport cu trupul”. În acest sens, merită să reamintim și că ritul nunții bisericești din Bizanț era alcătuit de călugări – așa că despre ce fel de dispreț față de viața de căsătorie putem vorbi! Declarațiile individuale, destul de nemăgulitoare, ale călugărilor despre femei nu contează: o parte nu ar trebui niciodată pusă în locul întregului. Părintele Lucien este pe bună dreptate înclinat să vadă erori și distorsiuni într-o problemă atât de dificilă în inadecvarea ideilor noastre despre asceții secolului al IV-lea: „În societatea modernă, unde sexul și sexualitatea au devenit un subiect foarte important, este dificil să înțelegem imparțial adevărata castitate și abținerea de la orice plăceri carnale”.

Un punct din opera Părintelui Lucien merită o mențiune specială. El scrie despre fenomenele „forțelor de dincolo de lume” și miracole ca fapte ale vieții cotidiene monahale. De mult timp a fost necesar să recunoaștem că fenomenul miracolului ca atare nu poate fi verificat în mod convingător prin intermediul cunoștințelor științifice moderne în principiu, ca să nu mai vorbim de arsenalul științelor umaniste. Credem că există două ieșiri din acest impas. Fie să lăsăm deoparte toate informațiile despre miracole, fie să recunoaștem miracolele ca un fapt cultural, un fapt de mentalitate și să le studiem din acest punct de vedere. Și dacă prima paradigmă nu ne oferă nimic (dacă nu distorsionează direct imaginea istorică!), atunci a doua va deschide o serie de perspective interesante. Pentru început, cel puțin, cu faptul că ideile actuale despre miracole sunt foarte diferite de cele după care trăiau primii asceți. Pentru ei, așa cum scrie un cercetător modern, miracolele nu erau „o încălcare a legilor naturii”, deoarece la acea vreme un astfel de concept pur și simplu nu exista. Miracolele erau „o manifestare

specială a puterii cerului, care stabilește pacea în orice moment” [1584] . Ei demonstrează ideea că în deșert aceste manifestări nu erau caracteristice tuturor, ci sfinților, adică celor care erau capabili să dobândească astfel de „semne ale Împărăției” în ei înșiși, să aparțină simultan la două lumi - pământească și cerească. O minune este strâns legată de conceptul de sfințenie, de fapt este o funcție a sfântului [1585]Dar mai mult decât atât – o minune este o garanție a „legăturii timpurilor” (biblice și prezente), o dovadă a prezenței lui Dumnezeu în lume. Nu degeaba Satana, apărându-i celebrului ascet Avva Apollo, după ce acesta a săvârșit minunea înmulțirii pâinilor, îl întreabă: „Ești Ilie sau unul dintre profeți și apostoli, de îndrăznești să faci așa ceva?” – și aude ca răspuns: „A plecat Dumnezeu undeva?” Părintele Lucien atrage atenția asupra unei caracteristici interesante – întâlnim o abundență de minuni „cotidiene” (de exemplu, vindecări) la granița deșertului – unde monahismul intră în contact cu „lumea exterioară”. Deșertul în sine este un loc unde orizonturile pământului și ceresc converg, dar, în același timp, există o luptă intensă între forțele luminii și forțele întunericului, care, în sine, schimbă oarecum limitele realității: când un pustnic îl întâlnește personal pe diavol sau vede un înger, atunci, așa cum notează Părintele Lucien, niciunul nu este surprins de acest lucru. În deșert, aceasta este norma. Și acesta este doar unul dintre multele exemple. O altă consecință a unei astfel de „realități alterate” este relația pustnicilor cu animalele. Și aici, ca în multe alte locuri din cartea sa, părintele Lucien se mută în „spațiul mental” al eroilor săi, dar o face imperceptibil și discret, și uneori cu umorul blând caracteristic oamenilor înțelepți și experimentați spiritual: „Contrar a ceea ce am putea crede, aceste relații erau supuse unor reguli stricte și imuabile. Dumnezeu nu se ocupă - dacă îmi permiteți să spun așa - de fabricarea de monștri pentru a distrage atenția sau, dimpotrivă, a-i ajuta pe părinții deșertului. „Și demonii nu au o astfel de putere... Ei pot doar să producă fantome de fiare teribile și să le facă să țipe sau să se miște astfel încât să-i sperie pe călugări. Dar toate acestea nu sunt decât o iluzie. Animalele reale Îl slujesc pe Dumnezeu și pe oameni, iar dacă uneori rănesc muritorii, atunci numai cei care merită pentru păcatele lor.”

Trebuie menționat că miracolele rămân în mare parte terra incognita pentru cercetători. Tipologia lor bazată pe texte monastice a fost slab dezvoltată și încă mai sunt depuse eforturi mari pentru a înțelege ce funcții au miracolele într-un anumit text hagiografic, cum folosește autorul descrierea lor pentru a arăta imaginea unui sfânt sau pentru a rezolva alte probleme. La urma urmei,

este evident că miracolele pot fi „încărcate” cu mult mai multă semnificație decât ceea ce relatează autorul direct despre ele.

În concluzie, am dori să remarcăm acele prevederi din cartea Părintelui Lucien cu care nu suntem întru totul de acord. Astfel, el scrie că în ultimele decenii s-a descoperit că, de la sfârșitul secolului al III-lea, călugării au fost prezenți aproape peste tot în acele regiuni în care creștinismul se stabilise până atunci. Ni se pare că aceasta este o previziune prea optimistă. De fapt, autohtonia tradiției monahale inițiale poate fi discutată în raport cu Siria, Mesopotamia și, eventual, Palestina - în acest ultim caz, însă, cu mare precauție, deoarece monahismul palestinian era încă supus unor puternice influențe „externe”. Monahismul a pătruns în toate celelalte regiuni din exterior, cel mai adesea sub influența Egiptului. Părintele Lucien, urmându-l pe Antoine Guillaumont, consideră că începutul monahismului ar trebui considerat plecarea asceților creștini în deșert. Această afirmație nu este incontestabilă, având în vedere faptele existenței monahismului urban în Egipt: cel mai frapant exemplu de acest fel este orașul Oxyrhynchus (coptic Pemdje), capitala antică a nomei al XIX-lea. Știm că monahismul avea poziții puternice acolo, dar nu există informații că asceții lui Oxyrhynchus s-au „întors” în oraș din deșert: mai degrabă, merită să presupunem că au fost moștenitorii tradițiilor ascetismului creștin urban.

Părintele Lucien susține că aproape toți părinții deșertului erau copți „prin sânge și limbă”, provenind în mare parte din clasa rurală. Studii recente, care au subliniat clar influența populației urbane asupra dezvoltării monahismului egiptean și, mai ales, lucrările cercetătorului polonez E. Wipszycka, pun sub semnul întrebării aceste afirmații. Desigur, având informații foarte puține despre originea socială a călugărilor, nu avem date fiabile pentru a construi „proporții sociale” clare, dar merită luat în considerare faptul că în diferite regiuni ale Egiptului acestea ar putea fi diferite. De exemplu, este dificil de imaginat că comunitățile monastice din Egiptul de Jos, adică cea mai „urbanizată” și elenizată regiune a Egiptului, erau formate în întregime din foști felahini. Apropo, Părintele Lucien, oferind o „listă a originilor” Părinților Deșertului, respinge în esență acest punct de vedere: printre ei găsește un fost curtean, fiii unui negustor, un negustor de dulciuri, un balsamurgist, un tâmplar, un vopsitor, un fierar, un fost sclav și un caligraf. Însă referințele la țărani sunt extrem de rare... Merită să reamintim arheologia. Sticlăria destul de rafinată care a fost găsită în Cellia și acele picturi ornamentale murale, realizate nu numai în încăperile destinate muncii și odihnei, ci și în cele care serveau drept case de rugăciune, dezvăluie că

proprietarii lor nu erau nicidecum locuitori din mediul rural. Putem adăuga la aceasta conținutul desenelor: pe lângă ornamente, există imagini cu cai, girafe, lei, păuni și porumbei (aceștia din urmă, după cum se știe, erau simboluri ale învierii), ceea ce, de asemenea, nu ajută la identificarea clienților lor drept țărani.

Părintele Lucien este de acord cu opinia comună că majoritatea călugărilor erau slab educați. Însă această afirmație este acum criticată. Echilibrul corect între educație și „ignoranță" în rândul pustnicilor egipteni nu a fost încă găsit. La urma urmei, printre cei care negau cunoașterea seculară beneficiul spiritual, existau mulți care primiseră ei înșiși o educație bună. În același timp, cei care aveau o origine mai modestă se puteau strădui să învețe să citească și să scrie deja în mănăstire. De exemplu, „Lavsaik" conține referințe remarcabile la călugări elenizați bine educați. Un alt exemplu este Viața Sfântului Onufrie. Călătorind în căutarea călugărului perfect, Avva Pafnutie, autorul acestei Vieți, găsește patru tineri călugări într-o oază care, după ce au absolvit un curs complet de educație seculară, s-au dus să muncească în deșert. Părintele Lucien însuși oferă mai multe exemple similare: fostul copist Avva Dioscor, caligraful Marcu etc. Așadar, să nu ne grăbim cu concluziile: epigrafia și papirologia în rapidă dezvoltare, împreună cu arheologia și studiul aprofundat al textelor, pot aduce încă multe lucruri interesante aici.

Părintele Lucien consideră că monahii din deșert nu aveau niciun interes pentru Alexandria elenizată și mediul său intelectual și vizitau orașul doar de dragul patriarhului, a cărui autoritate nu o puneau la îndoială. În opinia noastră, aceasta este o sentință prea dură. Monahii aveau și alte motive să viziteze capitala Egiptului sau un alt centru regional. Să ne amintim de cunoscutele călătorii la Alexandria ale lui Antonie cel Mare pentru a-i întări pe creștini în timpul persecuțiilor. Iar Avva Coprius, care se afla în oraș în interes de serviciu, a început o dispută cu un maniheist a cărui predică tulbura poporul. Exemple similare ar putea fi continuate.

Autorul nostru scrie că monahii făceau adesea tot posibilul pentru a evita hirotonirea, deoarece o luau foarte în serios și nu se considerau demni să primească rangul. Există și „gesturi" indicative: faimosul ascet Amonius, discipol al lui Avva Pambo, nu a vrut să devină episcop și i-a tăiat urechea. În învățăturile unor asceți celebri se pot găsi avertismente împotriva acceptării preoției. Cu toate acestea, imaginea poate să nu pară atât de clară dacă luăm în considerare faptul că datele din surse documentare din secolele VII-VIII arată o creștere semnificativă a clericalismului în mediul monastic

al Egiptului. Iar avertismentele asceților celebri din secolul al IV-lea sunt uneori interpretate exact opus: avertismentele sunt legate de faptul că „imboldul de a accepta rangul” în rândul monahilor era destul de puternic.

Afirmația Părintelui Lucien conform căreia Părinții Deșertului au fost precursorii psihanaliștilor ni se pare oarecum inexactă. Este cert că atât Părinții Deșertului, cât și adepții lui Freud au acordat o atenție deosebită „instinctelor fundamentale” ascunse în subconștient. Dar aici se termină asemănările, căci concluziile la care au ajuns sunt fundamental diferite: psihanaliza pune accentul pe influența lor fundamentală și ireversibilă asupra psihicului (nu trebuie combătute, ci mai degrabă armonizate), în timp ce Părinții Deșertului postulează - și, îndrăznim să presupunem, demonstrează - posibilitatea depășirii fundamentale a acestora.

Și, în final, despre cel mai important lucru. Părintele Lucien subliniază în repetate rânduri că principala motivație pentru a veni la monahism a fost recunoștința și dragostea pentru Hristos, imitarea suferințelor sale de pe cruce. Acest motiv era cu siguranță prezent, dar oamenii mergeau în deșerturile Egiptului nu numai pentru asta. După cum scria patrologul rus I. V. Popov la începutul secolului al XX -lea, asceza deșerturilor egiptene „era caracterizată și de un element mistic – un sentiment de comunicare interioară directă a sufletului cu Dumnezeu”; și apoi adăuga: „A ieși din limitele naturii umane și a se transforma în natura divină – acesta era scopul final al renunțării, o ispravă lungă și prelungită” [1586.] „Dacă Îl căutăm pe Dumnezeu”, spunea Avva Arsenie cel Mare, „El ni se va arăta, iar dacă ne vom ține de El, El va rămâne cu noi.” În acest sens, ne putem aminti sfatul Avvei Iosif către Avva Lot: „Dacă vrei, devino tot ca focul”. Și mi se pare că nu ar fi o exagerare să spunem că drumul către realizarea viziunilor mistice despre „foc și lumină” ca energii divine, datorită cărora omul poate intra cu adevărat în orizontul necreat al ființei divine și se poate uni cu Creatorul, care a primit cea mai completă întruchipare în învățătura Sfântului Grigorie Palama și a fost consacrat dogmatic la Sinoadele de la Constantinopol din anii 1340-1350, acest drum începe în deșerturile egiptene. Cunoașterea reală a lui Dumnezeu în „misticismul luminii” este experiența care a fost incontestabil percepută de monahismul oriental ca fiind adevărată și neprețuită. De aceea, afirmațiile teologului conservator grec P. Trembelas, ca și cum viziunile de lumină ale marelui mistic bizantin din secolul al XI-lea, Sfântul Simeon Noul Teolog, ar putea fi explicate prin simpla tensiune nervoasă, au provocat o explozie de indignare asupra Sfântului Athos [în 1587] . Însă tradiția catolică, după cum se știe, a tratat întotdeauna o astfel de

experiență cu mare suspiciune: „Gândirea occidentală, și tomismul în special, se opune categoric conceptului de har necreat. Conform concepțiilor tomiste, natura noastră este în întregime creată și nimic necreat nu ne poate aparține prin definiție. Nu putem participa la viața divină, experiența mistică ne este inaccesibilă, iar Hristos a adus în lumea noastră doar iertarea păcatelor, «justificarea» sau un fel de amnistie” [1588] ...

Dar, desigur, dezacordurile noastre nu diminuează în niciun fel meritele acestei cărți remarcabile. Un cercetător modern al monahismului egiptean a remarcat odată: „Apotegmele nu sunt amintiri nostalgice ale unor fragmente de istorie păstrate accidental, ci cuvinte instructive ale unei tradiții vii” [1589.] Și părintele Lucien simte bine acest lucru. El observă interesul surprinzător de viu pentru tradiția „teologiei deșertului” atât din partea credincioșilor creștini obișnuiți, cât și a oamenilor de știință: asceții egipteni au „intrat” acum în zidurile celor mai faimoase universități franceze, iar radioul catolic din sudul Franței oferă ascultătorilor săi unul dintre apoftegme cu un scurt comentariu în fiecare dimineață. Nu mai puțin mare este interesul pentru tradiția spirituală a părinților egipteni ai deșertului chiar în Egipt. Astfel, zelotul tradițiilor monastice antice, părintele Matta-al-Maskin, împreună cu discipolii săi, asemenea primilor pustnici, au trăit aproximativ doisprezece ani în peșteri îndepărtate înainte de a se stabili în mănăstirea Sfântului Macarie. Conform spuselor călugărilor acestei mănăstiri, adevărata viață monahală este dusă aici de mai mulți ucenici ai Părintelui Matta-al-Maskin nu în mănăstire, ci în peșterile de lângă mănăstire - adică în singurătatea creatoare în care au trăit primii asceți. Credem că Rusia este legată de tradiția părinților deșertului nu mai puțin, și poate chiar mai strâns, decât Egiptul sau Franța modernă. Este cu atât mai jignitor faptul că publicațiile bune destinate unui public larg și care spun povestea istoriei timpurii a monahismului egiptean, ținând cont de toate cele mai recente realizări ale științei moderne, sunt practic absente din țara noastră. Sperăm că traducerea în limba rusă a cărții Părintelui Lucien va umple măcar parțial această lacună.

Anton Voitenko, februarie–aprilie 2007

Tabel cronologic

Evenimente din istoria bisericii și seculară	Monahismul egiptean
249–251 – persecuția creștinilor de către împăratul Decius	251 – Nașterea lui Antonie cel Mare
Pavel din Teba merge în deșert	
271 – Antoniu alege viața de ascet	

284 – Începutul domniei împăratului Dioclețian	
285 – Antoniu se stabilește pe Muntele Pispir	
292 – Nașterea lui Pahomie cel Mare	
293 – Se naște Macarie din Alexandria.	
Nașterea lui Ilarion în vecinătatea Gazei	
300 – Nașterea lui Macarie cel Mare	
304 – Nașterea lui Pamvo. Nașterea lui Ioan din Lycopolis	
306 – nașterea lui Apollo din Teba	
311 – Antonie cel Mare merge la Alexandria în timpul persecuțiilor	
313 – Edictul de la Milano. Sfârșitul persecuției	313 – Antonie cel Mare se mută pe Muntele Kulzum. Botezul lui Pahomie cel Mare
315–325 – Arius predică în Alexandria	
325 – Conciliul de la Niceea.	
Condamnarea lui Arius	
328 – începutul patriarhatului lui Atanasie al Alexandriei	
330 – Amon se stabilește în Nitria.	
335–337 – Primul exil al lui Atanasie	Macarie cel Mare se stabilește în Schit
333 – Botezul lui Macarie din Alexandria	
338 – călătoria lui Antonie cel Mare la Alexandria și Nitria.	
Înființarea unei așezări în Kellia.	
339–346 – Fuga lui Atanasie spre Occident	340 – Macarie cel Mare devine preot
341 – Întâlnirea dintre Antonie cel Mare și Pavel din Teba	
346 – moartea lui Pahomie cel Mare	
352 – Moartea lui Amon din Nitria	
356 – Moartea lui Antonie cel Mare	
357 – Vizita lui Hilarion pe Muntele Kulzum.	
Avva Sisoes părăsește Schitul și se stabilește pe Muntele Kulzum. Atanasie al Alexandriei scrie Viața lui Antonie cel Mare	
361 – Iulian Apostatul devine împărat	
373–375 – Rufinus și Melania în Egipt.	

Viorel Frunza Traducere asistata de AI

373 – Moartea lui Atanasie al Alexandriei	Moartea lui Avba Pamvo
383 – Evagrie în Nitria	
385 – Teofil devine Patriarh al Alexandriei	385 – Evagrius se stabilește în Kellia.
Ieronim și Pavel în Alexandria și Nitria	
388 – Paladiu în Alexandria.	
Ioan Cassian sosește în Egipt	
390 – moartea lui Macarie cel Mare.	
Paladiu în Nitria	
391 – Paladiu în celule	
393 – moartea lui Macarie al Alexandriei	
394 – Arseniu cel Mare se stabilește în Skete.	
Autorul „Istoriei călugărilor” călătorește în Egipt.	
398 – Ioan Gură de Aur devine episcop al Constantinopolului	395 – moartea lui Abba Apollo
400 – Conciliul din Alexandria condamnă origenismul	399 – moartea lui Evagrie din Pont
400 – Pelerinajul lui Postumianus în Egipt	
406 – redactarea „Istoriei călugărilor”	
407 – moartea lui Ioan Gură de Aur	407–408 – prima jefuire a Schitului.
412 – Chiril devine Patriarh al Alexandriei	Moartea lui Avva Moise.
Avva Pimen și frații săi se mută la Terenufis.	
419 – Palladius scrie „Lavsaic”	
421 – Ioan Cassian scrie Instituțiile	
426 – John Cassian își scrie Conversațiile	
428 – Nestorie devine episcop al Constantinopolului	
431 – Conciliul de la Efes. Depunerea lui Nestorie	434 – a doua jefuire a schitului.
444 – moartea lui Chiril al Alexandriei	Migrarea lui Arseniu cel Mare la Troia
451 – Conciliul de la Calcedon. Condamnarea monofizitismului	449 – moartea lui Arsenie cel Mare

Viorel Frunza Traducere asistata de AI

Lista abrevierilor [1590]

Majoritatea referințelor sunt la Apophtegmata Patrum. Pentru a simplifica lucrurile, ne referim la traducerile franceze ale apoftegmelor: Les Sentences des Pères du desert (prescurtat SP).

A – SP, colecție alfabetică. Solesmes, 1981 (număr apoftegmat pentru această ediție) – traducere franceză a părții alfabetice a colecției alfabetic-anonime. Traducere rusă a acestei părți – vezi: Povești memorabile.

Am – Traducere franceză a apoftegmelor copte (conform ediției lui Amelino) în: SP, Ze recueil. Solesmes, 1976. P. 253–274. Traducere rusă, vezi: Zicerile Părinților Egipteni.

Arm – Traducere franceză a apoftegmelor armene în: SP, nouveau recueil, 1970. P. 253–274.

Bu – Traducere franceză a apoftegmelor siriace în: SP, nouveau recueil. P. 219–251.

Ch – Traducere franceză a apoftegmelor copte (conform ediției lui Shen) în: SP, nouveau recueil. P. 277–285. Traducere rusă – vezi: Zicerile Părinților Egipteni.

Chaine. Le manuscrit – Le manuscrit de la version copte en dialecte sahidique des “Apophthegmata Patrum” / Ed. par M. Chaine. Le Caire, I960 – publicație de apotegme copte cu traducere în franceză.

CSEL – Corpus scrtiptorum ecclesiasticorum latinorum.

CSCO – Corpus scriptorum christianorum orientalium.

CSP – Traducere franceză a apoftegmelor latine din: SP, Ze recueil. P. 129–137.

Eth – Traducere franceză a apoftegmelor etiopiene în: SP, nouveau recueil. P. 287–331.

N – SP, Serie de Anonymes. Solesmes: Bellefontaine, 1985 (număr apoftegm pentru această ediție) – Traducere franceză a părții anonime din colecția anonimă în ordine alfabetică.

PA – Traducere franceză a apoftegmelor latine, în: SP, Ze recueil. R. 125–128.

PG – Patrologiae cursus completus. Ser. Graeca.

PL – Patrologiae cursus completus. Ser. Latina.

ROC – Revue de l'orient chrétien.

SC – Surse creștine.

Sy – traducere franceză a colecției sistematice de apoftegme din: SP, Ze recueil. P. 63–121. Traducere rusă – vezi: Patericonul antic

Marele Patericon I – Marele Patericon sau Marea Culegere de Ziceri ale Bătrânilor. Culegere sistematică / Traducere din greacă de A. V. Markov , D. A. Pospelov. Moscova: Publicația Schitului Rus de pe Athos al Mănăstirii Sfântul Pantelimon Noua Tebaida, [2005-1591] .

Povești memorabile – Povești memorabile despre asceza Sfinților și Fericiților Părinți (traducere în limba rusă a părții alfabetice a colecției alfabetic-anonime) [1592] .

Patericonul antic – Patericonul antic, prezentat capitol cu capitol. Moscova, 1891 (traducere în limba rusă a unei colecții sistematice de apoftegme) [1593] .

Evagrius. Monah – Evagrius Ponticus . Cuvânt despre lucrarea spirituală sau Monah (numărul paragrafului).

Evagrius. Despre rugăciune – Evagrius Ponticus. Un cuvânt despre rugăciune (numărul paragrafului).

Evagrie. Font – Évagre. Esquisse monastique (ou Base de la vie monastiue) / Trad. par L Régnault // Filocalie des Pères neptiques 8. Bellefontaine, 1987. P. 19–26.

Viața lui Antonie – set. Atanasie al Alexandriei. Viața lui Antonie (numărul capitolului).

Viața lui Pavel din Teba – Fericitul Ieronim. Viața lui Pavel din Teba (numărul capitolului).

Viața lui Ilarion – Fericitul Ieronim. Viața lui Ilarion (numărul capitolului).

Zicătoare ale Părinților Egipteni – Zicătoare ale Părinților Egipteni. Monumente ale literaturii în limba coptă / Introducere, tradusă din coptă și comentată de A. I. Elanskaya. Sankt Petersburg: Editura Cernîșev, 1993. Pp. 31–117 (numărul apoftegmei) – Traducere rusă a colecției copte de apoftegme.

Ioan Cassian. Înființări – Rev. Ioan Cassian Romanul . Despre înființările cenobiților (numărul cărții și al paragrafului).

Ioan Cassian. Conversații – Sfântul Ioan Cassian Romanul . Conversații ale Părinților Egipteni (numărul cărții și al paragrafului).

Isaia. Învățături – Isaïe. Recueil ascétique. Bellefontaine, 1985. Spiritualité orientale No. 7 bis (numărul didactic și paragraful [1594]).

Istoria călugărilor - Istoria călugărilor egipteni (capitolul și paragraful [1595]).

Rufinus. Istoria călugărilor – Rufinus din Aquileia . Istoria călugărilor.

Lavsaik - Palladius din Helenopolis . „Lavsaik” sau Narațiunea Vieților Sfinților și Fericiților Părinți (capitolul și paragraful [1596]).

***

1566

Popov I. V. Justificarea mistică a monahismului în operele Sfântului Macarie Egipteanul // Ibid. Lucrări de patrologie. Vol. 1. Sergiev Posad, 2005. P. 124.

1567

Casă (dom), din latinescul domus (domn), este o denumire respectuoasă pentru un ieromonah, adoptată de călugării benedictini, cartusieni și, de asemenea, de trapisti, care sunt un fel de „ramură” a ordinului benedictin.

1568

Toate datele biografice despre Lucien Regnault sunt preluate din numărul special al revistei Lettre aux friends de Solesmes – nr. 116. A 28-a aniversare: octombrie-decembrie 2004: Omagiu adus lui Lucien Regnault.

1569

Congregația Abației Solesmes are 20 de mănăstiri - 10 masculine și 10 feminine, situate nu numai în Franța, ci și în străinătate.

1570

În majoritatea ordinelor monahale catolice tradiționale se adoptă următoarea ordine de inițiere: mai întâi candidatul trebuie să parcurgă așa-numitul „postulat”, o perioadă pregătitoare premergătoare intrării în ordin, „noviciatia”, adică o perioadă de ascultare, apoi urmează așa-numitele „primele jurăminte” (premiers voeux), care corespund de fapt tonsurii monahale, dar candidatul are încă posibilitatea de a se întoarce în lume și, în final, după trei ani, candidatul depune așa-numitele „jurăminte solemne” (voeux solennels), adică și-a confirmat definitiv vocația monahală.

1571

Uneori, numele său de familie este transcris în maniera germană - Hauscher. Este demn de remarcat faptul că nu toate concluziile părintelui Irineu ni se par justificate, dar el a fost poate unul dintre puținii care au reușit să arate cititorului occidental profunzimea și forța tradiției spirituale creștine răsăritene.

1572

Acesta este numele casei situate lângă abație, unde se țin întâlniri și conferințe.

1573

Vezi: Povești memorabile, Patericonul antic. Este adevărat, datorită lui A. I. Yelanskaya avem acum o traducere a colecției copte de apoftegme – vezi Zicerile Părinților Egipteni. Recent, s-a încercat traducerea așa-numitului „Mare Patericon”, una dintre cele mai recente versiuni ale colecției

sistematice de apoftegme, care includea ziceri din așa-numita colecție anonimă, netraduse în limba rusă – vezi Marele Patericon. I.

1574

Este demn de remarcat faptul că nu există o denumire unică pentru acest monument în tradiția rusă. Diferite colecții de apoftegme monastice în traducerile rusești au denumiri diferite (vezi lista abrevierilor), prin urmare, într-un context științific, este în general acceptată utilizarea denumirii latine.

1575

Antologie a cinismului: Fragmente din operele gânditorilor cinici. Moscova: Nauka, 1996. Pp. 115, 117, 125.

1576

Basset W. Apophthegmata. Studien zur Geschichte des àltesten Mônchtums. Tubinga, 1923.

1577

Vezi: Nikitin P. V. Patericonul „Skete" grecesc și traducerea sa antică în latină // Timpul bizantin 22 (1916). pp. 127–171.

1578

Pentru cei interesați să afle mai multe despre, de exemplu, viața călugărilor Pahomie, vă recomandăm să consultați cartea recent publicată de A. L. Khosroev, „Pahomie cel Mare: Din istoria timpurie a monahismului cenobit în Egipt" (Sankt Petersburg; Chișinău; Paris, 2004), care conține secțiuni despre structura și organizarea mănăstirilor Pahomie (vezi, de exemplu, pp. 80–118).

1579

Lucrarea a fost publicată inițial în „Adăugiri la Operele Sfinților Părinți", apoi ca tipăritură separată, iar în zilele noastre a fost republicată ca anexă la cartea: Sidorov A. I. Asceza creștină antică și nașterea monahismului. Moscova, 1998. Pp. 399–526.

1580

Vezi: Westermann W. L. Despre contextul coptismului // Egiptul copt. NY, 1944. P. 8.

1581

Pentru mai multe informații, consultați: WipszyckaE. Apports de l'archéologie à l'histoire du monachisme égyptien // The Spirituality of Ancient Monahism: Acts of the International Colocvium. Tyniec; Cracovia, 1995, p. 63–78.

1582

Aceasta se referă la asceții menționați de Fericitul Ieronim (remnuoth) și Sfântul Ioan Cassian (saràbaitae). Numele latine sunt probabil o traducere distorsionată a cuvintelor copte – pentru posibilele lor etimologii, vezi, de exemplu, A. L. Khosroeva: Din istoria creștinismului timpuriu în Egipt: bazată pe materialele Bibliotecii Copte din Nag Hammadi. Moscova, 1997. Pp. 139–141. Aceasta se referă la anumite comunități mici care trăiesc în orașe și sate și își câștigă existența prin munca propriilor mâini. Dar trăiesc după propriile reguli, poartă haine diferite de cele ale călugărilor și neagă atât statutul comunal, cât și autoritatea bătrânilor asupra lor. Atât Ieronim, cât și Ioan Cassian condamnă acești asceți și consideră un astfel de mod de viață nedemn.

1583

Ca exemplu, ne referim la monografia de recenzie a lui Suzanne Elm: Elm S. „Virgins of God": Making of Asceticism in Late Antiquity. Oxford, 1994.

1584

Ward B. „Semne și minuni." Miracole în tradiția deșertului // Studia Patristica. Vol. XVII. Partea a 2-a (1982). P. 539–540.

1585

Pe lângă lucrările pe această temă indicate de Părintele Lucien în bibliografie, vă recomandăm să citiți și un articol în limba rusă (Cernețov S. B. Miracole în viețile etiopiene ale sfinților: mitologie și viață cotidiană // Mitologie și viață cotidiană. Sankt Petersburg, 1999. Numărul 2. Pp. 281–287), unde cititorul va putea găsi multe observații interesante pe această temă.

1586

Popov I. V. Lucrări de patrologie... P. 104, 130.

1587

Vezi: Arhiepiscopul Vasili (Krivoshein). Venerabilul Simeon Noul Teolog (949–1022). Nijni Novgorod, 1996. Pp. 8–9.

1588

Arhipreotul John Meyendorff. Introducere în teologia patristică / Traducere din engleză de L. Volkhonskaia. Vilnius; Moscova, 1992. Pp. 345–346.

1589

Rubenson S. Scrisorile lui Antoniu: Teologie origenistă, tradiție monastică și formarea sfântului. Lund, 1990. P. 162.

1590

Lista include atât abrevieri ale ediției originale franceze, fără de care este imposibil să te lipești, cât și abrevieri ale traducerilor rusești existente ale unor surse.

[1591]

Traducerea primelor trei capitole ale uneia dintre cele mai recente ediții ale colecției sistematice, care, în special, conține împrumuturi dintr-o colecție anonimă netradusă în limba rusă.

[1592]

Numerele apoftegmelor și paginile sunt date conform ediției: Lavra Sfântei Treimi a Sfântului Serghie, 1993 (=Veșnică, 1965). Retipărirea traducerii din 1855. Numerotarea apoftegmelor în unele cazuri nu coincide cu originalul grecesc tipărit în Patrologia lui Migne (vezi secțiunea „Surse”).

[1593]

Există numeroase retipăriri ale acestei traduceri. Numărul apoftegmelor din unele secțiuni ale ediției critice a lui J. K. Gi este mai mare decât în textul traducerii rusești realizate din două manuscrise.

[1594]

Numerotarea traducerii rusești existente a operelor lui Abba Isaia (vezi secțiunea „Surse”) nu coincide cu ediția franceză.

[1595]

Împărțirea în paragrafe în cadrul unui capitol există doar în ediția critică de A.-J. Festugier. Din păcate, aceasta lipsește din traducerea rusă disponibilă.

[1596]

Împărțirea în paragrafe în cadrul capitolelor există doar în ediția Bartelink. Pentru problemele traducerii în limba rusă a lucrării „Lavsaik”, consultați secțiunea „Surse”.

Bibliografie

I. Surse [1597]

Apophthegmata Patrum

Texte [1598] :

PG 65. Col. 71 –440 (partea alfabetică a colecției alfabetic-anonime);

Nau F. Istorii ale solitarilor egipteni // ROC nr. 12 (1907). P. 48–69, 171–181, 393–404; nr. 13 (1908). P. 47–57, 266–283; nr. 14 (1909). R 357–379; nr. 17 (1912). P. 204–211, 294–301; nr. 18 (1913). P. 137–146 (ediția principală a părții anonime, care, din păcate, nu a fost finalizată).

Les apophtegmes des Pères. Culegere sistematică / Ed. de J. – C. Guy ea Paris, 1993, 2003, 2005 (SC 387, 474, 498) (ediție critică a culegerii sistematice).

Les Sentences des Peres du desert / Trad. par L. Regnault et les moines de Solesmes. Solesmes, 1966–1985. 5 volume.

Traduceri rusești: vezi Povești memorabile, Patericonul antic, Zicerile părinților egipteni, Marele Patericon. I.

Încă din secolul al VI-lea, denumirea de „Zicătoare ale Părinților” (latină: Apophtbegmata Patrum) a fost folosită pentru a descrie colecții de zicători și scurte povestiri edificatoare despre Părinții Deșertului. Transmise inițial oral în coptă, aceste povestiri au fost adunate și scrise în greacă și apoi traduse în alte limbi. Edițiile principale ale acestor colecții au fost compilate în Palestina la sfârșitul secolului al V-lea. Una dintre aceste colecții (sau ediții) a fost numită anonimă alfabetică, unde poveștile sunt date în ordine alfabetică după numele asceților, iar apoi urmează apoftegme anonime. Într-o altă colecție, numită sistematică, poveștile sunt combinate în capitole în conformitate cu principalele reguli și virtuți monastice. Această colecție a fost tradusă în latină în secolul al VI-lea de doi diaconi, Pelagius și Ioan, care au devenit ulterior papi.

În diversele colecții de manuscrise, apoftegmele variază infinit, sunt abreviate sau, dimpotrivă, completate, modificate în diverse moduri după dorințele copiștilor, într-o asemenea măsură încât acum, pentru a alcătui un corpus complet al zicerilor pustnicilor, este necesar să se apeleze din nou la diverse colecții, mari și mici, păstrate în greacă, latină, siriacă, armeană, georgiană, arabă și etiopiană. Rezultatul acestor studii este publicat în cinci volume, publicate la Solesmes.

Sfântul Atanasie al Alexandriei. Viața lui Antonie cel Mare

Text:

Ediție critică: Athanase d'Alexandrie. Vie d'Antoine / Ed. de G. J. M. Bartelink. Paris, 1994 (SC 400).

Traducerea în limba rusă a fost realizată după textul necritic al lui Montfaucon, republicat în Patrologia lui Migne, vezi: Operele Sfântului nostru Părinte Atanasie cel Mare , Arhiepiscop al Alexandriei. Partea a III-a. Lavra Sfânta Treime - Sfântul Serghie, 1903. Pp. 178–250.

Compilată la scurt timp după moartea sfântului, Viața lui Antonie cel Mare a devenit rapid faimoasă atât în estul, cât și în vestul creștinătății datorită faimei autorului său, Atanasie din Alexandria. Tradusă în latină înainte de 375, aceasta a contribuit la convertirea și monahismul pe scară largă în Galia și Italia și, printre altele, l-a influențat foarte mult pe Sfântul Augustin .

Reverendul Ioan Cassian Romanul . Creații

Texte:

Jean Cassien. Conferințe/Ed. par E. Pichery. Paris, 1955–1939 (SC 42, 54, 64).

Jean Cassien. Instituții/Ed. alin. J. – Cl. Tip. Paris, 1965 (SC 109).

Traducere rusă: Scrierile venerabilului nostru părinte Ioan Cassian Romanul / Traducere din latină de Episcopul Petru. Moscova, 1897 (există numeroase retipăriri ale acestei traduceri); vezi și: Ioan Cassian. Conversații ale Părinților: prima și a doua conversație / Traducere de O. E. Nesterova // Monumente ale literaturii latine medievale din secolele IV-VII / Ed. de S. S. Averintsev , M. L. Gasparov. Moscova, 1998. pp. 236–269.

Ioan Cassian (360–435), posibil născut în Balcani, a devenit călugăr în Betleem și a petrecut aproximativ doisprezece ani în Egipt (388–399). După 416 a fondat mănăstirea Sfântul Victor și o mănăstire la Marsilia. Scrierile sale au introdus în monahismul occidental obiceiurile și învățăturile Părinților Egiptului.

Evagrius Ponticus. Operele

Texte:

Evagre. Esquisse monastique (ou Base de la vie monastique) / Trad. par L Régnault // Filocalie des Pères neptiques 8. Bellefontaine, 1987. P. 19–26.

Evagre. Traité pratique/Ed. par A. et C. Guillaumont. Paris, 1971 (SC

170–171) (Traducere în limba rusă: Operele Avvei Evagrie. Tratate ascetice și teologice / Trad., introducere și comentariu de A. I. Sidorova. Moscova: Martis, 1994. Pp. 94–112).

Evagre. Traité sur la prière / Trad. de L. Régnault // Filocalie 8. P. 47–65 (Traducere în limba rusă făcută din textul grecesc al „Filokaliei”: Opere ale Avva Evagrius… P. 76–93).

Evagrie Ponticul (346–399) a fost hirotonit diacon de Grigore Teologul . Părăsind Constantinopolul din cauza unor aventuri amoroase, a venit la Ierusalim și apoi în Egipt, unde a trăit cu călugării din Nitria și Kellia. Gânditor original, influențat de Origen, a fost unul dintre acei rari călugări care și-au creat propriile opere. În ele putem găsi învățătura bătrânilor, dar într-o formă sistematică și în combinație cu teorii, uneori controversate. Aici vom indica doar acele lucrări ale lui Evagrie la care ne-am referit în carte.

Istoria călugărilor

Text:

Historia monachorum în Aegypto / Édition critique of the Greek text and translation annotée by A–J. Festugière, Bruxelles, 1961 – text grecesc din „Istoria călugărilor”.

Traducere rusă: Istoria călugărilor egipteni. Moscova: PSTBI, 2001.

Textul versiunii latine:

Tyrannus Ruflrms. Historia monachorum sive de vita sanctorum partum / Hrsg. von E. Schulz-Flügel. Berlin; New York, 1990.

Traducere rusă realizată după textul din PL Viața Părinților Deșertului, opera Prezbiterului Rufinus / Traducere de la preotul latin M.I. Khitrov. Lavra Sfânta Treime a lui Serghie, 1898.

Acest text este o relatare a unei călătorii în Egipt, efectuată în anii 394–395 de mai mulți călugări palestinieni. Aceștia au vizitat mai întâi Tebaida, apoi Valea Nilului până la Deltă. Călătoria s-a încheiat cu o scurtă vizită la Skete, Kellii și Diolkos. Compilat în greacă de unul dintre călugări, acest text a fost curând tradus în latină de Rufinus, dar cu unele adăugiri și corecturi.

Avva Isaia. Lucrări

Text:

PG 40. Col. 1105–1206; Les cinq recensions de l'ascéticon syriaque d'abba Isaïe / Ed. par R. Draguet. CSCO 293. Script. Sir. 122, 1968.

Isaïe. Recueil ascetique / Trad. par H. De Broc. 3 ed. Bellefontaine, 1985. Spiritualité orientale No. 7 bis.

Traducere rusă: Despre venerabilul și purtătorul de Dumnezeu al părintelui nostru Avva Isaia, pustnicul egiptean. Cuvinte duhovnicești și morale. Ediția a 2-a. Sergiev Posad, 1911.

Isaia a fost călugăr în Skete și apoi în Gaza, unde a murit în 491. Operele și învățăturile sale au introdus monahismul palestinian în tradiția pustnicilor egipteni. Influența sa se resimte în special la Varsanufie și Ioan, precum și la Doroteu din Gaza.

Fericitul Ieronim. Viețile lui Pavel din Teba și Ilarion

Texte:

Viața lui Pavel din Teba: PL 23. Col. 17–28.

Traducere rusă: Ieronim. Viața lui Pavel Pustnicul // Lucrările Academiei Teologice din Kiev. 1870. Nr. 1. P. 1 – 13; Ieronim de Stridon . Creații. Kiev, 1903. Partea a 4-a. pp. 1 – 12.

Viața lui Hilarion: Bastiaensen A Vite dei Santi, IV. Roma, 1975. P. 72–142.

Traducere rusă: Viața Sfântului Ilarion / Ieronim de Stridon. Operele. Kiev, 1903 – Partea a 4-a. Pp. 12–44.

Chiar și în timpul vieții Fericitului Ieronim, istoricitatea acestor vieți a fost pusă la îndoială. Cu toate acestea, nu există nicio îndoială că Pavel și Ilarion au existat cu adevărat. Poveștile lui Ieronim s-au bucurat de un mare succes și, datorită acestui fapt, eroii lor au devenit foarte populari.

Palladius din Eleonopolis. "Lavsaik"

Text:

Ediții critice: Butler S. The Lausaic History of Palladius. Cambridge 1898–1904. Vol. I-II. (Texte și Studii V-VI); Palladio. La Storia Lausiaca / Introduzione di Christine Mohrmann, testo critico e commento a cura di G. J. M. Bartelink, traduzione di Marino Barchiesi. Roma, 1974 (Fondazione Lorenzo Valla).

Traducerea completă rusă existentă a „Lavsaikului”, retipărită de mai multe ori (vezi, de exemplu, Palladius, Episcopul Eleonopolei, Lavsaik sau Narațiunea Vieților Sfinților și Fericiților Părinți. Sankt Petersburg, 1873), a fost realizată conform unei ediții neautentice, așa-numită „extinsă”, a textului publicat în Patrologia lui Migne, care includea interpolări semnificative din alte surse - mai ales din „Istoria monahilor”. Prin urmare, numerotarea capitolelor dată în această ediție și, uneori, conținutul lor, nu coincid cu textul traducerii ruse. Există traduceri ale unor capitole individuale realizate conform edițiilor critice corecte ale „Lavsaikului” și în numerotarea acceptată astăzi; vezi, de exemplu: Legende bizantine / Publicație pregătită de S. V. Polyakov. Moscova, 1972 (repr.: 1994). P. 10–17 (Capitolele 16, 19, 22, 34, 70); De pe țărmurile Bosforului la țărmurile Eufratului: o antologie a literaturii din Orientul Mijlociu din mileniul I d.Hr. / Trad., prefață și comentariu de S. S. Averintseva. Moscova, 1994. P. 189–197 (Capitolele 4, 5, 21, 22).

Originar din Galatia, Palladius a trăit mulți ani alături de călugării egipteni (388–399) înainte de a deveni diacon la Constantinopol și apoi episcop de

Eleonopole. Opera sa, adresată lui Lausus, camarlierul împăratului, includea povești despre asceți celebri – călugări și călugărițe – din Egipt și Palestina.

Sulpicius Severus. Dialoguri

Text:

Sulpicii Severi libri qui supersunt / Ed. K. Halm. Vindobonae, 1866. CSEL Vol. 1. P. 152–216.

Traducere rusă: Sulpicius Severus. Opere / Trad. din latină, introducere, comentariu de A. I. Donchenko. Moscova: ROSSPEN, 1999. Pp. 129–182, 300–307 (comentariu).

După ce a depus jurăminte monahale în Aquitania după moartea soției sale, Sulpicius Severus a scris Viața Sfântului Martin, la care a adăugat două cărți de Dialoguri pentru a demonstra că Martin îi întrecea pe pustnicii egipteni în sfințenie și miracole. El a folosit informațiile primite de la prietenul său Postumian, care făcuse un pelerinaj în Egipt în jurul anului 400.

Viața lui Pahomie cel Mare

Texte [1599] : Vie de Pachôme selon la tradition copte / Par A Veilleux. Bellefontaine, 1984 (Spirituale orientale, 38).

Pentru o traducere în limba rusă a unor fragmente de texte copte din tradiția lui Pahomie, vezi: Khosroev A.L. Pahomie cel Mare: Din istoria timpurie a monahismului cenobitic în Egipt. Sankt Petersburg; Chișinău; Paris: Nestor-History; Sankt Petersburg: Institutul Academiei Ruse de Științe, 2004.

II. Lucrări generale

Besse J. M. Les Moines d'Orient antérieurs au concile de Chalcédoine (451). Paris; Poitiers, 1900.

Bouyer L. La Vie de saint Antoine. Bellefontaine, 1978 (Spiritualité orientale, 22).

Brémond J. et H. Les Pères du désert. Paris, 1927.

Chitty D. Et le desert devint une cité… / Trad. par les Moines de Quévy. Bellefontaine, 1980 (Spiritualité orientale, 31) (traducere rusă din originalul englez: Chitty D. City of the Desert: Introduction to the Study of Egyptian and Palestinian Monahism in the Christian Empire / Traducere de A. Czech. St. Petersburg: Bibliopolis, 2007).

Chrétiens d'Égypte au IV siècle, saint Antoine et les moines du désert // Dossiers Histoire et Archéologie. Nr. 133, decembrie 1988.

Draquet R. Les Pères du désert. Paris, 1949.

Evelyn White H. G. Mănăstirile din Wadi'n Natrûn. Partea a II-a: Istoria mănăstirilor din Nitria și Scetis. New York, 1932.

Festugière A-J. Les moines d'Orient I: culture ou sainteté, introduction au monachisme oriental. Paris, 1961.

Guillaumont Aux origines du monachisme chrétien. Bellefontaine, 1979 (Spiritualité orientale, 30).

HeussiK. Der Ursprung des Mônchtums. Tubinga, 1936.

Judecătorul E. Monahismul secolului al IV-lea în papirusuri // Lucrările celui de-al șaisprezecelea Congres Internațional al Papirologilor. Chico, CA Scholar's Press, 1981.

Lacarrière J. Les Hommes ivres de Dieu. Paris, 1973, 1983 (Points Sagesse, 33).

Leloir L. Désert et Communion. Bellefontaine, 1978 (Spiritualité orientale, 26).

Meinardus O. Călugări și mănăstiri din deșerturile egiptene. Cairo, 1961.

Idem. Egiptul creștin antic și modern. Ediția a 2-a, Cairo, 1977.

Montet P. La Vie quotidienne en Egypte au temps des Ramsès. Paris, 1946 (traducere rusă: Monte P. Viața de zi cu zi în timpul marilor faraoni / Traducere din franceză de F. L. Mendelssohn. Moscova: Molodaya Gvardiya, 2000).

Régnault L. Les Pères du désert à travers leurs Apophtegmes. Solesmes, 1987.

Vie spirituelle (La): 669–670, 1986. T. 140. P. 148–379.

III. Cercetare pe teme individuale

Capitolul unu. În inima deșertului

Amélineau E. La geographie de l'Égypte à l'époque copte. Paris, 1893. Guillaumont A La conception du désert chez les moines d'Égypte // idem. Aux origine… P 69–87.

Capitolul doi. Oamenii

Ayrout H. Felahs of Egypt. Le Caire, 1952 (în rusă: Айрy A. Fellahs of Egypt / Traducere din franceză de V. V. Volkova, G. D. Kulagina. Moscova: Editura de Literatură Străină, 1954).

Martin A L'Église et la khôra égyptienne au IVe siècle // Revue des études augustinienne. T. XXV (1979). P 3–26.

Capitolul trei. Femei și tineri

Desroches Noblencourt S. La femme au temps des Pharaons. Paris, 1986.

Guiüaumont A Ascèse et sexualité dans le christianisme des premiers siècles // Annuaire du Collège de France. 82e année (1981–1982). P. 425–431.

Idem. Le célibat monastique et l'idéal et chrétien de virginité ontils des motivation ontologique et protologique? // La tradizione dell'encrateia. Milano, 1982, p. 83–107.

Leloir L La Femme // idem. Desert și Comuniune. P. 136– 158. Rousselle A Porneia. De la maotrise du corps a la privation sensorielle. Paris, 1983-Ward B. Harlots of the Desert. Londra, 1987.

Capitolul patru. Locuință

Husson G. L'Habitat monastique en Égypte a la lumière des papyrus grecs, des textes chrétiens et de l'archéologie // Hommage à la mémoire de S. Sauneron. Le Caire, IFAO, 1979. Vol. I. P. 191–207.

Sauneron S. Les Ermitages chrétiens du désert d'Esna. Le Caire, IFAO, 1972. T. I, IV.

Capitolul cinci. Haine

Guillaumont A et C. Notes sur le Prologue du Traité pratique d'Évagre // SC 171. P. 484–491.

Oppenheim P. Das Mônchskleid im Cristlichen Altertum. Fribourg și B., 1931.

Idem. Symbolik und religiôse Wertung des Mônchskleides im Christlichen Altertum. Munster, 1932.

Capitolul șase. Dietă

Devos P. Régies et pratiques alimentaire selon les textes // Le Site monastique copte des Kellia: Actes du colloque de Genève 13–15 août 1984. Genève, 1986. P. 73–84.

Festugiure AJ Les moines d'Orient… IP 59–74.

Capitolul șapte. Rămâi în celulă

Guillaumont A. Les fondement de la vie monastique selon Évagre le Pontique // Annuaire du Collège de France. 78e année (1977–1978). P 469–475.

HausherrI. L'Hésyhasme // Orientalia Christiana Periodica. XII (1956). P. 5–40.

Capitolul opt. Ziua pustnicului

Guillaumont A. Le Travail manuel dans le monachisme ancient T Idem. Aux origines... P. 117–128.

Idem. Le problème de la prière continuelle dans le monachise ancien // Expérience de la prière dans les grandes religions // Homo religious 5. Louvaine-la-Neuve, 1980. P. 285–294.

HeussiK. Der Ursprung... P. 210–218.

Régnault L. La prière continuelle monologistos dans les Apophtegmes des Pères // Idem.Pères du desert… Pli 3–139.

Evelyn White, H. G. Mănăstirile... p. 197–205.

Capitolul nouă. Munca interioară

Hausherr I. L'Hésyhasme… P. 262–285.

Idem. Noms du Christ et voies d'oraison // Orientalia Christiana Analecta, 157. Roma, I960. P. 156–179.

Idem. Penthos, La doctrine de la composition dans l'Orient chrétien // Orientalia Christiana Analecta, 132. Roma, 1944.

Capitolul zece. Bătrânii și ucenicii lor

Hausherr I. Direction spirituelle en Orient autrefois // Orientalia Christiana Analecta, 144. Roma, 1955.

Louf A. La paternité spirituelle dans la littérature du désert // La Vie spirituelle, 66 (1986). P. 335–360.

Regnault L. Pères du desert… P. 28–36, 97–109.

Capitolul doisprezece. Părăsirea celulei și călătoria

Guillaumont A Le dépaysement comme forme d'ascèse dans le monachisme ancien! Idem.Aux origines… P. 89–116.

Capitolul treisprezece: Un weekend împreună

Donohue S. Agapea pustnicilor din Scété // Studia Monastica. Vol. I. 1959–P 97–114.

Evelyn White H. G. Mănăstirile... p. 207–213.

Capitolul paisprezece. Îngeri și demoni

Festugiure A-J. Les moines d'Orient... IP 23–39.

Guillaumont A et C. Le démon dans la plus ancienne littérature monastique // Dictionnaire de spiritualité. T 3 (1957). Col. 189–212.

Capitolul cincisprezece. Bestiarul deșertului

Brémond J. et.H. Les Pères du desert... Introducere. P. XXXI-XXXV. CazinP. Le Bestiaire des deux Testaments. Paris, 1928. P. 102–141. FestugiéreA et J. Les moines d'Orient… IP 53–57.

Capitolul șaisprezece. Miracolele lui Dumnezeu

Guillaumont A Les visions mystiques dans le monachisme oriental chrétien T Idem. Aux origines... P. 136–147.

HeussiK. Der Ursprung... P. 172–181.

Ward B. Semne și minuni. Miracole în tradiția deșertului // Studia Patristica. Vol. XVII. Oxford, 1982, pp. 539–542.

IV. Bibliografie selectă în limba rusă

Arhiepiscopul Vasili (Krivoshein) . Îngeri și demoni în viața spirituală conform învățăturilor Părinților Răsăriteni // Ibid. Lucrări teologice (1952–1983): Articole, rapoarte, traduceri. Nijni Novgorod: Editura Frăției în numele Sfântului Prinț Alexandru Nevski, 1996. Pp. 70–112.

Voitenko A. A. „Viața Sfântului Anton cel Mare" de Sfântul Atanasie al Alexandriei și începutul monahismului creștin // Cronologie bizantină. Vol. 60 (85). Moscova: Nauka, 2001. Pp. 83–98.

Voitenko A. A. Contextul social al mișcării monahale în Viața Sfântului Anton Egipteanul de Sfântul Atanasie al Alexandriei // Cronologie bizantină, vol. 63 (88). Moscova: Nauka, 2004. pp. 23–30.

Voitenko A. A. Compoziția etnică și socială a monahismului egiptean conform datelor din „Lavsaik"-ul episcopului Palladius // Timpul bizantin, vol. 64 (89). Moscova: Nauka, 2005. pp. 23–33.

Zarin S. Ascetism conform învățăturii creștine ortodoxe (Cartea a 2-a: Experiența dezvăluirii sistematice a problemei). Sankt Petersburg, 1907; retipărit: Moscova: Palomnik, 1996.

Kazansky P.S. Istoria monahismului ortodox în Orient. Moscova: Palomnik, 2000. Partea 1–2.

Kazansky P.S. Schiță generală a vieții călugărilor egipteni în secolele al IV-lea și al V-lea // Sidorov A.I. Ascetism creștin antic... P. 397–526.

Lobacevski Ștefan, preot. Sfântul Anton cel Mare: Viața, scrierile și învățătura sa morală și ascetică. Odessa, 1906.

Paladie, Arhimandrit. Sfântul Pahomie cel Mare și prima comunitate monastică: conform documentelor copte recent descoperite. Eseuri despre istoria îngrijirii pastorale în mănăstiri. Kazan, 1899.

Sidorov A. I. Sfânta Scriptură în monahismul egiptean din secolul al IV-lea: bazată pe versiunea greacă a operelor Sfântului Amon // Tradiții și moștenire a Orientului creștin: Lucrările Conferinței Internaționale. Moscova: Indrik, 1996. Pp. 343–358.

Sidorov A. I. Asceticismul creștin antic și apariția monahismului. Moscova: Palomnik, 1998.

Sidorov A. I. La originile culturii sfințeniei: Monumente ale scrierii ascetice și monahale bisericești antice. Moscova: Palomnik; Clopotarul siberian, 2002.

Operele Părinților Ascetici din Antichitate / Trad., introducere, comentariu de A. I. Sidorova . Moscova: Martis, 1997 (Moștenirea Patristică, 4).

Troitsky I. Recenzie a surselor istoriei inițiale a monahismului egiptean. Sergiev Posad, 1906.

Khosroev A. L. Pahomie cel Mare: Din istoria timpurie a monahismului cenobitic în Egipt. Sankt Petersburg; Chișinău; Paris: Nestor-History; Sankt Petersburg: Institutul de Istorie al Academiei Ruse de Științe, 2004 (Biblioteca revistei Nestor: Surse și studii de istorie și cultură a Rusiei și Europei de Est. Vol. VII).

***

1597

În secțiunea Surse, am indicat, acolo unde a fost posibil, edițiile textelor originale și stadiul traducerilor rusești și am redus, de asemenea, referințele la traducerile franceze acolo unde acestea nu au avut o importanță fundamentală.

1598

Întrucât o listă a publicațiilor de apoftegme în diferite limbi ar ocupa mult spațiu, ne-am limitat la indicarea edițiilor principalelor colecții grecești și a traducerii franceze a lui Lucien Regnier, care, din câte știm, este cea mai completă dintre toate traducerile de apoftegme în limbi europene.

1599

Aici indicăm doar colecția de traduceri ale textelor tradiției pahomiene de A. Veillot, la care Lucien Regnier face referire în text. Cititorul va putea găsi toate informațiile necesare despre sursele legate de Pahomie și tradiția pahomiană în cartea menționată anterior de A. L. Khosroev.

Sursa: Viața cotidiană a Părinților Deșertului din secolul al IV-lea / Lucier Regnier; trad. din franceză, introducere, postfață, comentariu de A.A. Voitenko. - M.: Molodaya Gvardiya, 2008. - 334[2] p.: il. - (Istorie vie: Viața cotidiană a umanității).

Viorel